

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lise Hesselager

TIL GULD SKAL DET BLIVE...

Biblioteksfaglige afhandlinger 1972-1987
Udgivet af Det Kongelige Bibliotek

MUSEUM TUSCULANUMS FORLAG

LISE HESSELAGER

TIL GULD SKAL DET BLIVE...

NATIONALLITTERATUR · NATIONALBIBLIOTEK
NATIONALBIBLIOGRAFI

Biblioteksfaglige afhandlinger 1972-1987

Udgivet af Det Kongelige Bibliotek
MUSEUM TUSCULANUMS FORLAG 1988

»TIL GULD SKAL DET BLIVE...«

udgives i anledning af Lise Hesselagers 65 års fødselsdag
den 26. maj 1988.

© Lise Hesselager og de enkelte tidsskrifter.

Bogen er dels reproduceret på de originale forlæg, dels
nysat. Trykt hos Fihl-Jensens Bogtrykkeri/Offset,
Frederiksberg.

Redaktion: Niels Ivan Boserup og Erland Kolding Nielsen

Omslag: Udsnit af pligtaflevering april 1988, suppleret med
to småtryk fra 1923.

Foto: Det Kongelige Biblioteks Atelier.

ISBN 87-7289-045-2

Forord

Den 26. maj 1988 fylder forskningsbibliotekar, cand.mag. Lise Hesselager, Det Kongelige Biblioteks Danske Afdeling, 65 år. I den anledning har en kreds af kolleger ved Det Kongelige Bibliotek ønsket at bringe hende deres lykønskninger i form af en samlet udgivelse af hendes biblioteksfaglige afhandlinger 1972-1987 i anerkendelse af hendes betydning for Danmarks Nationalbibliotek i mere end en menneskealder.

Lise Hesselager tog skoleembedseksamen i engelsk og fransk i 1951 og blev året efter knyttet til Det Kongelige Bibliotek som midlertidig medhjælper i Kort- og Billedafdelingen. I 1954 overflyttedes hun til Danske Afdelings Småttryksafdeling, som hun allerede ved overbibliotekar R. Paulli's afgang i 1955 blev leder af. Året efter forfremmedes hun til aspirant til en stilling som bibliotekar af 2. grad for endelig at opnå fast ansættelse som bibliotekar – i dag forskningsbibliotekar – fra 1. september 1958.

Lise Hesselager har således i mere end 30 år arbejdet i Danske Afdeling og under skiftende chefer og medarbejdere personificeret den kontinuitet, der er så væsentlig i et videnskabeligt bibliotek af arkivkarakter som Nationalbiblioteket. Hun har siden 1967 været leder af Pligtafleveringsområdet, der i dag modtager eller indsamler ca. 20.000 bøger, ca. 23.000 periodicititler og ca. 85.000 småtryk årligt. Hun forestår endvidere registreringen af danske periodica til den Danske Nationalbibliografi (*Dansk Bogfortegnelse* og *Dansk Periodicafortegnelse*), der udkommer i bogform og er tilgængelig i databaseform, samt til det internationale periodicaregistreringssystem International Serials Data System, ISDS, hvis internationale center ligger i Paris. I 1976 oprettedes bl.a. på grund af hendes indsats *ISDS DANMARK. Nationalt Center for International Serials Data System*, som hun i de følgende år selv opbyggede.

Gennem alle årene har Lise Hesselager endelig været leder af Småttryksafdelingen, der varetager indsamling, arkivering, indbinding og formidling af den nationale samling på op imod 4 millioner trykte arkivalier fra danske institutioner, foreninger og firmaer. Det Kongelige Biblioteks småtrykssamling rummer et enestående kilde materiale for humanister og samfundsforskere af mange slags.

Lise Hesselager er således i dag, i såvel dansk som international sammenhæng, vor ubestridte autoritet i pligtafleveringsspørgsmål, i »småtryk« og i danske tidsskrifter og andre periodica. Som ingen anden har hun gennem sine afhandlinger søgt at formidle den aktuelle del af de nationale samlinger, diagnosticere problemer og foreslå løsninger. I årevis har hun forberedt en ny pligtafleveringslov og diskuteret dens principper, dens konkrete indhold og dens afgrænsning – bestræbelser, der nu omsider synes at skulle bære frugt.

Lise Hesselager var næsten blevet 50 år, før hun publicerede sin første videnskabelige afhandling. Det kan synes ejendommeligt i betragtning af, hvor let hun fører sin pen. Siden er det blevet til 12 biblioteksfaglige afhandlinger samt et par stykker om Dansk Kvindesamfunds historie og om litteraturhistorie, som egentlig er hendes fag. Hertil skal lægges, at hun i mange år har redigeret – i de senere år som hovedredaktør – *Dansk Tidsskriftfortegnelse*, nu *Dansk Periodicafortegnelse*, og den danske del af ISDS-basen.

Adskillige af disse afhandlinger hører indholdsmæssigt – men aldrig stilistisk – til i den tungere vægtsklasse og er fremragende eksempler på anvendt biblioteksvidenskab.

Den afhandling, der indleder hendes biblioteksfaglige forfatterskab, er stadig den mest dybtgående indføring i Det Kongelige Biblioteks danske småtryk. En tilsvarende grundig introduktion har hun givet til et af de bedre eksempler på perspektivrigt, praktisk internationalt samarbejde, ISDS. Dets betydning er international bl.a. i den forstand, at den er udenlandske bibliotekers centrale kilde til danske tidsskrifter og derigennem til dansk forskning og kultur. Sine mangeårige erfaringer med periodicaproblemet nationalt og internationalt har Lise Hesselager opsamlet i den seneste afhandling fra 1987.

Arbejdet med småtryk i nationalbibliotekets definition har også ført Lise Hesselager ind i grænsefeltet imellem nationalbibliotek og arkivvæsen, først og fremmest i den store afhandling om grå litteratur. Er den voksende mængde af cirkulerede dokumenter og publikationer fremstillet ved nye mangfoldiggørelsesmetoder at betragte som biblioteksmateriale eller som arkivmateriale? Spørgsmålet er vanskeligt at besvare i teorien, bl.a. fordi virkeligheden ændrer sig konstant og gør enhver definition eller afgrænsning vanskelig at administrere – i hvert fald ud fra et traditionelt bibliotekssynspunkt. Mens debatten herom har været ganske omfattende i udlandet, er Lise Hesselagers bidrag enestående i dansk sammenhæng.

Lise Hesselagers afhandlinger er spredt i danske, nordiske og internationale biblioteks- og arkivtidsskrifter og konferencerapporter. De repræsenterer en biblioteksvidenskabelig og formidlingsmæssig indsats, der først og sidst udmærker sig ved en værdifuld kombination af praktisk og teoretisk indsigt i problemerne omkring pligtaflevering, nationalbibliotek og nationalbibliografi, det internationale samarbejde om periodicaregistrering og det meget komplicerede felt på grænsen imellem nationalbibliotek og arkivvæsen. Flere af disse afhandlinger er i dag helt centrale på deres område, men har været vanskeligt tilgængelige i praksis.

Med *Til guld skal det blive...* vil Det Kongelige Bibliotek bringe Lise Hesselager en hjertelig tak for et langt livs betydningsfulde og på mange måder utraditionelle indsats i bibliotekets tjeneste.

Niels Ivan Boserup

Nils-Henning Jeppesen

Erland Kolding Nielsen

Karl Krarup

Annika Salomonsen

Mogens Weitemeyer

INDHOLD

PLIGTAFLEVERING, NATIONALLITTERATUR OG NATIONALBIBLIOTEK

Danske småtryk i Det kgl. Bibliotek (1972; with English Summary)	13
Den nationale litteratur i videste begreb (1975)	49
Pligtaflevering i Danmark. En oversigt og et fremtidsperspektiv (1975)	57
»The dust of one age is the gold of another« Om pligtafleveringsbestemmelserne (1980; with English Summary)	67
Legal deposit in Norway and Denmark (1982)	91
Fringe or Grey Literature in the National Library: On »Papyrolatry« and the Growing Similarity Between the Materials in Libraries and Archives (1984) . .	95
Scandinavian Legal Deposit: Main Features (1984)	111

PERIODICAREGISTRERING OG NATIONALBIBLIOGRAFI

En introduktion til ISDS (International Serials Data System). Et internationalt system for registrering af tidsskrifter og andre periodiske publikationer (1978; with English Summary)	119
The Achilles' Heel of ISDS: Its competition with national cataloguing rules and formats (1983)	139
NOSP – den nordiske samkatalog over periodica – et fælles anliggende (1985; with English Summary)	143
The pilgrim's progress. ISDS og katalogregler (1986)	149
Periodicaregistreringens tornestrøede vej mellem skarpe parenteser og skråstreger (1987)	157
<i>Kildefortegnelse</i>	163
<i>TABULA GRATULATORIA</i>	165

PLIGTAFLEVERING, NATIONALLITTERATUR OG NATIONALBIBLIOTEK

Danske småtryk i Det kgl. Bibliotek

AF LISE HESSELAGER

Småtryk er betegnelsen for tryksager, der har mere dokumentarisk end litterær værdi, for eksempel: love, beretninger, regnskaber, kataloger, prislister, lejlighedsaviser, plakater, reklametryksager, viser og sange. I kraft af loven om pligtaflevering modtager Det kgl. Bibliotek årligt 50–70.000 stk. småtryk. Forskningsbibliotekar Lise Hesselager fra bibliotekets danske afdeling redegør for, hvorledes man ordner afdelingens småtryk, og hvordan benytterne finder rundt i denne store samling af væsentlige kilder. Afhandlingen slutter med en oversigt over emnegrupperne i Småtryksafdelingen.

I en norsk vittighedstegning med overskriften: »Norges lover« forekommer den massive tekst fra dette lands pligtafleveringslovs § 1: »Av alt hva det her i riket trykkes eller på annen måte mangfoldiggjøres av bok-, avis-, billed-, kart- eller notetrykkerier eller andre grafiske reproduksjonsanstalter skal det innsendes 1 feilfritt og fuldstendig eksemplar med tilhørende plansjer, kart, bilder og andre vedlegg til Universitetsbiblioteket i Oslo«. Dette var illustreret med billedet af en mand, der ivrigt overrækker bibliotekets funktionær et trykt blad med disse ord: »Værsågo, her er konfirmasjonssangen til Matilde, dattera mi«. Der er en humoristisk virkning i kontrasten mellem pligtafleveringens i sig selv monumentale idé og de yderste overraskende konsekvenser af dens iværksættelse, og som altid i ægte humor er der et gran af sandhed i komiken, for i Danmark såvel som i Norge findes der på nationalbibliotekerne sådanne sange, selv om de ikke mere skal afleveres. I Det kgl. Biblioteks magasiner står der stadig løst regnet 100.000 af den slags viser især fra perioden 1902–27, da de efter loven skulle afleveres. – Tegningen er beskrevet af Erling Grønland (leder af den norske afdeling ved Universitetsbiblioteket i Oslo), der ligesom Det kgl. Biblioteks tidligere overbibliotekar (fra 1901–24) H. O. Lange har vist småtrykket en særlig interesse, og som taler og skriver på en meget inciterende måde om disse dagliglivets dokumenter.

Den gamle tanke, at bibliotekarens vigtigste opgave er en kritisk udvælgelse af den gode litteratur, stikker så dybt i biblioteksvæsenet, at det nok kan have sine vanskeligheder i et videnskabeligt bibliotek at være nabo til de

kritisk udvælgende for dem, der har som opgave at indsamle og værne om landets nationale litteratur. Denne omfatter foruden de rare klenodier ikke blot småtryk, som her skal omtales, men også uendelige mængder af ked-sommelige skolebogsudgaver, pornohefter etc., der unægtelig har større dokumentarisk end litterær værdi. Et vist skred er der foregået i biblioteksvæsenet i de senere år, idet der under påvirkning af en moderne frygt for at manipulere med medmennesker også i folkebibliotekerne har indsnæget sig en vis tvivl om bibliotekarernes suveræne ret til at foretage udvælgelsen helt efter deres egne kriterier; og sporer man ikke også i de videnskabelige biblioteker en vis liberalisering i anskaffelsesprincipperne? Det ville være ganske naturligt i en tid, hvor alle vedtagne normer tages op til revision, og der mere end nogen sinde hersker tvivl om menneskets evne til overhovedet at tænke objektivt og befriet for ideologier. Er der ikke en tendens til at anskaffe en del af den litteratur, der måske ikke har chance for at blive udødelig, og i hvert fald til at anskaffe den lidt før den kanoniseres? Fra et historisk synspunkt hører da også de modbeviste (forkerte?) teorier, den underlødige og efemeriske litteratur med i tidsbilledet, og fra et bibliofilt synspunkt er førsteudgaverne meget at foretrække frem for de samlede og kommenterede udgaver, der følger efter anerkendelsen.

Men – trods denne udvikling er der stadig et langt spring til den forståelse, man i arkiver og museer naturligt har for betydningen af at indsamle og opbevare en ren materialesamling, og emnet »småtryk« har gennem tiderne i de nordiske videnskabelige biblioteker, hvor bogtrykpressens biprodukter strømmer ind, været i stand til at sætte en meningsudveksling i gang, der har karakter af mening-itis. Som det ofte sker, når meningene brydes så voldsomt, kommer protagonister og antagonister let til at provokere hinanden til at reagere en smule følelsesbetonet i diskussionen. Vi der står midt i problemerne, må nok forsøge at forholde os nogenlunde lidenskabsløst over for emnet og ikke lade os forlede til henholdsvis at opbevare eller kassere hele redeligheden. Hvad vi end måtte mene om værdien af vort arbejde på dette område, kan vi vist alle tilslutte os den del af Lauritz Niensens synspunkter, der kommer til udtryk mellem tankestregerne i følgende citat: »At man i et Bibliotek, der har mange andre, uimodsigeligt vigtigere Opgaver at varetage, ikke i Længden kan ofre Tid paa at ordne 70.000 Stk. Smaatryk om Aaret – og uordnet er en saadan Samling absolut værdiløs – kan enhver forstaa« (Pligtafleveringen til vore Biblioteker. Et Reformforslag. 1923, s. 22). Det bemærkes, at der i dag indgår ca. 50.000 småtryk årligt.

Midt i diskussionen savner man en målsætning, som desværre ikke er angivet i loven om pligtaflevering, og denne redegørelse skal derfor indledes med en slags programudtalelse formuleret af en anden nordmand, Wilhelm Mun-

the: »Rikets samlede trykkproduksjon oppfattes som en helhet af nasjonale kulturdokumenter, samfundsbelysende aktstykker av fremtidig historisk interesse som derfor har krav på å bevares«.

I det følgende skal det forsøges at beskrive småtrykkets skæbne gennem tiden, dets art og ordning. Det bemærkes, at beskrivelsen udelukkende er baseret på kendskab til det stof, der findes i Det kgl. Biblioteks Danske Afdeling.

Opgavens vanskeligheder starter allerede med betegnelsen, der er lidet dækkende, idet småtryk ikke altid er små, men omfatter alt lige fra etblads-tryk til fede kommunale regnskaber og – telefonbøger. Vanskelighederne tårner sig op, når man søger efter materiale til belysning af emnet. Man har nogle tørre lovtekster, betænkninger, meget få kommentarer i Det kgl. Biblioteks årsberetninger og en enkelt fortvivlende morsom afhandling om lejlighedsviser modelleret efter »Husker du«-motivet, gjort af den lærde H. Topsøe-Jensen på grundlag af de lejlighedsviser, der oversvømmede Det kgl. Bibliotek efter 1902 (Danske Studier 1927), men der findes mig bekendt intet nedskrevet om principper og daglige arbejdsprocesser.

Det er i det hele taget karakteristisk for de videnskabelige bibliotekers bibliotekarer, at de sjældent har beskrevet deres arbejde, selv hvor ændrede arbejdsprincipper har medført indgribende ændringer i biblioteksrutinerne. Det er som om den nære berøring med videnskabsmænd har bevirket, at de anså det at forske i bøgernes indhold, subsidiært at publicere kataloger og bibliografier, som den eneste værdige opgave. Beskedent er det da også, hvad vi får at vide om nationalbibliografiens tilblivelse og udvalg, ikke mindst hvad angår småtrykket. Om Bibliotheca Danica får vi sparsomme oplysninger, men Dansk Bogfortegnelse starter i 1861 (med tidsrummet 1841–58) uden at sige noget overhovedet om udvalg og arbejdsprincipper. (I samleværket Danske opslagsværker, red. af Axel Andersen (Danmarks Biblioteksskoles skrifter 4), har Erik Dal beskrevet: Bibliotheca Danica 1482–1830 og Catalog over det store kongelige Bibliotheks danske og norske Afdeling (kapitel 8, side 225–98); forhåbentlig vil Dansk Bogfortegnelse blive beskrevet i et senere hefte af det endnu uafsluttede værk).

Vore forgængeres sparsomme oplysninger om deres arbejdsmetoder kan skyldes manglende interesse for at videregive deres erfaringer, eller blot det enkle faktum, at de dengang – som vi også nu – var tilbøjelige til at overse, at de besad en viden, som det var nødvendigt at give videre, hvis den ikke skulle gå tabt. I hvert fald må vi – også hvad angår småtrykket – gætte os til, hvad de har tænkt og gjort ud fra bibliotekstraditionen og spredte bemærkninger, eller udlede det ved en analyse af samlingernes indhold (og mangler), den anvendte systematik etc.

Småtrykkets skæbne gennem pligtafleveringens historie

Det er ved lov pålagt danske bogtrykkere (med meget få undtagelser) at aflevere et eksemplar af alt hvad de trykker, til Det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket i Aarhus. Man træffer i Danmark de første tilløb til en pligtaflevering i begyndelsen af 1600-tallet, og da knyttet til Universitetsbiblioteket, men det første egentlige lovbud kom i 1697 i form af et kgl. reskript om aflevering af 5 eksemplarer af alle trykte bøger til Det kgl. Bibliotek. Afleveringspligten lå oprindeligt på forlæggerne, men blev snart lagt over på bogtrykkerne, indtil 1781 kun københavnske bogtrykkere, efter den tid alle landets bogtrykkere. Forlæggerne har dog pligt til at aflevere et eksemplar af alt, hvad de lader trykke i udlandet. Det er let at se, at man kun ved at lægge pligten på bogtrykkerne kan sikre noget i retning af fuldstændighed i afleveringen. En meget stor del af den danske trykproduktion udkommer overhovedet ikke på egentligt forlag, og det ville være en håbløs sag at finde frem til alle private udgivere. Bogtrykkerne har derimod udgjort en forholdsvis begrænset gruppe af erhvervsdrivende, hvis virksomhed man nogenlunde let kunne skaffe sig viden om. Med de seneste tiders eksplosionsagtige udvikling inden for bogtrykkkunsten (eller rettere: trykketeknikken) har man fået store problemer med at bevare overblikket over fagets udøvere, de mange firmaer, som nu fremstiller tryksager ved forskellige moderne reproduktionsmetoder. At det i dag er nødvendigt at tænke på en revision af loven om pligtaflevering og tage stilling til, hvor man overhovedet bør sætte grænsen mellem bibliotekets og arkivets indsamlingsområder, skal her blot antydes. Hvad der tidligere blev håndskrevet eller maskinskrevet, bliver i dag offsettrykt, stencileret eller reproduceret ved andre billige metoder, medens en anden udvikling går i retning af at anvende disse metoder i stedet for det kostbare bogtryk. I takt med den almindelige nivellering i det skrevne ords udseende går således tendensen til at reproducere enhver skriftlig fremstilling i et større antal eksemplarer og dermed til større distribution. Det er uundgåeligt, at bibliotekets ressort bliver udvidet, og det er ligeledes uundgåeligt, at man i højere grad end tidligere må foretage en udvælgelse af stoffet efter bestemte kriterier, formentlig ikke ud fra en kvalitetsvurdering, men ud fra en vurdering af stoffets almene interesse og distributionen af det. Udviklingen ses især tydeligt inden for periodica-området, hvor antallet er i den grad stigende, at man uvilkårligt må stille det spørgsmål, hvordan det i længden vil gå de dupliserede regnskaber, skoleblade og husaviser. Vil det være muligt uden hjælp fra andre institutioner at indsamle, ordne og opbevare dem for eftertiden?

Efter dette lange sidespring ud i moderne pligtafleveringsproblemer, som

det er svært at lade være med at omtale, selv om de burde uddybes i en anden sammenhæng, vender vi tilbage til 1697-reskriptet, som afløstes af diverse nye forordninger, der effektueredes med vekslende held. Med absolut mindre held havde man indført aflevering fra forlæggerne i perioden 1821–32, hvilket fremgår af den mangelfuldhed, der har præget Danske Afdelings samlinger fra denne periode. I 1832 førte man afleveringspligten tilbage til bogtrykkerne, hvor den er forblevet siden.

At der findes så meget småtryk fra ældre tid i Det kgl. Bibliotek, skyldes altså især det faktum, at det i Danmark har været bogtrykkerne, der har afleveringspligten. Imidlertid var visse kategorier af tryksager undtaget fra aflevering i 1832-forordningen. Afleveres skulle »Cataloger over Bøger, Kobberstykker, Steentryk og deslige, samt over Mynt-, Kunst- og Naturalie-Kabinetter«, men undtaget var »andre Cataloger, Auctions-Placater og Bryllups- eller Begravelses-Vers«, og man kan slutte ud fra nutidens erfaringer, at adskilligt, som ikke hørte til disse kategorier, heller ikke blev afleveret. Helt bortset fra, at undtagelser skaber basis for udøvelsen af et skøn, med heri indbyggede muligheder for fejlvurderinger, kan man ikke forvente, at en bogtrykker bruger sin kostbare tid på at sætte sig lige så grundigt ind i en lovs finesser, endsigse forstå lovens ånd, som en bibliotekar, der er ansat og uddannet til det.

I 1902 kom endelig en ny lov, dels fordi den gamle trængte til revision i mange henseender, dels fordi man ønskede at gøre det nyoprettede Statsbibliotek i Aarhus til afleveringsbibliotek. I denne sammenhæng er det kun relevant at omtale, at den nye lov indførte en næsten uindskrænket afleveringspligt med enkelte selvfølgelige undtagelser som værdipapirer og tryksager af fortrolig embedsmæssig karakter.

Oprettelsen af en Småtryksafdeling i 1902

I Det kgl. Biblioteks årsberetning fra 1902 afspejles den nye lovs virkninger i følgende udtalelser af overbibliotekar H. O. Lange: »Det viser sig desværre nødvendigt i den nærmeste Tid at tænke paa en Omarbejdelse af flere Afsnit af den systematiske Katalog, da man ved dens Anlæg ikke har forudset en saa overordentlig Tilvækst af den danske Litteratur. Som Indledning til denne Omarbejdelse er der paabegyndt Udrangeringen af alt Smaastrykket, hvorved forstaas Love, Beretninger, Regnskaber, Reklamer, Cirkulærer o. lign. væsenlig fra Foreningslivet, der samles og ordnes i en særlig Afdeling, hvorved Katalogerne lettes i en betydelig Grad«. Af årsberetningen i 1903 fremgår det, at den nye såkaldte Småtryksafdeling er blevet oprettet: »Ordningen af Smaastrykket, baade det udrangerede og de store Masser, der

afleveres fra Bogtrykkerne, er fremmet af al Kraft. Samlingen omfatter nu 356 Kwartkapsler og 55 Foliokapsler, i hvilke alt ligger i gennemført systematisk Orden. Denne Afdeling giver et mærkeligt og værdifuldt Billede af Tidens sociale og økonomiske Liv, saaledes som det former sig gennem disse ellers saa oversete Smaating, som Beretninger, Regnskaber, Programmer, Cirkulærer o. s. v.«. Her siges videre: »Udrangeringen af Smaatrykket, der nu forenes i en særlig Afdeling, er fortsat, saaledes at Katalog 32: København nu for saa vidt er færdig til Omskrivning«. Denne katalog blev faktisk omskrevet, og vil man finde det udrangerede småtryk i denne katalog (og de senere omskrevne kataloger 33: Danmarks specielle topografi uden for København, og 60: Aviser), hvilket kan være nødvendigt ved verifikation af en titel, må man gå til den gamle katalog, som ikke er opstillet på bibliotekets katalogværelse. I de øvrige kataloger, især katalog 34^{I-IV} omfattende Danmarks indre forhold, kan man stadig finde de overstregede indførsler af småtryk fra tiden før 1902, som man fortsatte med at overføre.

1902-lovens virkninger, som forekom biblioteket overvældende, er beskrevet i Lauritz Niensens tidligere nævnte pjece (s. 9 ff.): »I de godt og vel tyve Aar, i hvilke den gældende Afleveringslov har virket, har Typografien herhjemme som i andre Lande gennemgaaet en rivende Udvikling. Bogtrykkeriernes Antal har været i stærk og stadig Stigning, og vor Tids Industrialisering af Bogtrykfaget har i Forbindelse med den moderne Tekniks enestaaende Fremskridt fremkaldt en Masseproduktion, som i væsentlig Grad har forandret Bogtrykkets tidligere Karakter. Fra at være en »Kunst«, der i alt Fald for en væsentlig Del tjente litterære Formaal, er Faget efter Maskindriftenes Indførelse i den Grad traadt i det praktiske Livs Tjeneste, at langt den største Del af de Tryksager, som nu fremstilles, kun har Relation til Øjeblikkets Tarv«. Til belysning af fagets udvikling er indsat en tabel, som viser, at antallet af afleverende bogtrykkere fra 1902/03 til 1922/23 er steget fra 458 til 774. En anden tabel viser væksten i antallet af afleverede tryksager inden for de forskellige kategorier fra 1901/02 til 1922/23:

	1901/02	1922/23
Aviser	221	301
Tidsskrifter	604	1718
Bøger	1980	3419
Småtryk (Love, beretninger, regnskaber m. v.)	3837	35618
Programmer	468	11187
Sange	2852	20626

Lauritz Nielsen skriver lidt vredt om mængden af tryksager: »I Det kgl. Biblioteks officielle Statistik er til Rubrikken »Smaatryk« ikke henført Tryk-

sager som Programmer, Sange, Plakater m. m., skønt de alle indlemmes i Bibliotekets Smaatrykssamling. Regner man disse Tryksager med, kommer man derfor op paa ganske anderledes høje Tal end dem, der er anført i Statistiken. I det sidste Aar indgik der saaledes i Bibliotekets Smaatrykssamling over 70.000 Tryk. Denne mægtige Accession omfatter alle tænkelige Arter af Tryksager: Love, Beretninger, Regnskaber, Cirkulærer, Bekendtgørelser, Lønningsregulativer, Kontrakter, Tariffer, Kataloger, Programmer, Operaer, Attester, Kalendere, Prislistes, Reklamer, Køreplaner, Skemaer, Blanketter, Plakater, Sange o. s. v. I denne brogede Samling findes vigtige Grupper af Tryk som Byraadsforhandlinger, Bankregnskaber, Beretninger fra vore store Landbrugsorganisationer, Skoleprogrammer o. l. sammen med ganske værdiløse Sager som Begravelsessange, Menukort, Reklamesedler o. s. v. Det velkendte Argument, som anføres til Støtte for en kritikløs Opbevaring af alle disse Tryksager, uanset deres forskellige Karakter, gaar ud paa, at man ikke kan vide, om et tilsyneladende værdiløst Tryk engang i Fremtiden kan faa Betydning for en eller anden Undersøgelse. Men, som Bibliotekar Kall saa træffende bemærker i sin Bog om Universitetsbiblioteket, »hvor staar det skrevet, at Staten skal støtte en hvilken som helst Undersøgelse, man kan finde paa, med ubegrænsede Udgifter til Bygninger og Arbejds-kraft?««.

Lauritz Niensens synspunkter og de diametralt modsatte, der gaar ud på, at det er umuligt at foretage en kvalitetsvurdering af tryksagerne, fremsættes i dag med samme styrke af de højst uenige parter. De fleste sagkyndige er dog nærmest uenige med Lauritz Nielsen; men tilbage står at sige, at problemerne i dag er uendelig meget større end på hans tid. I 1927 sejrede imidlertid hans synspunkt, idet den – stadig gældende – lov, der blev resultatet af overvejelserne, rummer en hel del undtagelser fra afleveringspligten.

I selve loven er undtaget foreløbige udkast, korrekturer, prøvetryk, fortryk af Rigsdagstidende eller lignende.

I Bekendtgørelsen er undtaget:

1. Nye uforandrede optryk efter stående sats.
2. Lokale eller andre særudgaver af tidsskrifter uden redaktionelle ændringer i den egentlige tekst.
3. Særtryk (dog afleveres særtryk af afhandlinger i dagblade).
4. Skematiske og andre tryksager bestemte til udfyldning.
5. Køre- og fartplaner.
6. Sange ved familiebegivenheder (konfirmation, bryllup etc.).
7. Begravelsessange, der er optryk efter salmebogen.
8. Kalendere af enhver art uden tekst.

For litografernes og kunsttrykkernes vedkommende skal afleveringspligten ikke gøres gældende med hensyn til løse billeder, medmindre disse hører til afleveringspligtige tryksager eller er portrætter, historiske eller topografiske billeder. Undtagne fra aflevering er endvidere alle slags reklameartikler og emballager.

Ingen af undtagelserne er uproblematisk. Her kan nævnes følgende eksempler: fotografiske optryk af ældre tekster, bogen, som aldrig kommer længere end til korrektoren, skemaer, som anvendes i forskningen, de væsentligste køre- og fartplaner, lejlighedsviser skrevet af berømte forfattere, plakater af historisk værdi (især er savnet af politiske plakater føleligt).

Efter at loven var trådt i kraft, blev der i 1928 i en indstilling fra Fællesrådet for de videnskabelige biblioteker under Undervisningsministeriet givet nogle retningslinier for hvad der absolut burde opbevares af de afleverede tryksager, og der blev også nævnt visse arter af tryksager, som kunne kasseres. Inden for den sidstnævnte kategori blev nævnt biografplakater, reklamer(?), menukort (forskerne er også begyndt at interessere sig for *dem*), indkaldelser til generalforsamlinger, løbesedler, og den væsentligste del af de merkantile kataloger, prislister og brugsanvisninger, som vedrørte udenlandske varer, visse arter af tjenstlige tryksager m. m. Disse retningslinier er dog ikke fulgt i fuld udstrækning hvad angår kassationen.

To særsamlinger

Den tidligere nævnte udtagning og overførsel af småtryk, der var indgået fra de ældste tider til 1902, som iværksattes samtidig med Småtryksafdelingens oprettelse i dette år, fortsattes i løbet af 20-erne og førte til oprettelsen af to særsamlinger, som er opstillet i tilknytning til Småtryksafdelingen.

Udtaget småtryk. Ved denne senere aktion foretog man en større samlet udrangering af det gamle småtryk, men uden at indlemme det i den nye Småtryksafdeling. Dette småtryk er i katalogerne mærket med et rødt og et blå kryds og er opstillet i en særsamling (172 m), som kaldes »Udtaget småtryk« og er opstillet efter Danske Afdelings systematik fra før 1960. Desværre er de alfabetiske katalogsedler gået tabt, og det er derfor et stort ønske at få denne samling indlemmet i den nye Småtryksafdeling. Det er i denne forbindelse vigtigt at mærke sig, at det forenkler ekspeditionen meget, hvis man ved bestilling af titler mærket med rødt og blå kryds anfører signatur og mærker bestillingssedlen »udt. småtryk«. Dette vil i mange tilfælde spare bibliotekets personale for forgæves opslag i den alfabetiske katalog, forespørgsler i Småtryksafdelingen og vanskelige eftersøgninger i den systematiske katalog.

Det sparer også låneren for ventetid. Overstregering af titlerne indicerer, at småtrykket er indlemmet i den egentlige Småtryksafdeling. Er titlerne overstreget, anføres ikke signatur, men bestillingssedlen mærkes »småtryk«.

Særlige kategorier af lokale tidsskrifter, såkaldte »pakkede blade«. Politiske blade, menighedsblade og idrætsblade, KFUM og K-blade. FDF-blade, grundejer- og lejerforeningsblade bliver herefter ikke mere indført i de systematiske og alfabetiske kataloger, men opstilles i en særlig samling.

Søgning af småtryk fra tiden før 1902

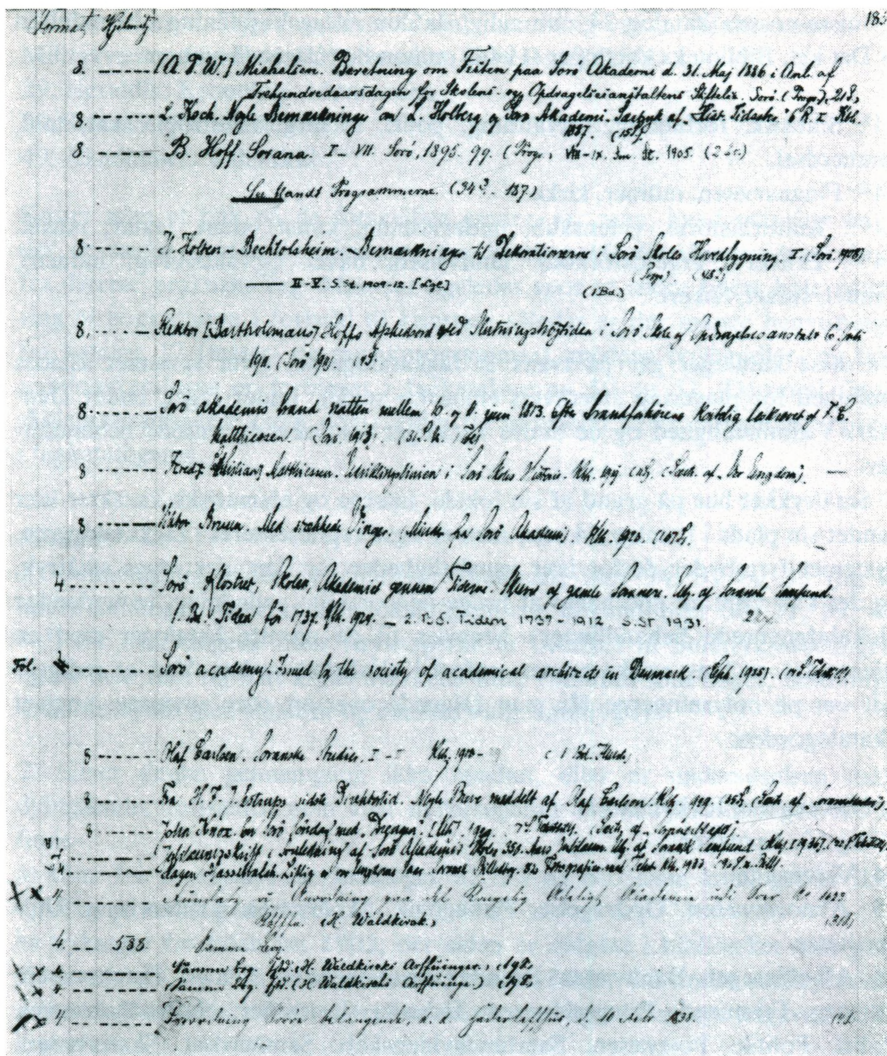
Bibliografisk set er situationen følgende: Det fremgår af forordet til Bibliotheca Danica (og erfaringsmæssigt kommer man til samme resultatet), at bortset fra viserne er alt småtryk medtaget: love og vedtægter, regnskaber etc. I forordet til 2. bind siges det, at enkelttrykte viser er medtaget indtil år 1800, i 4. bind er »ligesom i de foregående Bind Viselitteraturen kun delvis medtaget, navnlig den anonyme. Saaledes er Gadeviserne kun taget med til Aarene mellem 1720 og 30, ligeledes Selskabssange til henimod Slutningen af Aarhundredet, samt enkeltvise Optryk af ældre i Trykken foreliggende Digte«. A propos digte skal her bemærkes, at H. Ehrencron-Müller har ladet trykke en fortegnelse over »Gamle danske Bryllups- og Ligvers i norske Biblioteker«, som mangler i Bibliotheca Danica. (Personalhistorisk tidskrift Række 8, bd. 2, hft. 3).

At benytte Bibliotheca Danica frem for Danske Afdelings systematiske kataloger 1–60 er i visse tilfælde nyttigt: når man er usikker på den emnemæssige placering, er det lettere at overskue den trykte katalog. Ligeledes indebærer det den fordel, at man herved også får overblik over småtryk i Universitetsbiblioteket, som modtog tryksager ved pligtafløsning på samme måde som Det kgl. Bibliotek fra 1753 til 1927 (ordningen omfattede dog indtil 1821 kun aflevering fra hovedstadsområdet, medens den for Det kgl. Biblioteks vedkommende allerede fra 1781 omfattede hele landet). Bibliografien omfatter tryk i disse to biblioteker og Karen Brahes bibliotek.

I de fleste tilfælde er det dog lettest at starte sin søgning med at gennemgå de systematiske kataloger, som er opstillet på bibliotekets katalogværelse, da man herved straks får at vide, om tryksagen befinder sig på sin oprindelige plads i hovedsamlingen eller Hielmstjerne-samlingen, som indeholder meget småtryk, eller den er overført til det udtagne småtryk eller selve Småtryksafdelingen. Da Dansk Bogfortegnelse, der begynder 1841, dengang som nu indeholder meget lidt småtryk, er det oftest nytteløst at søge her.

Institutionen Sorø akademi. Fundatsen fra »Den Hielmstjerne-Rosencroneske Samling« med samlingens exlibris er opført som nr. 588 på den overfor gengivne katalogside. Skoleprogrammet, der udviklede sig fra lærd indbydelsesskrift til beretning om skolens arbejde, placeredes ved katalogens oprettelse under Danmark i almindelighed og blev senere »udtaget til småtryk«.

Side af katalog 34^{III}. Her ses »udtaget småtryk« mærket med to krydser, og småtryk nr. 588 fra »Den Hielmstjerne-Rosencroneske Samling«.

På grund af de systematiske katalogers særlige struktur (se herom den førnævnte afhandling af Erik Dal) er en meget væsentlig del af småtrykket samlet i følgende kataloger, der er beregnet for lokalafgrænsede behandlinger: Norden 31, Danmark i almindelighed 34, København 32, Danmark uden for København 33, Færøerne, Island, Grønland, Dansk Vestindien 39, Slesvig, Holsten, Lauenburg 40, Norge 41¹, andre lande 30.

Af disse er især katalog 34 rummelig, da den ifølge Vejledning i benyttelsen af Det kgl. Biblioteks kataloger (1944) omhandler følgende emner:

34^I: Statistik, forfatning, forvaltning, politi, forsorg, filantropi, skat, told, samfærdsel.

34^{II}: Finansvæsen, militær, kirke.

34^{III}: Kulturhistorie, videnskab, undervisning, kunst, idræt, teater, musik.

34^{IV}: Erhverv, arbejdsforhold, landvæsen, have- og skovbrug, industri, handel, søfart, fiskeri.

Da disse kataloger går på tværs af fagkatalogerne, giver systemet således mulighed for placering af ethvert emne tre steder: under faget, under Danmark i almindelighed og de andre kataloger for lokalafgrænsede behandlinger.

Småtrykket har på grund af sin lokale, interne og efemeriske karakter især fundet sin plads i katalog 34 etc., men er også repræsenteret i fagkatalogerne. Systemet frembyder derfor især vanskeligheder for den, der søger småtryk, og det kan være en god hjælp at bruge den omtalte vejledning, hvor der for »lokalafgrænsede behandlinger« henvises til de nævnte kataloger med en stjerne fra en lang række emner, anført i alfabetisk orden. Ved at redigere lidt om på oplysningerne får man følgende oversigt over emnerne, angivet i katalogorden:

2. Kirkevæsen. Kirkehistorie.

10 og 12. Apoteker.

14. Videnskab.

15. Abnormvæsen. Opdragelse. Pædagogik. Skolevæsen. Undervisning. Universiteter.

16. Afholdssagen. Bankvæsen. Brandvæsen. Filantropi. Filateli. Finansvæsen. Forsorg. Frimureri. Fængselsvæsen. Industri. Jernbaner. Nationaløkonomi. Politi. Politik. Postvæsen. Samfundsvidenskab. Samfærdsel. Skattevæsen. Sporvogne. Statistik. Telegraf. Toldvæsen. Økonomi.

17. Arkitektur. Gymnastik. Idræt. Kunst. Musik. Teater.

18. Mål og vægt. Teknik.

20. Elektroteknik. Telefon. Telegraf.

23. Håndværk. Handel. Industri. Kunstindustri. Patentvæsen. Teknik. Økonomi.

24. Landvæsen. Planteavl.

25. Husdyr. Kvægavl.

26. Fiskeri. Forstvæsen. Havevæsen. Jagt. Skovvæsen.

27. Brandvæsen. Bygningsvæsen. Jernbaner. Krigsvæsen. Marinevæsen.
 Militærvæsen. Samfærdsel. Sporvogne. Søvæsen. Teknik.
 29. Heraldik. Kronologi. Møntvæsen.
 30. Statistik. Kulturhistorie.
 49. Akademier. Videnskab.

Kaster man et blik på de forskellige emner, ser man, hvad naturligt er, at der er særlig mange henvisninger fra katalog 16: Samfundsvidenskab og fra diverse praktiske fag. Man ser ligeledes spor af ældre tiders høje vurdering af bogkulturen i forhold til kunsten: således er der mange henvisninger fra katalog 17 (teater- og musikprogrammer), medens boghandler- og bogauktionskataloger er forblevet i fagkatalogerne 50 og 51. Derimod findes skoleprogrammerne (som dog i ældre tid indeholdt lærde afhandlinger) ikke i fagkatalogerne.

Resumé:

1) Gennemgang af de systematiske kataloger, især 34, 32 og 33 (og de andre kataloger, der rummer lokalafgrænsede behandlinger 30, 31, 39, 40, 41¹) for overstregede titler (tryksagerne er overført til Småtryksafdelingen) og de med rødt og blå kryds mærkede titler (bestilles som bøger, bestillings-sedler forsynes med signatur og mærkes »udt. småtryk«).

2) Giver denne gennemgang ikke resultat, eller er undersøgelsen mere dybtgående, fortsætter man sine undersøgelser i Småtryksafdelingen for at finde

- a) titler fra de omskrevne kataloger 32, 33 og 60 (disse kataloger er ikke opstillet på katalogværelset)
- b) tryksager fra tiden før 1902, der siden er indgået i biblioteket som gave eller ved køb, og som efter moderne kriterier falder ind under småtryksdefinitionen. Bibliotheca Danica-tryk er delvis medtaget i den nye udgave af bibliografien.

I hovedsagen har man efter disse undersøgelser overblik over alt dansk småtryk i Det kgl. Bibliotek fra tiden før 1902. Det er dog værd at mærke sig, at noget stof aldrig er tænkt udrangeret. Det gælder fx. diverse samlebind og kapsler med viser (katalog 53) og en større forordningssamling (katalog 8) og småtryk i visse særsamlinger (Illegale samling 1940–45). For fuldstændighedens skyld skal også lige nævnes, at en del småtryk befinder sig i bibliotekets Håndskriftafdeling, fordi de indgår i forskellige arkiver (fx. indeholder Studenterforeningens arkiv småtryk, ligeledes Røde kro Teaters arkiv, i. e. teaterprogrammer, Hees arkiv, i. e. anoterede auktionskataloger).

ger, og diverse privatarkiver). Mange forespørgsler ender her, fordi det eftersøgte materiale viser sig at være utrykt, og en del ender i Musikafdelingen (noder med visetekster).

Søgning af småtryk fra tiden efter 1902. Småtryksafdelingen

Af bibliografiske hjælpemidler er der ikke mange. Som nævnt skal man ikke vente at finde meget småtryk i Dansk Bogfortegnelse. Da denne ikke mere udarbejdes af Det kgl. Bibliotek, er der nu ikke overensstemmelse mellem reglerne for, hvad der katalogiseres og hvad der optages i Dansk Bogfortegnelse. Tidligere var det i hovedsagen således, at alle publikationer, som var i handelen, og alle publikationer med forfatter, blev katalogiseret og optaget i Dansk Bogfortegnelse. (Indtil 1937 blev alle jubilæumsskrifter – med eller uden forfatter – katalogiseret. I perioden 1937–60 har der været en tilbøjelighed til at lade sådanne og lignende tryksager gå i Småtryksafdelingen, men efter den tid er reglerne blevet strammet, som det ses nedenfor). Det er ikke muligt her at gå i detaljer med hensyn til Dansk Bogfortegnelses ældre og nyere optagelsesregler, men det kan siges generelt, at medens de nye småtryksdefinitioner tager sigte på en mere ensartet vurdering af stoffet efter indholdets art (hvor svært dette end kan være!), og der ikke tages hensyn til tryksagernes størrelse og udstyr eller om de har forfatter, forhandles eller distribueres, har sådanne forhold naturligt nok spillet og spiller stadig en rolle for Dansk Bogfortegnelses optagelsesregler. Dansk Bogfortegnelse medtager p. t. i princippet kun udgivne tryksager og opererer i optagelsesreglerne med en sidetalsgrænse på 17 sider for det ikke-kommercielle stof.

Med Dansk Tidsskriftfortegnelse forholder det sig noget lignende som med Dansk Bogfortegnelse. I den nyeste fortegnelse, som er udarbejdet af Det kgl. Biblioteks Danske Afdeling, er alle tidsskrifter, som er i handelen, fås ved abonnement, eller hvis udgivelse er baseret på annonceindtægter, medtaget, og herudover tidsskrifter, som distribueres uden for en snæver, specielt lokal kreds, og tidsskrifter, som har overvejende fagligt indhold. Mere arkivprægede publikationer som årsberetninger, regnskaber og overslag, referater af byrådsforhandlinger er ikke medtaget.

Den sidste del af nationalbibliografien, som her skal omtales, *Impressa publica regni danici* (udg. af IDE fra 1948) fortjener en større benyttelse, fordi den rummer meget småtryk, som bekvemt kan findes under de udgivende institutioners navne. Desværre savner Det kgl. Bibliotek mange af de her opførte publikationer, da mange af dem fremstilles internt i statsinstitutioner og derfor ikke er afleveringspligtige. Ved udgiverens hjælp kommer dog en del af disse tryksager i hus. I den seneste tid er også Kulturministeriet

kommet biblioteket til undsætning med en henvendelse til statens institutioner om aflevering af ikke-bogtrykte publikationer.

Det vil føre for vidt her at nævne de mange håndbøger, som rummer lidt, undtagelsesvis meget småtryk (forfatterbibliografier, forfatterleksika, enkelte fagbibliografier). Dansk historisk bibliografi og Københavns bibliografi indeholder analyser af skolernes elev- og årsskrifter, og der er mange håndbøger, der kan benyttes både ved ordning og søgning af småtryk.

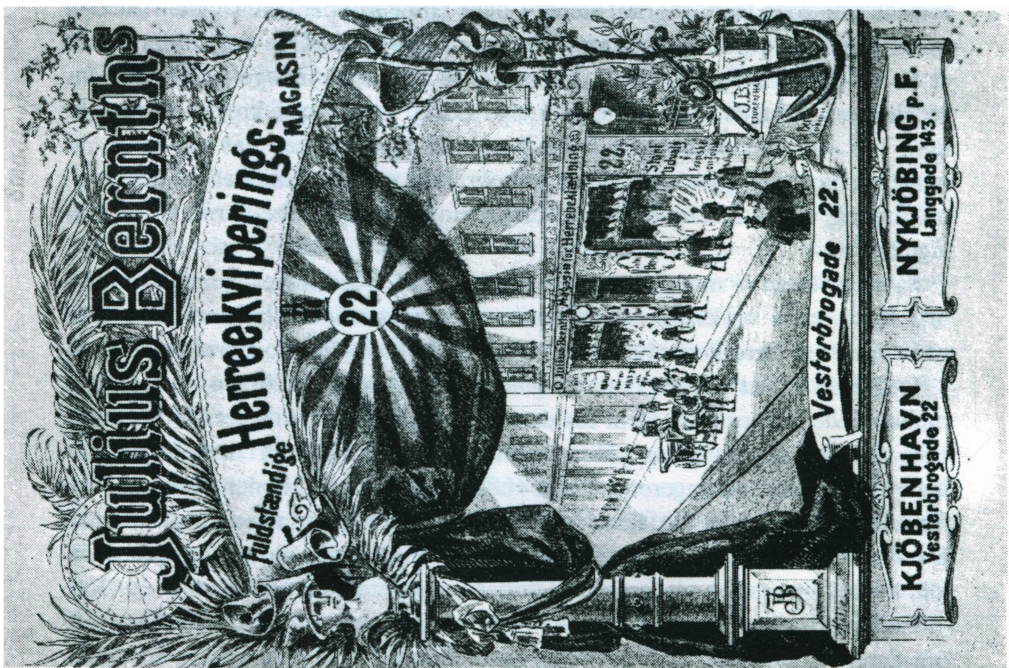
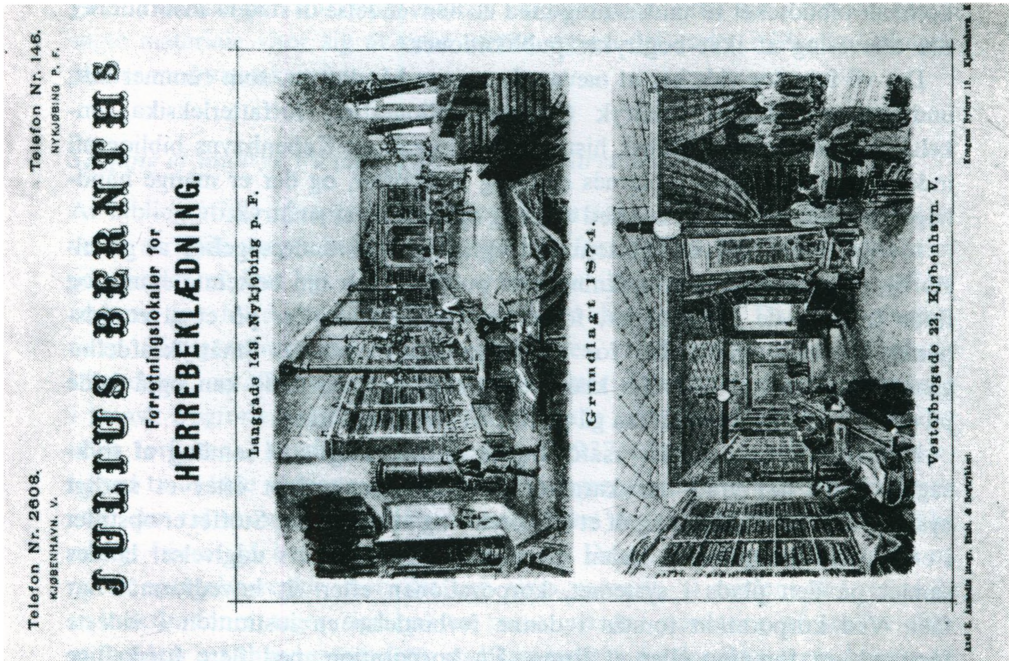
Iøvrigt er det nødvendigt som ved egentlige arkivundersøgelser at gå historisk til værks ved efterforskningen af publikationer om bestemte emner og finde frem til de institutioner, foreninger og firmaer, der på et givet tidspunkt har eksisteret inden for det pågældende område. Småtryksafdelingens personale kan dog ofte klare forespørgslerne, og disse kan også falde på en sådan måde, at man kan gå direkte til selve samlingen.

Danske Afdelings Småtryksafdeling er en ukatalogiseret samling af tryksager, der i høj grad har karakter af arkivalier, ordnet efter et særligt system, som er en blanding af et biblioteks- og arkivsystem: Stoffet er opstillet i en række emnegrupper, inden for hvilke korporationers udgivelser holdes samlet på den plads i systemet, korporationen efter sit hovedformål har fået. Ved korporation forstås i denne forbindelse en institution i videste forstand, en forening eller et firma. En korporation med flere forskellige formål kan godt være repræsenteret i flere emnegrupper, men inden for den enkelte gruppe gælder proveniensprincippet, i nogle tilfælde dog underordnet et personelt ordningsprincip (Musik, Kunst). Som så mange principper for afdelingens arbejde har dette princip aldrig været nedskrevet, men når man har studeret forholdene i en årrække, forekommer det ret klart, at man må have arbejdet efter dette princip, selv om en almindelig biblioteksorientering eller -uddannelse har forledt nogle af medarbejderne til at fravige det.

Således ses det i mange grupper, at en rubrik Udstillinger, som var oprettet, fordi visse tryksager ikke kunne henføres til en korporation, eller var udgivet af flere korporationer, piratisk har tiltrukket korporationers tryk.

I tilfælde af, at der er flere valgmuligheder ved placeringen, vælges den omhandlede korporation frem for den udgivende eller arrangerende korporation. Ud fra dette princip placeres teatres gæstespil under det »gæstende« teater. Af flere arrangerende eller udgivende korporationer trækker den førstnævnte, hvis det da ikke foretrækkes at fravige proveniensprincippet. En vise, en traktat, et cirkulære etc. skrevet af eller om en person qua medlem af en korporation placeres altid under korporationen.

En korporations underafdelinger holdes sammen med korporationen, selv om deres virksomhed ikke naturligt hører hjemme i emnegruppen, medmin-

Firmaet. Fra skrædderi til konfektion. To kataloger fra et i 1874 grundlagt, nu opløst firma, der tidligere havde jagt- og andre gentleman-kostumer, kuske- og tjener-kostumer

En moderne fløjls-jakke med side-spænder og dobbelt lynlås — fås i sort og brun kr. 58,00.

SLAP AF - I NOGET SJOVTT..

Frøide eller weekend-øj er blevet af stort begreb, vælg en poplin, fløjl- eller ruskinds jakke, der er så mange mulig læder — og De finder dem best hos SLEPPIN.

GODT

Julius Bernth, Kjøbenhavn V, Vesterbrogade 22 og Nysjæbing F.

55. Slobrok
(Grødet med Babatter) af Fantasistof, med Klædes, Plysch- eller Silke-Besættinger.
Kr. 24 27 30
33 36

56. Slobrok
(Grødet shawl-Facon) af Satin, Velour, Double med stribe Klædes, Plysch- og Silke-Besættinger.
Kr. 22 25 27.
30 36

57. Slobrok
(Grødet hakket helt op til Halsen) af Kastind, Moesse, Double, Velour, mønstret med det indvendige Sids, med anden Besættig.
Kr. 24 28 32
36 40 43.

58. Slobrok
(Grødet med Babatter) af Satin, Velour, Double med og uden Silkebesættig.
Kr. 15 20 25.
30

P. S. Foruden disse opførte Slobroks føres endnu et stort Udrag af vakkere Hjemmefrakker, saavel som af Slobroks af fine Kamphaar-Stoffer. De sidste ere, paa Grund af deres store Behagelighed, særlig at anbefale til ældre og lidende Herrer.

← 8 18 →

som speciale, er beskedne, men primære kilder til studiet af den økonomiske og politiske historie, bogtrykkerkunstens og – ikke mindst – klædedragtens historie.

dre deres aktivitet får en permanent selvstændig funktion. Et museums kunstafdeling kan således udskilles til gruppen Kunst, medens et firmas musik-, teater-, kunst- og idrætsforeninger følger firmaet.

En hel stand eller et helt fag »trækker« ikke: tobaksarbejdernes sangforening placeres under Musik. Således efter de nye regler, men der er stor vaklen fra gammel tid, og der er så megen tradition for at lade et fags støtteforeninger, indkøbsforeninger, låneforeninger følge faget, at de ikke nu kan placeres under henholdsvis Gensidig støtte, Handel (forbrugsforeninger) og Penge. Under gruppen Forsikring følges de nye regler.

Visse grupper trækker meget stærkt. Således trækker grupperne Studenter og Skolevæsen henholdsvis alle studenters, læreres og skoleelevers foreninger med diverse formål (musik, teater etc.). Om disse trække-regler se iøvrigt oversigten over de enkelte emnegrupper.

Hvis en korporation er emnemæssigt neutral, eller dens virksomhed er meget alsidig, spredes tryksagerne om den. Tryksager vedrørende Alborghallen placeres under Bygningsvæsen, når de omhandler selve bygningen, og under diverse emnegrupper (musik, teater), når de omhandler det, der foregår i bygningen. Institutioner under ministerierne placeres ligeledes under diverse emnegrupper alt efter deres formål.

Indgangen til samlingen er selve den systematiske opstilling suppleret med nogle interne registeranter. De væsentligste er *en systematisk emneoversigt, et alfabetisk stikordsregister og registeranter over samtlige periodica efter 1960.*

En kort beskrivelse af den systematiske emneoversigt vil blive givet i slutningen af denne artikel. Hvad angår det alfabetiske stikordsregister, er dette kun egnet til internt brug, da man her blot kan finde emner og enkelte titler, der placeringsmæssigt har voldt problemer for den trænedede medarbejder.

Der er foreløbig gjort mere ud af småtryksperiodica end alt andet småtryk, idet disse siden 1960 registreres uden undtagelse (ca. 12.000 titler) i tre registeranter:

1) Alle periodica, der udkommer mere end én gang årligt, registreres sammen med katalogiserede periodica på særligt mærkede kort (alle egentlige tidsskrifter af intern karakter: skoleblade, firmablade, lokale foreningsblade etc.).

2) Alle periodica på mere end 5 sider, der udkommer én gang årligt eller sjældnere (byrådsforhandlinger, årsberetninger, kongresberetninger etc.) registreres i en særlig småtryksregistrant.

3) Alle periodica på 5 sider og derunder (hovedsagelig regnskaber, der udkommer én gang årligt eller sjældnere) registreres i en særlig småtryksregistrant.

Ved hjælp af et særligt signalsystem revideres hovedparten af de to førstnævnte registranter én gang årligt. Signalsystemet er helt nødvendigt, hvis man vil undgå hvert år at beskæftige sig med tidsskrifter, som det ikke er muligt (eller rimeligt) at fremskaffe komplette rækker af. Ved frivillig aflevering fra duplikeringsbureauer og private institutionstrykkerier indkommer store mængder af dupliserede tidsskrifter, der kun er meteorer i tidsskriftvrimmelen.

Af andre hjælpemidler findes specialkartoteker for forskellige hovedgrupper: Forsikring, Skolevæsen, Prisliste, Skillingsviser (kun påbegyndt).

Småtryksdefinitioner, som gælder siden 1960

»Korporationstryk«. I Småtryksafdelingen placeres publikationer, som omhandler korporationens aktuelle interne og – for så vidt korporationens virksomhed er udadrettet – eksterne forhold, medens tryk med alment/fagligt eller historisk indhold katalogiseres. Dette gælder uanset trykkets størrelse. Betegnelsen småtryk refererer derfor nok så meget til trykkets anonymitet og mere dokumentariske end litterære værdi som til størrelsen. Som korporationstryk betragtes tryksager, der beskriver en korporations organisation og arbejde (forhandlinger, årsberetninger, udstillinger, varer etc.), men ikke resultaterne af arbejdet. Således er en kongresberetning småtryk, hvis den refererer diskussionen på kongressen, men skal katalogiseres, hvis den består af faglige eller videnskabelige afhandlinger.

Desværre lyder definitionen lidt mere enkel end den er, for litteraturen er drilagtig. Det går an at betragte varekataloger som udtryk for firmaets virksomhed, men det kniber straks at betragte en telefonbog som en slags kunde- eller medlemsfortegnelse, og endnu mere at betragte en turistbrochure som en art beskrivelse af turistforeningens arbejde.

Derfor er det også nødvendigt at operere med de nedenfor omtalte særlige kategorier af småtryk, der ikke har tilknytning til en korporation.

Karakteristiske småtryk med tilknytning til en korporation er følgende:

Love og vedtægter

Vejledninger

Beretninger (herunder byråds- og amtsrådsforhandlinger)

Regnskaber

Interne tidsskrifter

Medlemsfortegnelser og matrikler
 Kataloger (herunder telefonbøger)
 Prislister
 Programmer og plakater
 Reklametryksager
 Lejlighedsaviser
 Viser

Publikationer med blandet indhold placeres i Småtryksafdelingen, hvis de indeholder mere end 50 pct. af den beskrevne karakter. Det gælder en del jubilæumsskrifter.

En række kategorier af tryk placeres traditionelt i Småtryksafdelingen, selv om de ikke indeholder mere end 50 pct. stof af den beskrevne karakter, men overvejende har alment indhold. Til denne kategori hører årsberetninger, museumsvejledninger og udstillingskataloger. Endvidere firmablade og bestemte kategorier af lokale tidsskrifter.

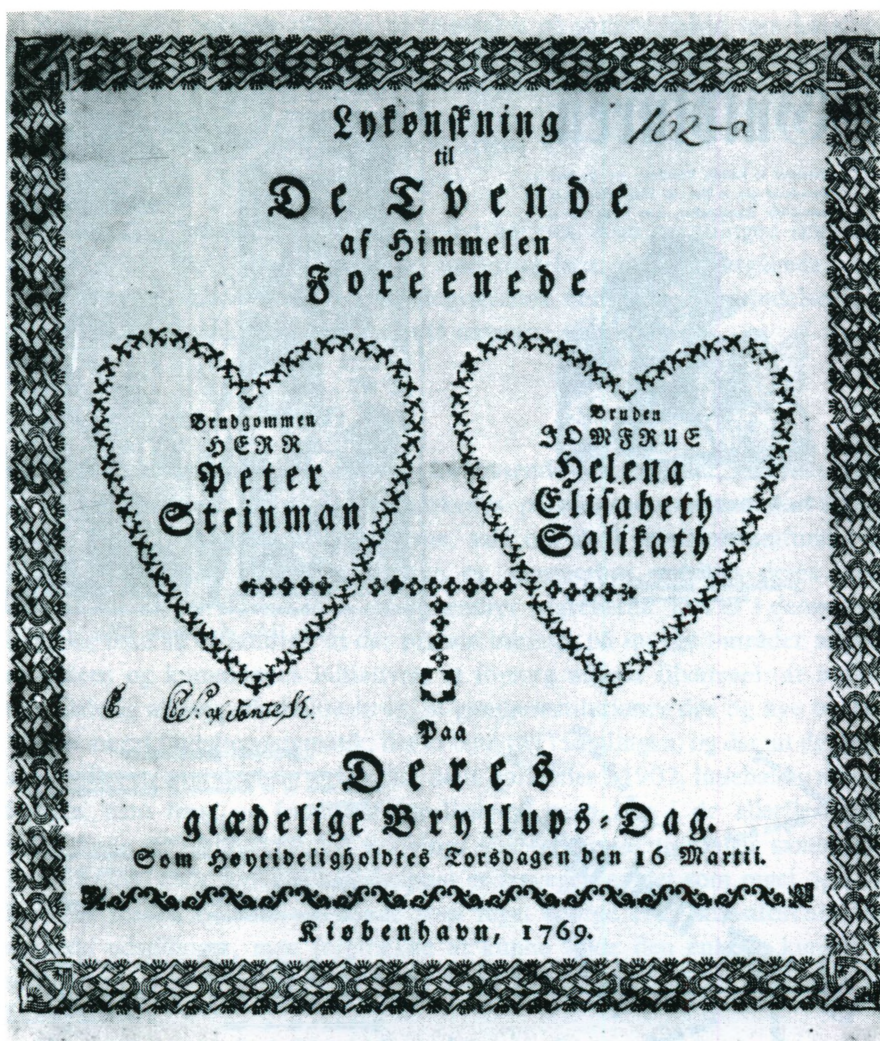
Småtryk, som ikke har tilknytning til en korporation. En række kategorier af tryk placeres i Småtryksafdelingen, selv om de ikke har tilknytning til en korporation. Årsagen kan være, at disse, såvel som de førnævnte tryk med overvejende alment indhold, er af samme karakter som det øvrige småtryk, er vanskelige eller uoverkommelige at katalogisere eller er meget små tryk.

Sådanne tryk er enkelte ukommenterede love og oversættelser af disse, alle enkelte lyriske digte, personelle lejlighedsviser, -taler og prædikener, mindre traktater, men ikke samlinger af disse. Endvidere korrespondancekurser, kalendere og lommebøger og forskellige andre tryk, som imidlertid udgør en meget lille del af samlingen.

Benyttelse

Småtryk udlånes principielt ikke, men der gøres dog undtagelser. Således udlånes det til biblioteker uden for København, når det ikke kan lånes andre steder, og man ikke kan nøjes med at sende en fotokopi. Der har været udlån til Rusland, Amerika og andre fjerne steder. Iøvrigt kan det ses på læsesalen eller i selve Småtryksafdelingen, når større undersøgelser gør dette nødvendigt, hvilket ikke er usædvanligt.

Samlingen benyttes især af forskere inden for følgende områder: historie, politik, økonomi, statistik (de politiske partier og foreninger, andels- og arbejderbevægelse – der ligger et stort talmateriale gemt i regnskaberne, og organisationernes opbygning kan læses ud af vedtægterne), kunsthistorie

Et personelt lejlighedsdigt, som efter nutidens lovgivning ville være undtaget fra aflevering.

(teater, film, musik, malerkunst – især benyttes udstillingskataloger og programmer) etc. Folkemindeforskerne studerer især skillingsviserne, og samlingen bruges endvidere til dokumentation af et bestemt faktum (retssager), ved udstillinger, ved udarbejdelse af bibliografier, af specialeopgaver ved Handelshøjskolen og andre læreanstalter og af festskrifter for institutioner, der ofte savner deres egne publikationer i arkiverne.

Bife om

Guldfuren,

og hvorledes de stærkeste Drukkere, der før hver tog en Damestups paa en Pot, nu blive helbredede af den amerikanske Sprøjtebeholder, enten de vil eller ej.

Og: Jeg kom fra Søden, fra mit varme Hjem.

Efterrettel forbydes.

Søbenhavn.
 Juleguldhandelen, Ringstedstræde Nr. 18.
 Hvert hos Høent, Maastræn.

DER GODE VEJ

FRAGT-SKILDE DER BLIVE AF DETTE VEJ

DER ONDE VEJ

Tag ikke det første Glas

Ingen hash til mig

Ingen hash til dig

Ingen hash til fester

Ingen hash, døstjemme

La' vær' med hash!

Ingen hash i skolen

Kun hash til søve padder

Ingen hash til venner

Ingen hash i piben

Hash gør bare sølv

§ 1.

„Subjekt-Samfundet“
 er en hammetatisk Sammenlutning i Kæderkabsarbejdetnes Kreds og til Behæmpelse af Forbudsbetragtelsen i Danmark.

§ 2.

Et. Kr. Amtet maa ikke overtrænge 20.
 Indenfor denne Begrensning kan Optragtelte søges af dertil kvalificerede, i Skole- og Handelskaderen Rekrutter bopætre Maad.
 Optragtelte sker ved Kollatation ved særskommende „B. S.“ Sammenkomst med 1/2 Majoritet.

§ 3.

Ved Optragtelte erlægges et konstant Indskud paa Kr. 25 til Samfundets „Røsfund“, for de ved Vedtagtelte af nærværende Kæbe i „B. S.“ værende Et. Kr. er sidste Frist for Indbetaling af Indskudet d. 30.—9.—1921.

§ 4.

Det mænnelinge Samfundskontingent er Kr. 1, som opkræves ved Sub.
 Mulktene ere i alle Tilfælde 25 Øre.

Fra alkoholmisbrug til narkotikamisbrug.

Småtryk kan bestilles til brug på læsesalen på samme måde som katalogiserede tryk. Kender man ikke den præcise titel, kan man fx. på bestillings-sedlen skrive:

Småtryk (om muligt med angivelse af arten)
vedrørende . . . (korporationens navn)

Trykkeår eller periode bør så vidt muligt anføres. Kan bestillingen ikke formuleres helt så konkret, eller er undersøgelsen mere dybtgående, kan man gennem bibliotekaren på katalogværelset sætte sig i forbindelse med Småtryksafdelingens personale for at få nærmere oplysninger.

Samlingens fremtid

Den anvendte systematik er egentlig forbavsende lidt forældet, men det hænger måske sammen med, at menneskenes praktiske fornødenheder forbliver de samme gennem århundrederne, selv om de i velstandssamfundet er blevet udvidet lidt med bil, fjernsyn og sommerhus, medens deres ideer veksler stærkt, og videnskaben stadig ændrer begreberne. Det er i denne forbindelse ikke så væsentligt, at det private initiativ på mange områder afløses af statens og kommunens initiativer, at forsorg afløser filantropi, at narkotikamisbrug afløser alkoholmisbrug, at gamle institutioner dør og nye opstår.

Den meget findelte systematik, der er benyttet i samlingen, og det, at der ikke har fundet en overskæring sted siden dens oprettelse i 1902, indebærer mange fordele, men først og fremmest for låneren: man kan i de allerfleste tilfælde finde en institutions, en forenings eller et firmas tryksager samlet, og i de tilfælde, hvor proveniensprincippet er fraveget, er det som regel også til lånerens fordel. Således vil denne som regel spørge efter kunstforeningens samlede udstillinger, men foretrække at kunne finde den enkelte kunstners udstillinger under kunstnerens navn frem for at søge under diverse små kunsthallerier.

Ulemperne ved at arbejde med en sådan samling er desværre meget store, så store, at det er nødvendigt at overveje en snarlig overskæring og måske også en enklere ordning. Den ret indviklede indlægning i stadig levende, stærkt voksende kapselrækker, som det ikke er rationelt at transportere frem og tilbage mellem magasin og kontor, bevirker, at personalet må opholde sig uforholdsmæssigt meget i magasiner, der absolut ikke er egnede til oprettelse af faste arbejdspladser. Moderne compactus-reoler forekommer heller ikke egnede hertil, og det er næppe sandsynligt, at man på Slotsholmen vil ofre den kostbare plads til opstilling af en samling, der fylder ca. 2000 m, i virkelig egnede lokaler.

På andre biblioteker i Norden med tilsvarende samlinger er man da også gået andre veje. Til eksempel har man foretaget overskæringer og anvendt en signering af materialet efter decimalklassifikationen med en vis grad af findeling. Herved er der naturligvis den ulempe, at man ikke mere kan finde en korporations tryksager samlet og også har svært ved at finde den enkelte tryksag, men fordelene er mange: Man kan arbejde med en samling af mindre volumen og med en almindelig kendt systematik. Indlægningen bliver mere manuel på grund af signeringen, og denne kan foretages af få, trænedede medarbejdere. Decimalklassifikationen er naturligvis ikke helt beregnet på et materiale, der i så høj grad afspejler samfundslivet, men det har den fordel, at det stadig omarbejdes efter udviklingen, og man vil kunne afpasse overskæringerne efter disse omarbejdelser. Signeringen vil bevirke, at det bliver lettere at holde orden på samlingen.

Da man grundlagde den i en tid, hvor arbejdskraften kostede så lidt i forhold til materialet, overvejede man overhovedet ikke indbinding. I dag, hvor arbejdet med at holde orden på en uindbundet samling koster langt mere end en indbinding en gang for alle, indbinder man alt hvad man kan. Alligevel er store dele af samlingen nødvendigvis uindbundet. Indbindingen må begrænses til at omfatte periodica og det mere boglignende stof.

Hvordan det end vil gå med denne samling, et ved vi: om et par hundrede år vil den være meget interessant, hvis det dårlige papir ellers holder så længe, fordi den indeholder kildestof til beskrivelse af det dagligliv, som trods al historieskrivning dog glemmes. Vi ved det også ud fra vore erfaringer med hensyn til benyttelsen af det gamle småtryk.

Spændende skal det også blive at se, om databehandling af stoffet vil blive taget i anvendelse, hvis ikke pensionsalderen sænker sig ned over os før den moderne datateknik (igen citat af Erling Grønland), og om udviklingen inden for trykketeknikken vil bevirke, at bibliotekernes småtrykssamlinger svulmer op til det usandsynlige med aflevering fra duplikeringsbureauer og institutionernes private trykkerier, eller om de bliver små og ubetydelige, fordi bibliotekerne opgiver at indsamle den mere dokumentariske del af trykproduktionen og overlader til andre (arkiverne?) at bevare sådanne ting for eftertiden.

Emnegrupperne

Der findes ingen hierarkisk opbygget oversigt over emnegrupperne. Følgende inddeling er derfor kun at betragte som et forsøg på at skabe et overblik over emnegrupperne.

Kulturliv.

Lærde selskaber.
Højere læreanstalter.
Studenter.
Skolevæsen.
Oplysning.
Pressen.
Radio.
Bogvæsen.

Lejligheds- og juleaviser.
Kalendere og lommebøger.
Viser af navngivne forfattere.
Skillingsviser.

Afhold(ssagen).

Kunst. Spil og sport.

Kunst.
Teater.
Adspredelser.
Film.
Musik.
Idræt.

Kirkeliv.

Historie.

Personalhistorie.
Personelle viser.
Kongehuset.

Danmark under og efter besættelsen.

Samfundskundskab.

Politik.
Kvinder.

Danske i udlandet.
Udlændinge i Danmark.
Penge.
Toldvæsen.
Skattevæsen.
Lotteri.
Bygningsvæsen.

Arbejdsgivere.
Faglige foreninger.
Faglige forhold.

Retspleje.

Statsstyre.
Politi.

Militærvæsen.

Selskabelige foreninger.
Borgerforeninger.
Broderskaber.

Filantropi.
Forsorg.
Forsikring.
Gensidig støtte.

Geografi og rejser. Topografi.

Topografi.
Kommunalvæsen.
Rejseliv.

Færøerne.
Grønland.

Hertugdømmerne.
Island.
De dansk-vestindiske øer.

Udenlandsk småtryk.

Praktiske fag.

Lægekunst.
Landbrug.
Skovbrug og jagt.
Havebrug.
Fiskeri.

Handel.
Industri.
Aktieselskaber.
Prisliste og kataloger.
Auktioner.

Post- og telegrafvæsen.	Vandbygning.
Telefonvæsen.	Brandvæsen.
Jernbanevæsen.	Gas, vand, el.
Havne- og brovæsen.	
Vej- og kloakvæsen. Trafikvæsen.	
Søfart.	

Kortfattet oversigt over emnegrupperne med angivelse af emner og typer af tryk, hvis placering ikke forekommer umiddelbart indlysende, og de væsentligste placeringsregler.

Adspredelser. Programmer og plakater for cirkus, varietéer og aftenunderholdninger. Enkelte kunstnere (varieté- og kabaretkunstnere, oplæsere, visesangere etc.). Basarer, panoptikon, menagerier, folkemøder og -fester (karneval, bal). Artister, tankelæsere, tryllekunstnere. Engageringsbureauer. Foreninger af personer, som er beskæftiget i forlystelsesbranchen.

Afhold. Redningshjem og afholdshjem. Anti-afholdsforeninger (Den personlige friheds værn).

En stor gruppe, der tidligere havde en enorm accession af foreningstryksager. Den er nu hændende og fortæller ligesom gruppen Filantropi sin egen historie om det private initiativs forfald. Emnet er alkohol og tobak, nu også narkotika.

Aktieselskaber. Alfabetisk ordnet.

Opsamlingsgruppe for alle andre firmaer end andelsselskaber (Handel) og firmaer, der trækkes til andre emnegrupper (Forsikring, Penge, Landbrug, Havebrug etc.).

Indeholder enkelte firmaers vedtægter, regnskaber og beretninger, tidsskrifter m. m. Instruktionsbøger o. l. for enkelte varer findes her, men ikke kataloger og prislister (Prislister).

Arbejdsgivere. Foreninger alfabetisk ordnet efter fag.

Opsamlingsgruppe for foreninger af arbejdsgivere (mestre) inden for alle fag, der ikke trækkes af andre emnegrupper (Havebrug, Bogvæsen, Gas, vand, el etc.).

Auktioner. Auktionskataloger over løsøre – kun opbevaret i begrænset omfang.

Opsamlingsgruppe for auktioner, der ikke trækkes af andre emnegrupper (Bogvæsen, Kunst).

Bogvæsen. Boghandler-, antikvar- og auktionskataloger. Fagets repræsentanter: Forlæggere, boghandlere, bogtrykkere, typografer og bogbindere. Bibliofilklubber. Skriftprøvebøger. En samling af ældre subscriptionsindbydelser.

Borgerforeninger. Lokalt ordnet.

Brandvæsen. Lokalt ordnet.

Broderskaber. Alfabetisk ordnet.

Loger og ordener: Frimurere, I.O.O.F. Rotary og andre.

Bygningsvæsen. Institutioner beskæftiget med byggeforskning, byplanlægning og boligtilsyn. Bygningsvedtægter. Parcel-, grundejer-, ejendoms-, boligselskaber og -foreninger. Lejerforeninger. Bygningsinspektører, ejendomsmæglere og -handlere. Fjernvarmecentraler. Vejlag.

Danmark under og efter Besættelsen. Opråb og plakater. Særlige foranstaltninger, foreninger og korps.

Den almindelige påvirkning af det danske samfund under besættelsen og krigen (vareknaphed, dyrtid etc.) skal søges i andre emnegrupper (Handel, Forsorg etc.).

Illegale tryksager er i hovedsagen indlemmet i Det kgl. Biblioteks illegale samling (småtrykket kan findes i bibliografien Besættelsestidens illegale blade og bøger 1940–45, trykt 1954. I Besættelsestidens Fakta 1945–46 er optaget Frihedsrådets proklamationer og meddelelser).

Danske i udlandet. Foreninger af danske, der er eller har været i udlandet. Emigration. Rebildfester.

Efterkommere af danske betragtes ikke som danske (se dog Udenlandsk småtryk).

Herunder kun foreninger, der har til formål at opretholde en kontakt eller venskabsforbindelse med udlandet. Foreninger, der som formål har at dyrke kulturelle eller politiske forbindelser med udlandet, findes under Politik, og foreninger, der som hovedformål har at dyrke et fremmed lands sprog eller litteratur, under Lærde selskaber: Sprog. Gruppen trækker i forhold til Udenlandsk småtryk.

De dansk-vestindiske øer. Opstillet i de samme emnegrupper som det øvrige småtryk. En scrap-bog for årene 1842–52. En del småtryk om øsalget.

Faglige foreninger. Alfabetisk ordnet efter fag.

Herunder også lærlingeforeninger. Indeholder vedtægter, (kongres)beretninger etc., men ikke overenskomster, se næste gruppe.

Opsamlingsgruppe for faglige svende- og arbejderforeninger inden for alle fag, der ikke trækkes af andre emnegrupper (Havebrug, Bogvæsen, Gas, vand, el etc.).

Faglige forhold. Arbejdsdirektoratet. Udbyttedelingsnævnet. Arbejdsløshed og arbejdsanvisning. Voldgift (kendelser). Strejker. Overenskomster og aftaler (alfabetisk ordnet efter fag) mellem arbejdsgivere og faglige svende- og arbejderforeninger undtagen dem, der indgås af foreninger placeret under andre emnegrupper (se ovenfor under Faglige foreninger).

Overenskomster indordnes altid under den forening, hvis medlemmer udfører arbejdet.

Filantropi. Stiftelser. Legater. Filantropiske foretagender med formål som fremkaffelse af arbejde, bespisning, oprettelse af hjem for mænd, kvinder og børn, understøttelse til nødlidende (under krige) og syge, tyende og fanger. Frelsens Hær.

Kristeligt filantropisk arbejde findes under Kirkeliv.

Gruppen Forsorgs vækst i forhold til denne gruppe viser samfundsudviklingen.

Film og lysbilleder. Det danske Filmmuseum. Statens filmcentral. Dansk Kulturfilm. Filmproduktion og -udlejning. Skolefilm. Fagets repræsentanter (biografinspektører etc.). Filmprogrammer (de nyere er alfabetisk ordnet, de ældre lokalt ordnet efter biograf).

Fiskeri. Gruppen har trukket fiskehandlere og lystfiskere (som kunne have været placeret under henholdsvis Handel og Idræt). Salterier. Røgerier og fiskekonservesindustri. Stenfiskere.

Det er dog vist en tilsnigelse, når enkelte fiskekasse- og fiskenetfabrikker er placeret her (burde have været placeret under Aktieselskaber/Prislister). Derimod hører emnet i almindelighed hjemme her.

Forsikring. Hovedsagelig alfabetisk ordnet efter forsikringsart. Selv om de fleste forsikringsselskaber nu har blandet forsikring, opretholdes inddelingen, men der findes et hjælpekartotek.

Trækker efter de nye regler alle enkelte branchers forsikring. Herunder sygeforsikring, men de anerkendte statsunderstøttede syge- og fortsættelsesygekasser findes under Gensidig støtte.

Forsorg. Socialforskningsinstituttet. Social forvaltning og socialkontorer (lokalt ordnet). Socialinspektører og -rådgivere. Pleje- og forsorgshjem. Børnehjem. Mødrehjælp. Folkepensionister. Dyrstidsforanstaltninger (Rationeringskort).

Trækker alle sociale foranstaltninger, der ikke er begyndt som filantropiske foretagender eller er placeret i andre emnegrupper. Gruppen omfatter ikke institutioner, der har patientbehandling (Hospitaller, åndssvage- og sindssygeanstalter findes under Lægekunst).

Færøerne. Trækker alle tryksager vedrørende Færøerne og på det færøske sprog. Opstillet i de samme emnegrupper som det øvrige småtryk.

Gas- vand, el. Gas-, vand- og elværker. Foreninger af funktionærer og arbejdere. Danmarks elektriske materielkontrol. Stærkstrømsreglementer.

Gensidig støtte. Syge- og begravelses-, støtte- og hjælpekasser. Spareforeninger. 100-mandsforeninger. Foreninger af dannebrogsmænd og -riddere.

Ordensvæsenet findes under Statsstyre.

Når de statsanerkendte og -understøttede sygekasser findes her, skyldes det, at de har deres oprindelse i forrige århundredes helt private sygekassesystem.

Grønland. Trækker alle tryksager vedrørende Grønland og på det grønlandske sprog.

Opstillet i de samme emnegrupper som det øvrige småtryk.

Handel. Børsen. Vekselerere. Justervæsenet. Foreninger af handlende, der ikke trækkes af andre emnegrupper (Bogvæsen, Pressen (bladhandlere), Kunst, Fiskeri etc.). Handelens arbejdsgiver- og understøttelsesforeninger. Foreninger af handels- og kontorfolk og personer med højere handelsuddannelse. Firmaer inden for spedition, reklame. Toldklarerere. Mæglere (ikke skibs- og ejendomsmæglere). Oplysningsbureauer. Kreditbøger. Kreditorforeninger. Kriseforanstaltninger (Priskontrolrådet etc., se også Forsorg). Andelsforeninger og -foretagender (andelsmejerier og -slagterier findes under Landbrug).

Havebrug. (Planteavl). Statens forsøgsvirksomheder og laboratorier. Planteskoler (herunder også kataloger og prislister. Haveselskaber og kolonihaver. Dyrkning af frø og enkelte planter. Foreninger af personer med tilknytning til havebrug: havearkitekter, gartnere etc.

Havne- og brovæsen. Lokalt ordnet.

Hertugdømmerne. Opstillet i de samme emnegrupper som det øvrige småtryk. (Enkelte grupper savnes dog – således findes intet personelt småtryk). Herunder småtryk vedrørende Hertugdømmerne som helhed eller enkeltvis og småtryk omhandlende tidligere danske områder i den danske periode. Endvidere småtryk omhandlende forhold med relation til grænseproblemerne, herunder aktivitet til fremme for danskhed eller tyskhed i grænseområderne. Udtrykket skal fortolkes meget bredt: Hvis en tryksag anvender nabolandets sprog, betragtes dette som »aktivitet til fremme for danskhed, henholdsvis tyskhed«. Sønderjydske foreninger, grænseforeninger placeres her.

Småtryk uden relation til grænseproblemerne placeres uanset udgivelses- eller trykkestedet under de øvrige emnegrupper, når det omhandler forhold nord for den nuværende grænse, eller i gruppen Udenlandsk småtryk, når det omhandler forhold syd for grænsen. Hvis det omhandler forhold syd for grænsen, skal det naturligvis kun opbevares, hvis det enten er på dansk eller udgivet/trykt i Danmark.

I gruppen findes tryksager om Genforeningen, medens småtryk om krigene i 1848 og 1864 findes under Militærvæsen.

Højere undervisningsanstalter. Universiteterne. De polytekniske og farmaceutiske læreanstalter. Landbohøjskolen. Tandlægehøjskolen (Kunstakademiet er under Kunst, Musikkonservatoriet under Særlige skoler). Institutter og laboratorier under de forskellige undervisningsanstalter. Lektionskataloger. Matrikler. Beretninger. Foreninger af studerende inden for de forskellige fag.

Studenterforeninger i almindelighed er placeret under gruppen Studenter. Foreninger af kandidater er placeret i de emnegrupper, hvor de efter deres fag hører hjemme.

Idræt. Alfabetisk ordnet efter sportsgren (lystfiskere er dog placeret under Fiskeri). Herunder spejdervæsen (også KFUM og K-spejdere). Sct. Georgsgilder. Friluftsrådet. Fagenes fest.

Industri. Industrielle fonds. Arbejds-, erhvervs- og bedriftsråd. Dansk standardiseringsråd. Statsprøveanstalten. Dansk kedelforening. Rationaliseringsforeninger. Forskellige moderåd. Håndværk og husflid. Arbejdstilsynet. Arbejderbeskyttelse. Patentvæsen. Industri- og håndværkerforeninger i almindelighed. Navere, svende og lærlinge i almindelighed.

De enkelte fags svende og lærlinge er placeret under Faglige foreninger, mestrene under Arbejdsgivere.

Island. Trækker alle tryksager vedrørende Island og på det islandske sprog. Opstillet i de samme emnegrupper som det øvrige småtryk.

Jernbanevæsen. Herunder jernbanefærger og -broer. Eksempler på køreplaner (ikke afleveringspligtige siden 1927).

Kalendere og lommebøger. Kalendere uden tekst er ikke afleveringspligtige siden 1927.

Kirkeliv.

Folkekirken. Kirkelige embeder (fra bisper til kordegne og klokkere). Foreninger (Foreningen for borgerlig konfirmation og borgerligt ægteskab, Oxfordbevægelsen, nu Moralsk oprustning). Enkelte sogne (kirker, menighedsarbejde, -børnehaver etc.). Filantropisk arbejde (Diakonissestiftelsen, Sct. Lukasstiftelsen – den lægelige del af arbejdet findes under Lægekunst). Vestindisk, grønlandsk, islandsk kirkesag – vistnok den eneste undtagelse fra reglen om, at disse områder trækker alle tryksager. Indre og ydre mission. KFUM og K (undtagen spejderne). FDF. søndagsskoler. Salmer. Traktater (mindre, fortrinsvis 4-sider og folders).

Kirkegårde i almindelighed findes her, men enkelte kirkegårde findes under Topografi.

Andre trossamfund. Alfabetisk ordnet.

Kommunalvæsen. Spidsgruppe til Topografi: Byerne, idet den indeholder foreninger af kommunale embedsmænd. Kommunale valg og vælgerforeninger. Folketingsvalg og tryksager udgivet af politiske foreninger i anledning af kommunale valg placeres under Politik.

Kongehuset. Især lejlighedstryk (programmer, festaviser, menuer, viser).

Kunst. Kunstmuseer. Kunstakademiet. Arkitektur, fotografering, kunsthåndværk.

Proveniensprincippet er her i nogen grad underordnet det personelle ordningsprincip. Således trækker kunst- og kunstnerforeninger de af dem afholdte udstillinger, men enkelte kunstnere trækker frem for udstillingslokalet. Dog holdes nummererede katalogrækker samlet, og der skrives henvisninger til de enkelte kunstnere.

Af enkelte firmaer findes her kun kunsthandlere, reproduktionsanstalter, arkitektfirmaer.

Guld- og sølvmede, porcelænsfabrikker, keramikere etc. er flyttet til Aktieselskaber/Prislister, da gruppen efterhånden blev overfyldt med prislister, og det også blev meget svært at skelne mellem kunsthåndværk og ren industri.

Kvinder. Statens husholdningsråd. Herunder alle kvindeforeninger – undtagen de politiske – og alt hvad der ifølge gammel tradition henregnes til de specielt kvindelige sysler: husholdning, håndarbejde (strikkeopskrifter), skønhedspleje etc. (dog ikke barnepleje, se Lægekunst, Filantropi, Forsorg).

Landbrug. Korn- og foderstofforeninger og -forretninger. Gødningsselskaber. Mergelselskaber. Hedeselskaber. Mosekultur. Grundforbedring. Laboratorier. Diverse landbrugsinstitutioner og -foreninger. Landøkonomiske selskaber, landbo- og husmandsforeninger. Heste (Hestesport under Idræt). Kvæg, herunder husdyrsygdomme). Svin (herunder svineslagterier). Andre Husdyr. Stambøger. Mejerivæsen (herunder enkelte mejerier, smør, ost. Fagets foreninger).

Lejligheds- og juleaviser. Denne gruppe er ved sin blotte eksistens kommet til at trække tryksager, der ifølge proveniensprincippet skulle placeres i andre grupper (blade udgivet af handelsstandsforeninger o. l.).

Lotteri.

Lægekunst. Sundhedsvedtægter. Hospitaler og institutioner for sindssyge, åndssvage, blinde, døve, vanføre. Rekonvalescenthjem, kursteder og sygehjem. Me-

dicinalfabrikker (herunder også kataloger og prislister). Apoteker, farmaceuter. Læger, sygeplejersker, tandlæger, jordemødre etc. (Skolelæger under Skolevæsen). Dansk Røde Kors. Samariter. Massage. Badeanstalter. Naturlæger. Ligbrænding. Veterinærvæsen (ikke husdyrsygdomme). Rotteudryddelse og mange andre emner, som ikke har meget med hinanden at gøre.

Lærde selskaber. Alfabetisk ordnet efter videnskabsgren eller stikord. Museer og arkiver, botaniske og zoologiske haver.

En del foreninger er trukket ud til diverse fag (lægevidenskabelige foreninger, juristforeninger, magisterforeninger, men ikke ingeniørforeninger).

Til Filosofi: Etik er flyttet det meste af en tidligere eksisterende gruppe: Humane selskaber (omfattende foreninger mod racehad, sladder etc.).

Militærvæsen. Hær, flåde og luftvåben. Soldaterhjem og -mission. Hjemmeværn. Luftværn. Civilforsvar. Foreninger af hjemsendte soldater. Tryksager om krige (løbesedler, skillingsviser etc., især fra 1848–50 og 1864).

Musik. Det samme gælder her som under Kunst. Proveniensprincippet er i nogen grad underordnet det personelle ordningsprincip. Således trækker musik- og musikerforeninger de af dem afholdte koncerter, men enkelte kunstners koncerter trækker frem for koncertlokalet. Dog holdes koncertrækker samlet.

Musikkonservatoriet er ikke her (cfr. Kunstakademiet under Kunst) og har åbenbart heller ikke været fornemt nok til at blive placeret under Højere læreanstalter, men er placeret under Særlige skoler.

Musik har trukket alle faglige foreninger, ikke blot af musikere, men også klaverstemmere etc.

Musikhandlere, instrumentfabrikker og grammofonselskaber findes også her (herunder kataloger og prislister).

Oplysning. Folkeuniversitetet. Biblioteksvæsen (her placeres alle institutionsbiblioteker, som fungerer selvstændigt). Læseselskaber. Forsamlingshuse (den nyere tids forsamlingshuse som Ålborghallen er spredt under de forskellige emner, og tryksager om selve bygningen er placeret under Bygningsvæsen). Ungdomsforeninger (ikke de politiske).

Penge. Penge og bank, men ikke bør (Handel). Sparekasser. Kredit- og hypotekforeninger. Finansieringsselskaber. Låne- og andelskasser. Assistenthuset. Pantelånere. Foreninger af banker etc. og funktionærer.

Personalhistorie. Lejlighedstryk (taler o.l., men ikke viser). Gruppen er ikke stor, da det meste personelle småtryk går til andre grupper: Personelle viser, Kongehuset, Politik, Kunst, Musik, Adspredelser og andre grupper, som trækker personer qua medlemmer af en korporation. Island, Færøerne og Grønland trækker personelt småtryk.

Politi. Politivedtægter / Detektivbureauer / Politihunde / C. B. og C. B. U. Vagtværn. Evakuering.

Politik. Landsting og folketing. De politiske partier og foreninger. Landstings- og folketingsvalg (kommunale valg står i Kommunalvæsen). Forsvars- og fredsföreninger. Internationale organisationer. Kulturelle forbindelser med udlandet, herunder danske institutter, Det danske Selskab etc. (se også sprogforeninger under Lærde selskaber). Skandinaviske foreninger (Norden), hjemstavnsforeninger (lokalpatriotisme!). Politiske viser (skillingsviser), viser fra grundlovs- og Himmelsbjergfester.

Post- og telegrafvæsen. Post- og telegrafreglementer. Filatelist- og korrespondanceklubber. Frimærkehandlere (de fleste frimærkekataloger hører ikke hjemme i Småtryksafdelingen, da de ikke er kataloger over eksisterende samlinger).

Pressen. Bladhusenes interne tryksager (regnskaber, omdelerblade etc.) og tryksager vedrørende dagblade og tidsskrifter (regnskaber etc.). De politiske partiers presse. Journalister. Bladhandlere. Presse- og annoncebureauer. Dansk pressemuseum.

Prislistor og kataloger. Alfabetisk ordnet efter salgsartikel (der findes et à jour-ført kortkatalog over emnegruppen, hvoraf fremgår, hvilke kataloger skal søges under andre emnegrupper). Visse artikler er gået til andre grupper (medicinalvarer, planter, musikinstrumenter, grammofonplader etc.).

Priskuranter over udført arbejde findes under Faglige forhold og andre emnegrupper (Gas, vand, el, Bogvæsen etc.).

Radio og TV. Kursushefter. Lytter- og fjernseerforeninger. Radiobranche-foreninger. Foreninger af radioteknikere og -mekanikere, båndamatører.

Rejseliv. Mindre turishåndbøger. Hoteller, restauranter etc. Beværter-, hotelejer- og restauratørforeninger (ikke skibsrestauratørforeninger). Funktionærer i hotelbranchen. Turistforeninger og -bureauer. Rejsebureauer og -klubber. Automobilselskaber (Taxa). Luftfart (Sportsflyvning under Idræt). Eksempler på fartplaner, som ikke er afleveringspligtige siden 1927.

Retspleje. Enkelte mindre lovsamlinger ifølge en ældre praksis (Pios love og August Olsens love). Retshjælp. Juristforeninger. Fængselsvæsenet. Enkelte love er placeret under de emner, hvor de hører hjemme.

Selskabelige foreninger. Lokalt ordnet.

Skattevæsen. Skattedepartementet. Landsskatteretten. Statens ligningsdirektorat. Vedtægter og skattebøger.

Skolevæsen.

I almindelighed. Skole-, lærer- og elevforeninger, der ikke er knyttet til enkelte skoler. Børnehaver. Statens pædagogiske studiesamling (tidligere Dansk skolemuseum). Skolemateriel.

Gruppen trækker meget stærkt: Skolerejser, -idræt, -koncerter. Skolelæger, -tandlæger og -psykologer.

Skoleradio, -teater og -film findes dog ikke her.

Almindelige skoler. Lokalt ordnet.

Omfatter alle børneskoler til og med gymnasiet. Endvidere ungdoms-, aften- og efterskoler.

Særlige skoler. Alfabetisk ordnet efter emne.

Omfatter næsten al anden undervisning. Se også Højere læreanstalter, Kunst (Akademiet), Lægekunst (skoler for handicappede), Kirkeliv (bibelskoler).

Skovbrug og jagt. Skovdirektoratet. Skove og plantager. Forstkandidater, skovridere og -fogeder. Skov- og jagtbetjente. Foreninger af skovejere og -arbejdere. Dansk strandjagtforening.

Statsstyre. Omfatter den del af statsforvaltningen, der ikke kan placeres specielt. Ministerier (de fleste institutioner under disse er specielt placeret). Diplomat- og konsulatvæsen. Ordensvæsenet. Statens redskabsprøver. Folkeregistret. Foreninger af statens tjenestemænd (ikke de faglige).

Studenter. Studenterscener. Studenterkollegier og ungdomskollegier (disse blev tidligere spredt under Topografi). Ungdommens uddannelsesfond.

Gruppen omfattede tidligere kun personer med studentereksamen. Den trækker meget stærkt: musik-, idræts-, kristelige og politiske foreninger (de faglige foreninger er placeret under de respektive læreanstalter).

Søfart. Dampskibsselskaber, rederier, skibsværfter etc. Lodsvæsen. Redningsvæsen. Dykkere. Fyrvæsen. Søkortarkivet. Istjenesten. Eksempler på fartplaner, som ikke mere er afleveringspligtige.

Omfatter alle faglige foreninger med den mindste tilknytning til søen: skibsrestaurationsforeninger, bådebyggere, skibsmæglere, stevedorer etc.

Teater. Omfatter også opera, ballet og revyer, men ikke varietéer (Adspredelser). Herunder al teatervirksomhed (også skolescener) undtagen studenterscener. Amatørteater, dukke- og marionetteater. Det teaterhistoriske museum. Foreninger af skuespillere, teaterejere etc.

Hvad biblioteket ejer af programmer og plakater fra tiden før (ca.) 1920 kan findes i katalogerne 34^{III}, 17 og 60 (en oversigt findes i Småtryksafdelingen).

Der er en oversigt over programmer, som findes i Småtryksafdelingen.

Telefonvæsen. Kun et udvalg af lokale telefonbøger er opbevaret.

Toldvæsen.

Topografi. Indeholder den del af lokalforvaltningens tryksager, der ikke kan placeres specielt, og fungerer iøvrigt som opsamlingsgruppe.

Amterne. Amtsrådsforeningen. Foreninger af amtstjenestemænd. Amts- og skolerådsforhandlinger (lokalt ordnet).

Byerne. (Kommuner og andre lokaliteter). Kommunale regnskaber og byrådsforhandlinger. Lønnings- og pensionsvæsen. Begravelsesvæsen. Renovation. Sporveje. Forlystelsesparker (Tivoli – herunder dog ikke koncerter, revyer etc.). Forskønnelsesforeninger. Mindre vejvisere og brochurer, som ikke er udsendt af turistforeninger eller -bureauer (disse er placeret under Rejseliv). Viser (vægtters – skillingsviser).

Kommunale foreninger er placeret i spidsgruppen Kommunalvæsen.

Mindre landsdele, øer, slotte, godser m. m. (Lokalt ordnet).

Slotte, der er indrettet som museer, findes under Lærde selskaber, enkelte gårdes landbrugsregnskaber under Landbrug.

Udenlandsk småtryk. Alfabetisk ordnet efter lande.

Indeholder småtryk vedrørende udenlandske forhold, som er på dansk eller trykt i Danmark, når dette ikke kan placeres i andre emnegrupper (Danske i udlandet, Udlændinge i Danmark, Hertugdømmerne etc.). Selv om efterkommere af danske ikke regnes som danske efter accessionsprincipperne, findes her alligevel en del småtryk om disse, fordi tryksagerne er på dansk, trykt i Danmark, har en anden relation til Danmark eller blot fejlagtigt er opbevaret.

Gruppen rummer en del småtryk vedrørende svenske forhold, som blot er trykt i Danmark, og på grund af Danske Afdelings vidtgående accessionsprincipper meget norsk småtryk.

Udlændinge i Danmark. Foreninger alfabetisk ordnet efter nationalitet.

Vandbygning. Aer, bække, kanaler, søer (alfabetisk ordnet). Landindvinding. Dige- og pumpelag. Lodsejerforeninger. Klitinspektoratet. Læplantning. Strandfredning. Strandfogeder. Amtsvandinspektørforeninger.

Vej- og kloakvæsen. Trafikvæsen. Amter (lokalt ordnet). Byer (lokalt ordnet). Vejkomitéen. Dansk vejlaboratorium. Rådet for større færdselssikkerhed.

Viser. Herunder i hovedsagen kun viser, der ikke trækkes af andre emnegrupper, og alle enkelttrykte lyriske digte. Mange viser er fra tiden før 1902 – størsteparten af disse dog fra sidste halvdel af det 19. århundrede.

Personelle viser. Gruppen trækker frem for viser af navngivne forfattere. Viser skrevet til kongehusets medlemmer og politiske personer placeres ikke her, og viser skrevet til enkelte personer qua medlemmer af en korporation indordnes under denne.

Island, Færøerne og Grønland trækker personelt småtryk.

Viser af navngivne forfattere. Enkelte lyriske digte. Personelle viser er kun sekundært indordnet her.

Skillsingsviser. En meget stor del af denne samling, som man nu er begyndt at registrere, stammer fra Vilhelm Bergsøes visesamling, hvilket ses af stempellerne. Hovedparten af samlingen er emneordnet, men man må erindre sig, at mange skillsingsviser er spredt under andre emnegrupper, især Topografi, Politik, Militærvæsen.

En rubrik: Kvinde og mand må have voldt store vanskeligheder for systematikeren: Her findes forelskelse, frieri, kysset, kærestebreve, troløse, trofaste, forførelse, fattig og rig, letsindig elskov, ulykkelig kærlighed, ægteskab, enlige folk . . . Selv om skillsingsviserne er meget enkle i deres emnebehandling, synes nogle af emnerne nok at kunne skabe muligheder for dobbeltplacering!

English summary:

The Danish legal deposit system dates as far back as the 17th century, and like corresponding systems in the other Scandinavian countries it is characterized by the legislator's high ambitions with respect to creating a complete collection of the Danish national literature. In most other countries outside Scandinavia legal deposit principally concerns literature that is actually published – in USA even restricted to literature that is copyrighted – but the Danish national literature is collected at the source i. e. the printing establishments which produce literary material. The result is an abundant accession of unpublished material in the Danish depository libraries – in the Royal Library an annual accession of about 50.000 items. With the development of modern reproduction processes the accession of such material is on the increase, the tendency to produce numerous copies of any written statement accelerating dangerously. However deplorable, it seems necessary that we should in future compromise with our ideals, probably not by adopting selection criteria based on a literary evaluation of the material, but by attempting to distinguish between library and archival material, thus leaving some of our problems to the archivists!

The collection of uncatalogued prints in the Danish department of the library, the »Småtryksafdelingen«, was established in 1902 and has recently been united (not merged) with similar material from earlier times, which, however, may still be traced in the classified catalogues of the Danish department. It was also on the whole included in the great Danish bibliography par excellence, the Bibliotheca Danica, covering the period from 1482-1830. The founder of the collection of uncatalogued prints, though he never expressed his views in writing, seems to have been well aware of the similarity between this material and records, which are organic material, so he invented a system of classification, which was semi-library, semi-archival. The material is arranged according to usual library systems in about a hundred subject groups, of which a survey is given at the end of this article. An attempt to fit them into the frames of Dewey would show a strong tendency of crowding in the social and applied sciences groups. This is quite natural, since the collection reflects the daily life and practical needs of man, not so much his spiritual activity. Having used his librarian's principles so far, the creator of the system seems to have realized (or was it unconsciously?), that his usual library techniques would not help him any further, and whether unconsciously or not he adopted the archival principle of provenance (he and his successors did make some slips on the way, it must be admitted). Within the hierarchy the originators of most of this mass of material: the institutions, associations and firms, were classed according to the general purpose of their activity, only exceptionally in two or more groups, if their activity was too diversified to be contained in one group. Within the groups all material was arranged according to its place of origin.

Typical examples of this kind of material reflecting the organization and work of the said institutions etc. are: statutes, instructions and the like, various kinds of periodicals (reports and accounts, house journals), lists of members, catalogues (of trades, exhibitions, auctions etc.) pricelists, wages agreements, programmes and posters, songs.

A rather small part of the collection cannot be said to reflect the organization and work of institutions etc., such as (single) lyrical poems, broadsheet ballads, sermons, acts of parliament and translations of these, yet it has been incorporated for various reasons, the main being cataloguing difficulties and similarity of size and character to the existing collection.

Though the collection is on the whole uncatalogued and only accessible through familiarity with the classification system combined with a historical background knowledge, several finding aids exist such as a subject index, surveys of the subject groups, card files listing all periodical since 1960 etc. Research workers on all levels and within many spheres of knowledge, especially, of course, the social sciences, are regular visitors, and most historians now seem to appreciate the humble documents of this collection which relate the history of Danish everyday life through the ages, as valuable source material.

Den nationale litteratur i videste begreb

Af Lise Hesselager

I afhandlingen »Nya former av litterärt material«, som er trykt i rapporten fra den 11. nordiske biblioteksmøde i Bergen 1968, anskuer biblioteksrådet Sune Lindqvist alle former for bevaret information lige fra traditionelt bogtryk til AV-materiale i en sammenhæng. Det fastslås, at bogtrykkets hjemmehøren i bibliotekerne ikke kan diskuteres, men for alt det øvrige materiales vedkommende er det nødvendigt at gøre visse distinktioner for at gøre sig klart, hvilken interesse det har fra et bibliotekssynspunkt og for de forskellige arter af biblioteker. Man kan med en vis forenkling opstille følgende kategorier, selv om grænsen mellem dem er højst flydende:

1) tilfældighedsprodukter = materiale uden almen interesse. Hertil kan henregnes arbejdsmateriale, fx. interne dupliserede cirkulærer, xeroxkopier for privat behov, private fotografier, film og lydoptagelser. At bevare prøver på sådanne former for menneskelig og teknisk aktivitet er nærmest en kulturhistorisk museal opgave.

2) arkivmateriale. Til arkivmateriale regnes sådanne produkter, som kan være mangfoldiggjort eller ikke, og som bør arkiveres, men ikke hører til primært biblioteksmateriale og er beslægtet med det håndskrevne dokument.

3) biblioteksmateriale. Forfatteren skelner her mellem arkivbiblioteksmateriale og brugsbiblioteksmateriale. Til kategorien biblioteksmateriale henfører han, hvad der er mangfoldiggjort og kan anses for at være publiceret, udgivet, med det formål at meddele information i videste mening. Arkivbibliotekerne har også brugsbiblioteksfunktion, men har som hovedopgave efter bestemte retningslinier systematisk at samle, hvad der bør bevares for eftertiden, en opgave, som i reglen har udpræget national funktion. Brugsbibliotekerne har til opgave at erhverve og gøre materiale tilgængeligt til de formål, som alle biblioteker er til for: forskning, undervisning, forvaltning, uddannelse etc., men kan også tillægges arkivfunktioner.

Emnet ved dette møde er forskningsbibliotekerne og omfatter således begge typer af biblioteker, men jeg vil fortrinsvis beskæftige mig med arkivbiblioteket med national funktion, da det er den type bibliotek, jeg kender mest til. Det er da også for mig at se arkivbibliotekerne, der i dag konfronteres med de største problemer, fordi de har ansvaret for, at den nationale litteratur bevares, og derfor har pligt til at gøre klart for sig selv og myndighederne, hvad der må henregnes hertil.

Tekst på papir

Det er interessant at se hele materialet under et, men der er dog stadig en afgørende forskel mellem tekst på papir og alt det øvrige. Endvidere forekommer det mig, at det er nødvendigt at udvide definitionen af arkivbiblioteksmateriale, hvis man vil undgå, at dele af nationallitteraturen falder mellem to stole og hverken bliver indsamlet af arkiverne eller bibliotekerne. Hovedproblemet er, at der ikke mere er den afgørende forskel mellem arkivalier og publikationer. Selv om bibliotekerne gennem århund-

rederne har samlet på håndskrifter – engang var jo bøger håndskrifter – har det dog aldrig tidligere været vanskeligt at skelne mellem håndskrifter og bøger. Der kunne til tider være nogen diskussion om, hvor et maskinskrevet værk hører hjemme i biblioteket, men først i nyere tid er det blevet nødvendigt at tage stilling til, hvor man overhovedet skal sætte grænsen mellem arkivets og bibliotekets indsamlingsområder. Hvad der tidligere blev hånd- eller maskinskrevet, bliver i dag offset-trykt, stencileret eller reproduceret ved andre billige reproduktionsmetoder, medens en anden udvikling går i retning af at anvende disse metoder i stedet for det kostbare bogtryk. I takt med den almindelige nivellering af det skrevne ords udseende går således tendensen til at reproducere enhver skriftlig fremstilling i et større antal eksemplarer og dermed til større distribution. Det er uundgåeligt, at bibliotekets ressort bliver udvidet, men det er også nødvendigt, at bibliotekerne opstiller nye kriterier for indsamlingen.

Der er ikke nogen tvivl om, at materiale, som udgives eller offentliggøres, skal kunne findes på arkivbibliotekerne. Når Sune Lindqvist standser herved, er det formentlig fordi han behandler alle informationsbærere under et og fordi han også anskuer problemerne ud fra et nationalbibliografisk synspunkt.

Hvad angår begrebet udgivelse eller offentliggørelse, måtte dette nok udvides til at gælde distribution i videste begreb, nemlig en distribution uden for den institution, der fremstiller eller lader værket fremstille, måske med nogen modifikation, fx. at tryksager af tjenstligt, forretningsmæssigt eller rent privat indhold, som udsendes til en begrænset kreds, lades ude af betragtning. Som distribuerede kunne også opfattes publikationer, som på anden måde end ved offentliggørelse kom til offentlighedens kundskab, fx. ved optagelse i bibliografier, ved omtale i pressen eller ved en subscriptionsordning.

Det er dog næppe muligt at sætte grænsen for arkivbibliotekernes indsamling her. En vis del af det ikke-distribuerede materiale må man også interessere sig for. Spørgsmålet er hvilken del? Det er fristende at anlægge kvalitetsvurderinger, men som Erling Grønland på rundbordskonferencen i Oslo 1964 fremhævede, er det forkert af et nationalt arkivbibliotek at gøre dette. Allerede i 1915 udtalte the Bodleian Library's bibliotekar Falconer Madan, efter at der var blevet fremsat en kritik af bibliotekets righoldige samling af bøger under emnet »girls«, at et afleveringsbibliotek ikke må afvise noget, der vil være af interesse for fremtidens historiker, filosof eller moralist. Selv om man endelig *vil* anlægge en kvalitetsvurdering, vil det i mange tilfælde ikke nytte meget, når det fx. drejer sig om statsinstitutionernes administrative rapporter og betænkninger eller forskernes præliminære rapporter, der har et absolut lødigt indhold, men blot har den fejl, at de ser højst ufærdige ud og ligner arkivalier indtil forveksling.

Det ser for mig ud, som om man er nødt til at forlade gamle indholdskriterier for selektionen af det ikke-distribuerede materiale og tage hensyn til dets rent ydre fremtræden, til den måde, indholdet er fremsat på og til formålet med fremstillingen.

For at afgøre, hvad man her bør lægge vægt på, kan det være nyttigt at overveje, hvad forskellen egentlig er mellem arkivalier og publikationer. En amerikansk arkivar T. R. Schellenberg har i sin bog: *The Management of Archives*, N.Y. og London 1965, p. 4, gjort rede for, hvad der er den grundlæggende forskel mellem dokumentarisk og litterært materiale:

1) Arkivalier er kilde- eller primært materiale snarere end sekundært af karakter. Denne forskel er grunden til den fysiske forskel mellem de to arter af materiale. Da

arkivalier er af primær karakter, har de attributter eller egenskaber, som de fik allerede ved tilblivelsen. De savner de attributter, som publikationer erhverver under fremstillingen: forfatterangivelse, impressum etc.

2) Den anden hovedforskel er, at arkivalier er organisk materiale, hvilket i høj grad forklarer den emnemæssige forskel mellem dem og publikationer. I modsætning til publikationer har de en kollektiv betydning, en betydning først og fremmest i relation til aktivitet og kun sekundært i relation til emne. Ved en analyse af deres indhold finder man, at de har et heterogent emneindhold, medens publikationernes emneindhold er homogent. Begge forskelle kan ikke undgå at henlede tanken på, om en del af vore katalogiserings- og systemiseringsvanskeligheder måske kommer af, at vi benytter biblioteksteknik til at beskrive publikationer, som har karakter af arkivalier. T. R. Schellenberg siger da også, at arkivteknik og -principper skal bruges til arkivalier, som opbevares i biblioteker. Bibliotekarerne må bogstavelig talt ændre deres tanker om metodologi. De må lære at behandle enheder, som har en organisk betydning. Et lille eksempel fra bibliotekslitteraturen kan måske tjene til illustration: »The recording and indexing of government publications has been a source of conflicting opinions, diverse practices, and genuine bewilderment for a longer time than any of us can remember.« (En artikel om katalogisering og klassifikation i *Library Trends*, vol. 15, 1966-67).

Jeg synes, denne distinktion i høj grad klarer begreberne m.h.t. forståelsen af, hvad biblioteksmateriale egentlig er, og at den også kan hjælpe os til at sætte grænserne for vores indsamling af det ikke-distribuerede materiale. Ligesom udgivelse er en ydre eller sekundær kvalitet, der uden videre afgør, at en publikation henhører under kategorien biblioteksmateriale, er der altså også andre ydre eller sekundære kvaliteter, der kan afgøre, hvad vi bestemmer os for at indlemme af det ikke-distribuerede materiale. Hele problemet er hermed ikke løst. Blandt andet er det et stort problem, hvad der skal ske med det materiale, vi bestemmer os for at udelukke, om det vil blive opbevaret af de institutioner, der fremstiller det, og om det, hvis det endelig når frem til arkiverne, vil blive opbevaret af disse.

Med udgangspunkt i den amerikanske arkivars synspunkter kunne man forsøge at opstille nogle kriterier for udvælgelse:

1) Man må stille visse minimumskrav med hensyn til publikationens udseende, at den har et færdigt præg, dvs. at den har visse erhvervede egenskaber. Man kunne foreslå følgende:

- a) den må have en titel og angivet proveniens, dvs. en forfatter eller udgiver eller
- b) den må have en titel og andre for den udgivne publikation karakteristiske egenskaber, fx. impressum og omslag,
- c) den må være komplet, ikke mangle dele eller sider.

2) Publikationen må ikke være af foreløbig karakter, fx. et udkast, til rent midlertidig brug eller af en sådan art, at man med sikkerhed kan regne med, at den senere bliver udgivet.

Når disse betingelser er opfyldt, kan man overveje indlemmelse af publikationen.

Herefter må man overveje næste punkt: indholdets art. Her er problemerne meget større, for mange af de publikationer, som har homogent indhold og størst betydning i relation til emne, vil vi alligevel være betænkelige ved at indlemme. Medens vi vil være tilbøjelige til at indlemme et af en universitetslærer udarbejdet kompendium, som benyt-

tes i en række semestre og evt. forekommer i flere udgaver, vil vi være stærkt i tvivl med hensyn til eksamensarbejder, specialer og lignende arbejder, som ikke uden videre kan anses for at være på forskerniveau. Går det an at betragte dem som organisk materiale, der har en kollektiv betydning først og fremmest i relation til aktivitet, i dette tilfælde den pågældende læreanstalts? Viser det sig, at studenten er en Niels Bohr, kan man formentlig regne med, at arbejdet bliver videreført til en disputats eller håbe på, at den bliver distribueret uden for institutionen. I så fald har vi accepteret det som værende inden for arkivbibliotekets ressort. I den nyeste tid forekommer subskriptionsordninger for sådanne studenterarbejder. Her må vel være tale om distribution.

Hvis publikationerne ligner arkivalier ved at være af organisk karakter og have en kollektiv betydning, må man forsøge at udskille det redigerede materiale fra de primære arbejds papirer. En afsluttende rapport i sagsbehandling kan have interesse, ligeledes en rapport fra en kongres, hvori de enkelte arbejds papirer mere eller mindre er medtaget. Endvidere materiale i periodicaform eller samlinger af enkelte arkivalier, der hver for sig hører hjemme i et arkiv, fx. cirkulæresamlinger, der er systematisk eller på anden måde redigerede. Samlede oplysninger om en institutions funktion eller organisation kommer også på tale, historiske og statistiske udredninger og – af mere beskednen art – årsberetninger og institutions-, firma- eller foreningsmeddelelser.

Sune Lindqvist omtaler rapportserierne som et særligt problem ud fra et arkiv-, biblioteks- og bibliografisk synspunkt. De findes i store mængder, og mange er præliminære og kun beregnet til rent internt brug. I et enkelt tilfælde: A, B, C, og D-rapporterne fra forsvarrets forskningsanstalt i Sverige har Kungl. Biblioteket valgt at undlade at indlemme de præliminære C og D-rapporter. Disse rapportserier udgør også på anden måde et problem ved deres indviklede nummerering, ubegribelige betegnelser for underserier og indbyggede emnesignaturer.

Periodica vil således især få arkivbibliotekernes bevågenhed, fordi de altid indeholder stof, der i højere eller mindre grad er redigeret. Det passer egentlig godt med vore erfaringer, at vi vil være tilbøjelige til at indleme periodica i samlingerne uanset deres indhold.

Hvordan får vi kendskab til materialet, og hvordan får vi rent faktisk muligheder for at indlemme den del, vi ønsker? For den ikke-bogtrykte, men dog på papir fremstillede informations vedkommende har vi de samme muligheder for at få kendskab til materialet som vi har for det bogtrykte materiales vedkommende: at læse bibliografier, biblioteks- og forlagskataloger og institutionernes publikationslister, at følge med i dagspressen og tidsskrifterne. Nogle lande registrerer specielt forskningsrapporterne (se herom Sune Lindqvists afhandling). Vanskeligere bliver det at få fat i materialet, da meget af det ikke kan købes. Den bedste metode til at få fat i det er naturligvis af udvide pligtafleveringen til at omfatte også dette materiale og derefter mere eller mindre i praksis udnytte påbudet om aflevering som en ret til at rekvirere materialet. Måske bør man her skelne mellem det stencilerede materiale og andet, således som det gøres i Sverige, hvor man ikke forlanger aflevering af stenciler. I nordisk lovgivning omtaler den finske, islandske og norske lov »på anden måde mangfoldiggjort« materiale. I nyere tids lovgivning har man i den belgiske lov fra 1965, den østtyske fra 1960 og den vesttyske fra 1969 indbefattet publikationer fremstillet ved andre metoder end bogtryk, bogtryklignende reproduktionsmetoder og hvad man nu har kaldt dem. For-

uden en pligtaflevering fra grafiske virksomheder eller en rekvisitionsret kan man endvidere indføre en lovfæstet aflevering fra offentlige institutioner, som også mere eller mindre i praksis udnyttes som en rekvisitionsret, således at bibliotekerne aftaler med institutionerne, hvad de skal aflevere. En kontakt med institutionerne er under alle omstændigheder nødvendig, hvis man skal have mulighed for at benytte distributionskriteriet til udvælgelse. Tilbage bliver så tryksager fremstillet internt i private institutioner eller af privatpersoner, og her må bibliotekernes ret nok høre op, når der ikke er tale om egentlig udgivelse, og selv i dette tilfælde vil en pligtaflevering fra de grafiske virksomheder alene ikke sikre afleveringsbibliotekerne ret til dem.

Et stort fremskridt vil det være at få indført en aflevering under en eller anden form fra de offentlige institutioner.

En sådan aflevering vil være af en lignende karakter som den aflevering af »government publications«, som finder sted i mange lande.

AV-materiale og andet

AV-materialernes betydning for bibliotekerne er forlængst anerkendt. I en betænkning fra 1971 om revision af den danske bibliotekslov foreslås således, at den kommende bibliotekslovgivning principielt bør ligestille AV-materialerne med bøger og andet trykt materiale, fx. i henseende til refusion, gratis benyttelse, åbningstid, krav om kvalitet, alsidighed og aktualitet samt til fri låneret for børn og voksne og til interurbant lån.

For forskningsbibliotekerne er AV-materialets betydning også forlængst fastslået, og især lydmaterialets betydning har været fremhævet på de senere års nordiske biblioteksmøder, således af Rigsbibliotekar Uno Willers på mødet i 1959 og i en estradsamtal om de nordiske bibliotekers arkivering af ord og tone i 1964. Med visionær evne til at se tidens tendenser stiller Uno Willers i 1959 det spørgsmål, om et aldrig så lille forskningsbibliotek på det humanistisk-teologisk-samfundsvidenskabelige område i fremtiden vil kunne undvære apparatur til lyd gengivelse, og svarer selv klart benægtende på det. På mødet i 1964 fremhæver Uno Willers de dokumentariske plader, talepladernes betydning. Nu og i fremtiden vil man kunne lytte til de store oratoriske begavelser, de store digtere, de store statsmænd osv. Filmen synes ligesom at være mindre i focus for bibliotekerne. En psykiater spurgte mig engang, hvorfor der så sjældent var billeder i vore litteraturhistorier. Man kunne dog ikke forstå en digter uden at vide, hvordan han så ud. Jeg kommer i denne forbindelse til at tænke på en spændende TV-udsendelse fornylig, der bragte et interview med Malraux. Er ikke statsmandens og forfatterens apparition lige så væsentlig til belysning af hans virke som hans tale?

Adskillige lande har pligtaflevering af film og fonopublikationer: Spanien, Frankrig, Luxemburg, Mexico, Portugal, Kina, Japan, Vietnam og nogle sydamerikanske stater. USA og Polen har kun pligtaflevering af fonopublikationer.

For afleveringsbibliotekernes vedkommende behøver man vel efter Sune Lindqvists distinktion kun at tænke på biblioteksmateriale, altså udgivet materiale. Således må det være en opgave for specialsamlinger at samle på engangsoptagelser som fx. lydoptagelser af folkelige meddelere, kendte personer etc.

I Norden findes ingen pligtaflevering af dette materiale, men der findes flere steder

store samlinger af lydmateriale på bibliotekerne. Ved en overenskomst med grammofoonpladeproducenterne får Kungl. Biblioteket i Sverige alle svenske plader. I Danmark sker indsamlingen af den nationale produktion på Nationaldiskoteket, som hører under Nationalmuseet i København. Museumsinspektør D. Yde-Andersen har beskrevet samlingen i rapporten fra det nordiske biblioteksmøde i 1964 og omtaler her, at der er kommet andre videnskabelige pladesamlinger i Danmark, dels på Det kgl. Bibliotek (litteratur), dels på Statsbiblioteket (musik og litteratur), men siger, at »må Nationaldiskoteket betragtes som værende på larvestadiet, må de to andre samlinger betegnes som æg. Men en dag bliver vi vel alle til strålende sommerfugle«.

Går man ud fra, at teksten stadig er grundlaget for forskningsbibliotekets eksistens, kan man for overskuelighedens skyld opstille AV-materialet i flg. kategorier, alt efter dets betydning i relation til teksten.

1. AV-materiale som tekstens eneste publikationsform. Som eksempel på filmpublikationer kan nævnes Sociological microjournal, et dansk tidsskrift, som kun er udkommet på mikrofiche. Som eksempel på en fonopublikation kan nævnes en i pressen omtalt blinde-avis i form af kassettebånd, som er planlagt af en Røde Kors-ungdoms-afdeling, hvis indhold skal være lokalnyheder. Som eksempel på kombinationen billede-lyd kan nævnes et politisk TV-kassetteprogram, som er indspillet for det danske Fremskridtsparti, forøvrigt i Sveriges radios studier i Malmø. Denne publikationsform er endnu ikke så udbredt, at den repræsenterer et virkeligt problem for arkivbibliotekerne.

2. AV-materiale, som belyser eller supplerer litteraturen (herunder noder): musik- og sangplader, dokumentariske plader, sprogplader og -bånd. Ved biblioteksmødet i 1964 blev det nævnt, at den samlede nationale produktion for Danmarks vedkommende dengang var ca. 500 om året, for Sveriges ca. 800 om året. Det er ikke store tal. Hertil kommer udenlandsk materiale, som kan anskaffes selektivt.

3. AV-materiale, der er bilag til en tekst. Her er det bedste eksempel undervisningsmateriale eller »midler«, som det kaldes, som forekommer i utallige kombinationer af tekst og AV-materiale. Dette er et meget stort område og repræsenterer et virkeligt problem for det nationale arkivbibliotek, som enten selv må tage sig af dette stofs opbevaring eller sikre sig, at pædagogiske specialbiblioteker gør det.

Hvordan man end her begrænser sin indsamling, om man nøjes med at indsamle materiale, hvor teksten er det væsentlige eller udvider indsamlingen til også at omfatte kombinationer, hvor tekst og AV-materiale er integreret eller lige væsentlige, for så at se bort fra AV-materiale, hvortil der er et tekstbilag, der eventuelt er uanvendeligt eller uforståeligt uden AV-materialet, forekommer det mig, at helhedsbilledet af de moderne undervisningsformer i nogen grad går tabt. Det er lidt vanskeligt at betragte noget af det som en art laboratorieudstyr, hvis opbevaring er en opgave for et pædagogisk museum.

Det gælder her som altid, når man varetager arkivfunktioner, om at være forudseende, og måske er alt dette nye kun indledningen til en virkelig revolution i undervisningen, således at dette tidlige materiale engang vil være museale klenodier. Her er imidlertid tale om så meget og så kostbart materiale, at vi i hvert fald på Det kgl. Bibliotek endnu ikke har turdet kaste os ud i anskaffelse af det.

4. Som en fjerde gruppe kan nævnes mikrofilm, mikrofiche etc. af publikationer, som

anskaffes til erstatning af værker, som ikke kan erhverves, eller med det formål at frede den allerede eksisterende litteratur. Der tænkes her ikke på den omfattende mikrokopiering, som foretages af bibliotekerne, men på nyudgivet litteratur.

Den bibliografiske registrering af AV-materialet er højst varierende fra land til land. Især USA synes at have gjort meget ud af at registrere dette stof. Taleplader medtages i den vest- og østtyske og den svenske nationalbibliografi. Deutsche Bibliographie medtager mikrokopier, når disse er den eneste publikationsform.

Sune Lindqvist nævner en række bibliografier, der registrerer AV-materialet, og i Paul Avicenne: *Bibliographical services throughout the world 1965-69*, udgivet af UNESCO, Paris 1972, angives for hvert af de enkelte lande, hvilke bibliografier der findes. I værkets indledning nævnes det, at kun få lande udarbejder kataloger over grammofonplader. Som en undtagelse nævnes en fortegnelse udgivet af Institut pédagogique national de France, som omfatter pædagogiske taleplader og -bånd. (Sune Lindqvist fremhæver især den af Library of Congress udgivne *Music and phonorecords*, som foruden noder også registrerer lydmateriale, både tale og musik). Man må således for lyd materialets vedkommende klare sig med udvalgsfortegnelser af typen rekommendationslister, specialfortegnelser (kirkelig musik, jazz etc.), kommercielle kataloger og branchetidsskrifter. Om film siges i UNESCO-publikationen, at de oftest registreres særskilt, især pædagogiske og dokumentariske film. De østeuropæiske lande, de unge afrikanske lande og visse lande i Asien og Latinamerika tillægger denne dokumenttype stor betydning.

Fra diskussionen om AV-materialet føres man naturligt videre til spørgsmålet om de helt nye databæres arkivering og registrering. I flere nordiske lande er der nedsat komitéer til drøftelse af de nye mediers arkivering: magnetbånd, hulkort etc. Bibliotekernes forpligtelser er hverken for AV-materialets eller de nye databæres vedkommende fastlagt, men de kan næppe frakende sig et medansvar for, at der sker en stillingtagen til den forskningsmæssige og kulturhistoriske betydning af en arkivering, en vurdering af, i hvilket omfang arkivering og registrering bør foretages, og en afgørelse af, hvilke institutioner der skal påtage sig en eventuel arkivering og registrering.

Lise Hesselager

Pligtaflevering i Danmark

En oversigt og et fremtidsperspektiv

De danske bestemmelser om pligtaflevering findes i lov nr. 160 – 1. juli 1927. En redegørelse for pligtafleveringens udvikling i Danmark, for de overvejelser, der førte til 1927-loven og en oversigt over dens bestemmelser findes bl.a. i Lauritz Nielsen: Pligtafleveringen til vore biblioteker. Et reformforslag. Kbhvn. 1923, i Betænkning vedr. statens biblioteksvæsen. Kbhvn. 1927, og – i nyere tid – i rapporten fra NVBF's 9. rundbordskonference i Oslo 1964: Pligtafleveringen og dens problemer. Oslo 1965. Johan-nes Tougaard Larsen har her gjort rede for pligtafleveringen i de nordiske lande.

Som indledning til en omtale af de områder, hvor den gamle lov fungerer utilfredsstillende, og en lovændring derfor er ønskelig, skal her kort resumeres 1927-lovens vigtigste bestemmelser.

Materiale

Der skal afleveres 1 eksemplar af alt hvad der trykkes i Danmark, til Det kgl. Bibliotek, 1 eksemplar til Statsbiblioteket i Århus – for avisers vedkommende til Statens avis-samling i Århus – og 1 eksemplar til Universitetsbiblioteket. Afleveringen til sidst-nævnte bibliotek foregår kun efter påkrav, bortset fra københavnske aviser, som auto-matisk afleveres til Universitetsbiblioteket.

På samme måde skal alt hvad der trykkes i udlandet for danske forlæggere, afleveres. Der er ret vidtgående undtagelser fra afleveringen. Således kan iflg. selve loven tryk-sager af fortløbig embedsmæssig karakter helt undtages fra aflevering. Iflg. bekendt-gørelsen angående lovens gennemførelse er bl.a. uforandrede optryk efter stående sats, særtryk – bortset fra avissærtryk – og diverse arter af småtryk undtaget: køreplaner, sange ved familiebegivenheder m.m. Litografer og kunsttrykkere skal kun aflevere løse billeder, når disse er bilag til tryksager eller er portrætter, historiske eller topografiske billeder. Der er gjort undtagelse m.h.t. særudgaver af tidsskrifter og for Det kgl. Biblio-teks vedkommende endvidere særlige undtagelser m.h.t. regionale udgaver af aviser, en mindre heldig bestemmelse i betragtning af, at biblioteket er arkivbibliotek. Er der til eksemplarer af et oplag anvendt forskelligt udstyr, skal eksemplaret til Det kgl. Biblio-tek høre til de bedst udstyrede, undtagen når oplagstallet er under 50.

De afleverende parter

Afleveringspligten hviler på bogtrykkeren, når tryksagerne fremstilles i Danmark, på forlæggeren, når de fremstilles i udlandet. Afleveringen foregår på forlæggerens reg-ning, og der gives ingen erstatning.

Klausulering

Den afleveringspligtige kan forlange, at tryksager af en udpræget fortrolig privat karakter o.l. holdes utilgængelige i en periode, dog ikke over 100 år. Sådanne tryksager kan endvidere af ministeren helt undtages fra aflevering.

Sanktioner

Overtrædelser af loven eller de dertil knyttede ministerielle bestemmelser straffes med bøder fra 10 til 1000 kr.

EN NY UDVIKLING

Et af hovedproblemerne i forbindelse med den nugældende lovs bestemmelser er de tryksager, som i de senere år i stigende omfang fremstilles uden for de almindelige erhvervstrykkerier ved utraditionelle trykningsmetoder, og som ikke udtrykkeligt omfattes af afleveringspligten. Et skridt på vejen i retning af at få de væsentligste tryksager af denne art opbevaret er den henvendelse, som Ministeriet for kulturelle anliggender i 1971 på Rigsbibliotekarens foranledning rettede til de andre ministerier om at medvirke til, at der institueredes en aflevering af ikke-bogtrykte publikationer, som blev udgivet eller subventioneret af offentlige institutioner, og som ansås for at være af almen interesse. Afleveringen skulle foregå til Det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket i Århus. Denne aktion blev ved årskiftet fulgt op med en skrivelse fra Det kgl. Bibliotek, som nærmere uddybede, hvilke publikationer det drejede sig om, og som fulgte med den skrivelse, Danmarks institut for international udveksling hvert år udsender til statens institutioner om indsendelse af materiale til udarbejdelse af Bibliografi over Danmarks offentlige publikationer og til udvekslingsformål. Disse publikationer er i parentes bemærket sjældent kommet afleveringsbibliotekerne til gode, og alt for ofte må man konstatere, at de i denne del af nationalbibliografien opførte publikationer savnes på de danske afleveringsbiblioteker. En aflevering til nationalbiblioteket ligger uden for Udvekslingsinstituttets kommissorium, og trods den hjælp, instituttet gennem årene har ydet biblioteket m.h.t. oplysning om titler og aflevering af selve publikationen, er der stadig en mere end teoretisk mulighed for, at Library of Congress har den publikation, som det danske nationalbibliotek savner.

Den skrivelse, som Det kgl. Bibliotek udsendte til statens institutioner, var holdt i ret generelle vendinger. Dette skyldtes ikke blot frygten for, at skrivelsen på grund af sin længde eller på grund af fortolkningsproblemer skulle havne i papirkurven, men også et ret stort ukendskab til det materiale, man ville blive præsenteret for, både hvad angår arten og mængden af de enkelte typer af tryk. Ved at gøre anmodningen alt for specifik risikerede man en accession af en størrelsesorden, som bibliotekerne ikke ville være i stand til at klare og en alt for ulige repræsentation af de forskellige typer af tryk. I bibliotekets vejledning blev distribution uden for institutionen især fremhævet som

udvalgskriterium. Som distribuerede skulle også betragtes publikationer, som havde opnået en vis grad af offentlighed, fx. ved omtale i pressen eller optagelse i bibliografier. For det ikke-distribuerede materiales vedkommende skulle især lægges vægt på, at det havde et færdigt præg og ikke blot indgik som arbejdsmateriale i en sags behandling eller var af rent foreløbig karakter. Man opfordrede endvidere institutionerne til at sætte sig i forbindelse med Det kgl. Bibliotek for at få nærmere oplysninger i tvivlstilfælde. Herved opnåede man også mulighed for ved en direkte kontakt med institutionerne at få kendskab til arten og mængden af tryksagerne.

Ordningen har foreløbig givet et godt resultat, måske ikke mindst, fordi institutionerne allerede var vant til at indsende deres publikationer til Udvekslingsinstituttet. Det kunne af og til volde dem et vist besvær at forstå, at afleveringsbibliotekerne hovedsagelig var interesseret i det ikke-bogtrykte materiale. Man har allerede fået et ganske godt kendskab til arten og mængden af materialet, men det må erkendes, at udvælgelse af materiale til indlemmelse i afleveringsbibliotekerne kun kan foregå ved et samarbejde med institutionerne, som alene kan vide, om en publikation bliver distribueret eller har chance for at blive det.

Selv om således meget er nået, er der dog stadig en mængde materiale, som fremstilles ved utraditionelle trykningsmetoder, som aldrig når frem til afleveringsbibliotekerne, og som det er af betydning at opbevare for eftertiden. Dels er der jo ikke tale om en afleveringspligt for institutionerne, dels fremstilles mange væsentlige publikationer uden for disse, som burde optages i nationalbibliografien og opbevares for eftertiden. Af den grund især, men også af mange andre grunde er der behov for en ny lov om pligtaflevering.

EN NY LOV

En undersøgelse af, på hvilke punkter loven bør ændres, har længe været planlagt, og det er nu vedtaget, at Det kgl. Biblioteks Danske Afdeling inden årets udgang skal udarbejde en rapport, som skal danne grundlag for en videre drøftelse. En del materiale er indsamlet, men nogen egentlig drøftelse af problemerne har endnu ikke fundet sted, og de følgende overvejelser må derfor betragtes som en helt personlig vurdering af problemerne.

Der er formentlig ikke baggrund for at fremsætte et forslag til en ny lov, som betyder en væsentlig udvidelse af afleveringspligten, hverken hvad angår arter af materiale eller antal af eksemplarer, som skal afleveres. Opgaven bliver da at finde frem til et forslag, der – omend præget af kompromisløsninger – dog retter den gældende lovs uheldigste virkninger og inden for det muliges grænser i hovedsagen opfylder formålet med pligtafleveringen.

Formålet

Et formål med pligtaflevering er ikke udtrykt i selve loven, og det vil være hensigtsmæssigt i en ny lov at indsætte en formålsparagraf, der fastslår bibliotekernes forplig-

telser m.h.t. at bevare og registrere det afleverede materiale. I Actes du Conseil de la FIAB, 28. session 1962, trykt 1963, p. 114, anføres som pligtafleveringens vigtigste formål »la conservation complète de la production nationale du pays et la conservation de ce patrimoine pour les générations futures«. Som andet formål anføres, at det for størstedelen af de europæiske landes vedkommende er »l'enrichissement des grandes bibliothèques savantes en général«. Blandt andet for at udrydde forestillingen om, at loven har det sidstnævnte formål kan det være vigtigt at indsætte en formålsparagraf, da loven på mange måder gerne skulle give udtryk for, at bibliotekernes berigelse ikke er hensigten med den.

Af nyere tids lovgivning indeholder den vesttyske lov om pligtaflevering, som findes i Gesetz über die deutsche Bibliothek, 1969, en målsætning: »Die deutsche Bibliothek hat die Aufgabe... Druckwerke zu sammeln, zu inventarisieren und bibliographisch zu verzeichnen, die Beziehungen zu den nationalbibliographischen Einrichtungen des Auslandes sowie zu den internationalen Organisationen, die mit bibliographischen Fragen befasst sind, zu pflegen«.

Materiale

Nye reproduktionsmetoder. AV-materiale. Det er nødvendigt at udvide afleveringspligten til i et vist omfang at omfatte publikationer fremstillet ved utraditionelle reproduktionsmetoder. Den nye belgiske lov fra 1965, som genindfører den 1886 afskaffede pligtaflevering i Belgien, kan være et forbillede for en ny dansk lov. Iflg. denne lov skal til Belgiens kgl. bibliotek afleveres »les publications de toute nature multipliées par le moyen de l'imprimerie ou par tout autre procédé graphique, à l'exception des procédés phonographiques et cinématographiques«. I en »exposé des motifs« (Bulletin des Bibliothèques de France 11. année no. 1, 1966) siges det, at begrebet »publication« skal tages i en meget vid betydning: »y compris les oeuvres photographiques, ces dernières étant traditionnellement assimilées aux imprimés parce qu'elles peuvent être reproduites en de multiples exemplaires et vu leur grande importance au point de vue documentaire, scientifique ou culturel«.

Hvad angår AV-materialet (film, lydband og grammofonplader) siges det, at regeringen har til hensigt at foreslå en særlig lovgivning for dette materiale, hvis opbevaring og benyttelse kræver iagttagelse af særlige forholdsregler. Det fremgår af artiklen, at loven er et resultat af langvarige forhandlinger. Loven er en »texte de compromis« og sikre således enighed mellem forlæggere, forfattere og staten. Forfatterne kommer ind i billedet, fordi belgiske forfattere skal aflevere værker, herunder oversættelser, som udgives i udlandet. Artiklens forfatter Joseph Brock pointerer, at denne enighed er en væsentlig betingelse for, at loven kommer til at fungere godt. Dette synspunkt kan man ud fra sine erfaringer med administrationen af loven i høj grad tilslutte sig, og man må håbe, at de der skal gennemføre en ny lov, vil have dette in mente.

Det kan forekomme bagstræberisk at udelukke AV-materialet helt, da det af mange, herunder folkebibliotekerne, betragtes som almindeligt biblioteksmateriale. Dette gælder naturligvis især, når det drejer sig om kombinationer af dette og trykte tekster, men ved en nærmere undersøgelse viser det sig at være meget vanskeligt af afgrænse de til-

fælde, hvor AV-materialet er nødvendigt bilag til teksten, således at man kan foreslå afleveringer i disse tilfælde. Det bliver derfor i nogen grad et spørgsmål om alt eller intet, og da AV-materiale er meget kostbart, og det også forudsætter anskaffelse af særligt apparatur, kan ønsket om hurtigt at få gennemført en tiltrængt lovændring komme til at bevirke, at man også i Danmark foreslår spørgsmålet om aflevering af AV-materiale i en anden sammenhæng i en media-komité.

Helt kan man dog ikke komme uden om det, således når det drejer sig om tekster, der kun er publiceret på denne måde, fx. et tidsskrift på microfiche, og i visse tilfælde, når det drejer sig om bilag til en tekst. Det er tænkeligt at indføre en rekvisitionsret i disse tilfælde, således at bibliotekerne i hvert fald undgår at betale den tekst, som allerede er indgået ved pligtaflevering.

Antal eksemplarer. Af de nordiske lande ligger Norge og Danmark i underkanten m.h.t. antallet af afleverede eksemplarer. Det er i høj grad et spørgsmål, om to komplette eksemplarer og et rekvisitionseksemplar er tilstrækkeligt til at sikre, at i hvert fald ét eksemplar bevares for eftertiden. Vore forfædre synes ikke at have nærret den samme bekymring. Antallet af eksemplarer, som skulle afleveres til Det kgl. Bibliotek, er gennem tiderne blevet stærkt reduceret: fra fem eksemplarer i 1697 til tre i 1732, to i 1783 og endelig til ét i 1927. Ved oprettelsen af Universitetsbiblioteket i Kristiania 1811 overgik bibliotekets dubleteksemplar dertil, og ved oprettelsen af Statsbiblioteket i Århus 1897 fastsattes det, at ikke blot det da forhåndenværende, men også det i fremtiden indgående eksemplar skulle overgå dertil. Det sidste skete dog ikke, idet loven af 1902 gav Statsbiblioteket ret til et selvstændigt frieksemplar. I bibliotekets årsberetning for 1918 fremsattes igen den tanke at afgive den siden 1902 opsamlede dubletmasse til anvendelse i det danske biblioteksvæsen (dubleteksemplarets skæbne omtales i Betænkning vedr. statens biblioteksvæsen. 1927, p. 85).

Jeg tror at kunne tale i hvert fald på Det kgl. Biblioteks Danske Afdelings vegne, og også at dette er en understatement, når jeg fremsætter den udtalelse, at vi ikke deler vore forfædres optimisme m.h.t. arkiveksemplarets holdbarhed. Det kgl. Biblioteks ene eksemplar benyttes – trods den aflastning, Universitetsbiblioteket yder – ret intensivt på læsesalen, ofte fordi det studeres i sammenhæng med småtrykket eller med den udenlandske litteratur. I stor udstrækning udlånes det. Det benyttes endvidere ved referencearbejde og har været udsat for utallige flytninger, en faktor, som ikke må undervurderes. Slidproblemerne kan naturligvis i mange tilfælde løses ved køb – og *må* ofte løses ved køb, fordi ét brugseksemplar langtfra er tilstrækkeligt – men man kan ikke altid forudse, hvor sliddet vil opstå, og er det først indtrådt, er muligheden for dublering ofte passé.

Ikke alene på grund af slidproblemerne, men også af flere andre væsentlige grunde er det nærliggende at foreslå aflevering fra forlagene af et ekstra eksemplar af den litteratur, som udgives, til Det kgl. Bibliotek. Dette bør afleveres før eller umiddelbart efter udgivelsen og benyttes ved udarbejdelsen af Dansk bogfortegnelse. Derefter bør det indgå som arkiveksemplar og beskyttes i størst mulig udstækning, jfr. Erling Grønland: Nasjonalbiblioteket. Oslo 1972, p. 15: »De registreringseksemplarer vi beholder går oftest rett i arkivet. Det er jo disse som bør bevares mest mulig intakt. De repræsenterer bøkene slik de forelå på bokhandlerens disk og viser en komplett bok med dens håndverksmessige fordeler og mangler, fra satsbilde til forlagsbind eller omslag. Det lønner

sig da å vente på afleveringseksemplaret som vanligvis er mer egnet til å ikles den sterkere biblioteksmessige innbinding«

I Frankrig har man en sådan dobbelt aflevering fra forlag og bogtrykkere. I Danmark har man tidligere kun opereret med én af mulighederne som grundprincip, men har opgivet forlagsafleveringen, da man anså den for at være utilstrækkelig, og er derfor standset ved bogtrykkerafleveringen, som efterhånden næsten kun har den fordel, at den er komplet. Med de nye reproduktionsmetoder udgør bogtrykkerne en meget heterogen gruppe, som det er vanskeligt at have overblik over. Ofte medvirker en lang række virksomheder ved fremstillingen af en bog, afleveringen halter bagefter etc.

De vigtigste grunde til fremsættelsen af et sådant forslag er følgende:

1. Dansk bogfortegnelse udarbejdes af den selvstændige institution Bibliotekscentralen og hovedsagelig på basis af eksemplarer, som forlagene frivilligt indsender dertil, kun delvis på basis af pligtafleverede eksemplarer til Det kgl. Bibliotek. Her støder man derfor på det samme ejendommelige forhold, som tidligere er nævnt under omtalen af Bibliografi over Danmarks offentlige publikationer, at man ikke har nogen sikkerhed for, at de i nationalbibliografien opførte publikationer virkelig findes på nationalbiblioteket. Trods et snævert samarbejde med Bibliotekscentralen kommer bibliotekerne ofte for sent med deres krav, jfr. Erling Grønland (overnævnte værk, p. 14): »En aksesjonsform som gir oss bøkene ihende like etter utsendelsen, gir oss muligheter for å spore upp trykk som ikke er sendt oss til registrering, f.eks. ved å følge med i pressen fra dag til dag. Som oftest vil vi få det inn ved å vise til den interesse utgiveren har av en registrering mens skriftet er aktuelt og har salgsmuligheter. Derved sparer vi senere henvendelse til utgiveren for å få vite vilket trykkeri som er ansvarlig for eventuell manglende innlevering, og det på et tidspunkt da alle eksemplarer kan være borte«

På Kungl. biblioteket i Stockholm og Universitetsbiblioteket i Oslo har man mulighed for at opbevare to eksemplarer af den udgivne litteratur, fordi disse biblioteker udarbejder bogfortegnelsen og kan beholde de til udarbejdelsen indsendte eksemplarer.

En nyordning som den foreslåede vil sikre, at Det kgl. Biblioteks samlinger – med de begrænsninger, der evt. opretholdes m.h.t. nye uændrede optryk etc. – kommer til at indeholde de bøger, der er opført i nationalbibliografien, og både Det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket får bedre kontrolmuligheder med en dobbelt aflevering fra forlag og bogtrykkere.

2. Bogfortegnelsen vil blive mere komplet, når den udarbejdes på basis af en dobbelt pligtaflevering fra forlag og bogtrykkere. Forlæggerne vil være interesseret i at få en bedre bogfortegnelse. Som et eksempel herpå af nyere dato kan anføres, at forlæggerforeningen i Schweiz, hvor man end ikke har pligtaflevering, som en betingelse for medlemskab kræver, at forlæggerne forpligter sig til *dépôt gratuit* (P. Bourgeois: *Le dépôt gratuit et volontaire de la Suisse*, Bibliothekleven, Jahrg. 47, 1962).

3. Ved at introducere en forlagsaflevering uden at forlade bogtrykkerafleveringen som grundprincip kunne man måske på en praktisk måde løse problemerne m.h.t. de værker, hvis forskellige dele fremstilles i flere virksomheder, idet man kunne pålægge forlæggeren en afleveringspligt i disse tilfælde. Dette problem løses overalt i Norden ved, at man lægger afleveringspligten på den bogtrykker, der har trykt den sidste del, samlet eller heftet værket, i Finland »det boktryckeri, vars namn angivits ensamt, eller

det som næmns främst bland flere boktryckerier» (Saara Sihvola: Ändamålet med fri-exemplarsleveranserna, Eripainos Graafikko 8/1965, p. 3). I Frankrig, hvor man også har bogtrykkeraflevering, er det på samme måde. Der er således ingen præcedens for en forlagsaflevering i disse tilfælde, men det forekommer mig lidt urimeligt at lægge ansvaret på bogtrykkeren, som i modsætning til forlaget ingen interesse har i afleveringen ud over, hvad enhver borger kan have. I praksis er det da også ofte forlæggerne, der indsender værkerne i disse tilfælde. Det kan være yderst vanskeligt at se, hvem der sidst har haft et værk i hænde, eller hvem der har hovedansvaret for fremstillingen af det. Der er et stigende antal af disse værker, og i Danmark har man på grund af lovens udformning været nødt til at acceptere aflevering i materie, hvilket gør arbejdet med pligtafleveringen meget vanskeligt. Det er vigtigt, at man ikke forlader bogtrykkerafleveringen som grundprincip, og man kunne derfor tænke sig, at bogtrykkerafleveringen opretholdes m.h.t. de dele af et værk, som bogtrykkeren selv fremstiller eller *lader fremstille*. Dette forekommer at være en mere rimelig fordeling af byrderne. En sådan løsning vil også give de bedst mulige chancer for at udøve en god kontrol med afleveringen.

Rekvisitionsretten. Selv om man tager i betragtning, at Det kgl. Bibliotek i forvejen har aftale med en række forlag om frivillig aflevering, og selv om den frivillige indsendelse til Bibliotekscentralen med et sådant forslags gennemførelse kan bortfalde, er der alligevel tale om en udvidelse af afleveringspligten, og det må derfor nøje overvejes, om det gamle Universitetsbiblioteks rekvisitionsret eventuelt kan bortfalde og erstattes med bevillinger til bogkøb.

Det har længe været diskuteret, om det arbejde, man har i forbindelse med rekvireringen, er rationel og lønsom i forhold til køb af den del af nationallitteraturen, der sædvanligvis rekvireres. Det er da heller ikke blevet foreslået, at nyoprettede universitetsbiblioteker skulle have rekvisitionsret. Disse ville herved alligevel ikke kunne opnå at skabe en fuldstændig samling af nationallitteraturen, da meget af denne ikke er registreret nogen steder. Det gælder især småtrykket. Dette leder tanken hen på overvejelserne angående Umeå universitetsbibliotek i det svenske statskontors utredning: Biblioteksexemplar av trycket svensk skrift. 1972.

I en betænkning udsendt af en komité ved Rigsdagsbiblioteket i Helsingfors, hvori antallet af frieksemplarer foreslås begrænset til 3, afvises tanken om rekvisition som upraktisk, og der foreslås i stedet øgede bevillinger til bogkøb (Olof Mustelin i Finsk tidsskrift, h. 3, 1972).

At afskaffe Universitetsbibliotekets rekvisitionsret vil være et brud på en ældgammel tradition, og det vil være yderst beklageligt, om Universitetsbiblioteket ikke kan fortsætte sin indsamlingspraksis. Måske ville det være en udvej, om biblioteket bevarede sin ret til at rekvirere den del af litteraturen, som ikke kan købes. Hermed ville en eventuel mistanke om, at loven har berigelsesformål, være elimineret.

Hvad angår den automatiske aflevering af aviser til Universitetsbiblioteket, må dennes opretholdelse afhænge af, hvordan problemerne skal løses m.h.t. den – foreløbig meget kostbare – konservering, der er en forudsætning for at de kan bevares for eftertiden. Heraf vil også afhænge, om man i dette tilfælde bør renoncere på et dublet-eksemplar til Det kgl. Bibliotek, således at der i Danmark højst bevares to konserverede arkiveksemplarer af aviser, jfr. overvejelserne i det svenske statskontors utredning:

Mikrofilmning av den svenska dagspressen.

Værker med samme indhold i flere udførelser. Den danske lovs bestemmelse om, at det til Det kgl. Bibliotek afleverede eksemplar skal høre til de bedst udstyrede, kan kritiseres. De bedst udstyrede eksemplarer er ikke altid de fra et boghistorisk synspunkt mest interessante, men hvis de pligtafleverede eksemplarer skal være basis for udarbejdelsen af Dansk bogfortegnelse, må værkerne under alle omstændigheder indsendes i alle udførelser, eller også må et eksemplar i den almindelige indbinding afleveres med en ledsagende erklæring, hvorpå de bibliografiske oplysninger for andre udgaver opføres, således som det sker i Schweiz. Bedst vil det være, at ét eksemplar af alle udførelser afleveres til nationalbiblioteket.

Undtagelser. Hvad angår undtagelserne fra aflevering, må nye uændrede optryk naturligvis indsendes til Det kgl. Bibliotek af hensyn til nationalbibliografien, men der er ikke noget i vejen for at indføre en returret for Det kgl. Bibliotek i dette og andre tilfælde. Det er dog ikk anbefalelsesværdigt, jfr. definitionen af begrebet »oplag« i Nordisk leksikon for bogvæsen: »Et uændret eller kun uvæsenlig ændret optryk af en tidligere udkommet bog kaldes også oplag«. Mange forfattere har praktiseret at ændre lidt i nye optryk af deres værker, uden at det kan ses af sideantallet, og det blev fornylig i et radioforedrag fremhævet, at Det kgl. Bibliotek savnede forskellige udgaver af Henrik Pontoppidans værker. Optryk af ældre værker: fotografiske optryk, facsimile-optryk etc. skulle gerne kunne findes på afleveringsbibliotekerne, og der kan nævnes andre eksempler på, at undtagelserne fra aflevering bør modificeres noget, men man må gøre sig klart, at her balancerer man atter på det muliges grænse.

De afleverende parter

Den danske definition af begrebet forlægger er umisforståelig og kan ved en enkelt lille tilføjelse komme til at omfatte medforlæggeren: »den for hvis regning fremstillingen helt eller delvis finder sted«. Måske kan man som i Belgien (Memento fra Det kgl. Bibliotek) også forlange aflevering af en publikation udgivet af en udenlandsk forlægger, som angiver et dansk udgivelsessted eller som nævner navnet på et dansk firma på en sådan måde, at dette må antages at have ansvar for publikationens udgivelse i Danmark.

Offentlige institutioner. Den aflevering fra offentlige institutioner, som allerede er institueret for statsinstitutionernes vedkommende, bør lovfæstes og udvides til også at omfatte kommunale institutioner, som i stigende omfang lader deres byrådsforhandlinger, regnskaber m.m. fremstille ved nye reproduktionsmetoder. Man kan drage en parallel til den aflevering af »government publications«, som foregår i mange andre lande, også lande, som ikke har nogen egentlig pligtaflevering, Holland, USA.

Bogtrykkeren. Bogtrykkerens pligt til at sætte sit navn på tryksagen hører i Danmark hjemme i presseloven. Det ville være nyttigt, om en paragraf kunne indsættes i den danske lov om pligtaflevering, der forpligtede bogtrykkeren til at sætte navn, trykkested og -år på tryksagen. Ikke blot kontrolhensyn gør sig gældende, men som bemærket af Sara Sihvola i »Ändamålet med friexemplarsleveranserna« småtrykkets placering i samlingerne kan på afgørende måde afhænge enten af trykkeåret eller -stedet, eller begge dele.

Erstatning. Der er stadig uenighed om pligtafleveringens retsnatur, og da forslaget til den nuværende belgiske lov blev forelagt statsrådet, tøvede dette længe med at godkende det. Uden at ville udtale sig om pligtafleveringens juridiske natur konkluderede det i en udtalelse i 1964, at forslaget var lovligt »eu égard au coût minime de l'exemplaire supplémentaire destiné au dépôt et à l'usage de distribuer un certain nombre d'exemplaires au titre d'hommage de l'auteur«. Der er imidlertid ikke altid tale om en »coût minime«, og endvidere kan anføres det argument for erstatning, at oplagene er små i lande, der ikke har et verdenssprog. Belgiske forlæggere fremførte som argument for erstatning, at oplagene i Belgien er mindre end andre steder.

I Danmark fremsættes fra forlæggerside jævnligt krav om erstatning for pligtafleverede eksemplarer, og det er nok nødvendigt, at en ny dansk lov åbner mulighed for under særlige omstændigheder at yde en erstatning. Kun få norske forlæggere benytter sig som oplyst på rundbordskonferencen i 1964 af den mulighed, de efter norsk lov har for at opnå erstatning, men sådan vil det næppe gå i Danmark, i hvert fald ikke som forholdene er.

Af nyere lovgivning indeholder den belgiske lov fra 1965 og den vesttyske lov fra 1969 bestemmelser om erstatning. De schweiziske bestemmelser fra 1962 har også en erstatningsparagraf.

I Belgien kan der ydes erstatning, når et værks pris overstiger en vis sum (for tiden 1000 frcs.), og Det kgl. Bibliotek har returret. Iflg. den vesttyske lov kan den halve butikspris refunderes, og der tages hensyn til oplagsstørrelse. I Schweiz betales erstatning, når salgsprisen for et værk er over en vis sum (p.t. 200 frcs.), i særlige tilfælde (bibliofile udgaver i begrænset oplag) også, når prisen ligger under denne sum. Det kan være rigtigt at tage hensyn til både værkets pris og oplagstal og at indføre en returret for bibliotekerne. Med en sådan erstatningsparagraf bliver bibliotekerne noget bundet m.h.t. hvornår erstatning kan – og skal – gives. Der bør åbnes muligheder for i særlige tilfælde at yde erstatning uanset pris og oplagstal. Ellers vil bibliotekerne gå glip af mange små pjecer og tidsskrifter (ikke mindst underjordiske), som man hidtil har kunnet betale eller abonnere på.

Klausulering

Den danske lovs paragraf om klausulering kan næppe afskaffes, og måske bør den endda udvides, således at man uden at behøve at sætte det store maskineri i sving med forsegling, henlæggelse og særlige kartoteker i visse tilfælde efter udgiverens ønske i en nærmere angiven periode kan tage et rimeligt hensyn til ham ved at forlange, at lånere selv indhenter en skriftlig tilladelse til benyttelse. Der består en vis usikkerhed m.h.t. udlån af tryksager, som er stemplet »fortrolig« el. l., og med afleveringen af det nye materiale vil der opstå ekstra problemer, idet mange forskere ikke ønsker, at deres forskningsrapporter, kompendier etc. uden videre bliver offentligt tilgængelige.

Der er mange andre problemer, som må drøftes, før et forslag til en ny lov kan fremsættes, herunder en modifikation af undtagelserne, en eventuel progressiv bødetakst eller andre sanktioner, ændringer i den praktiske organisation (central aflevering, de u hensigtsmæssige lister over afleverede publikationer, som måske bør erstattes af

formularer til udfyldning) etc., men hermed er i hovedsagen nævnt de punkter, som må gøres til genstand for en principiel drøftelse, og vejen synes lang og ufremkommelig, som pilgrimmens i »Pilgrim's progress«.

»The dust of one age is the gold of another«

Om pligtafleveringsbestemmelserne

Af Lise Hesselager, København

Tanken om at bevare et lands nationale litteratur for efterverdenen har sin rod i en mere end 400-årig tradition, og selv om pligtafleveringsinstituttet gennem århundrederne har været behæftet med ubehagelige associationer af censur og politi, har denne hovedtanke dog som udtryk for en kulturel udvikling i de fleste lande sejret over mindre ædle motiver og fra Europa bredt sig over hele verden.

Af en UNESCO-undersøgelse¹ fremgår det, at der i de fleste lande skal afleveres et eller flere eksemplarer af alle litterære værker til statens biblioteker, helt op til 17 eksemplarer (i Bulgarien). Man konstaterer, at der er pligtaflevering i Barbados, Cuba, Ecuador, Korea, Mauritius, Nigeria, Peru, Trinidad, Uganda og Viet-Nam for blot at nævne nogle få lande med eksotisk klingende navne, som man måske ikke har tænkt på i denne forbindelse. De fleste lande uden for Europa har dog først indført pligtaflevering i det 20. århundrede.

Paul Avicenne nævner som pligtafleveringens tre former »a) a more or less explicit authorization to publish the work thus deposited, b) legislation designed to safeguard copyright, c) a legal provision designed to ensure the supply of material for the compilation of a current national bibliography«. Helt overraskende nævner forfatteren ikke kulturelle formål, der sædvanligvis betegnes som hovedformålet, hvor væsentlig udarbejdelsen af en nationalbibliografi end kan være, nemlig det formål, som allerede blev udtrykt så klart og veldefineret i den franske Montpellier-forordning fra 1537: »Nous avons délibéré de faire retirer, mettre et assembler en notre librairie toutes les oeuvres dignes d'être vues, qui ont été et qui seront faites, compilées, amplifiées, corrigées et amendées de notre temps pour avoir recours aux dits livres, si, de fortune, ils étaient ci-après perdus de la mémoire des hommes . . .«. ²

Når Paul Avicenne ikke nævner dette formål, kan det skyldes, at hans ærinde er en undersøgelse af, hvad der i hele verden udføres af bibliografisk arbejde, men det kan også skyldes, at han helt naturligt forudsætter, at det materiale, der anvendes til udarbejdelsen af en nationalbibliografi, også bevares for eftertiden. Det ville unægteligt forringe nationalbibliografis værdi, hvis den reduceredes til at være en art kildeskrift af samme art som kataloger over ikke mere eksisterende biblioteker, der kunne fortælle os om fortidens aktiviteter uden at åbne os adgang til at sætte os nærmere ind i disse aktiviteter. En sådan mulighed kan ikke uden videre afvises som ren hypotese. Den antydes så sent som i 1974 af Estrid Bjerregård³: »who knows how long space can be provided to keep enormous collections of prints and publications—but their data and bibliographic description may at least survive for generations to come«. At det ingenlunde er tilrådeligt at forudsætte, at nationalbibliografien er en fortegnelse over bøger i nationalbiblioteket, vil klart fremgå, når man går de danske forhold på pligtafleveringsområdet efter i sømmene, idet såvel den danske bogfortegnelse som fortegnelsen over offentlige publikationer kun i ringe udstrækning er udarbejdet på grundlag af netop de eksemplarer, som findes i nationalbiblioteket. Estrid Bjerregård er inde på det: »More amazingly perhaps, national bibliographies in the Scandinavian countries in spite of the well established legal deposit here are primarily based upon copies voluntarily delivered by publishers and only subsequently

¹ Paul Avicenne, *Bibliographical services throughout the world 1965–69*, Paris 1972.

² M. T. Dougnac & M. Guilbaud, »Le dépôt légal : son sens et son évolution« (*Bulletin des bibliothèques de France*, 5. année, 1960, p. 283).

³ Estrid Bjerregård, »Legal deposit—purpose and scope in modern society« (*Libri*, Vol. 23, 1973, p. 333).

compared with the legal deposit for a final control, this being a consequence of the rather long delay (up to 6 months) stipulated in the Acts for delivering deposit publications.«⁴

Der er ikke fuld sikkerhed for, at nationalbiblioteket har den i nationalbibliografien registrerede bog, og det kan således allerede her fastslås, at dobbeltformålet med pligtafleveringen: bibliografisk registrering – og efter registrering arkivering – af den nationale litteratur bør være udtrykt i den første paragraf i en ny dansk lov om pligtaflevering, hvordan man så end løser de problemer, der herved opstår. Det er et sine qua non for lovens sikring af nationalbibliotekets funktion som arkivbibliotek for den danske litteratur i sin helhed.

Lauritz Nielsen gengiver den franske motive-ring således, at »kongen i sit bibliotek ville samle alle de samtidige franske forfatters værker, for at eftertidens videnskabsmænd på et sted kunne finde Frankrigs litteratur fra hans regeringstid fuldstændig bevaret.«⁵ Lauritz Nielsens lidt fri oversættelse af den franske motive-ring er sikkert i god overensstemmelse med datidens tankegang, omend den ikke blev udtrykt i den franske forordnings hovedmotiv, således som det citeres af M. T. Dougnac og M. Guilbaud, og det er nok ikke helt ukarakteristisk for Lauritz Nielsen og hans samtidige kolleger, at de kun har tænkt på videnskabsmændene som potentielle benyttere af nationalbibliotekets samlinger. Med vanlig fransk præcision definerer de to bibliotekarer pligtafleveringens tre formål på forskellige historiske stadier som »une fin politique (surveillance de l'imprimerie et de l'édition par le gouvernement), une fin juridique (garantie de la propriété littéraire, contrôle des droits d'auteurs), une fin culturelle (accroissement des collections nationales, conservation du patrimoine littéraire)«. I nyere tid defineres hovedformålet oftest i overensstemmelse med en formulering anvendt af IFLA's International Office for UBC:

- »1. The collection and preservation of the national imprint.
2. The creation of the authoritative bibliographic records of the items which make up the national imprint.«⁶

I en rapport om en enquête iværksat af IFLA

nævntes som første formål »la collection complète de la production nationale du pays et la conservation de ce patrimoine pour les générations futures«. ⁷ Som andet formål nævntes for størstedelen af de europæiske landes vedkommende »l'enrichissement des grandes bibliothèques savantes en général«, et formål, som næppe ville blive accepteret i dagens Danmark, selv om der her kun tænkes på en kulturel, ikke en økonomisk berigelse, således som det også fremgår af den tidligere omtalte franske definition. Kun ønsket om fuldstændighed og forskningshensynet kan retfærdiggøre opretholdelsen af pligtafleveringen, som er en byrde for de afleverende parter. Man skulle umiddelbart tro, at den heller ikke betød nogen gevinst for statens biblioteker, som skal kontrollere den, især i et land som Danmark, hvor der højst skal afleveres 2–3 eksemplarer af et litterært værk. Således forholder det sig dog ikke efter de seneste svenske beregninger: »En grov uppskattning ger närmast vid handen, att hanteringskostnaderna vid förvärv genom pliktleverans eller förvärv genom köp är jämförbara. . . . Med hänsyn till att även med sänkt ambitionsnivå den för biblioteken aktuella litteraturen i dagens prisläge beräknas till 300 000–400 000 kr förefaller det dock fullt klart, att en övergång till köp från ekonomisk synpunkt skulle ställa sig väsentligt mindre fördelaktig för staten än nuvarande system. Samtidigt skulle den oundvikligen medföra en försämrad forskarservice.«⁸

Hvordan det nu forholder sig hermed, er det vigtigt, at man under arbejdet med udformningen af en ny lov gør sig hovedformålet klart og sikrer sig, at ingen paragraf kan mistænkes for at være dikteret af økonomiske motiver. Det er en anden *conditio sine qua non* for lovgivningsarbejdets succes, som ikke kommer til udtryk i nogen paragraf, men gerne skulle komme til udtryk i lovens ånd. Det kunne synes at være en enkel udvej at yde fuld kompensation for alle

⁴ S. st., p. 344.

⁵ Lauritz Nielsen, *Pligtafleveringen til vore Biblioteker* (Statens Bibliotekstilsyns Publikationer, VIII), Kbh. 1923, p. 3.

⁶ *The national bibliography: present rôle and future developments*, Paris 1977, p. 79.

⁷ *Actes du Conseil de la FIAB, 28. session 1962*, 1963, p. 114.

⁸ *Pliktexemplar av skrift*, Sthlm 1977, p. 233.

afleverede værker, men indførelsen af en kompensationsordning vil oftest kun få symbolsk betydning i forholdet mellem bibliotekerne og de afleverende parter, idet afleveringen kun i de færreste tilfælde kan være en økonomisk belastning. Problemet ligger ikke så meget i selve kompensationsen som i at finde frem til en administration af ordningen, der er så tilpas enkel, at den arbejdsindsats, ordningen vil kræve, står i et rimeligt forhold til gevinsten for de afleverende parter.

Tilbageblik

Danmark er et af de lande, der har den ældste tradition for en systematisk indsamling af den nationale litteratur. Frankrig indførte pligtaflevering i 1537, Sverige i 1661, Danmark i 1697, Finland i 1707, Spanien i 1715, Norge i 1732, Rusland i 1783. I tidens løb har det været nødvendigt at afpasse pligtafleveringsbestemmelserne efter tidens krav. Således er det nu nødvendigt at ændre den gældende danske lov fra 1927, især på grund af den store udvikling inden for reproduktionstekniken, der går i retning af at anvende billigere metoder i stedet for bogtryk ved bogfremstilling, og endog i stigende omfang at erstatte den traditionelle bog med andre publikationsformer: mikroformer, lydbøger etc. Det er også nødvendigt af mange andre grunde, men det er væsentligt, at der i alle vurderinger af ændringsforslag indgår en overvejelse af deres betydning for den fornemme tradition, vore forfædre har givet os at leve op til. En tradition kan ødelægges i en brøkdal af den tid, det tager at bygge den op.

Man træffer i Danmark de første antydninger til en pligtaflevering af bøger til benefice for videnskaben i begyndelsen af det 17. århundrede. Universitetet havde faste bogtrykkere, og i 1623 bestemte konsistorium, at universitetsbogtrykkeren skulle aflevere eksemplarer af alt hvad han trykte, til Universitetsbiblioteket. Det første egentlige lovbud kom i 1697 og gjaldt forlæggerne, som skulle aflevere fem eksemplarer af alt hvad de lod fremstille, til Det kongelige Bibliotek. Denne bestemmelse skyldtes mest ønsket om at få materiale til en regelmæssig bytteforbindelse med udlandet, idet Universitetsbiblioteket indtil branden i 1728 fungerede

som nationalbibliotek. I 1703 blev afleveringspligten lagt over på bogtrykkerne,⁹ indtil 1781 dog kun københavnske bogtrykkere. Iflg. den vigtige 1781-forordning fik alle bogtrykkere i Danmark, Norge, Island og kolonierne afleveringspligt. I 1753 var pligtafleveringen blevet udvidet til også at omfatte Universitetsbiblioteket, som dog først i 1821, da afleveringspligten atter blev lagt over på forlæggerne, fik sin ret udvidet til at gælde hele landet. Når man i 1821 indførte aflevering fra forlæggerne, skyldtes dette bogtrykkerens forsømmelighed med afleveringen, bibliotekernes vanskeligheder med at få komplette eksemplarer af bøger, som fremstilledes i flere officiner samt ønsket om at få bøger, som fremstilledes for danske udgivere i udlandet, afleveret. Efterhånden erkendte man, at eksperimentet var mislykket. Man savnede trykte fortegnelser over den udgivne litteratur, og privattrykkene kunne man ikke finde omtalt noget sted.

Afleveringen blev derefter atter pålagt bogtrykkerne i 1832. Ejendommeligt er det at se, at man i lovgivningsarbejdet ikke altid tog hensyn til allerede indhøstede erfaringer. Således rådede man i 1832-forordningen i nogen grad bod på problemet med bogen, der fremstilledes af flere bogtrykkere, og indførte en bestemmelse om, at afleveringen skulle påhvile den bogtrykker, der trykte slutningen (kort og kunstblade skulle dog afleveres af kobberstikkere og litografer), men »glemte« det i 1902 og 1927, således at bibliotekerne stadig må samle bøgerne som et puslespil. Derimod »glemte« man åbenbart i 1832 at løse problemet med bogen, som blev trykt i udlandet.¹⁰ Dette fik man først løst i 1902-loven. Måtte

⁹ Lauritz Nielsen gør opmærksom på, at det ikke er rigtigt, når E. C. Werlauff (*Historiske Efterretninger om det Store kgl. Bibliothek i Kbhvn.*, 2. udg., 1844, p. 111) og efter ham Holger Ehrencron-Müller (*Vejledende Bemærkninger om Lov om offentlige Bibliothekers Ret til Friksemplarer af Tryksager m.m.*, Kbh. 1903, p. 6) meddeler, at denne ordning først blev indført i 1732 (anf. skr., p. 4).

¹⁰ Med citationstegnene antydes, at der i begge forhold snarest var tale om en fejlurdering, ikke egentlig en forglemmelse. Af bemærkningerne til 1902-forslaget fremgår det, at man erstatte de bestemmelser om bogtrykkerens afleveringspligt i de tilfælde, hvor værket fremstilledes af flere trykkerier, med en bestemmelse om, at forlæggeren på begæring skulle opgive bogtrykkerens navn til bibliotekerne. Af bilagene til be-

dette være et memento for fremtidens lovgivere!

Antallet af eksemplarer, som skulle afleveres til Det kgl. Bibliotek, blev i 1732 nedsat til tre, i 1783 til to, og først i 1927 til et eksemplar. Statsbiblioteket fik pligtaflevering i 1902. Der skulle således fra 1902 afleveres fire eksemplarer af alle værker, hvoraf et til Universitetsbiblioteket, et til Statsbiblioteket. Fra 1927 skulle afleveres to eksemplarer, hvoraf et til Det kgl. Bibliotek og et til Statsbiblioteket. Universitetsbiblioteket fik sin ret indskrænket således, at det kunne rekvirere et eksemplar fra forlagene.

Nærmere redegørelser for pligtafleveringens historiske udvikling og gældende bestemmelser, som her kun er resumeret for overblikkets skyld, er givet tidligere, og der henvises derfor til nyere oversigter.¹¹

Devaluering

Når man tager Danmarks stolte traditioner på et så væsentligt område som videregivelsen af den litterære kulturarv til kommende generationer i betragtning, kan man undre sig over den radikalisme, ja næsten sure Rindalisme, der præger de overvejelser, der førte til 1927-loven med dens mange indskrænkninger. I den store biblioteksbetænkning fra 1927 erklæres, at det i 1924 nedsatte udvalg ikke på noget punkt har fået som direkte opgave at foreslå besparelse på budgetterne. På den anden side er formålet »ingenlunde uden forbindelse med økonomiske hensyn«. Det er der næppe grund til at tvivle på! Man kan forstå betænelighederne ved konsekvenserne af 1902-loven, der på mange måder betød en udvidelse af pligtafleveringen – der var meget få undtagelser – og ved typografiens rivende udvikling, så malende beskrevet af Lauritz Nielsen.¹² Det är en betænelighed, som næsten virker patetisk, når man tænker på reproduktionsteknikens udvikling i dag, men forskrækkelsen over de forholdsvis få kvadratmeter, den danske nationallitteratur optager og kan komme til at optage, om vi så indsamler ad absurdum, forekommer at være helt ude af proportioner. Forskrækkelsen førte til kvalitetsvurderinger, som bør være et arkivbibliotek uvedkommende. Når man ser på sammensætningen af det udvalg, der i

1924 blev nedsat af undervisningsministeriet til drøftelse af forhold vedrørende statens biblioteksvæsen, kan man ikke frigøre sig for den tanke, at det Store Kongelige Biblioteks embedsmænd har spillet en væsentlig rolle ved udformningen af 1927-loven, der afskaffede Det kgl. Biblioteks dubletteksemplar, brød Universitetsbibliotekets gamle tradition for indsamling af nationallitteraturen i sin helhed, som en tilgift til loven foreskrev vidtgående undtagelser fra afleveringen til Det kgl. Bibliotek og endnu mere vidtgående kassationsbestemmelser for Statsbiblioteket i Århus. Herom siges i betænkningen: »Hverken af hensyn til Det kongelige Bibliotek eller af nogen anden grund kan det imidlertid siges at være nødvendigt at lade statens biblioteker opbevare mere end et enkelt eksemplar af sådanne tryksager (tryksager, for hvis vedkommende det allerede ved fremkomsten kan siges, at benyttelsen vil blive minimal, således at opbevaringen sker af »arkivmæssige« hensyn), nemlig Det kgl. Biblioteks; der er ingen fare for

mærkningerne fremgår, at universitetsbibliotekets overbibliotekar, S. Birket Smith, var uenig med H. O. Lange på dette punkt og foreslog, at der i loven blev optaget en bestemmelse om, at forlæggeren, når det viste sig vanskeligt at få de til et skrift hørende tavler eller kort afleveret fra trykkeren, skulle være forpligtet til at skaffe dem til veje. Birket Smith var også opmærksom på, at det kunne være vanskeligt at se, om der hørte plancher til et værk, og havde konstateret store mangler i biblioteket, særlig fra en ældre tid. Også Statsbibliotekets leder, J. Hoffmeyer, var uenig med H. O. Lange og foreslog – i overensstemmelse med nærværende forslag – at bøger, der udgik fra flere trykkerier, skulle afleveres hæftede eller i den tilstand, hvori de bragtes i handelen, af forlæggeren.

Hvad angår det andet forhold, den i udlandet trykte bog, fremgår det også af bemærkningerne til 1902-forslaget, hvorfor bestemmelsen om forlæggerens afleveringspligt for det i udlandet fremstillede materiale i 1832 blev udeladt. Grunden var, at bibliotekerne ikke havde insisteret på dens bibeholdelse, »hvilket var ganske naturligt under hensyn til, at den på hin tid, således som det også er anført under de pågældende forhandlinger, kun havde ringe praktisk betydning«.

¹¹ Ovennævnte skrift af Lauritz Nielsen. Endvidere *Betænkning vedr. Statens Biblioteksvæsen*, Kbh. 1927, og rapporter fra de to NVBF-konferencer om pligtaflevering: *Pligtavleveringen og dens problemer*, Oslo 1965, og *Pligtaflevering. Byttevirksomhed. Katalogisering*, Reykjavik 1975.

¹² Anf. skrift, p. 9 ff.

slid på dette eksemplar, selv om det også skal stå til disposition for provinsen . . . »¹³

Betænkningens argumentation forekommer ikke altid lige logisk. Således motiveres forslaget om afskaffelsen af Det kgl. Biblioteks dublet-eksemplar bl. a. med, at biblioteket ikke tidligere har lagt vægt på dets tilstedeværelse og gang på gang har skilt sig af med det eller søgt at skille sig af med det,¹⁴ og at man ikke har sikret dubleteksemplaret ved at opbevare det uden for bibliotekets mure. Fortidens forsyndelser kan vel ikke i sig selv være et argument for en fortsættelse af dem til evig tid.

Både Lauritz Nielsen og J. C. Kall var medlemmer af udvalget, og begge kan citeres for udtalelser, der stemmer med betænkningens ånd. Lauritz Nielsen taler om kritikløs opbevaring af tryksager, værdiløse tryksager, afguderier over for alt trykt og meget mere, og han citerer J. C. Kall for udtalelsen »hvor står det skrevet, at staten skal støtte en hvilken som helst undersøgelse, man kan finde på, med ubegrænsede udgifter til bygninger og arbejdskraft«. At overbibliotekaren ved Det kgl. Bibliotek, som selv var medlem af udvalget, har tænkt i lignende baner, kan ses ud af den for Småtryksafdelingen foreskrevne kassationspraksis. Disse lærde bibliotekarers store fortjenester ufortalt: her er nok et område, hvor de i nogen grad har manglet forudseenhed, som andre embedsmænd snarere har haft. Man kan forestille sig, at H. O. Lange har haft mere sans for de efemereiske tryk, at dømme efter en udtalelse i Det kgl. Biblioteks årsberetning¹⁵ om bibliotekets nyoprettede småtrykssamling: »Denne afdeling giver et mærkeligt og værdifuldt billede af tidens sociale og økonomiske liv, således som det former sig gennem disse ellers så oversete småting.« Et meget illustrerende og elegant udformet udtryk for en helt modsat indstilling er givet så tidligt som i 1915 af the Bodleian Library's bibliotekar Falconer Madan i et svar på en kritik af, at biblioteket har så stor en samling af »pigebøger«: » . . . a library of deposit rejects nothing that will engage the future historian, philosopher, or moralist . . . The library of deposit must provide for him (not necessarily for the general reader) the literature of the street, the ballad, the penny shocker, and all that throws light on the lowlier strata of society. A fortiori it must provide those

books and periodicals which, however apparently unimportant, have a large clientele of readers . . . Does the anthropologist or the pioneer of eugenics despise juvenile books? They, and not they alone, know well that our earliest impressions, when we first read, are our deepest . . . Its officers (bibliotekets) endeavour to take a wide view over literature, and observe how the dust of one age is the gold of another, and how uncertain is the judgement of literary men on contemporary productions. They despise nothing because it seems commonplace, but consider its residual value, if any.«¹⁶

At de gamle 1927-synspunkter ingenlunde er historie i den danske biblioteksverden, er et faktum, og det ses også tydeligt i den tidligere nævnte afhandling af Estrid Bjerregård, hvis »overall view-point will be that of a lawyer-generalist trying to balance the librarian's desire for completeness against the rights of every individual to privacy and property, and against the costs of maintaining excessively large library collections«.¹⁷ Skønt hun efter at have citeret lederen af Ungarns nationalbibliotek for flg. udtalelse: »The best products of the age's and nation's mind should be preserved, i.e. the kind of material which has a documentary value and,

¹³ Anf. skrift, p. 92.

¹⁴ Ved oprettelsen af Universitetsbiblioteket i Kristiania 1811 overgik Det kgl. Biblioteks dublet-eksemplar dertil, og ved loven af 1897 om Statsbibliotekets oprettelse fastsattes det, at ikke blot det da forhåndenværende, men også det i fremtiden indgående dubleteksemplar skulle overlades til det nyoprettede bibliotek. Måske fungerede denne ordning ikke alt for godt (se herom J. Hoffmeyer i bilaget til bemærkningerne til 1902-forslaget: »Det kongelige Bibliotek gør fordring på at beholde et »slideeksemplar« af alle de bøger, som kunne antages at blive udlånt oftere, altså alle de værdifulde skrifter.«) I hvert fald fik Statsbiblioteket sit eget frieksemplar ved loven af 1902. Det kgl. Bibliotek bevarede sit dublet-eksemplar, og i bibliotekets årsberetning fra 1918 fremsattes igen den tanke at anvende dubletten i det danske biblioteksvæsen, men uden for Det kgl. Bibliotek.

¹⁵ Årsberetning 1903. Jfr. også H. Ehrencron-Müllers omtale af småtrykkets værdi for forskningen (*Dansk bogtrykkertidende*, 1902, p. 178-179).

¹⁶ R. C. Barrington Partridge, *The history of the Legal Deposit of Books throughout the British Empire*, 1938, p. 116-117.

¹⁷ Anf. skrift, p. 335.

after a thorough consideration the second and third rate material (e.g. reprints, low-level popularizing works) can be neglected . . . « forsigtigt udtaler, at »the attentive reader will observe that this is the first and only time in this study that the contents of the deposit is mentioned«,¹⁸ røber citatudvalget alligevel forfatterens holdning, fordi citaterne får lov at stå uimodsagt. De gode gamle Lauritz Nielsen-citater trækkes endnu engang frem og suppleres med citater af samtidige ligesindede: »it is indeed a curious thing that we go to such extremes to preserve so much printed material for posterity and so little of practically everything else«. Et enkelt stillet spørgsmål gør billedet fuldstændigt: »You may create a need by providing the means to cure it, and who knows whether the studies undertaken in small print collections, just because they exist, are really a blessing to mankind.«¹⁹ Et sandt plets kud – men på den anden side: er det behandlede stofets lødighed da altid en garanti for en afhandlings karat?

Revaluering

Det er helt andre toner, der i nyere tid har lydt fra nabolandene, således allerede på NVBF-konferencen i 1964, hvor især det norske indlæg var et forsvar for småtrykket. Også en svensk – nu forlængst distanceret-betænkning fra 1972²⁰ bør nævnes i denne forbindelse. Betænkningen fastslår, at den nugældende ordning for pligt-aflævering til statens biblioteker i hovedsagen bør opretholdes i fuldt omfang.

Småtrykkets værdi som kildemateriale hovedsagelig for samfundsvidenskabelig og humanistisk forskning fremhæves stærkt.²¹ Fra et dansk synspunkt vil denne betænkning nærmest forekomme konservativ, men ikke konservativ nok at dømme efter reaktionen på den.

Den kommenteres af Gösta Ottervik, som specielt nævner folkebibliotekernes behov for at kunne formidle lån af svensk litteratur til forskere rundt omkring i landet. For denne lokale forskningsvirksomhed er det livsvigtigt, at universitetsbibliotekerne ligesom hidtil bevarer så fuldstændige samlinger som muligt af det svenske tryk, og han mener derfor ikke, at pligten her til kun skal påhvile nationalbiblioteket. Det er vigtigt, at kassationer foretages med meget stor

forsigtighed.²² I en anden kommentar under overskriften »Trængsel på KB« advarer Tore Hagström også mod kassationer og mener, at den foreslåede indskrænkning i antallet af bibliotekseksemplarer snarest indebærer en tilbagevenden til et 1800-tals syn på tingene.²³

Der er meget, også i Danmark, der tyder på, at de traditionelle danske synspunkter på det efemeriske tryk og småtrykket er forældede og i færd med at blive indhentet af udviklingen. Benyttelsen af det er i stærk stigning, selv om den vanskeligt aflæses af statistikken, der oftest går på den punktuelle benyttelse og ikke registrerer den enkelte benytters langvarige gennemgang af store mængder småtryk i forbindelse med dybtgående undersøgelser. Vi stilles over for krav om en bedre registrering af materialet og optagelse af større dele af det i nationalbibliografien. Der er lokalhistoriske projekter i gang, der også omfatter registrering af småtryk i nationalbiblioteket, og det kan forventes, at den bedre registrering vil føre til endnu større benyttelse, idet manglende benyttelse ofte kun skyldes almindelig uvidenhed om materialets eksistens. Dette bekræftes af det enkle faktum, at der kan konstateres en særlig intensiv benyttelse af det småtryk, der registreres i bibliografier. Den forventede højere benyttelsesgrad for småtrykkets vedkommende, ikke mindst i forbindelse med den samfundsvidenskabelige forskning, der foregår ved de nye universiteter, må tages i betragtning i overvejelserne om en ændring af loven om pligt-aflævering. I øjeblikket er der kun fuld pligt-aflævering til Det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket i Århus. Det er uden videre klart, at særlige beskyttelsestiltag gør sig gældende m.h.t. nationalbibliotekets eksemplar, og spørgsmålet melder sig derfor, om den nugældende lov dækker forskningens behov, selv med Danmarks forholdsvis ringe geografiske udstrækning. Dette bør undersøges nærmere, ligesåvel som spørgsmålet om, i hvor høj grad en ny lov bør omfatte publikationer fremstillet ved de nye reproduktioner

¹⁸ S. st. p. 342–343.

¹⁹ S. st., p. 337–338.

²⁰ *Biblioteksexemplar av tryckt svensk skrift* (duplic.). Sthlm, Statskontoret, 1972.

²¹ S. st., p. 10.

²² *Biblioteksbladet*, årg. 58, no. 5, 1973, p. 101.

²³ S. st., no. 6, p. 110.

tionsmetoder, herunder også stencilering. Det bør endvidere overvejes, om loven også skal omfatte pligtaflevering af de nye medieprodukter, eller om der skal indføres pligtaflevering af disse ved særskilt lovgivning, eller en pligtaflevering eventuelt slet ikke er nødvendig for disses vedkommende. Imidlertid er der i løbet af halvfjerdsårerne foretaget så store og tilbundsående undersøgelser af disse problemer i udlandet, at det vil være mest naturligt at foretage en vurdering af de resultater, man her er nået til, i stedet for at starte på bar bund med udgangspunkt i danske forhold alene. Selv om de nationale forudsætninger spiller en stor rolle, er der her i særlig grad mulighed for at parallelisere, da der stort set er tale om en generel udvikling, både hvad angår forskningsområder og arter af medieprodukter.

Da de nordiske lande har så mange fælles historiske forudsætninger, især hvad angår afleveringens omfang, har det en særlig interesse at analysere den nyere nordiske lovgivning og litteratur om emnet, herunder rapporter fra konferencer og betænkninger, når en ny lov om pligtaflevering skal udformes. Også uden for Norden kan hentes nyttig information, især i den nyere lovgivning i Belgien, Vest- og Østtyskland, selv om disse lande ligesom de angelsaksiske og mange andre lande ikke kender til aflevering fra kilden, i.e. bogtrykkerens værksted.

Internationale tendenser

I nyere tid er man også på internationalt plan begyndt at interessere sig for pligtafleveringen som middel til at opnå »national bibliographic control« (NBC) som forudsætning for »universal bibliographic control« (UBC). Således resulterede den internationale kongres om nationalbibliografier, som afholdtes i 1977 af UNESCO i samarbejde med IFLA, i en rekommendation²⁴ gående ud på, at UNESCO skulle sørge for udarbejdelsen af en mønsterlov om pligtaflevering. Herefter udarbejdede IFLA's sektion for nationalbiblioteker et arbejdsrapport, som blev diskuteret ved et møde i IFLA General Council i 1978 og siden på IFLA-konferencen i København 1979. Det er at forvente, at forslaget vil få størst betydning i lande, der ikke har nogen større pligtafleveringstradition, idet det vil være

naturligt at tage hensyn til allerede oparbejdede samlinger. Således vil forslag om udvidelser i pligtafleveringen formentlig være nok så interessante for Danmark som forslag om indskrænkninger, idet et stigende krav om både national og international bibliografisk kontrol næppe i længden kan ignoreres.

Arbejdsrapportens forfatter Jean Lunn mener, at pligtafleveringen skal begrænses til at omfatte den nationale »imprint«, og at nationalbiblioteket af sine samlinger kan udskyde værker af udenlandsk oprindelse, som af forskellige grunde er trykt og udgivet i landet, men kommer ikke ind på, at der kan være problemer forbundet med at afgøre, hvad der hører til et lands nationale »imprint«. Det gælder fx. i tilfælde, hvor distributionen af en publikation, der ud fra alle synsvinkler hører til det pågældende lands »imprint«, overlades til et forlag i et andet land, af praktiske/tekniske grunde eller fordi udgiveren ønsker et større marked for udgivelsen. Problemet opstår, hvis det ikke udtrykkeligt angives på publikationen, at forlaget kun er distributør. Som eksempler på en videregående pligtaflevering nævnes bestemmelserne i Belgien (hvor forfattere skal aflevere eksemplarer af værker, som udgives i udlandet, herunder oversættelser), Bulgarien og Sverige, hvor forlaget og distributøren skal aflevere eksemplarer af værker, som fremstilles i udlandet, når de indføres i Sverige. Man kunne have tilføjet Danmark, som ganske vist ikke kender aflevering fra distributører, men som efter lovens bogstav har aflevering af alt hvad en dansk forlægger lader fremstille i udlandet og alt hvad en boktrykker fremstiller for et udenlandsk forlag, selv om værket overhovedet ikke distribueres i Danmark. Sandsynligvis har de ellers så restriktive lovgivere ikke tænkt på denne vidtgående konsekvens af loven.

I andre henseender er loven måske for restriktiv. Da forlægger i dansk lov defineres som den,

²⁴ *International congress on national bibliographies. Final report.* UNESCO. Conf. 401/Col. 11. Paris, February 1978, PGI/77/UBC/3, p. 10.

²⁵ *Study on a model law for legal deposit.* Prepared by Jean Lunn. 1978. Et stærkt modificeret second draft blev udsendt til IFLA-konferencen i København 1979 (UNESCO. PGI/02/IFLA/LD. Paris juli 1979). De refererede synspunkter er fra første udkast.

for hvis regning fremstillingen sker, er – for det i udlandet fremstillede materiales vedkommende – følgende kategorier af publikationer ikke omfattet af afleveringen 1) et udenlandsk forlags udgivelser, af hvilke et deloplag udsendes i Danmark, 2) værker som samtidigt udgives i udlandet og Danmark af et udenlandsk forlag og 3) værker som udgives af et udenlandsk forlag i samarbejde med et dansk forlag, hvis det danske forlag ikke er økonomisk involveret i udgivelsen. Hvis man derfor ønsker at bringe sådanne værker ind under afleveringspligten, er det nødvendigt at gøre distributøren afleveringspligtig eller – som det er tilfældet i Belgien – den som nævner navnet på et dansk firma på en sådan måde, at dette firma må antages at have ansvar for publikationens udgivelse i Danmark. Under alle omstændigheder: spørgsmålet om hvad der hører til den nationale »imprint«, er ikke helt så enkelt at afgøre, som IFLA-papiret lader formode.

De velkendte Lauritz Nielsen-citater er nu også takket være Estrid Bjerregårds på engelsk udgivne artikel nået til udlandet, og med vor landsmands ord in mente noteres det,²⁶ at »it is also true that once value judgments and selectivity are permitted there will be a loss of some material which later, perhaps much later, will be regretted by historians. Nevertheless the national library should not be compelled by law to keep without discrimination everything deposited . . . The law should not for example require the library to drown in trivia and ephemera.« Som objekter for pligtaflevering nævnes »all publications, in any medium, produced in multiple copies for sale or free distribution«, og her er et punkt, hvor alle lande må overveje at udvide bestemmelserne. Her nævnes foruden mikroformer, lyd- og billedoptagelser, film også »machine readable files« og »learning kits, globes, other artefacts«, men her er dog ikke tale om en rekommendation. Danmark må overveje følgende rekommendation: »The law should not be applicable to items of a private or confidential nature, even though produced in multiple copies.« Et nyt fænomen, som også kendes i Danmark,²⁸ omtales specielt her, i.e. microformforlaget, der fremstiller en masteroptagelse af bøger, ofte til genudgivelser af gamle bøger, og manuskripter. Herudfra fremstilles

kopier i et oplag, efter subscriptionsprincippet eller efter behov. Arbejdspapiret går ud fra, at der også i de to sidste tilfælde er tale om udgivelse, og det er derfor et spørgsmål, om man uden videre kan sætte grænsen for pligtaflevering ved det punkt, hvor der ikke mere eksisterer et oplag. Afleveringen skal ikke omfatte særtryk og uforandrede optryk, derimod værker i forskellige fremstillingsformer (mikrofilm, braille etc.) og – overraskende nok – værker i forskelligt udstyr.

Antallet af afleverede eksemplarer skal begrænses til to. Dette ømtålelige emne blev allerede strejft på kongressen om nationalbibliografier ligesom det endnu mere ømtålelige emne: erstatning for pligtaflevering. Her er stillingen helt klar: der skal betales, omend det erkendes, at erstatning ikke vil skabe tusindårsriget. Et forslag om at sætte skattenedsættelse i stedet for betaling fortjener overvejelse. Pligtaflevering fra to forskellige kilder: bogtrykker og forlægger, anses for at være en meget kostbar indsamlingsmåde, og papirets forfatter hælder mest til forlæggerafleveringen, mærkeligt nok ud fra overvejelser, som går helt på tværs af de sædvanlige nordiske synspunkter: de kommercielle forlæggere er færre i antal end trykkerierne, og er ligesom de udgivende institutioner relativt lette at opspore. Udviklingen har vel nok i nogen grad givet dette synspunkt ret. Det er ikke nær så ligetil som før i tiden at opspore trykkerierne, takket være de nye reproduktionsmetoder, som tages i brug uden for erhvervstrykkerierne.

Arbejdspapirets konklusioner kan ikke på dette stadium tages som udtryk for IFLA's stillingtagen i pligtafleveringsspørgsmålet, men man kan dog nok allerede nu slutte, at en vurdering af pligtafleveringens betydning for den bibliografiske registrering vil komme til at præge den endelige mønsterlov i højere grad end en vurdering af dens betydning for nationalbibliotekernes forskningsfunktion. Det er denne sidste funktion, som i særlig grad tilgodeses af de seneste nordiske overvejelser.

—

²⁶ S. st., p. 4.

²⁷ S. st., p. 5.

²⁸ *Berlingske Tidende* 13.08.1978 og *Weekendavisen* 22.09.1978.

Nordiske strømpile

Af de nordiske lande er Island det eneste, der har besluttet sig for en indskrænkning i pligtafleveringen, hvilket ikke må forundre, da den islandske lov om pligtaflevering fra 1949 foreskrev aflevering af op til tolv eksemplarer. Efter islandske forlæggeres ønske er antallet af eksemplarer i den nye islandske lov fra 1977²⁹ nedsat til fire. Loven omfatter også aflevering af grammofonplader, tone- og taleoptagelser, af hvilke tre eksemplarer skal afleveres, medmindre materialet hører til tryk, som falder under afleveringspligten, i hvilket tilfælde fuld afleveringspligt gælder. Hvis der i et oplag er afvigelser i tekst, billedmateriale, papir eller andet udstyr, skal afleveringspligten omfatte tre eksemplarer af den almindeligste type, men desuden ét eksemplar af hver afvigende type. Der er afleveringspligt m. h. t. særtryk og nye oplag, endvidere omtryk, hvis der er ændret noget i tekst, billedmateriale eller udstyr. Afleveringspligten påhviler trykkerier, reproduktionsanstalter og andre, som mangfoldiggør tekster eller billedmateriale i videste forstand. Det auditive materiale (og andet materiale, som er bilag til tryksager, fx. fotografier) samt materiale, som fremstilles i udlandet, skal afleveres af forlæggerne.

I Finland udkom i 1971 en komitébetænkning, hvori antallet af pligteksemplarer blev foreslået nedsat fra fem til tre. Forslaget vakte stærk opposition.³⁰ I det forslag til en lovændring, som i 1973 fremlagdes af den såkaldte frieksemplarkomité,³¹ er udgangspunktet stadig fem pligteksemplarer af trykte produkter, idet det ikke var komitéens kommissorium at tage stilling til antallet af frieksemplarer. Endvidere foreslås aflevering af to eksemplarer af grammofonplader, musikkassetter, billedkassetter og andet mangfoldiggjort audiovisuelt materiale. Den finske lov, som er fra 1919, har ikke hidtil indeholdt nogen bestemmelse om aflevering af publikationer, der udgives i Finland, men fremstilles i udlandet. En sådan bestemmelse foreslås derfor indført, og afleveringen påhviler da forlæggeren eller, hvis forlæggeren ikke bor i Finland, den der offentliggør eller importerer produktet. Det pointeres i særbegrundelserne, at bestemmelsen ikke omfatter udenlandske forlæggeres i udlandet trykte og til distribution der

beregnete publikationer, selv om en del af oplaget skulle importeres til Finland.

Løvrigt påhviler afleveringspligten fortsat bogtrykkeren, for det audiovisuelle materiales vedkommende producenten. Hvis to eller flere producenters produkter udgives som en undervisningspakke eller som en helhed, skal forlæggeren aflevere to eksemplarer af dette produkt. Ifølge lovforslagets særbegrundelser skal bebrebet bogtrykning tages i meget vid betydning og omfatter højtryk, dybtryk, offsettryk, silketryk, duplikering samt alle andre metoder, hvor skrift eller billedlig fremstilling reproduceres ved hjælp af et formidlende stof eller en trykflade. Bogtrykkere er også i lovens forstand interne firmatrykkerier. Derfor rummer lovforslagets § 3 også følgende undtagelser fra afleveringen 1) tryksager beregnet til internt brug i trykkeriet og 2) ved duplikering fremstillede tryksager, der ikke er beregnet til offentlig distribution.

I en betænkning fra 1974³² foreslås endvidere, at arkiveksemplaret ved Helsingfors universitetsbibliotek overflyttes til en særlig nyoprettet centralenhed (omfattende også det nuværende frieksemplarbureau), der i løbet af en 10-års periode skal omdannes til et finsk nationalbibliotek. Interurbanudlånet foreslås henlagt til Åbo universitetsbibliotek (finksproget litteratur) og Åbo akademis bibliotek (svensksproget litteratur).

I Sverige er et nyt stort udredningsarbejde netop afsluttet, som i 1978 har resulteret i en regeringsproposition til rigsdagen om »åtgärder för att bevara skrifter och ljud- och bildupptagningar« og i vedtagelse af en ny lov om pligtaflevering.³³ Til grund for stillingtagningen ligger tre vægtige betænkninger.³⁴ Propositionen er i

²⁹ *Lög um skylduskil til safna*, Stj. Tið. A, nr. 43/1977.

³⁰ Olof Mustelin, »Frieksemplaren och framtiden« (*Finsk tidskrift*, H. 3, 1972).

³¹ *Vapaakappaletoimikunnan mietintö*. Komiteamietintö 1973: 128. Helsinki 1973.

³² (Svensk oversættelse 1975:) *Omorganisation av forskningsbibliotekens gemensamma arbetsuppgifter i Finland. Ett förslag utarbetat av Rådet för vetenskaplig information*. Helsingfors 1975.

³³ *Pliktexemplar till bibliotek & arkiv. Regeringens proposition 1977/78: 97*. Loven blev udfærdiget 8. juni 1978, SFS 1978: 487.

³⁴ *Bevara ljud och bild* (SOU 1974: 94), *Dagspress på mikrofilm* (Utbildningsdepartementet 1975: 4) og *Pliktexemplar av skrift* (DsU 1977: 12).

sig selv et værk på 166 sider og er udtryk for en så grundig behandling af alle med lovforslaget forbundne problemer, at den og de til grundliggende betænkninger nødvendigvis må nærlæses af de eksperter, der skal forestå lovgivningsarbejdet i de andre skandinaviske lande. Ingen problemer synes at være overset, og alle tænkelige interesserede organisationer og institutioner synes at have haft lejlighed til at udtale sig om betænkningernes indhold.

Loven er ikke let læsning, fordi man er endt med at indkorporere bestemmelser for aflevering af skrifter og lyd- og billedoptagelser til henholdsvis biblioteker og et arkiv for lyd og billede, som skal oprettes, i én og samme lov. Dette er en god løsning af hensyn til fællesforskrifterne, men også en nødvendig løsning, når man opretter en selvstændig institution til AV-materialet, fordi der er en vis overlapning i bestemmelserne for det kombinerede materiales vedkommende. Fordelingen af dette materiale til de respektive institutioner kan formentlig vanskeligt foregå administrativt.

Loven har bortset fra de indledende bestemmelser (definitioner) og fællesforskrifter tre hovedafsnit: pligteksemplar af skrifter, pligteksemplar af lyd- og billedoptagelser (omfattende radio- og tv-programmer, biograffilm og fonogrammer og videogrammer) og endelig pligteksemplar af kombineret materiale. Fonogram er defineret som anordning, på hvilken udelukkende lyd er optaget, og hvis indhold kun kan aflyttes med teknisk hjælpemiddel. Videogram er defineret som anordning, på hvilken findes optagelse, der skal gengives i form af levende billeder, med eller uden lyd, ved teknik, som udnytter elektriske signaler.

Selv om granskningseksemplaret er afskaffet, henholder lovforslaget sig stadig til begrebsbestemmelserne i tryckfrihetsförordningen, der fra 1978 er ændret derhen, at den ikke alene skal anvendes på skrifter, som fremstilles i trykpressen, men også kan anvendes på skrifter, der mangfoldiggøres ved stencilering, fotokopiering eller lignende tekniske metoder, under forudsætning af enten at »utgivningsbevis« (periodica) gælder for skriftet, eller at det er forsynet med betegnelse, som viser, at det er mangfoldiggjort, og endvidere angivelse af hvem der har mangfoldiggjort skriftet, hvor og hvornår. Ifølge spe-

cialmotiveringen er skrifter fremstillet ved maskinskrivning og EDB-udskrifter ikke omfattet af TF.

M. h. t. skrifter fremstillet ved stencilering eller fotokopiering bliver der altså tale om en vis valgfrihed, når det gælder at bringe skriftet ind under TF's beskyttelse og – som en konsekvens deraf – pligtafleveringsbestemmelserne. Denne valgfrihed er forståelig i relation til TF, men måske mindre heldig i relation til loven om pligtaflevering, idet oplysninger om trykkested og -år ofte er uundværlige både af registrerings- og forskningshensyn, og i forslaget bemærkes netop, at det kan blive nødvendigt at anskaffe de skrifter, der ikke pligtafleveres, ad anden vej. Man kan diskutere, om det bliver de helt rigtige stenciler, herunder forskningsrapporterne, de svenske afleveringsbiblioteker på denne måde får i hus, men vigtigt er det, at man får regler, der er lette at administrere, hvilket netop har været hensigten.

Den svenske lov indeholder en bestemmelse, som nemt overses: for at et skrift skal falde under afleveringspligten, skal det være udgivet. Den svenske lov adskiller sig her fra de andre skandinaviske landes. Den første paragraf i den svenske lov lyder således: »Av varje tryckt skrift, som framställts här i riket och här utgivits, skall boktryckaren ...« Ordlyden genfindes i den nye lov, og der synes nu ikke mere at være tvivl om tydingen.³⁵ Man kunne have

³⁵ Lars Tynell kom ind på det ved NVBF-konferencen i 1964: »I den svenska lagen är den springande punkten den paragraf där det heter, att leveransplikten gäller 'varje tryckt skrift, som framställts här i riket och här utgivits'. I anslutning till tryckfrihetsförordningens definition av begreppet 'tryckt skrift' respektive begreppet 'utgivning' torde denna formulering böra tolkas så att leveransplikten förutsätter en viss grad av spridning. Existerar inte denna förutsättning, föreligger alltså inte leveransplikt. Gränsdragningen blir under dessa omständigheter en ofta rätt kinkig tolkningsfråga ... Den oklarhet som trots allt råder på många punkter medför att leveransfrågan i rader av konkreta fall måste bli föremål för förhandlingar.« (Indlægget er trykt i den nævnte NVBF-rapport fra 1965.)

Hvor vanskelig fortolkningen af loven er, fremgår af følgende: »Den gränsdragning, som hittills skett vid tillämpningen av TF, har emellertid inte utmärkts av någon större skärpa. Å ena sidan har sålunda såsom spridning och därmed utgivning betraktats även utdelning inom en sluten krets, t. ex. en förening, vilket

forestillet sig to fortolkninger: 1) trykket kan lægges på »här utgivits«. I så fald kan udtrykket fortolkes således, at tryk, som kun har den relation til Sverige, at de er trykt der, ikke skal afleveres, når de ikke er udgivet der, og 2) trykket kan lægges på ordet »utgivits«. Ifølge specialmotiveringen kan der ikke mere være tvivl om, at sætningen skal fortolkes i henhold til TF: skriftet er udgivet, når det er »lämnats ut till salu eller lämnats ut för att spridas på annat sätt«. Sådan en betingelse er naturlig i lande, hvor forlæggeren har afleveringspligten, men hvordan kan bestemmelsen egentlig administreres af en bogtrykker? – og er den ikke en appelsin i bogtrykkerens turban, hvis han er i »ond tro«? I betænkningens lovforslag var som en konsekvens af den svenske lovs ide indført en undtagelse fra afleveringen for »skrift, som framställts uteslutande för internt bruk hos någon«. Denne undtagelse er strøget i den aktuelle lov, da man ikke anså undtagelsen for at være helt klar, og man henholder sig til TF's grænsedragning. Med de nye reproduktionsmetoders udvikling kunne man ønske sig generelt at indføre udgivelseskriteriet i en ny dansk lov, men dels er det som nævnt ikke ligetil at håndtere for bogtrykkeren, dels er det i strid med den historiske tradition at gøre det, og endvidere opvejer den danske lovs mange undtagelser fra afleveringen i nogen grad manglen.

Antallet af eksemplarer, som skal afleveres, er forøget fra fem til syv (således at bibliotekerne ved universiteterne i Stockholm og Linköping kommer med i ordningen), hvoraf eksemplarerne til Kungl. biblioteket og Universitetsbiblioteket i Lund bliver beskyttede »nationaleksemplarer«. Medens det førstnævnte biblioteks eksemplar kun må benyttes på læsesal (præsenseksemplar), skal det sidstnævnte være reserveeksemplar og i en vis udstrækning benyttes som »regions-eksemplar« og nationalt låneeksemplar. Baggrunden for udvidelsen i antallet af frieksemplarer er nemlig Sveriges opdeling i seks »högskole-regioner«. Man har ikke fundet det rimeligt at særbehandle nogen af regionerne. Af aviser skal kun afleveres tre eksemplarer, hvoraf to til Kungl. biblioteket, idet det ene eksemplar vil blive skåret op af hensyn til mikrofilmningen. De fem af afleveringsbibliotekerne får en helt fri dispositionsret over deres eksemplarer og kan

kassere eller fordele materiale til andre institutioner inden for regionen. Deres opgave er at tilgodese behovet for materiale til uddannelse, forskning og udviklingsarbejde i såvel samtid som fremtid. Den svenske bogbranches repræsentanter har bestemt afvist tanken om indførelse af rekvisitionsret, da de frygter øgede omkostninger ved at skulle håndtere store lagerbeholdninger, og foretrækker automatisk aflevering af et forøget antal eksemplarer.

Ét eksemplar af offentliggjorte lyd- og billedoptagelser skal afleveres til et nyoprettet arkiv for lyd og billede. I relation til denne aflevering er foretaget ændringer i loven om ophavsret til litterære og kunstneriske værker og loven om ret til fotografiske billeder, således at lyd- og billedoptagelser kan kopieres til forskningsformål. Biograffilm skal returneres, når arkivet har taget en kopi. Der er afleveringspligt for både svenske og udenlandske film, som vises i Sverige. Afleveringspligt har den, der har »påkallat granskningen hos biografbyrån«. Fonogrammer og videogrammer skal kun afleveres, når de fremstilles i mindst 50 eksemplarer. Ligesom skrifterne skal disse også under visse omstændigheder afleveres, når de fremstilles uden for Sverige. Afleveringspligt har den, der har bestilt mangfoldiggørelsen, hvilket oversat til dansk lovsprog er ensbetydende med forlæggeren (»den for hvis regning fremstillingen finder sted«), og for det udenlandsk fremstillede den der har indført eksemplarerne, hvilket vil sige distributøren. Det sidste afsnit omhandler kombineret materiale. Materialet er opdelt i læremidler (integreret materiale) og ikke-læremidler, og der er foretaget en nøjagtig opregning af kombinationer, for at man ikke skal være i tvivl om, hvad der skal afleveres, og hvor. Grænsen for aflevering går også her ved 50 eksemplarer, og der skal afleveres ét eksemplar til hver af de to biblioteker, som får nationaleksemplar. Det er på dette område, at der bliver en lidt flydende grænse mel-

är naturligt om föreningen är stor men mindre naturligt om föreningen är liten, medan såsom spridning och utgivning ej betraktats utdelningen inom ett företag av skrift som framställts inom företaget uteslutande för internt bruk, vilket är naturligt om företaget är litet och skriften gått till blot ett mindre antal personer men mindre naturligt om företaget är stort och skriften delats ut på många händer.« (*Pliktexemplar av skrift*, 1977, p. 244.)

lem bibliotekernes og arkivets indsamlingsområder, idet det ikke altid vil være helt klart, om skriftet kan regnes som selvstændig komponent, eller om det kun kan regnes som bilag eller helt er undtaget fra aflevering. I de to sidste tilfælde skall fx. et fonogram gå til arkivet for lyd og billede.³⁶ Det havde næsten været enklere, om man i alle tilfælde havde besluttet sig for at lade det kombinerede materiale gå til arkivet – som nødvendigvis må have det tekniske udstyr til benyttelsen – og så havde bevaret bogtrykkerafleveringen for skrifter, der indgik i materialet, hvorefter bibliotekerne kunne kassere skrifter, der ikke kunne forstås eller anvendes selvstændigt. Dette så meget mere, som loven iøvrigt forudsætter en meget fri benyttelse af skrifterne.

Meningerne om værdien af det integrerede bibliotek, hvor skrifterne kan benyttes sammen med AV-materialet, er delte, og svenskerne er altså nu nået til en udskillelse af det rene AV-materiale. Herfor taler i høj grad materialets forskelligartethed både hvad angår beskyttelsen og benyttelsen. Medens integrationen er naturlig for brugsbiblioteket, er den måske ikke ligefrem lykken for arkivbiblioteket, for hvilket de museale hensyn er så væsentlige.

I denne oversigt over nordiske forhold er kun strejft emner af speciel interesse fra et dansk synspunkt, og områder, hvor der er tale om en virkelig nytænkning. Ethvert reformforslag forudsætter en vurdering af de praktiske konsekvenser. Således har de her fremsatte ideer også forudsat en konkretisering i form af et lovforslag og en bekendtgørelse med tilhørende kommentarer efter en nøjere sammenligning med pligtafleveringsbestemmelserne i de andre nordiske lande og udlandet.

En detaljeret fremstilling ligger imidlertid uden for dette tidsskrifts rammer, og derfor gives her kun lovforslaget, som det er udtænkt af en ikke-jurist, og de vigtigste tilgrundliggende konklusioner.

HVAD SKAL EN LOV OM PLIGT-AFLEVERING GIVE REGLER FOR?

De spørgsmål, som en lov skal kunne besvare, kan kort resumeres således: Hvorfor skal der afleveres (eventuelt), hvad skal afleveres, til hvem

skal der afleveres, hvem skal aflevere, og hvordan skal afleveringen foregå.

Hvorfor skal der afleveres

Ifølge en rekommendation fra NVBF-konferensen i 1973³⁷ bør man ved fremtidige lovrevisioner klart præcisere formålene med loven. Disse formål er flg.:

- at bevare landenes trykte produktion for fremtiden,
- at registrere denne produktion, eller dele af den, bibliografisk,
- at stille materialet til rådighed for forskningen, forvaltningen og for alle, som har et rimeligt behov for at benytte det.

I Sverige er man principielt enig i disse synspunkter og rubricerer formålene under tre funktioner: den kulturelle funktion, forskningsfunktionen og den administrative funktion. Da det ikke er sædvanligt at indsætte formålsparagrafer i svenske love, har man imidlertid renonceret på at indsætte dem i selve loven, medens den nye islandske lov og det finske lovforslag har fulgt rekommendationen.

Pligten til at indsamle den nationale litteratur og stille den til rådighed fremgår af en svensk instruktion for nationalbiblioteket,³⁸ og »Gesetz über die Deutsche Bibliothek« fastslår såvel pligten til at bevare som til at udarbejde en fortegnelse over litteraturen.³⁹ I den norske⁴⁰ og den belgiske⁴¹ lov findes bestemmelser om, at en fortegnelse skal udarbejdes.

Jean Lunn fraråder i sit første udkast, at man ved lov tvinger bibliotekerne til kritikløst at opbevare alt hvad de modtager ved pligtaflevering, omend han erkender, at der må være nogen moralsk forpligtelse forbundet med systemet? »It is suggested that 'preservation' should not be stated explicitly as an objective of legal deposit. The first objective should simply be the collection of the national imprint.«⁴²

³⁶ Regeringens proposition, p. 122. Her er også omtalt de særlige problemer, der opstår ved, at kombineret materiale ofte udgives i etaper, og enkelte dele måske ikke udgives i 50 eksemplarer.

³⁷ Anf. skr., p. 93.

³⁸ *Svensk författningssamling*, 1965, nr. 733.

³⁹ *Bundesgesetzblatt*, 1969, nr. 28.

⁴⁰ *Lov om afleveringsplikt . . . af 9. juni 1939*.

⁴¹ Jozef Brock, »Le dépôt légal« (*Bulletin des Bibliothèques de France*, no. 1, 1966).

Det er væsentligt, at en ny dansk lov fastslår nationalbibliotekets ansvar for udarbejdelsen af nationalbibliografien, og at denne udarbejdes på grundlag af det pligtafleverede materiale. Loven bør sikre

– at nationalbiblioteket har det i nationalbibliografien registrerede værk. Som det er nu, er nationalbibliografien i stor udstrækning baseret på den frivillige indsendelse af publikationer fra forlagene, medens nationalbibliotekets accession er baseret på den halvårlige aflevering fra bogtrykkerne. Ofte kommer biblioteket for sent med sine krav og får slet ikke bogen, eller det får den i en anden udførelse end den, der er beskrevet i nationalbibliografien, eller det går glip af førsteudgaven (-oplaget). Den helt kuriøse situation kan da opstå, at Universitetsbiblioteket med sin hurtigere virkende rekvisitionsret har den bog, som nationalbiblioteket mangler.

Disse problemer kan helt undgås, hvis det tidligere frivilligt indsendte eksemplar fra forlagene til Bibliotekscentralen, som i princippet skal returneres, konverteres til et pligteksemplar til Det kgl. Bibliotek, og det medfører ikke, at de afleverede værkers optagelse i nationalbibliografien bliver obligatorisk. Aflevering er således en konsekvens af optagelse, medens det omvendte ikke er tilfældet.

– at Det kgl. Bibliotek får ansvar for nationalbibliografiens udgivelse og dermed direkte indflydelse på selektionen af det materiale, som optages. For selektionen er kendskab til hele stofmængden og forskningens behov væsentlig.

Hvad skal afleveres

Materialets art, rammen for afleveringen skal angives i selve loven, og rammen skal gøres så vid som muligt. En opregning af reproduktionsformer og kategorier af tryksager, som kan og evt. ikke kan falde inden for rammen bør af praktiske grunde foretages i en bekendtgørelse eller endnu bedre i et cirkulære. Såvel reproduktionsformer som kategorier af tryksager kan ændre karakter og gives skiftende betegnelser eller afløses af nye. Skal pligtafleveringen også omfatte AV-materiale eller evt. en del af det? I overvejelserne må indgå en vurdering af, om pligtaflevering vil sikre større fuldstændighed i indsamlingen end køb. På dette område eksis-

terer der ikke noget småtryksbegreb, og man kan derfor ikke uden videre drage paralleler til indsamlingen af tryksager. På grund af materiale-mængden bør man overveje indførelsen af et »udgivelseskriterium«, som man har i Sverige og mange andre lande, men som før nævnt vil et sådant kriterium være vanskeligt at håndtere for en trykker/producent. Kan man ikke indføre et sådant kriterium, er alternativet undtagelser fra aflevering. Alle regler af principiel karakter må angives i selve loven, således at afleverede værker skal være komplette og fejlfri, i hvilket udstyr de skal være, hvis de udsendes i flere udførelser, og hvordan et værk skal afleveres, hvis flere virksomheder har medvirket ved fremstillingen.

Materialets art

Den svenske lov skelner mellem 1) materiale fremstillet i trykpresse, som i alle tilfælde falder under pligtafleveringen, og 2) materiale fremstillet ved stencilering, fotokopiering eller lignende tekniske metoder, som afleveres under visse omstændigheder.

Efter svensk model kunne afleveringen af det førstnævnte materiale fortsat være producenternes ansvar. Hvis det frivilligt indsendte eksemplar fra forlagene til Dansk bogfortegnelse konverteres til et pligteksemplar til Det kgl. Bibliotek, vil det sidstnævnte materiale blive opbevaret her, hvis det falder under nationalbibliografiens optagelsesprincipper, dvs. at det er »udgivet«. Det samme kunne gælde de nye medier, således at i hvert fald et eksemplar af alt hvad der optages i nationalbibliografien, bevares for eftertiden.

Hvad der forstås ved de nye medier, er beskrevet af Forskningsbibliotekernes Fællesråd, som foreslår, at betegnelsen »ikke-bogligt materiale« indføres i stedet for »AV-midler« som fællesbetegnelse for denne brogede blanding af menneskelige ytringsformer. Sandt nok er den sidstnævnte betegnelse misvisende, men til gengæld er den førstnævnte udansk og ikke særligt illustrerende (måske endda misvisende = tidskrifter?). Betegnelsen lyd- og billedpublika-

⁴² Anf. skr., p. 7. Iflg. en finsk kommentar går hermed hele pligtafleveringens rationale tabt. Den nationale litteratur skal bevares for bestandig.

tioner ville være hensigtsmæssig, men den korte betegnelse AV-materiale er nok ikke så let at fordrive fra sproget, som gerne går sine egne veje. Dette materiale omfatter iflg. FBF auditive materialer: grammofonplader, lydbånd, visuelle materialer: dias=lysbilleder, billedbånd, overhead-transparenter, film (stum), sløjfefilm (stum), mikromateriale og audio-visuelle materialer: film (tone), sløjfefilm (tone), videobånd (TV-bånd), billedplader (videodisc).⁴³

Det må især tilsigtes at inddrage det materiale, der supplerer og på sin vis træder i stedet for bogen. Det gælder i særlig grad det kombinerede undervisningsmateriale, mikromaterialet og lydbøgerne, som i de senere år langsomt er ved at ændre vore forestillinger om, hvad en bog egentlig er. Velkendt er det kombinerede materiale, som nu beskrives summarisk i Dansk bogfortegnelse og brillerer ved sit fravær i nationalbiblioteket. Dette gælder også den mikrofotografering af aviser, tidsskrifter etc., der i årevis er foregået ved hjælp af ret ukompliceret apparatur. Ny er derimod den teknik, der udvikledes for henvend 10 år siden, hvorved man med et såkaldt step- and repeat-kamera kan indfotografere tekstsider i stort antal direkte på en planfilm. En bog eller et manuskript på 200–300 sider kan nu på mindre end et kvarter blive registreret på en masteroptagelse, hvorfra man med en hastighed af ca. 2 i minuttet kan fremstille mikrokopier til en meget lav pris. Mikrofotografering af danske bøger er længe foregået i udlandet, men i løbet af de sidste par år er nogle få mikroform-forlag opstået herhjemme, der har en storproduktion på programmet (et enkelt varsler ca. 10 000 værker årligt), omfattende både genudgivelser af ældre tekster og udgivelser af manuskripter, som repræsenterer tekstens eneste publikationsform. Den seneste udvikling har ført til udarbejdelse af en rapport om mikroformer og en principbeslutning om registrering af disse i nationalbibliografien.⁴⁴

De svenske betænkninger kommer desværre ikke nærmere ind på mikromaterialet,⁴⁵ men det ved fotografering remstillede materiale henregnes til skrifterne, hvortil formentlig mikromaterialet og andet fotografisk fremstillet materiale, fx. en lysbilledserie, som ikke indgår i kombinationer, også må regnes.

Således også efter belgisk opfattelse, hvorefter

»le terme publication doit être pris dans un sens large et comprend non seulement les publications imprimées, mais généralement toutes les productions des arts graphiques y compris les oeuvres photographiques«, medens AV-materialet benævnes »oeuvres phonographiques et cinématographiques«.⁴⁶

Selv om mikromaterialet rent teknisk hører til AV-materialet, hører det indholdsmæssigt til skrifterne, hvilket skaber nogen konfusion. For nærværende forslag har det ikke så stor betydning at skelne som i den svenske lov, iflg. hvilken materialet skal fordeles mellem forskellige institutioner og i forskelligt antal eksemplarer, men af hensyn til mikromaterialets særlige udgivelsesform ville det unægteligt være praktisk at regne det til skrifterne, hvis man ligesom i Sverige gør aflevering af AV-materiale afhængig af, om der eksisterer et oplag af en vis størrelse. Den danske definition af AV-materiale er dog at foretrække på grund af sin enkelhed, idet den omfatter alle publikationer, der kun kan anvendes ved hjælp af teknisk udstyr. Indfører man denne i loven, må man for mikroformerne indføre en særlig bestemmelse om, at disse afleveres uanset oplagsstørrelse, når de er beregnet til distribution. Lydbøgerne er i pressen senest omtalt under overskriften »Teknisk udvikling overrumpler stat og branche«.⁴⁷ Det bemærkes, at »en produktion allerede er i gang, skønt der endnu hverken findes generelle juridiske aftaler for området eller noget overblik over, hvad udviklingen vil betyde for samfundet, for de offentlige udgifter eller for hele vort kulturelle mønster«.

Udgivelseskriteriet er ingenlunde noget nemt kriterium at håndtere, men trods alt lettere at håndtere for udgiveren end fremstilleren. Det er endvidere et kendt kriterium, således som det her anvendes, idet det er hovedkriteriet i nationalbibliografiens optagelsesregler.

⁴³ *Forskningsbibliotekernes målsætning*, bd. 2, bilag, Kbh. 1977.

⁴⁴ *Information fra forskningsbiblioteker*, 11. årg. nr. 6, p. 2–4.

⁴⁵ Om mikromaterialets betydning, aflevering, bibliografiske beskrivelse og behandling, se: Pierre Pelou, »Les microéditions à la Bibliothèque Nationale« (*Bulletin des Bibliothèques de France*, no. 8, 1973).

⁴⁶ Jozef Brock, anf. skr., annexe.

⁴⁷ *Weekendavisen* 16.02.1979.

Definitionen af begrebet »udgivet« i relation til dette forslag er i to henseender langt snævrere end den, som må gælde for den svenske lov: den omfatter kun materiale, som falder inden for nationalbibliografiens optagelsesprincipper, dvs. den udelukker i alt væsentligt småtrykket. Endvidere udelukker den materiale, der ikke rent fysisk er distribueret til offentligheden, men kun eksisterer i et enkelt eller ganske få eksemplarer, i.e. biograffilm og radio- og TV-udsendelser. Dette gælder med visse modifikationer hvad angår mikromateriale, der dog er tænkt distribueret, omend der ikke fra starten foreligger et oplag. Spørgsmålet om fortolkning af begrebet publikation hører tæt sammen med spørgsmålet om, hvad nationalbibliografien skal omfatte. Skal denne omfatte de nye medier, skal de registrerede eksemplarer også bevares i nationalbiblioteket eller efter svensk forbillede i et særligt arkiv. Konsekvensen er da pligtaflevering, som ganske vist ikke sikrer, at alt registreres, men dog sikrer, at det registrerede opbevares.

Det fra forlagene afleverede eksemplar bør hurtigt kunne stilles til rådighed for forskerne, men kun på læsesal, da det skal beskyttes som nationaleksemplar. Det fra fremstilleren afleverede eksemplar vil blive det af vore forfædre benævnte »slideeksemplar«.

Beslaglagt og fortroligt materiale

Beslaglagt materiale er udtrykkeligt indbefattet i den nye islandske og den norske lov.

Det er uden videre klart, at man i lande, hvor udgivelse er en betingelse for aflevering, ikke kan have sådanne bestemmelser. Det har man heller ikke i den svenske lov, men en vis selvmodsigelse synes at ligge i en svensk vejledning for bogtrykkerne: »Det bör vidare observeras, att även publikationer avsedda för spridning inom en sluten krets faller under leveransplikten. Exempelvis intern föreningsinformation skal altså levereras, och detta gäller även om den har påtrycket »hemlig«, »konfidentiell« eller dyl. (Det er bibliotekens, inte tryckeriets sak att i dylika fall säkerställa den av utgivaren åsyftade sekretessen.)«⁴⁸ Som nævnt går Jean Lunn og Estrid Bjerregård imod det indgreb i privatlivets fred, som pligtaflevering af fortroligt materiale repræsenterer, man det er et ubestrideligt

faktum, at det er væsentligt forskningsmateriale for historikerne til belysning af tidligere tiders samfundsforhold, moralske holdninger, militære hemmeligheder etc. En del hemmelige tryk og forbudte bøger når vel frem til bibliotekerne via arkiverne, men er dog ikke primært arkivmateriale. Det skal ikke nægtes, at især småtrykket ofte skaber benyttelsesmæssige problemer for bibliotekerne, fordi mange udgivere ikke er bekendt med afleveringspligten eller muligheden for at kræve henlæggelse. Det foreslås derfor, at der i bekendtgørelsen indsættes en bestemmelse om, at tryksager, der er stemplet »fortrolig« eller lignende, ikke må benyttes uden udgiverens tilladelse i en årrække (fx. 10 år). Bestemmelsen om aflevering af fortrolige tryksager blev indført i 1902 efter forslag af H. O. Lange. Iflg. bilagene til bemærkningerne var Birket-Smith uenig: »Jeg må anse det for utvivlsomt, at en mand eller institution, for ikke at tale om regeringen selv, har ret til at trykke i få eksemplarer en og anden meddelelse af fortroligt indhold, uden at det kan pålægges bogtrykkeren eller forfatteren at udlevere denne meddelelse til andre end den snævre kreds, for hvilken den er bestemt.« J. Hoffmeyer støtter H. O. Lange: »... Men selv de fortroligste breve tager man dog ikke i betænkning at offentliggøre en vis tid efter deres udstedelse, ja selv statens geheime dokumenter gøres dog tilgængelige for offentligheden efter visse tidsrums forløb.«

Materialets tilstand

Hvis trykkerens navn, trykkested og -år skal angives på tryksagen, evt. for småtrykkets vedkommende ved et stempel, skal dette stå i loven. Det er ikke tilstrækkeligt, at det står i presseloven,⁴⁹ som i høj grad misligholdes på dette punkt. Betydningen heraf fremhæves af Saara Sihvola: disse fakta medtages i Finlands nationalbibliografi, og hvad angår småtrykket, kan trykkeår og -sted være afgørende for dets placering i samlingerne.⁵⁰ For pligtafleveringskon-

⁴⁸ Tryckeri och bibliotek. Anvisningar rörande tryckleveranserna utgivna av Kungl. Biblioteket. Stockholm 1962.

⁴⁹ Lov nr. 147 af 13.04.1938.

⁵⁰ Saara Sihvola, »Ändamålet med friexemplarsleveranserna« (Eripainos Graafikko 8/1965).

trollen er betydningen næsten endnu væsentligere.

Det er som nævnt ikke nogen selvfølge, at et skrift afleveres i hæftet stand, og i Danmark har man været nødt til at acceptere, at et skrift afleveres i materie i de tilfælde, hvor bogtrykkeren ikke færdiggør værket, fordi den danske lov ikke indeholder en paragraf, der sikrer aflevering af færdige bøger. Både den finske, islandske, norske og svenske lov indeholder en sådan paragraf, og i alle tilfælde er det bogtrykkeren, der skal sørge for at indsende det færdige produkt. I Finland er praksis, at »Om texten, bilderna och kartorna tryckts av olika tryckerier, bör fri-exemplaren levereras av det boktryckeri, vars namn angivits ensamt, eller av det som nämns främst bland flera boktryckerier.«⁵¹ Ifølge norsk lov påhviler indsendelsen, når arbejdet udføres i flere officiner, »det trykkeri, hvori de enkelte deler heftes eller samles, eller hvor sådant ikke skjer, forleggeren«, medens ifølge en cirkulæreskrivelse fra 1954 den svenske bogtrykker må »förbehålla sig att av beställaren eller bokbindaren i samband med skriftens utgivning erhålla föreskrivit antal exemplar av skriften i sådant skick, att han kan fullgöra sin leveransskyldighet«. Det er således imod nordisk tradition at pålægge forlæggeren afleveringspligten i disse tilfælde, hvilket formentlig hænger sammen med frygten for at forlade bogtrykkerafleveringen som grundprincip. Meget taler imidlertid for at ændre traditionen: man kommer ikke uden om forlæggerens afleveringspligt, fordi han ofte anvender udenlandske bogtrykkere, og hvis man indfører en generel afleveringspligt for forlæggere, ligger det lige for at udvide den til også at omfatte de skrifter, der fremstilles ved flere virksomheders medvirken. Det er mere enkelt og forekommer mere retfærdigt over for bogtrykkeren. Kontrolmæssigt kan man sikre sig på to måder: man kan forlange, at bogtrykkeren indsender den torso, han selv fremstiller, eller man kan forlange, at han oplyser titlerne på de værker, han delfremstiller.

Ifølge den nugældende danske lovs § 2 skal frieksemplaret til Det kgl. Bibliotek høre til de bedst udstyrede, når der til et oplag er anvendt forskelligt udstyr, medmindre oplaget er under 50 eksemplarer. En lignende paragraf findes i den norske lov, medens den afleveringspligtige

efter svensk lov selv kan bestemme, i hvilken udførelse han vil aflevere værket. Det bedst udstyrede værk er ikke nødvendigvis det mest interessante værk, men både af hensyn til nationalbibliografien og nationalbibliotekets forpligtelser qua bogmuseum bør ét eksemplar afleveres i alle udførelser. Hvis man i loven indfører en erstatningsparagraf, kan man eventuelt samtidig indføre en returret for Det kgl. Bibliotek, således at dette ikke behøver at betale og bevare et værk i en boghistorisk uinteressant udførelse.

Til hvem skal der afleveres

Efter nugældende lov afleveres eksemplarer til Det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket i Århus/Statens Avisssamling, medens Universitetsbiblioteket i København kun har automatisk aflevering af københavnske aviser (Meningen med denne aflevering fremgår af 1927-betænkningen⁵²) og iøvrigt har rekvisitionsret. Dette vil i praksis sige, at der rekvireres (fra forlagene), hvad der er opført i Dansk bogfortegnelse. Der er i nyere tid almindelig enighed om, at rekvisitionsret som pligt afleveringsform bør afskaffes.⁵³ Den tilgodeser ikke fuldstændighedsprincippet, men i nogen grad forskningshensynet, idet den dog sikrer bibliotekets ret til værker, som hurtigt bliver udsolgt eller slet ikke er til salg. Således kan den

⁵¹ S. st., p. 3.

⁵² Anf. skr., p. 107: »Der bør i en ikke fjern fremtid i nøje administrativ og lokal tilknytning til KB oprettes en særlig avisssamling med særlig læsestue, indrettet efter de krav, som benyttelsen af en sådan samling stiller. Når dette sker, mener udvalget, at både KB's eksemplar for hele landet og Universitetsbibliotekets eksemplar af hovedstadens aviser bør afleveres dertil, således at der vedvarende i København afleveres 2 eksemplarer af de i hovedstaden udkommende aviser.«

⁵³ Rapport fra NVBF-konferencen i 1964, p. 10, nyere finsk og svensk litteratur, især Hans Baude, »Synpunkter på rekvisitionsrätt m. m.« PM 1976-10-01. Sidstnævnte skrift går især ind på den ikke bibliografisk registrerede litteraturs betydning for forskningen. Forfatterens motiv for overhovedet at diskutere rekvisitionsretten er helt klar: »Om man således främst av ekonomiska skäl ej kan välja köp-alternativ istället för ovillkorlig leveransplikt framstår rekvisitionsrätt som ett alternativ.« Konklusionen er, at rekvisition fra forlagene nok vil være billigere end køb, men til gengæld vil kræve en bedre bibliografisk kontrol med det ikke-kommercielle tryk. Hertil kommer, at den svenske trykkeribranche som nævnt foretrækker automatisk aflevering for rekvisitionsret.

have sin berettigelse i lande som Belgien, hvor man ikke ønsker fuldstændighed, men for visse litterære kategoriers vedkommende ønsker at bevare retten til at rekvirere publikationer til nationalbiblioteket.

Den svenske lov har en særlig avisparagraf i overensstemmelse med de i *Dagspress på mikrofilm* fremsatte overvejelser. To eksemplarer skal afleveres til Kungl. biblioteket og et eksemplar til Universitetsbiblioteket i Lund, altså sker der en indskrænkning i forhold til hvad der iøvrigt gælder for skrifter. Hvis avisen udkommer i flere forskellige udgaver, afleveres 1. og seneste udgave (hvis avisen udkommer i mindst tre udgaver). Iøvrigt skal kun ændrede sider og løbesedler afleveres. Det enkleste vil være at undgå en særlig avisparagraf, og om man skal følge det svenske forslag vil afhænge af, om man finder aflevering af et ekstra eksemplar nødvendigt af hensyn til mikrofilmningen.

Er det rimeligt, at flere forskningsbiblioteker får pligteksemplar, og er det nødvendigt og – gennemførligt? Udvider man pligtafleveringen som foreslået i Sverige, medfører det enten enorme ekstra ordningsarbejder eller et enormt spild, hvis forskningsbibliotekerne får kassationsret. Er det muligt at tilgodese forskningen ved de nye universiteter ved en udstrakt mikrofilmning efter behov?

Hvem skal aflevere

Er bogtrykkerafleveringen i virkeligheden forældet? Endnu forholder det sig sådan, at den giver forskningen adgang til en mængde materiale, som kun kan indsamles på denne måde. Selv om man fastholder bogtrykkerafleveringen som hovedprincip, må man overveje at indføre aflevering fra forlæggeren for visse kategoriers vedkommende, således 1) nødvendigvis det i udlandet fremstillede materiale, endvidere 2) materiale, som fremstilles ved flere virksomheders medvirken, 3) materiale, som benyttes ved udarbejdelsen af nationalbibliografien og 4) AV-materiale.

Begrebet bogtrykker = den grafiske virksomhed er defineret ved angivelsen af de grafiske reproduktionsmetoder, loven omfatter. Skal loven også omfatte værker fremstillet ved moderne metoder, skal ordet bogtrykker erstattes af en anden betegnelse, fx. ordet fremstiller som

i den svenske lov. Det må overvejes, om den gamle definition af begrebet forlægger kan bevares, og afleveringspligten for medforlæggere, distributører og kommissionærer skal klargøres. Atter her er lovens udformning afhængig af, hvad man vil forstå ved den nationale »imprint« og af Dansk bogfortegnelses optagelsesregler.

Danske kommissionsartikler og værker udgivet i samarbejde med udenlandske forlag medtages i bogfortegnelse mindere kumulationer, men ikke i femårsfortegnelsen (medmindre de er på dansk, af danske forfattere og hører til de såkaldte udenlandske danica). Værker, der ikke medtages i nationalbibliografiens slutprodukt, kan næppe siges at høre til den nationale »imprint« og kan derfor meget vel købes af bibliotekerne. I Schweiz, hvor man ikke har pligtaflevering, skal iflg. overenskomsten med forlæggerforeningen afleveres »tous les ouvrages publiés en commun avec un éditeur étranger et portant un lieu d'édition suisse«.⁵⁴

Loven bør også omfatte aflevering fra offentlige institutioner. En frivillig aflevering af ikke-bogtrykte publikationer blev allerede institueret i Danmark i 1972,⁵⁵ og denne aflevering er i 1977 blevet udvidet til også at omfatte bogtrykte publikationer og foregår umiddelbart efter udgivelsen.

Hvordan skal afleveringen foregå

Spørgsmålet om central aflevering er mindre aktuelt i Danmark, hvor kun to biblioteker modtager automatisk aflevering, og nogen større arbejdsrationalisering derfor næppe kan opnås hverken for de afleverende eller modtagende parter ved en centralisering. Ingen mulighed for rationalisering bør dog uden videre afvises, og en kort omtale af denne afleveringsform er derfor nødvendig. I Albanien, Finland, Ungarn, Portugal og Rumænien sker afleveringen centralt til nationalbibliotekerne. I Bulgarien, Spanien, Frankrig og USSR sker afleveringen til en selvstændig institution, som i Frankrig, Spanien og USSR har lokale afdelinger, som foretager fordelingen til nationalbibliotekerne. I flertallet af europæiske lande sker afleveringen dog decentraliseret direkte til de biblioteker, som har

⁵⁴ P. Bourgeois, »Le dépôt gratuit et volontaire en Suisse« (*Bibliothekleven*, Jahrg. 47, 1962, p. 400).

⁵⁵ Jfr. referat af konferencen i Reykjavik, anf. skr. p. 100–101.

ret til den. Der kan ikke konstateres en generell tendens til centralisering: »La constatation cependant que cette tendance à centraliser davantage le système du dépôt se manifeste uniquement dans les Etats à régime politique plus ou moins autoritaire, ne nous permet pas de conclure ici à une tendance générale dans l'évolution de l'organisation du dépôt légal d'après-guerre.«⁵⁶ Lederen af det spanske nationalbibliotek går stærkt ind for at frigøre pligt-afleveringsfunktionen fra nationalbibliotekerne:⁵⁷ pligtafleveringsarbejdet kræver hurtig handling og et kontrolarbejde, som ikke passer ind i et nationalbiblioteks rammer. Et pligtafleveringskontor, der arbejder i et nationalbibliotek af traditionelt tilsnit, kan endvidere ikke forhandle direkte med regeringen om vigtige problemer og har heller ikke tilstrækkelig administrativ myndighed til at udøve en landsomfattende kontrol. Det må være bedre at have en institution, der udelukkende har med dette arbejde at gøre og ikke blot opererer som et hjul i en kompliceret organisme. Der er meget rigtigt i disse synspunkter, og sikkert er det, at en grundig viden om administration er nyttig for lederen af et pligtafleveringskontor. Spørgsmålet er da, om man i én og samme person kan finde den administrative viden kombineret med den mindst lige så væsentlige biblioteksmæssige viden. Biblioteksfunktionen kan næppe helt udskilles fra den administrative funktion, og ikke mindst på grund af udviklingen af nye reproduktionsformer er det nødvendigt, at der foretages en selektion, som kræver kendskab til nationalbibliotekets funktion, og som ofte må foretages i samråd med de udgivende institutioner. Finland er det eneste nordiske land, som har en selvstændig institution til modtagelse af pligtafleveringen, og nogen særlig kontrolmæssig fordel synes ikke at være opnået herved: »Sedan år 1919 verkar friexemplarsbyrån i samband med Helsingfors universitetsbibliotek efter att under ryska tiden ha varit underordnad Censuröverstyrelsen. Byrån har till uppgift att motta friexemplarsleveranserna samt att kontrollera, att dessa överensstämmer med tryckeriförteckningarna och sedan distribuera tryckalstren till resp. bibliotek. Byrån ger om önskas upplysningar och råd beträffande allt som rör leveransskyldigheten. De bibliotek, som erhåller fri-

exemplar, medelar till byrån om eventuella brister i leveranserna, vilka denna försöker att få rättade.«⁵⁸

Allerede i den svenske betænkning fra 1972 afvistes tanken om central aflevering: »Det under 1960-talet ventilerade förslaget om en central avlämning av pliktleveranserna har genom den nyligen införda standardboknummerringen förlorat i aktualitet. Insikten om fördelarna med att diversifieringen av leveranserna åhvar tryckaren – eller i vissa fall utgivaren – och inte biblioteken torde numera vara allmän.«⁵⁹ Omend man principiellt kan være enig i konklusionen, må man dog nok betvivle standardbognumrenes betydning for kontrolarbejdet – med eller uden automatisering. Mange værker, som indgår i afleveringsbibliotekerne, medtages ikke i nationalbibliografien og får ikke standardbognummer, og desværre er ISBN ikke éntydigt. Således får forskellige indbindinger af samme bog hver sit nummer, og uforandrede nye oplag (som i Danmark ikke skal afleveres) samme nummer som 1. oplag. Endvidere komplicerer fejlnummereringer og det forhold, at nummeret ofte ikke er trykt i bogen, anvendelsen. Også i 1977-betænkningen afvistes tanken, selv om forslaget med sin udvidelse i antallet af pligteksemplarer til syv kunne motivere en central aflevering: »Enligt min mening har den utveckling som skett inom informationsområdet såväl när det gäller kommunikationer som bibliografisk och biblioteksadministrativ teknik medfört att de fördelar som står att vinna med en leveranscentral starkt minskat i aktualitet, medan nackdelarna i form av förseningar, dubbelarbete och ökade krav på personal och lokalresurser är uppenbara. Jag har stärkts i denna uppfattning genom de uppgifter som inhämtats rörande erfarenheter från den finska leveranscentralen . . . Vad som talar för en leveranscentral i dagens läge är egentligen endast, att det skulle kunna innebära en viss förenkling för de leveransskyldiga att endast ha en adress att sända materialet till i stället för sju sådana . . .

⁵⁶ Anf. skr., *Actes du Conseil de la FIAB*, p. 112.

⁵⁷ Guillermo Gustaviano, »The problem of legal deposit« (*UNESCO bulletin for libraries*, vol. XXII, 1968, p. 2 ff.).

⁵⁸ Saara Sihvola, anf. skr., p. 1

⁵⁹ *Biblioteksexemplar av tryckt svensk skrift*, p. 16.

Med hänsyn till såväl portofriheten, det trots allt mycket begränsade antalet adressater samt de uppenbara nackdelar, som en centraliserad leverans skulle medföra, har jag dock svårt att finna inrättandet av en sådan central tillräckligt motiverad.⁶⁰

Under beskrivelsen af, hvordan afleveringen skal foregå, hører også regler for henlæggelse i en tidsbestemt periode af fortrolige publikationer, undtagelse fra aflevering i særlige tilfælde, aflevering af beslagte publikationer, sanktioner og eventuelt erstatning. For at undgå hyppige lovrevisioner foreslås det, at de detaljerede bestemmelser om, hvordan loven skal administreres, så vidt muligt ikke angives i selve loven, men i en bekendtgørelse.

Bekendtgørelsen kunne fastsætte nærmere bestemmelser i følgende tilfælde i tilslutning til lovens generelle bestemmelser:

- a. angående tiden for afleveringen og dennes udførelse
- b. angående de tilfælde, hvor der udbetales erstatning til forlæggerne, angående erstatningens størrelse og angående bibliotekernes returret i de tilfælde, hvor afleverede værker, fx. kunstmapper, ikke anses for at høre under afleveringspligten.
- c. angående myndighedernes pligt til at yde bistand til lovens håndhævelse.
- d. angående størrelsen af bøder for overtrædelse af loven,
- e. angående de tilfælde, i hvilke afleveringspligten ikke vil blive gjort gældende,
- f. eventuelt: angående aflevering fra offentlige institutioner.

Erstatning

Spørgsmålet om pligtafleveringens retsnatur synes ikke at være endeligt løst. Med henvisning til en tysk afhandling⁶¹ omtales spørgsmålet på rundbordskonferencen i Oslo:⁶² »Hvordan man juridisk skal betragte dette fænomen, synes ikke behandlet i litteraturen her i Norden ... med det ringe antal eksemplarer, der for tiden skal afleveres af hver tryksag, vil man formentlig næppe kunne betragte denne indskrænkning i ejendomsretten som ekspropriation, for hvilken

der skal ydes erstatning. Den må juridisk være at betragte som en almindelig regulering, der ikke kan medføre krav om erstatning.« En senere tysk artikel fastslår, at problemet ikke er endeligt løst, men at man trods den bestående uenighed om pligtafleveringens retsnatur mener at måtte fastholde, at aflevering uden erstatning er legal.⁶³ Da forslaget til den nugældende belgiske lov om pligtaflevering blev forelagt statsrådet, tøvede dette længe med at godkende det, fordi den tvungne og gratis aflevering ikke syntes at stemme med artikel 11 i den belgiske forfatning. Denne omhandler ekspropriation, som kun må ske, når almenvellet kræver det, og kun mod erstatning. Uden at ville udtale sig om pligtafleveringens juridiske natur konkluderede statsrådet i en udtalelse i 1964, at forslaget var lovligt »eu égard au coût minime de l'exemplaire supplémentaire destiné au dépôt et à l'usage de distribuer un certain nombre d'exemplaires au titre d'hommage de l'auteur.«⁶⁴

En oversigt over forholdene i de forskellige lande blev givet på IFLA-konferencen i 1962. Her konstateredes det, at pligtafleveringen i princippet var forblevet en »dépôt gratuit«. En række lande havde særlige regler for aflevering af kostbare værker, der gik ud på betaling af erstatning til forlæggeren, nedsættelse af antallet af afleverede eksemplarer, eller fritagelse for aflevering af værker i meget små oplag.⁶⁵

Tre lande har i nyere tid indført bestemmelser om erstatning: Schweiz (1962), Belgien (1965), Vesttyskland (1969). I Schweiz betales op til halvdelen for værker, hvis pris overstiger 200 fr. og i visse tilfælde også for værker i små oplag, der koster mindre.⁶⁶ Ifølge belgisk lov betales erstatning for værker, hvis pris overstiger (for tiden) 1 000 belgiske francs, og loven indeholder bestemmelse om en returret for biblioteket, som gælder i en måned efter afleveringen. De bel-

⁶⁰ *Pliktexemplar av skrift*, p. 202.

⁶¹ Erich Will, *Die Abgabe von Druckwerken an öffentlichen Bibliotheken*, Köln 1955, p. 37–39 og 66–69.

⁶² Anf. skrift, det danske indlæg, p. 2.

⁶³ *Zeitschrift für Bibliothekswesen*, Jahrg. XIII, 1966, p. 35 ff.

⁶⁴ *Bulletin des Bibliothèques de France*, 11. année no. 1, 1966, p. 21.

⁶⁵ *Actes du Conseil de la FIAB*, 1962, p. 109.

⁶⁶ *Bibliothekleven*, Jahrg. 47, 1962, p. 401.

giske forlæggere har som argument for, at der kun skal afleveres ét eksemplar og i visse tilfælde gives erstatning, anført, at oplagene af belgiske bøger er meget mindre end andre steder. Ifølge § 20 i *Gesetz über die Deutsche Bibliothek* ydes i princippet ingen erstatning, men dog i praksis ifølge § 22. Der betales op til halvdelen af butiksprisen for et værk, når aflevering er belastende for forlaget, pris og oplagsstørrelse taget i betragtning.

Af de nordiske lande har kun Norge en erstatningsparagraf lidt ude af takt med prisniveauet, som dog kun sjældent benyttes. Den nye svenske lov indeholder ingen erstatningsparagraf. I propositionen konstateres det (p. 107), at »kostnaderna för pliktexemplar av skriften kan anses marginella«. I året 1975 var der kun seks værker, hvis forlagsnettopris oversteg 300 kr. Af det ofte kostbare kombinerede materiale skal kun to eksemplarer afleveres, og dette gælder kun, når oplaget er på mindst 50 eksemplarer.

Jean Lunn anbefalede i sit første udkast, at »the law contain provisions for compensating, or at least limiting the cost to, depositors of such material as deluxe editions, microforms and small editions«. Et udtryk for finske synspunkter er senest givet af Helsingfors universitetsbibliotek i en kommentar til denne rekommendation: »A radical change in the situation would cause great difficulties for many well-established national libraries not to speak about libraries in developing countries. Consequently the recommendation 4.14.6 should be excluded as dangerous for many national libraries.« Rekommendationen er modificeret i 2. udkast (17.5).

Når det alligevel trods disse nordiske synspunkter foreslås at indsætte en erstatningsparagraf i en ny dansk lov, skyldes det dels, at det drejer sig om forholdsvis få tilfælde, hvor afleveringspligten kan ramme en forlægger hårdt, således at administrationsomkostningerne er overskuelige, dels ønsket om at gøre administrationen af loven lidt mere elastisk. Den bibliografiske kontrol med alternative forlags udgivelser er takket være de nye reproduktionsmetoder meget vanskelig, ikke mindst hvad angår periodica, og muligheden for at kunne give kompensation vil i mange tilfælde lette bibliotekernes arbejde.

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 67 (1980)

Forslagets motiver

Inden disse overvejelser afsluttes med et konkret forslag til en ny lov om pligtaflevering, er det nødvendigt at foregribe den kritik, man med rette kan rejse mod dette forslag, i.e. at det først og fremmest tilgodeser nationalbiblioteket. Det har faktisk også været hensigten. Til grund for overvejelser og forslag ligger en formodning om, at der nu som i 1927 skal fremsættes meget vægtige argumenter for at opnå en udvidelse af pligtafleveringen i Danmark. Hensigten har under disse forudsætninger været frem for alt at sikre registrering og opbevaring af et »national-eksemplar« af alt hvad der hører til nationallitteraturen. Under de samme forudsætninger er der foreslået aflevering af et »reserveeksemplar« til Statsbiblioteket i Århus med visse begrænsninger, nemlig hvad angår lyd- og billedpublikationer og publikationer fremstillet ved stencilering, fotografering og lignende tekniske reproduktionsmetoder. Ligeledes er foreslået afskaffelse af det gamle universitetsbiblioteks rekvisitionsret, som anses for at være en forældet pligtafleveringsform, der bør erstattes af fuld pligtaflevering eller bevillinger. Hensigten har iøvrigt været at skabe et grundlag for en debat, hvorunder andre forhold bliver inddraget i overvejelserne, især de nye universitetscentres behov for litteraturforsyning.

Synspunkterne har været følgende:

- at fremsætte et forslag, der opstiller nogle minimumskrav, der må opfyldes, hvis det skal sikres, at nationallitteraturen opbevares for eftertiden
- at udvide loven til at omfatte de nye grafiske reproduktionsmetoder og de nye medier i et omfang, der sikrer, at nationallitteraturen i videste begreb opbevares.
- at sikre sammenhængen mellem nationalbibliotek og -bibliografi ved at indføre en dobbelt aflevering fra bogtrykker og forlægger.
- at sikre, at nationalbibliotekets danske afdeling ikke kun bliver et bogmuseum, men også bevarer sin status som et levende forskningsbibliotek, der har kontakt med alle lånergrupper og kan stille den nyere i nationalbibliografien registrerede litteratur til rådighed efter samme regler som den udenlandske. Det sidste gælder ganske vist ikke for periodicas

vedkommende, for selv om kontrol- og benyttelsesmæssige hensyn taler for at indføre en fuld dobbeltaflevering af disse, ikke blot af 1. hæfte, vil det være en meget kostbar ordning, og der kan ikke anføres de samme tvingende grunde herfor som kan anføres for dobbeltaflevering af monografier: det ene eksemplar vil sikre, at det i nationalbibliografien registrerede eksemplar faktisk bevares for eftertiden, dubleteksemplaret vil sikre, at bogtrykkerafleveringen som hovedprincip ikke forflygtiges.

Forslag til lov om pligtaflevering

Definitioner

Skrifter = publikationer, som kan anvendes uden teknisk hjælpemiddel

Lyd- og billedoptagelser = publikationer, som kun kan anvendes med teknisk hjælpemiddel

1. *Formål.* Pligtafleveringens formål er at indsamle og bevare den danske nationallitteratur for eftertiden, og ved registrering at gøre denne tillængelig for forskningen i videste betydning.

2. *Registrering.* Det kgl. Bibliotek skal på grundlag af det afleverede materiale sørge for udarbejdelsen af nationalbibliografien.

3. *Materiale.* Af skrifter, som fremstilles ved bogtryk eller lignende grafiske reproduktionsmetoder her i landet, skal der med de af ministeren fastsatte undtagelser afleveres 1 pligteksemplar til Det kgl. Bibliotek og 1 pligteksemplar til Statsbiblioteket i Århus. Dette gælder under de samme forudsætninger også hvad der fremstilles i udlandet for en her i landet børende forlægger.

Endvidere skal der straks efter udgivelsen afleveres 1 pligteksemplar af alle publikationer, som udgives her i landet til salg eller anden offentlig distribution, til Det kgl. Bibliotek. Dette gælder

- skrifter uanset fremstillingsform, dog kun 1. hæfte af tidsskrifter og aviser, som afleveres i henhold til stk. 1.
- lyd- og billedoptagelser og kombinationer af disse og skrifter, som er fremstillet i mindst 50 eksemplarer.

4. Eksemplarerne skal være fuldstændige og fejlfri med alle bilag og i den tilstand, hvori de udsendes fra forlaget, jfr. dog § 7, stk. 2.

5. Er der til eksemplarer af et oplag anvendt forskelligt udstyr, skal det i § 3, stk. 2 nævnte eksemplar afleveres i alle udførelser. De i § 3, stk. 1 nævnte eksemplarer skal kun afleveres i én udførelse.

6. Når der i eksemplarer af et oplag er afvigelse i indholdet, bliver de afvigende eksemplarer med hensyn til afleveringspligten at betragte som forskellige oplag.

7. *Fremstillere ns afleveringspligt.* Fremstilleren

skal med de af ministeren fastsatte undtagelser afleveres 1 pligteksemplar til Det kgl. Bibliotek og 1 pligteksemplar til Statsbiblioteket i Århus i henhold til § 3, stk. 1, pkt. 1.

Har en fremstiller kun fremstillet en del af et skrift, skal han kun aflevere denne.

Fremstillere ns navn, fremstillingssted og -år skal angives på alle skrifter, som falder under afleveringspligten.

8. *Forlæggerens afleveringspligt.* Forlæggeren skal af alt hvad han selv fremstiller eller lader fremstille til udgivelse her i landet aflevere 1 pligteksemplar til Det kgl. Bibliotek straks efter udgivelsen i henhold til § 3, stk. 2.

Endvidere skal han i henhold til § 3, stk. 1 af alt hvad han lader fremstille i udlandet eller ved flere virksomheders medvirken aflevere 1 pligteksemplar til Det kgl. Bibliotek og 1 pligteksemplar til Statsbiblioteket i Århus/Statens Avissamling.

9. Ved forlægger forstås i denne lov den, for hvis regning fremstillingen helt eller delvis finder sted.

Afleveringen skal altid betragtes som foregående for forlæggerens regning, således at fremstilleren, når pligten til aflevering påhviler denne, har ret til at tilbageholde de fornødne eksemplarer i det oplag, som forlæggeren har bestilt og bekostet.

10. For eksemplarer, hvis pris overstiger en vis størrelse, og som udkommer i oplag under en vis størrelse, udbetales erstatning efter påkrav fra forlæggeren. De nærmere bestemmelser herom fastsættes af ministeren.

11. *Henlæggelse, undtagelse fra afleveringen og beslaglæggelse.* Hvad der har en udpræget fortrolig privat karakter og kun er beregnet på en bestemt mindre kreds af personer, skal biblioteket på den afleveringspligtiges begæring holde utilgængeligt i en nærmere angiven tid, dog ikke over 100 år.

Offentlige myndigheder kan undtage fra afleveringspligten, hvad der har en fortrolig embedsmæssig karakter og derfor ikke anses for egnet til aflevering.

Af værker, som er beslaglagt eller inddraget, skal politiet aflevere 1 eksemplar til Det kgl. Bibliotek, som skal holde det utilgængeligt i den tid, myndighederne forlanger det, dog ikke over 100 år.

12. *Særlige regler for fallit etc.* I tilfælde af den afleveringspligtiges fallit eller død er bibliotekerne berettiget til at få eksemplarerne udleveret af boet.

Har fremstilleren afgivet oplaget til forlæggeren uden at have opfyldt sin afleveringspligt, påhviler afleveringspligten forlæggeren, og fremstilleren skal fra forlæggeren eller hans bo rekvirere de fornødne eksemplarer til opfyldelse af afleveringspligten.

Forlæggeren skal påse, at fremstillere ns navn, fremstillingssted og -år anføres på alle af ham udgivne skrifter, som falder under afleveringspligten og skal, hvis dette ikke sker, forsyne bibliotekerne med disse oplysninger. Bibliotekerne har i sådanne tilfælde ret til at rekvirere skrifterne fra forlæggeren.

13. *Sanktioner.* Overtrædelser af denne lov eller de hertil knyttede ministerielle bestemmelser straffes med bøder, hvis størrelse fastsættes af ministeren.

14. *Ministerielle bestemmelser.* Ministeren bemyndiges til at fastsætte nærmere bestemmelser til gennemførelsen af denne lov, således især:

- a. angående tiden for afleveringen og dennes udførelse
- b. angående de tilfælde, hvor der udbetales erstatning til forlæggeren, og angående erstatningens størrelse
- c. angående aflevering fra offentlige institutioner
- d. angående myndighedernes pligt til at yde bistand til lovens håndhævelse
- e. angående størrelsen af bøder for overtrædelse af denne lov
- f. angående de tilfælde, i hvilke afleveringspligten ikke vil blive gjort gældende.

Summary

On legal deposit

Legal deposit privileges date back to the 16th century. Even though they have been associated through the ages with various objects: political (censorship), legal (copyright) and cultural (national collection), their twofold object is now usually formulated in accordance with an IFLA definition 1) the collection and preservation of the national imprint 2) the creation of the authoritative bibliographic records of the items which make up the national imprint.

The legal deposit system in Denmark as well as the other Fenno-Scandinavian countries differs from that of the Anglo-Saxon countries and most other countries outside Europe in one important respect: the deposit is collected at the source, i.e. the printer's workshop, while elsewhere the obligation of deposit lies with the publisher. In Scandinavia the latter is only involved in the deposit in the case of a publication printed abroad. The consequence of this difference is rarely realized by those unacquainted with this type of deposit, a fact which tends to make any international dialogue on this issue rather complicated. Only about one fifth of what is actually deposited is registered in the national bibliography. The remainder is usually termed small print and consists of material which cannot be or at least usually is not catalogued in the proper sense of that term, e.g. the statutes, accounts and reports, house journals, programmes and catalogues of institutions, firms and associations.

A short survey is given of the development of legal deposit in Denmark from the first attempts in 1623 to the present day and the legislation actually in force dating from 1927. Apart from the very beginnings and a short interlude in the 19th century (1821–32) the obligation of deposit

has rested with the printer. Publisher's deposit was introduced in 1821 because of the difficulty of getting complete copies of publications produced by the cooperation of two or more establishments (a problem which has not yet been solved), and because of a wish to include publications printed abroad for Danish publishers in the deposit. It was soon realized that it had been a mistake, the proof of which being the lacunae in the national library dating from that particular period. In 1832 printer's deposit was reintroduced and is still in force.

Through the ages there have been several advocates of restricting the deposit in Denmark in spite of our fine traditions, especially since the enormous development of the printing industry at the beginning of this century. The well-known arguments have been reiterated even in the last decade and seem greatly to have influenced the study on a model law for legal deposit recently prepared on the initiative of UNESCO and IFLA: Scepticism concerning the value of ephemeral material was voiced. The bibliographical aspect inherent in legal deposit was emphasized, and it was even hinted that space could not in the long run be provided to keep enormous collections of prints and publications, but that their data might at least survive for generations to come. The advocates of restriction succeeded to some extent in making their point, and the regulations from 1927 stipulate for rather important exceptions concerning reprints, offprints and various types of small print. It is, however, a fact that small print is heavily used by students at all levels, especially, of course, within the social sciences, and the research value of this material can probably only be fully appreciated in countries where sizable collections exist.

In Scandinavia the negative Danish attitude to legal deposit is rather exceptional, and there is a tendency to extend the deposit to include grey material and the new media and even to increase the number of copies to be deposited for research purposes—Sweden has recently increased the number from five to seven.

The object of this paper is to present a proposal for a new act of legal deposit mainly considering the needs of the national library, and it is suggested that the other research libraries consider their own needs, especially with regard to the new universities outside Copenhagen. At present there is full automatic deposit to the Royal Library and the University Library in Aarhus, while the University Library

in Copenhagen is entitled to require from publishers what is considered important. It is recognized that the right of requisition is not justified by a wish for completeness, and it is suggested that this right be replaced by grants or full legal deposit.

The act in force from 1927 is, of course, vastly out of date and greatly needs revision. The contents of an act of legal deposit may be itemized as the why, what, by whom, to whom, and how of legal deposit. Under these headings the crucial questions of legal deposit are discussed with reference to recent legislation abroad, especially in Sweden. The paper concludes with a proposal, the intention of which is to:

1. (re)introduce deposit of an extra copy to the national library (the Royal Library) of publications covered by the selection criteria of the national bibliography, including only the first

number of periodicals and newspapers. The printer's deposit to the national library before 1927 did in fact include two copies, but for practical and control purposes it is suggested that the second copy should be deposited by publishers. The national bibliography should be based on this copy and not—as it is now—on a copy which never reaches the national library

2. include in this deposit from publishers publications produced by the new graphic reproduction processes and in new media in so far as they are covered by the selection criteria of the national bibliography

3. transfer the responsibility of deposit from printers to publishers in the case of the co-productions mentioned. In the other Scandinavian countries the printer is responsible

4. introduce stipulations for compensation to publishers on request in certain cases, e.g. expensive publications in small editions.

Legal deposit in Norway and Denmark

LISE HESSELAGER

Det Kongelige Bibliotek, København

Considering the dramatic differences of geography, there are between Norway and Denmark surprisingly close cultural ties, a fact which is curiously illustrated in the organization of the Royal Library in Denmark, where Norwegian literature still belongs in the Danish department, as if 1814 never happened.

Here also the great Norwegian poets Ibsen and Bjørnson play as great a role as our Holberg, who, by the way, is claimed for the Parnassus of both countries.

In fact Norway and Denmark were one realm, when legal deposit was first introduced in 1697. Even now there are so many similarities between the legal deposit systems of the two countries that it seems legitimate to discuss them collectively while pointing out important differences. Partly owing to different national bibliographic traditions, partly due perhaps to the fact that the Norwegian act of legal deposit of 1939 is twelve years later in date, a comparison of conditions shows Denmark at disadvantage.

There are two types of deposit: one takes place automatically and is meant to fulfil the fundamental object of preserving the national literature for all time. In Norway only one library, the Royal University Library in Oslo, receives one copy of books, newspapers and periodicals, pamphlets, maps and printed music: in Denmark two libraries, the Royal Library in Copenhagen and the State and University Library in Århus, receive one copy each.

The second type takes place on demand. In Norway two libraries, the Bergen Museum Library and the Library of the Royal Norwegian Academy of Sciences and Letters in Trondheim, and in Denmark one library, the University Library in Copenhagen, are entitled to this type of deposit. The publisher is responsible for deposit in these cases. Since it is in no way intended to be complete, the object being exactly the opposite – that the libraires should not be encumbered with unwanted material – this phenomenon is only summarily mentioned here.

As in the other Nordic countries the fundamental obligation of deposit lies with the printer, the advantage of which is – or at least used to be – obvious. Through this type of deposit the national libraries receive much institutional material, which properly speaking is privately published, un- or semipublished, and presumably cannot be obtained without extraordinary difficulties through publishers' deposit, i.e. the statutes, reports and accounts, house journals, catalogues, programmes etc. of associations, institutions and firms. This material constitutes a very high percentage of the deposit.

There are also serious drawbacks. For one thing, the deposit is, and must be, supplemented by publishers' deposit of publications printed abroad. Publishers are often ignorant of this duty or inclined to forget it, and have to be reminded.

Moreover, printers in both countries only make their deposit twice annually – often the deposit is delayed for a year or more, the consequence of this being that the deposit copy cannot alone form the basis of the national bibliography but is only supple-

mentary to it. In Norway, where the national bibliography is compiled and published by the National Library in accordance with the stipulations of the act, the effect of this is not so serious, since the Library usually is allowed to keep the copy voluntarily forwarded by publishers for bibliographic purposes. As rightly observed by the Norwegian librarian Erling Grønland, this copy should be regarded as the national copy, since it is identical with the copy distributed by the bookseller, complete with plates, publisher's binding etc. In Denmark the consequences are rather unfortunate, as since the middle of this century the national bibliography of books has been compiled and published by an independent institution, the Library Bureau. However advantageous independence of the complicated machinery of a national library is in terms of speed and effectivity, it is a grave defect that the copy registered is not identical with the copy preserved for the future and may not be preserved at all, because the time factor plays such an important role in legal deposit control.

Erling Grønland's observation calls to mind one more problem, which should be mentioned. The Danish act is silent with respect to procedures, when a publication is created through cooperation of two or more establishments, and the depositary libraries accordingly have to accept deposit of books in sheets.

Apart from time-consuming collation work this inflicts upon us an uncertainty with respect to the completeness of the deposit copy, and often we will have to ask the publisher to provide us with a copy. The Norwegian act has considered the problem and stipulates deposit by the establishment where the parts are collected or bound, or eventually the publisher.

The most serious problems involved in printers' deposit still remain to be mentioned. Until the beginning of this century printers were still a well-defined group of people, while publishers range from established commercial firms to associations and even private persons. This is no longer so. Technical developments have brought with them new reproduction methods which have blurred the border-line between printing as invented by Gutenberg and the rest. Especially the introduction of offset lithography has caused problems of definition. In Denmark we claim deposit from commercial printers using offset, but in principle do not claim mimeographed publications. The Danish act does not authorize such deposit, while the Norwegian act stipulates deposit of material printed or reproduced through other methods than printing. Owing to the vague wording of the Norwegian act the national library can and does claim deposit of mimeographed material extensively.

In the light of the arrival of the new media, which are now slowly changing our concept of what a publication really is, – we have even accepted expressions like micropublication, sound book and electronic book – printers' deposit may seem rather unsatisfactory. Yet we are still in a paper age, and in the future legislation of Norway and Denmark printers' deposit is likely to be sustained as the fundamental principle, as it was in the new acts of Iceland, Sweden and Finland. The unpublished material which we now receive is so extensively used by research workers at all levels, especially within the social sciences, that it can not be dispensed with.

To complete the general description of the acts it should be added that confidential material may be kept secret for a maximum of years – in Norway fifty years, in Denmark 100 years, – that publications with security classification may be excluded from

deposit, and that certain categories of prints, mostly ephemeral, may be excepted, the most important and disputable being reprints without alteration. Furthermore, Norway is the only Nordic country which has a compensation clause, not much used, for publications of which the retail price exceeds a certain amount.

In both countries bibliographies of official publications, including what are usually termed government publications abroad, are published. In Norway the privileged National Library receives these publications and publishes the bibliography according to a Royal Ordinance, while in Denmark the bibliography is published by an independent institution for international exchange of publications. In the 1970s a rather successful deposit to the Danish depository libraries from state as well as local government institutions has been instituted through voluntary agreement. Of course, many official publications reach the libraries through printers' deposit.

This group of publications largely overlaps with the new stream of publications which threatens to engulf us all, now universally known as »grey literature«. To understand the meaning of this formidable term it may be useful to consider the definition given in the description of the SIGLE project (System for Information on Grey Literature in Europe), which was launched under the auspices of the EEC in 1980, and in which the British Library Lending Division plays a leading role: the term »grey literature« or its equivalent »non-conventional literature« refers to literature which is not issued through conventional commercial publication channels. As examples are mentioned reports, theses, technical rules and recommendations, unofficial translations, articles printed in certain non-commercial society journals and local-level journals, official documents and industrial advertising literature. As it seems, the Norwegian and Danish national libraries will partly cover some of these types: the reports issued by government and research institutions, theses, the journals mentioned, and also advertising literature. The information that one day's intake at BLLD is approximately 2000-2500 documents rather takes your breath away. Even if all these documents are not British, we may well conclude that we would not – and probably should not – try to obtain completeness within this field. May I hazard the heresy that if a national library should embark on such an enterprise, this would be qua documentation centre with no obligation to preserve the material for ever? Our responsibilities with respect to published non-book materials are more obvious. There seems to be an international agreement that the various forms of information carriers, for which technical equipment is required: microforms, sound and visual recordings and combinations of both, tapes and punched cards, should be deposited, as will be seen from Jean Lunn's study on a model law for legal deposit, which is being published under the sponsorship of UNESCO and IFLA.

Neither Norway nor Denmark have legal deposit of these publications, though the national libraries and other institutions receive some of them through purchase or voluntary agreement. Even if some of us may suffer from the human inertia described, among others by Erling Grønland: any change is harmful, even if it means an improvement, and even if the financial background in our countries may seem unfavourable, we are aware that we have to decide what to preserve and who is to do it. In both countries multi-media commissions have been set up with the overall purpose of surveying the development of mass media and evaluating the consequences for society

in general, but also more or less touching on preservation issues. On a more practical level, we seem to have approached the task from opposite angles. In Norway a committee has been appointed by the government with a broad representation of the interests of national library and archives, research institutions, publishers, broadcasting services and film institute. Its main object is to evaluate the situation in Norway with respect to deposit, registration and preservation of all kinds of media. In Denmark a small committee of librarians has been set up with the object of generally revising the existing act of legal deposit, thus also taking in consideration the inclusion of new materials. This is a job which must be done under any circumstances. So far the group has discussed all kinds of data carriers by analogy to printed publications, i.e. publications which are physically distributed and *obtainable*, including published broadcast programmes. It should be added that the Danish multi-media commission has set up a working group, which is concerned with the preservation of information, including *unpublished* broadcast programmes. The group has discussed the possibility of assigning the charge to the libraries. It does not seem to me to be a self-evident advantage to intergrate all kinds of non-book material in libraries, though certain kinds – combinations of texts and non-book material, and non-book material which replaces texts on paper – naturally belong in the libraries. There may also be something to be said for the integration of illustrative non-book material and printed music. Mine is probably a subjective opinion dictated by a wish to concentrate on the enormous task of coping with the mass of printed material. It will probably be some time before our respective parliaments will decide in this matter. Hopefully, they will not vote for an extension of legal deposit without allocating the resources necessary for staff, storage and technical equipment.

References

- Trykkeriernes avleveringspligt til Universitetsbiblioteket. Oslo 1941
Lov af 1. juli 1927 med tilhørende bekendtgørelse af 15. juli 1927.
Erling Grønland: *Nasjonalbiblioteket: en samling artikler*. Oslo 1972 (with English summaries)
Jean Lunn: *Study on a model law for legal deposit*. Second draft. Paris 1979 (not yet published)
Model law for legal deposit based on legal regulations in socialist countries. Leipzig: Deutsche Bücherei 1981
The bibliographic presentation of grey literature. Commission of the European Communities. Information Management. Luxembourg 1981 (EUR 7139 EN)
Newsletter from the Department for Scientific and Technical Communication. January 1981. 4. Commission of the European Communities.
J. M. Gibb and E. Philips: »A better fate for the grey, or non-conventional, literature« *Journal of research communication studies* 1 1978/79. (Also published in *Bulletin des Bibliothèques de France* 24 1979; *Bibliotek Forschung und Praxis* 3 1979; and *Bollettino d'informazioni AIB* 19 1979)

Fringe or Grey Literature in the National Library:

On "Papyrolatry" and the Growing Similarity Between the Materials in Libraries and Archives

LISE HESSELAGER

Abstract: The amassing of a national collection of books and related materials has been a continuing objective ever since the enactment of the first legal deposit law, the *Ordonnance de Montpellier* of 1537. There are various degrees of comprehensiveness, from deposit only in connection with copyright, to deposit of all printed information (and, by analogy, information in any other medium). The information revolution of the twentieth century is closely associated with the media revolution, and by 1984 permanent preservation of all information in national repositories has become a utopian goal. Modern reprography and new media have changed the materials of archives and libraries and complicated the distinction between them. Reprography has created problems of definition for Scandinavian national libraries, whose collections are based on deposit from printers. Much of the grey, or non-conventional, literature that is presently being discussed by information scientists can be identified as documents that were formerly reserved for the archives. It is suggested that archivists and librarians cooperate in defining their fields of collection and in revising their methodologies in the light of new technology, in order to cope with the massive amounts of material.

About the author: Lise Hesselager was born in Denmark and received her *cand. mag.* degree in English and French from the University of Copenhagen. She works as academic librarian in the Royal Library (the Danish national library) in Copenhagen. Recent publications are: "An Introduction to the International Serials Data System" (1978) and an article on legal deposit, "The Dust of One Age Is the Gold of Another" (1980), both in *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*. A paper presented at a seminar on legal deposit in Vienna was published in *Bulletin/Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche* in 1982.

THE CONSTANTLY GROWING MASS OF FRINGE OR SO-CALLED GREY LITERATURE is causing problems in national libraries, which have a legal obligation to preserve a nation's literature. Included in the category of fringe literature is casual, or semi-published, material, such as a photocopy of a manuscript, or a typewritten copy given a booklike appearance through modern reprography. Grey literature is produced and presented through other than conventional commercial print publishing channels, and its arrival at a national library calls for special evaluation. This is seen especially in Scandinavian national libraries whose collections are based on legal deposit from printers. This impression that some archival material has acquired a booklike appearance is confirmed through contact with house printers of state and local government institutions. The amount of grey literature that reaches national libraries is probably only the tip of the iceberg, and this raises the question of the

legitimacy of preserving at high cost a rather casual selection of semi-published and rapidly deteriorating material in libraries that work sub specie aeternitatis. The problem also calls for cooperation among librarians and archivists to decide cases of borderline acceptability in order to avoid a duplication of effort as well as the loss of important material. National libraries, which usually must keep what other libraries shed, are generally libraries of last resort; but in the case of grey material, the situation may be reversed. Special libraries and documentation agencies may have to collect what the national libraries shed, in the interest of Universal Bibliographic Control (UBC).¹

During periods of economic recession, there is a tendency to give the national museum function lower priority than the functions serving the immediate needs of the user community. Consequently, archivists and librarians have other mutual interests in addition to similarity of

¹Grey literature is vaguely defined as non-conventional or informally published literature. Grey literature developed as a result of modern society's need for speedy information and the development within reprography. Its characteristics were summarized in "Working with Non-conventional Literature," *Journal of Information Science* 5 (December 1982): 124; N.W. Posnett and W.J. Baulkwill: "The non-conventional document is often physically large, produced for a small group of users and distributed free or under exchange agreements. It is frequently not traced by documentation services, including commercial ones. Accessibility is often difficult even in the country of origin. A non-conventional document may cover any subject. It may be serial or non-serial. Its content may be of the highest (or lowest) quality. ... Many characteristics of non-conventional literature have resulted from one of its major strengths, the comparatively high speed of production, often associated with in-house printing."

The best known type of non-conventional literature, irrespective of discipline, is technical or scientific report literature; but information scientists admit that in practice the term is open-ended. The meaning of the term is relative, depending on the coverage by subject bibliographies, special libraries, and documentation services within a certain subject field, and also on the comprehensiveness and effectiveness of the legal deposit system within a given country. So far, national libraries have not participated much in the lively debate on grey literature, though national libraries in France and Scandinavia, with highly developed deposit systems, are acutely aware of the problem involved in its collection and preservation. Brigitte Picheral, the French delegate at the seminar of legal deposit specialists in Vienna in 1981, stated: "Mais ces problèmes, qui concernent la technique de l'imprimé comme sa diffusion amènent à parler du document limite, justement, soumis au dépôt légal de l'imprimé, celui-la reconnu sous le nom de littérature grise. Créée a la fois par la multiplication des procédés de reproduction et des modes de diffusion, liée à la nécessité et au besoin contemporain d'information rapide (thèses non imprimées de façon classique, working-papers, rapports techniques, tracts ...) peuvent représenter, certes, un élément fondamental pour la recherche. Mais par ailleurs, les supports de cette catégorie de documents sont souvent fragiles, leur contenu souvent rapidement dépassé par définition, leur existence difficilement repérable. Peuvent-ils réellement entrer dans l'organisation systématique d'un dépôt légal centralisé? Et ne serait-ce pas plutôt le rôle de bibliothèques de recherche spécialisées que de rassembler et de faire connaître un certain nombre d'entre-eux?" ("Pflichtexemplargesetzgebung" *Bulletin/ Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche* 18 (1982): 20.

material. Both are concerned with the lack of funds; the need for inexpensive, automated techniques for low-level cataloging of single items; and the desirability of collective description of aggregations of items. Collective description may be appropriate and even preferable for certain types of library material issued by corporate bodies, and the data bases of the future should be designed to accept both types of description. The word printed is no longer synonymous with the word published. Therefore, librarians may have to adopt archival practices such as cooperation with depositors, sampling, and the preparation of disposal schedules.

National Library Material

Most national libraries, with varying degrees of emphasis,² perform dual functions of preserving the records of national culture and providing an international collection of high quality. Whatever other function a national library may undertake, the collection of the nation's literature is its primary responsibility. The depository libraries, which have as their primary function a legal obligation to collect the literature of the nation, may well be expected to know what that obligation entails. Opinions vary on this matter, however. Some maintain that obviously printed literature must be fully covered, although there is some division of opinion about the value of the national library retaining such items as local newspapers, book jackets,

jobbing printing of all kinds, diaries, and similar ephemera.³ Others disagree with the old formal objective of preserving all printed documents and contend that only the best products of the age and of the nation should be preserved.⁴ In countries with a different tradition, the choice of reproduction method is thought to be irrelevant; and literature is defined as publications reproduced in multiple copies, in any form or medium, for sale, lease, or free distribution, whether general or limited. Thus, one chief characteristic of library material seems to be its lack of uniqueness, with a few subtle exceptions such as a single copy of a book produced for a special occasion.⁵

Apart from such exceptions, a book usually exists in a varying number of identical copies; but this has not always been so. In the past, books were in manuscript form; and traditionally the manuscript was included in the national library, even if it later ceased to be regarded as a book. Many libraries still have large holdings of such manuscripts, which they usually shelve and catalog separately. Even the introduction of typing initially caused no great confusion. The reproduction of a work in a limited number of copies probably did not induce the librarian to regard it as a publication; and even if on occasion he decided that an item did not belong in the manuscript division of the library—as might be the case when a doctoral thesis was reproduced in this manner—such cases could be easily dealt with and clear-

²Donald Davinson, *Academic and Legal Deposit Libraries* (Hamden, Conn.: Archon Books and Clive Bingley, 1969), p.7.

³K.W. Humphreys, "National Library Functions," *UNESCO Bulletin for Libraries* 20 (1966): 159.

⁴M. Joborn, "The Function of the National Library in the Hungarian Library System," *Libri* 23 (1973): 159.

⁵Some remarkable examples exist, all of which were presented to Danish royalty. In 1578 the illustrious printer Lorenz Benedict produced a book on military science, the only copy of which is possessed by the Royal Library in Denmark. The contents of the book easily explain its uniqueness. Another famous example is a Greenlandic post-incunabula work produced by Hinrich Rink in 1861, with a very circumstantial though modest title, containing samples of Greenlandic drawing. Even in the twentieth century we find an example that defies legal deposit stipulations: a uniquely illustrated edition of Ogier le Dannoys's *Roman en prose du XVe siècle* was presented to Queen Margrethe in 1967.

ly defined, and exceptions could be made to the general rule. On the whole, librarians are accustomed to regard manuscripts (including perhaps typescripts) as distinctly different from printed material, published or unpublished. Librarians commonly define literary material by its form and acquired attributes; thus an item with sheets fastened together and provided with a title page containing information for bibliographic description is considered to be a book.

Quite naturally, the wording of the laws of legal deposit, which usually emphasized the external characteristics of library material (publication and/or reproduction method, formerly synonymous with printing), supported the inclination of librarians to attach more importance to form than to matter. Later, when the art of printing became a less exclusive industry, especially in countries where printers and not publishers were mainly responsible for the deposit, it was thought necessary to make exceptions to the general rule of the laws of legal deposit. The exceptions were greatly influenced by the library tradition of categorizing a publication by its form. A few examples of exclusions will illustrate this point. Timetables, for instance, might be excluded, whether or not they contained a whole survey of the national railway traffic, with no considerations for the needs of future historians. Popular ditties written for family occasions might be excluded—even those written by outstanding authors. Reprints, regardless of their contents, might also be excluded.

Before the twentieth century, printing establishments were few, and the printing of a book was a costly affair. The definition of library material did not concern the librarian. Until relatively recently,

printers were a well defined group; but this is no longer true. During the latter decades of this century, modern reproduction methods have caused significant changes in library material. Since modern printing began with the appearance of the Gutenberg Bible, which competed in grace with any illuminated manuscript, the noble art of printing has degenerated into a varied number of industrialized printing methods. The products of this industry shocked Lauritz Nielsen, the venerable Danish librarian, who more than 50 years ago spoke with disgust of the industrial products of the printing presses.⁶ Furthermore, with the introduction of offset lithography, which is used inside as well as outside ordinary printing establishments, the borderline between printing and other reproduction processes has been blurred; and the interpretation of the acts of legal deposit in Scandinavia, and in other countries with legal deposit from printers, has become increasingly complicated.

Because the old criteria have become less reliable, it seems reasonable to ask whether or not they should be supplanted by those of an Anglo-Saxon tradition, according to which only published material must be deposited. There are several reasons not to choose that solution, however. For one thing, neither “published” nor “publisher” is a well defined term. In how many copies should an item be reproduced to qualify for definition as a publication? Does the term publication include such materials as research reports and conference papers and such semi-formal materials as internal memoranda and files of correspondence, notes of meetings, and similar items? According to a policy statement approved by directors of national libraries, the term “publisher” includes not only book publishers, booksellers, and state

⁶Lauritz Nielsen, *Pligtafleveringen til vore biblioteker* (Copenhagen: Hagerup, 1923).

publishing and distributing organizations but also universities, research associations, academic institutes, professional bodies, commercial and industrial companies, film and phonograph record producers and distributors, microform publishing agencies, and organizations publishing in magnetic tape and electronic form. (This list is by no means exhaustive.) The broad adoption of this publication criterion would only add to the confusion that already exists. In addition, this criterion seems much too restrictive, especially in small countries, which can afford to have high ideals with respect to preserving the national literature. By this criterion, the national libraries would be deprived of much printed material that is now very much in demand. Consequently, the traditions of more than three centuries have been retained, and printer's deposit is still the basic principle in the new legal deposit laws in Iceland (1977), Sweden (1978), and Finland (1980). Printer's deposit is supplemented by publisher's deposit of material produced abroad.

It appears, then, that national libraries face two prodigious problems: How are they to cope with the mass of materials, and what is to be regarded as national literature that should be preserved for future generations? Viewing the burgeoning of paperwork during World War II, the *Washington Post* suggested in 1942 that the era might be known as the "age of papers" and that its preoccupation

with forms and reports might be called "papyrolatry." The new media are now slowly reaching the national libraries, which, unlike the archives, have not been forced into accepting them. More recently, however, we seem to be moving from papyrolatry to paperless. F.W. Lancaster, in his book on paperless information systems, states that the paperless system is intended to provide for electronic access to all types of documents read for their information value; but the system is not intended to replace print on paper for items read solely for recreational purposes. *Playboy* magazine, for example, is not likely to be enhanced by "soft-copy" display. A reviewer of Lancaster's book disagrees, however, not only with the serious intent of Lancaster's statement, but also with the lighthearted example; and the reviewer concludes that entertainment uses may even surpass more serious uses in electronic dissemination and market development as display-screen resolution is improved.⁸

Although the age of papers may be a transition, this does not eliminate the problem of coping with the immediate situation. It does not seem satisfactory to exclude types of material by introducing value judgments, since little of the new material belongs in the category of trivia. More to the point would be a survey of the entire Documentation, Library, and Archives (DLA) area⁹ to consider possibilities of cooperation and to ensure

⁸"The Role of National Libraries in National and International Information Systems," *UNESCO Bulletin for Libraries* 31 (1977): 12.

⁹Charles T. Meadow, review of *Toward Paperless Information Systems* by F.W. Lancaster, *Library Quarterly* 49 (July 1979): 327.

⁹The Documentation, Library, and Archive (DLA) area is part of the concept of the National Information System (NATIS), which comprises all the agencies, resources, processes, and activities involved in the transfer of information in a nation. The task of NATIS is to ensure that all engaged in political, economic, scientific, educational, social, or cultural activities receive information that will enable them to render their fullest contribution to the whole community. This concept was promoted by UNESCO and accepted by the 1974 Intergovernmental Conference on the Planning of National Documentation, Library and Archives Infrastructures. The background of this initiative was the information explosion in the twentieth century. For example, it was calculated that the production and distribution of knowledge accounted for 29 percent of the U.S. gross national product in 1958, 33 percent in 1963, and nearly 40 percent in 1968 (*UNESCO Bulletin for Libraries* 31 [1977]: 8-12).

that no unnecessary duplication of effort takes place. Since national libraries and national archives share the obligation to preserve recorded information for the future, some attention will obviously focus on the archives.

What Is Archival Material?

Archivists and librarians have very different approaches to their material. Archivists usually do not make clear distinctions between printed (even published) and unprinted records, and they do not always catalog or shelve them separately. This is illustrated by a report from an international conference of archivists in which the fundamental differences between library and archival material were discussed. The question was considered too abstract, and there was doubt about the legitimacy of asking it. According to the English representatives, the distinction was often nebulous, uncertain, and, in practice, ignored. The Portuguese representatives felt it was difficult to base the distinction between the materials of libraries and archives on rigid principles. There was virtual unanimity in the conclusion that the deciding factor was not whether or not a document was printed. Even the publication criterion was not accepted unanimously as a determining factor. The question had not been given much thought. Some representatives said the publication criterion was a determining factor but added that the rights of the archives always should be reserved. The representatives of The Netherlands rejected both the publication and the printing criteria and argued that the only acceptable element of distinction was that the archival documents be unique. Government publications were not excluded from the sphere of interest of the ar-

chives. A few of the archives represented receive none of these publications, while some receive a selection and others receive all. It is also noteworthy that some of the archives described government publications individually according to library principles, while others did so collectively according to archival principles.¹⁰

The definition of archival material—as far as its form is concerned—is obviously a rather flexible one. Hilary Jenkinson, the famous British archivist, discussed the problems involved in material annexed to documents, problems not unknown to librarians. He illustrated the problems by a *reductio ad absurdum*, by describing the dilemma of a viceroy from India sending home to the Secretary of England an elephant with a suitable cover letter or label. Is the elephant attached to the label or the label to the elephant? Jenkinson's own solution to the problem does not seem to amuse him in the slightest: the administration would be obliged to solve the question of housing and to send the elephant to the zoo long before the label or letter came into the archives.¹¹

New developments have changed the general appearance of archival records, as was pointed out in the introduction to the 1965 edition of Jenkinson's manual. Ministries and agencies have expanded and proliferated, with a corresponding enormous increase in the quantity of records generated and held for reference. Moreover, the larger the office the more it must depend upon artificial, rather than personal, communication and memory. The mechanical and electronic means of writing, reproducing, recording, and retrieving information, which have developed to satisfy this need, have also swelled the archives with material

¹⁰*Le Concept d' Archives et les Frontières de l' Archivistique. Actes de la Septième Conférence de la Table Ronde Internationale des Archives* (Paris: Imprimerie Nationale 1963), p.35.

¹¹Hilary Jenkinson, *A Manual of Archive Administration* (London, 1922, reissued 1937 and 1965).

duplicated and circulated on a scale not contemplated by Jenkinson. The same office machinery has also produced records in new shapes—sound recordings, photographic film, punched cards, punched and magnetic tape, and microcopies of every kind upon card and film—which, while they may contribute less than duplicated papers to the bulk of the archives, nevertheless present the archivist with new and formidable problems of storage, handling, and interpretation. While the bulk of the records generated in every office thus tends to increase, so the sources of the national archives have multiplied. To records of the governmental departments which Jenkinson had in mind when writing his manual must now be added those of the enlarged local government authorities, those of para-governmental bodies such as the British Transport Commission, those of public corporations such as the British Broadcasting Corporation, and those of the great business houses whose activities and influence have become a powerful national force. The records of the nation have grown in bulk and complexity beyond even Jenkinson's vision in 1937, when his manual was reissued.

Similarities and Differences

Today's busy modern civil servant has no time for producing holograph documents. Rather, he uses every modern contraption for communication; and modern democracy—and also bureaucracy—often requires that multiple copies of documents be produced for distribution among colleagues, superiors, other departments, and interested parties. Two opposite tendencies, therefore, work in the same direction, making records (archival materials) and publications (library materials) look more alike. Records are losing their

uniqueness and individuality and are acquiring many of the characteristics of a publication. The process of reproduction frequently carries with it certain aspects of a publication, such as title, imprint, and sometimes even a table of contents. Conversely, often a reproduced publication loses finish in the making and acquires the appearance of a hastily produced document. This type of reproduction contains limited and incomplete facts for library bibliographic description. The poor quality of many reproduced publications and the increasing lack of individuality in the presentation of the written word may be regretted for aesthetic reasons. More importantly, the difficulty of distinguishing between library and archival material, combined with the impossibility of coping with the amount of material, reveals the urgent need for librarians and archivists to more precisely define the concepts of their material. This is true not only of texts on paper, but of information in the new media as well. (It is hoped, however, that the authors of a Finnish report on legal deposit are correct in maintaining that it is fairly easy to distinguish between published and unpublished audiovisual material.¹²)

Archivists may not feel the need for precise definition of material, because they have never attached as much importance to form as to matter. Also, they have other matters to consider, such as evidential value of records (the relation of one record to another), which may prevent them from discarding items generally considered to be library material. One archivist, however, seems to have reflected on problems of distinction when discussing research in archives. Philip C. Brooks contends that a user of archival materials confronts all manner of typed documents, carbon

¹²*Vapaakappaletoimikunnan Mietintö. Komitéanmietintö 1973* (Helsinki, 1973), p. 128.

copies, mimeographed or offset copies, punched cards, and printouts of data processing machines which are not considered published materials. The distinction between written and printed materials is becoming less clear with the rapid development of facsimile processes.¹³

T.R. Schellenberg, in his classic book on the administration of archives, stated that, since librarians have often demonstrated an interest in the development of the archival profession, archivists should reciprocate and take an interest in library techniques. He remarked that a distinction is made between the techniques of the two professions on the basis of the assumption that archival techniques relate to records and library techniques to publications. Such a distinction is possible only if it is assumed that archivists and librarians are concerned with different kinds of material, and it is valid only if it is qualified by the statement that librarians are concerned *mainly* with publications and archivists *mainly* with records.¹⁴ Schellenberg pointed out two basic differences between documentary (archival) and literary (library) materials. First, records are source or primary material. This difference largely accounts for the physical variations between the two classes of material. Since records are primary, they have attributes they received when they were created and they lack the attributes that publications, which are secondary, acquire in the course of their manufacture. These attributes include authorship and imprint. Second, records are organic material, which largely accounts for the substan-

tive variations between them and publications. Unlike publications, records have collective significance primarily in relation to activity and only secondarily to subject.¹⁵

In recent literature, the organism concept has been criticized as belonging in a romantic world, and it has been pointed out that archives—at least those of the present day—are the result of rational and systematic planning. This does not, however, dismiss the view of the archives as a totality, held together by many links, according to Swedish archivist Nils Nilsson, who also noted that modern reprographic methods have given certain records a booklike character and an increased mobility. Yet, the possibilities of a later rearrangement of the archives seem to be reduced, because, through modern office techniques, records have been linked in complicated patterns.¹⁶

There is considerable disagreement between Schellenberg and Robert L. Clark, editor of a book on archive-library relations. Clark's book contains the statement that the distinctions between library and archival materials are not distinctions of kind but are distinctions derived from the method and intent of creation. The chapter on similarities and differences concludes with the remark that, except for the quantity of books, there is little difference between the kinds of material found in a large library and in a large archives. The proportions by type differ, but the variety of types does not differ to any significant degree. There may be differences in the arrangement and description of the materials in that the library generally treats each item as a

¹³Philip C. Brooks, *Research in Archives* (Chicago and London: University of Chicago Press, 1969), p. 95.

¹⁴T.R. Schellenberg, *The Management of Archives* (New York and London: Columbia University Press, 1965) p.4.

¹⁵*Ibid.*, p. 119-20.

¹⁶Nils Nilsson, *Arkivkunskap* (Malmö: 1974), p.22.

discrete unit to be considered on its own merits, while the archives treats each unit in the context in which it was created.¹⁷ The fact that a decade passed between the publication of Schellenberg's book and Clark's book probably accounts, to a certain extent, for the difference in viewpoint.

Cooperation

One may be justified in wondering why the problem of coping with the amount of material and the possibility of resource sharing should not once be mentioned in a book dealing exclusively with archive-library relations. Since it is emphasized that the distinctions between library and archival materials are not distinctions of kind, there seems to be no serious impediment to resource sharing. This is especially true because the differences in arrangement of materials in archives and libraries are of recent date. They stem only from the introduction of the principle of provenance, which was formulated at the French National Archives in the third decade of the nineteenth century and ultimately became a guiding principle for the arrangement of public records in Europe. The principle was first given theoretical justification in a Dutch manual published in 1898. Before then, records were regarded as discrete units, and there was no "respect des fonds." Records were classified on principles inspired by library techniques. It is symptomatic that the theoretical reassessment of the nature of archives, which took place at the beginning of the twentieth century, was not only based on a better understanding, but was also dictated by insurmountable resource problems identical to those faced by librarians and information scientists today. Perhaps the

time has come for a new reassessment, not only of the division of responsibilities, but also of library methodology.

On the whole, literature on archive-library relations is scarce. In a recent bibliography of archival literature only two out of almost two hundred pages are devoted to "Archivists, manuscript curators, and librarians, comparisons and contrasts." According to one of the contributors to Clark's book, *Archive-Library Relations*, an analysis of the items listed in *Library Literature* for the period 1961-71 under "archival," "archives," and "archivists" reveals fewer than thirty articles, divided among *College and Research Libraries*, *Library Resources and Technical Services*, *Library Quarterly*, *Library Trends*, *Special Libraries*, and *Library Journal*. Nearly half of these articles are news notes.

Possibilities of cooperation are mentioned on occasion in the *American Archivist*. Philip C. Brooks noted that, aside from the obvious fact that many bodies of archives do happen to be in the custody of librarians, there are several other meeting grounds. One is the rising tide of "near print," "processed," and other types of materials that are produced in numerous copies but are not actually published. This tide flows between more traditional types of archives and true publications, and it threatens to engulf both librarians and archivists. It is an uncontrolled growth and its conquest will require all the skill of both professions. In recent years, the National Archives and the Library of Congress set a fine example of cooperation in their joint effort to define their fields in areas of possible competition.¹⁸ Werner W. Clapp

¹⁷Robert L. Clark, ed., *Archive-Library Relations* (New York and London: R. R. Bowker, 1976), pp. 33, 35.

¹⁸Philip C. Brooks, "Archivists and Their Colleagues: Common Denominators," *American Archivist* 14 (1951): 40ff. Margaret S. Child, "Reflections on Cooperation Among Professions," *American Archivist* 46 (Summer 1983): 286-92, and Frank G. Burke, "Archival Cooperation," *American Archivist* 46 (Summer 1983): 293-305, both describe more recent cooperative efforts.

has given a pertinent example of changes caused by the introduction of new reproduction processes. The mimeographed research report, which has superseded journal publication to some extent, is requiring heroic efforts by librarians to control bibliographically. It would be a pity not to employ the same controls to manage the same publications in the archives. Clapp also has commented on the growing resemblance between the contents of archives and libraries. He concludes that the need for efficiency will force librarians and archivists to cooperate in developing bibliographic control of mutually held materials.¹⁹ While one can only agree with the idea of resource sharing, the mere thought of preserving forever the enormous amount of research reports in two different national repositories rather boggles the mind.

Fringe or Grey Literature

As a starting point for discussing resource sharing, it is necessary to take a closer look at the new types of material and to try to analyze the formidable term grey literature. From the point of view of the national library, the following questions arise: What are the types of material? What should be kept forever and what should the library keep provisionally in its capacity as documentation agency? What should the library consider to be the responsibility of documentation agencies and special libraries? How can the cataloging burden be reduced, and what possibilities does new technology offer for reducing it?

The products of the new reproduction processes roughly fall into three largely overlapping categories: (1) Literature that was formerly produced by conventional printing methods. This category is dif-

ficult to describe, since it represents all types of publications. A great amount of professional literature will be found in this category, but the choice of reproduction method largely depends on personal idiosyncracies. There is no telling when an author or publisher will sacrifice aesthetic preferences to financial considerations and a desire for speedy publication. Surely the mimeographed or photocopied research report, which has superseded journal publication to so large an extent, belongs in this group. (2) Material that was formerly reserved for archives and only existed in manuscript or a few typewritten copies. In this group belong a great many documents of national and local governments. Local government reform of the 1960s in Denmark involved a high degree of decentralization, which resulted in a flood of publications from fewer, but larger, local government institutions well equipped to do their own planning. Here also belong papers prepared for meetings and congresses as well as students' examination papers and theses. (3) Literature that never before saw light. This group includes new books, various forms of published non-book materials (such as sound books or publications in microform or on tape), paper printouts of automated systems, and educational kits in various media. This group also includes semi-publications such as fiction and political (grassroots) literature sold in book cafés, prepublication reports produced by academic institutions, and textbooks, produced by universities and other educational institutions, which contain both original material and some copied from other publications. Modern developments have inspired latent talents to express themselves in fiction and have promoted new educational theories through the production of a greater variety of

¹⁹Werner W. Clapp, "Archivists and Bibliographic Control: A Librarian's Viewpoint," *American Archivist* 14 (1951): 311.

texts for study. This phenomenon is sometimes called looseleaf pedagogics.

The System for Information on Grey Literature in Europe (SIGLE) project, which is concerned with material related to some of the categories listed above, was launched under the auspices of the European Economic Community (EEC) in 1980. The British Library Lending Division (BLLD) plays a leading role. The term grey literature, or its equivalent non-conventional literature, is defined as literature that is not issued through conventional commercial publication channels. Examples include reports (both from the public and private sector) containing scientific, technical, economic, and social information; theses; conference papers not published in commercially available proceedings; technical rules and recommendations; translations (other than those published commercially); articles printed in certain journals (e.g., non-commercial society journals or local level journals); official documents (e.g., documents issued in limited numbers by government bodies); and industrial advertising literature.²⁰ These examples closely resemble the three categories of products of new reproduction processes outlined above.

In countries with highly developed legal deposit systems, much of the material in question cannot be called grey. The Royal Library in Copenhagen receives, through legal deposit or through recently instituted voluntary deposit from state and local government authorities, many research reports, doctoral theses, journals disregarded by abstracting and indexing services, official documents, and industrial advertising literature. The primary types lacking and much in demand are undergraduate theses and un-

published conference papers. Technical rules and recommendations and translations probably belong in an ad hoc group of documents which the national library could not, and should not, try to control. The prolific quantity of grey literature produced by the EEC itself is a great problem for a small member nation like Denmark.

No librarian would contest the need to acquire information inherent in the adoption of the Universal Availability of Publications (UAP) measures, but the national library can do this only in cooperation with special libraries and documentation agencies. It should not try to compete with them. The primary function of the national library is to preserve the cultural heritage of the nation, though in its dual function it may choose to go beyond that responsibility.

Suggested Criteria for Selection

It is possible to draw four conclusions about what should be included in the national library. First, a publication issued by a commercial publisher and offered for public distribution must be preserved. Second, material issued by non-commercial bodies may or may not be appropriate for the national library. There are no completely safe criteria for selection of this type of material. Third, "printed" is no longer synonymous with "published." Fourth, value judgments do not apply. Thus, there is no alternative but to try to exclude archival material from the national library. As has already been shown, there are no formal criteria for distinction between library and archival material. The physical variations mentioned by Schellenberg are not always present, though in certain cases we may exclude material that is clearly

²⁰J. M. Gibb and E. Phillips, "A Better Fate for the Grey, or Non-Conventional Literature," *Journal of Research Communication Studies* 1 (1978/79): 225-34. Also published in French in *Bulletin des Bibliothèques de France*, in German in *Bibliothek Forschung und Praxis*, and in Italian in *Bolettino d'Informazioni AIB* in 1979.

provisional, incomplete, lacks fundamental information for bibliographic description, carries journal or reference numbers for internal housekeeping, or is not intelligible to the uninitiated. The statement that the distinctions are not distinctions of kind, but rather are derived from the method and intent of creation, probably comes close to the truth. This view is supported by Adolf Brenneke, the German archivist, who contends that the essential difference between literary and archival material is a difference of purpose. Archival material is of a legal or an administrative nature, while library material has a literary purpose, with the intention of providing information, instruction, or edification.²¹ According to Schellenberg, records are accumulated to accomplish certain functions, and the acquisition of subject content is only incidental to the accomplishment of an action.²² He also says that records are products of activity, of purposive action.²³ Clearly, it is easy to find arguments against the practical use of such definitions and reject them as belonging in an abstract world of ideas. Nevertheless, librarians in a legal deposit department must make decisions every day, and it is better to make those decisions on the basis of difficult selection criteria than to proceed by instinct. The problem becomes more apparent in the light of the products of purposive action. These include: papers prepared for congresses (compared with the published congress report after the event); theses prepared for academic degrees (the best of them may be published at a later stage); and prepublication research reports that are only circulated to individual research workers (compared with reports that are

distributed to institutions and libraries. The distinction is difficult.) Lecture notes of a university faculty member may be evaluated according to the same principles. Since his work is not only part of the history of the university and the history of his own activity, but may also be original research of independent value, the question arises whether or not his work should be regarded as a product of purposive action. Some archivists may disagree with the idea of regarding a university faculty member's work as primarily part of the history of the university. This view was expressed, however, in a recent article on faculty papers and special-subject repositories. Just as they contribute to the record of the school's activities, faculty papers are themselves understood more fully in the context of that record. Individual collections of faculty papers are often seen as distinct, unrelated units, separable from the papers of other professors in the same department or from the official records of the institution itself with no loss in meaning or perspective. They are, however, best appraised, processed, and used in the context of the academic communities in which they were created. That a discouraging number of university archives do not consider the papers of faculty and research staff to be their collecting responsibility is probably not exclusively an American problem.²⁴

An author may be the best judge of his own work, and his attitude will often be evident in his willingness or reluctance to acknowledge his work as fit for deposit in a library. We may have to rely on his judgment, if the act of legal deposit leaves us no other alternative. Certainly the selection of government publications

²¹Adolf Brenneke, *Archivkunde*. Bearbeitet . . . und ergänzt von Wolfgang Leesch (Leipzig: Koehler & Amelang, 1953), p. 34.

²²Schellenberg, p. 68.

²³Ibid., p. 66. Note also that the Danish word "akt" (act) is equivalent to "document."

²⁴June Wolff, "Faculty Papers and Special-Subject Repositories," *American Archivist* 44 (Fall 1981): 349-50.

should also be made in close cooperation with the issuing institutions, because only they can know if a marginal item such as a committee report is intended for publication or should be considered as a working paper to be placed in the archives. Such cooperation is a long-standing tradition in the archives and may even be a legal obligation,²⁵ but it is rather foreign to the librarian.

The Royal Library in Copenhagen has had some experience of cooperation with depositors through the voluntary deposit from state institutions and local government authorities. This voluntary system was instituted in the 1970s because the Danish legal deposit act was considered inadequate. The voluntary deposit was started on a rather tentative basis without strict guidelines, the intention being to form a general idea of what was produced by more or less private printers. Initially, the library was overwhelmed by the flood of publications; but it soon became evident that it was quite easy to sort out provisional or incomplete material. The principal problem was the alarming number of materials that seemed to qualify for permanent retention.

Even if the national library takes great care in selecting the right material for permanent retention, there is always a possibility that a working paper may become well known and widely distributed. Since wide distribution is the first attribute of a publication, the item should be preserved by the national library. Mistakes are inevitable; and the national library should be authorized to claim an item for deposit at a later time, even if that item was initially rejected.

The library may also wish to keep an item provisionally and decide about

preservation later. This can be done by flagging the item in the catalog. Modern technology can assist the library in doing this as well as in checking the frequency of loans and in withdrawing the item from the collection. Such procedures should not be considered to be in conflict with the legal deposit acts, which generally imply a legal or moral obligation to keep everything that is deposited.²⁶

Librarians of national collections and archivists have several mutual concerns. They both have difficulty in controlling the masses of material; and, by definition, their collections are not select. They contain much material that is not of topical interest; but it may become important in a remote future, often to a small group of researchers. That is why, in an economic recession, there is a tendency to give the national function lower priority than is given those functions which serve the immediate needs of a large community of users. Consequently, the national repositories badly need efficient and economical methods of obtaining bibliographic control. Schellenberg remarked that the library profession has become a precise and well-defined discipline while the archival profession, in contrast, is in a formative stage.²⁷ The technical perfection attained by librarians has both advantages and drawbacks, because the best is sometimes the enemy of the good. Serious backlogs are often the price of high ambition. Librarians should join archivists in their present efforts to modify the new technology and make it compatible with their methodologies. The archivists are correct in being wary of adopting the Anglo-American Cataloging Rules (AACR II), which are supposed to ease their way toward the use of automated systems, and of becoming

²⁵Nilsson, p. 48.

²⁶Cfr. recent discussions regarding the first draft of "Guidelines for Legal Deposit Legislation" prepared by Jean Lunn (Paris: UNESCO, 1981).

²⁷Schellenberg, p. 61.

locked into library networks that cannot handle hierarchically arranged archival data. The fact that provenance provides a high level of access to documents is often completely ignored by librarians.²⁸ They usually can think of only one way to deal with library material: cataloging discrete items, even when such action is futile because an item lacks the rudimentary elements for cataloging or is of only modest interest if isolated from the context in which it was created. Librarians should not use a steamroller to crack nuts! The change in library material, the problem of coping with the masses of material, and the lack of resources are all factors that call for simplification and differentiation of library techniques of arrangement and control systems. The data bases of the future must be designed to accommodate the techniques of describing both single items and groups of items.

Library Methodology: Time for a Review

Through sheer force of inertia, the priorities given to the various activities of a library tend to remain conservative, and library methodology remains sacrosanct. Lars-Erik Sanner, in a brief but highly suggestive article on library goals in practice, highlighted the problem of balancing the conflicting demands for staff between the service and processing units—the external versus the internal functions. He properly questioned the rationality of library practices. Sanner cited as examples of lack of rationality the belief that service should be maintained even to the detriment of other functions and the persistent belief that quality of books is directly proportional to quantity. When one compares departments in different libraries that have roughly identical work

and a similar workload, one may find that they are quite differently staffed. Often the privileges of a certain department may be traced back to a former chief who was both powerful and headstrong. According to Parkinson's laws, the department easily succeeds in occupying its many officers. Cataloging work, ironically enough, is not balanced against the use of catalogs. Rather, it tends to become an end in itself; and catalog perfection is not at all dictated by the demand from outside but rather is mandated by the librarians. This mandate has been codified at international conferences and in voluminous collections of rules. Sanner mentioned that new procedures might even improve information retrieval. Many Scandinavian research libraries supply multiple access by personal and corporate authors, but often provide no access by title.²⁹ Automation will solve this problem. Another alternative method is the input of information relating to book history, or provenance in the library sense of the term. Much important information, which scholars will have to dig out at a later stage, is completely lost in our perfect catalogs, while it lies hidden in our library archives.

It is not the number of data elements prescribed by AACR II—now used in all Scandinavian national libraries—that makes cataloging so time-consuming, at least as far as monographs are concerned. For serials, one has to consider the constantly changing nature of this type of publication and reduce the number of data elements as much as possible. This fact was realized by the founders of the International Serials Data System (ISDS), which, unfortunately, conflicts with AACR II. The editors of AACR II should not be praised for disregarding the

²⁸Richard C. Berner, "Toward National Archival Priorities: A Suggested Basis for Discussion," *American Archivist* 45 (Spring 1982): 166, 168.

²⁹Lars-Erik Sanner, "Bibliotekens målsättning i praktiken" in *Levende Biblioteker. Festskrift til Palle Birkelund 29 januar 1982* (Copenhagen: Biblioteks centralen, 1982), pp. 112-14.

existence of ISDS, which is the only worldwide system for the registration of serials. The worst problem in AACR II is the intricate set of rules for presentation of data elements. One may well ask whether the pigeonholing of data and endless possibilities of output and combination of search elements made possible by modern electronic data processing do not render superfluous much elaborate cataloging, such as the speculative choice of main entry: personal or corporate author or title.³⁰ Paradoxically, it is one of the editors of AACR II, Michael Gorman, who has had the courage to tell librarians that, in this world of practical use of machine-readable bibliographic records, the cataloging codes and standards that defined our work in the pre-machine age are becoming marginal or even irrelevant.³¹

The change in library material may require a more radical change in our highly refined library methodology than that envisaged by Gorman; and the possibility of using archival techniques of arrangement and collective description—the techniques of covering aggregations of documents in simple description entries—should be seriously explored for material of the record type. True enough, archival finding aids cannot help the searcher find specific items to the extent that library catalogs can, providing those individual items are homogenous in subject matter and can be described from information readily available on a title page. This is often not the case with

material issued by corporate bodies, especially government agencies. The problem of dealing with material fundamentally different from usual library material is clearly reflected in the history of the Scandinavian depository libraries with legal deposit from printers. The futile effort of including in subject catalogs, which were specifically designed for the analysis of subjects, items that had only an organic significance as collective units was almost pathetic; but, with the development of the art of printing, the effect was simply disastrous. The classification systems, especially under the social sciences subject headings, were inadequate; and scientific and technical literature was submerged by literature reflecting human activity, more or less artificially classified. Description became more and more complicated, and the number of devised titles increased in the catalogs. Eventually it became necessary to establish special collections of summarily cataloged material, mainly consisting of such materials as statutes, reports and accounts, house journals, catalogs, and programs issued by corporate bodies. These collections also contained such material as separately printed poems, which, because of their large quantities, were thought impracticable to catalog. Almost all such materials were included in the *Bibliotheca Danica 1482–1830*, but they were left out of the later Danish national bibliography. The material is arranged in classified order on the shelves according to a system that

³⁰F. Wilfrid Lancaster and Linda C. Smith: "Compatibility Issues Affecting Information Systems and Services" (Paris: UNESCO, September 1983 [PGI-83/WS/23]), p. 43. "In traditional library practice, the main entry in a catalogue is usually the entry appearing under the name of the person (or organization) that appears to be chiefly responsible for the authorship of the document. In other cases the main entry may appear under the title. The term main entry is actually used in two ways in the literature of library science: 1) to refer to that one entry in the catalogue in which full information on the document may always be found (added entries may give shortened information only), and 2) to refer to the access point under which this entry is filed in the catalogue, usually the name of an author, less frequently a title. In a computer-based system the whole idea of a main entry is redundant: a complete bibliographic record is stored once and all access points provided—by subject, by author, by title, by language, or whatever—are merely pointers to this record."

³¹Michael Gorman, "New Rules for New Systems," *American Libraries* (April 1982): 241.

combines library and archival methods. There are about a hundred subject groups. Within the hierarchy, each institution, association, or firm is arranged according to the general purpose of its activity. If the activities are too diverse to be contained in one group, they are placed in two or more. All material is arranged in hierarchical order according to provenance; and with the help of a survey of the classes and a subject index, it is usually surprisingly easy to locate an individual item or to satisfy a subject inquiry that is not contrary to the system of arrangement. The user who wishes to be informed of all the activities within a certain region may, however, have to go through an enormous amount of material. Regrettable though it is, in this case we should perhaps try to combat the equal-for-all syndrome—the tendency to treat all material as if it were of equal value, which obviously it is not—described by Sanner.

The Scandinavian collections of small print may serve as models for library collections of the new material. They may even be extended to include such material. It is a curious fact that, in principle, the main forms of library methodology—description and classification—remain virtually unaffected by a highly developed technology, even though shrinking budgets and increasing amounts of material call for reevaluation. Rules for description have not changed radically for over a century, and in classification we are still tied to what Brenneke describes as “the Procrustean bed of ten numbers.” He criticizes the Dewey Decimal Classification System for its lack of elasticity. The system can only be enlarged through subdivisions, not in breadth. The archivist is not able to foresee all functional developments within administration in his planning of

the system.³² The fact that archival methodology is considered by some to be less sophisticated than that of librarians, and to be still in a formative stage, may explain why archivists seem to be more receptive to the change in material and new developments in technology, especially in the United States, where “chronology inevitably is a factor in dealing with archives, and where the problem of volume of modern records has replaced the problem of deciphering medieval charters.”³³

The author of an article on social history and archival practice noted that archivists are all aware of the scorn expressed for the nineteenth-century crypto-librarians who cataloged and classified records as if they were books. Archivists may wonder whether, a hundred years from now, their successors will think the same of twentieth-century crypto-records managers who retain records as if they were still in actively used files. Provenance should be understood more as a technique than as the intellectual basis of a profession. The point is not to abandon it, but to go beyond it.³⁴ The author concludes by saying that his article rests on the assumption that archival practices and principles are not immutable. The understanding of historical research has changed, as have society and technology. It is now time for archivists to reevaluate the conventional wisdom of their profession and to discard what has become outmoded, to reorder priorities, and to retain only what remains useful. There is reason to believe that library practices are not immutable either. Michael Gorman certainly realized this when he opened his article by citing Thomas Carlyle: “Today is not yesterday, we ourselves change; how can our works and thoughts, if they are always to be the fittest, continue always the same?”

³²Brenneke, p. 82.

³³Ruth W. Helmuth, “Education for American Archivists: A View from the Trenches,” *American Archivist* 44 (Fall 1981): 296.

³⁴Fredric M. Miller, “Social History and Archival Practice,” *American Archivist* 44 (Spring 1981): 122.

Scandinavian Legal Deposit: Main Features

*Lise Hesselager, Research Librarian,
The Royal Library, Copenhagen*

In the Nordic countries legal deposit dates back to the 17th century. At that time and all through the 18th century Iceland and Norway were under Danish supremacy, and Finland was united with Sweden. No wonder that there are many affinities between the Scandinavian laws of legal deposit.

Matters of common concern are discussed regularly at Scandinavian library conferences, and the problems involved in legal deposit were discussed in detail in 1964 ¹⁾ and again in 1973 ²⁾ at conferences held by the Nordic Union of Research Librarians. The 1973-conference was the first to be held in Iceland by the Union. Iceland took the initiative to that conference because of a general wish to change the Icelandic act of legal deposit and, more specifically, to reduce the number of deposit copies (12). The Scandinavian laws were all out of date, but it took some time, before Iceland had a revision in 1977. Then Sweden followed in 1978 and Finland in 1980. The Danish and Norwegian laws are from 1927 and 1939 respectively and, consequently, very unsatisfactory.

A comprehensive Norwegian report on legal deposit was published in 1984 ³⁾, containing radical suggestions for revision and also including a proposal to separate the national library functions from the University Library in Oslo. The new national library would lay equal stress on the collection of paper documents and non-book material. The change involves an annual budget raise of about 39 p.c.

So far no official report was published in Denmark, though the intention of changing the act was expressed repeatedly. A future Danish revision committee may profit by the work already done: a preliminary Danish report, a Finnish report⁴⁾, three Swedish reports⁵⁾, and now the Norwegian report.

Internationally, legal deposit was also discussed recently, and at the Congress on National Bibliographies, which was held in 1977 by UNESCO in cooperation with IFLA, it was agreed that UNESCO prepare a model law for legal deposit. A draft was prepared by Jean Lunn, which was discussed on several occasions within the IFLA Section on National Libraries. These discussions revealed that the elaboration of one model law which would be appropriate for all countries, was impossible because of differing traditions and practices. The comprehensiveness of Scandinavian and other European laws was a surprise to the Canadian author, and the result was *Guidelines for Legal Deposit Legislation*⁶⁾, which were intended to serve as a source of inspiration to countries wishing to introduce new laws or to change existing legislation.

Old and new objectives

The purpose of legal deposit, on which point the old Scandinavian laws were silent, was discussed at length at the Icelandic conference. The cultural purpose now generally considered to be the most important was already expressed in the first legal deposit law, the *Ordonnance de Montpellier* of 1537: »we intend to collect in our library all the works which have been and will be created in our time, in order that they may still be available, if they should hereafter be forgotten by men.« The objectives have changed through the ages and vary from country to country. Besides the cultural objective there are two others which have largely disappeared: the legal (relating to printer's licence and to protection of author's rights by copyright) and the political objectives (relating to control and censorship). Financial considerations cannot be disregarded such as

the purpose of enriching library collections, and the first Danish Act of 1697 stipulated deposit of five copies, because the King wished to obtain exchange agreements with other countries. At the above-mentioned Icelandic conference it was agreed that the chief objectives were

- 1) to preserve the national literature, an objective which should be taken very seriously. A minimum was, therefore, deposit of two copies, one of which should not be used for lending purposes: the national or »praesens« copy.
- 2) to publish a list of the material deposited, or part of it.
- 3) to make the material available to research workers, administrators and anybody with a legitimate need for access. It should be noted that access is not reserved for a selected group, but is extended to include the amateur historian or even »the interested user«.

The three forms of deposit

There are three forms of deposit, all of which are represented in Scandinavia: automatic deposit by printer/producer, automatic deposit by publisher, and deposit on request.

The depository library must present its request to the publisher within a certain time-limit (from 1-3 months) after the announcement of an item in the national bibliography, and the deposit cannot be and is not intended to be complete. There are one Danish and two Norwegian libraries which receive deposits according to this arrangement. In the Norwegian draft proposal it is suggested that this form be replaced by automatic deposit from printer/producer. Finland and Sweden have rejected the idea of introducing it in full agreement with depositors, who dislike retention of copies for later deposit. The introduction of this form of deposit was influenced by British law and is explained by 20th century dramatic developments in reprography.

Deposit on request does not serve the basic purpose of legal deposit and might be accused of being used as a means of enriching library collections at no cost

to the state, which is very unfortunate. In principle legal deposit is free in Scandinavia, and only the Norwegian law has a compensation clause (sustained in the proposal), which takes effect on request from the depositor.

Now and again a depositor or lawyer will contend that legal deposit is equivalent to discriminatory taxation or to expropriation of private property, though most lawyers agree that limited deposit is acceptable. From an administrative point of view, legal deposit is burdensome compared to acquisition by purchase, and a choice collection of works published in a Nordic country could be acquired at modest expense.

The crucial point

The two main forms of deposit are automatic deposit by printer/producer and by publisher. It is crucial to the understanding of Scandinavian legal deposit systems to note that in the Nordic countries the main principle is printer's deposit, whereas according to Anglo-Saxon traditions the main principle is publisher's deposit. The long-standing Nordic traditions explain this characteristic, because in the 17th century the printer was often identical with the publisher.

The French system includes deposit from both sources, thus providing the national library with an excellent opportunity of exercising cross-control. In the Nordic countries the deposit can be cross-controlled by comparing material listed in the national bibliography, which is largely based on material submitted by publishers, to material deposited by printers. It is beyond doubt that the Nordic depository libraries receive much material which would otherwise be extremely difficult to trace, since many publications are not listed in the national bibliography or anywhere else. There is ample evidence of this in the failure of an early Danish experiment with publisher's deposit and, more convincingly, in the existence of the large Nordic archival collections of small print, probably unique in the world, which are considered to be of high research value. Therefore, the new laws have retained the principle of printer's deposit. Estrid Bjerregård, the Danish lawyer, criticized the Scandinavian deposit of »everything printed«, including

private and confidential material', and her views are supported by Jean Lunn, who fails to understand the logic of Scandinavian law, which must necessarily relate to printers. The general statement of the laws is qualified through several exceptions to the deposit, mostly material of an ephemeral nature. Confidential material may be withheld from use for a maximum number of years or completely excepted.

The deposit is supplemented by publisher's deposit of material printed abroad. The Finnish and Swedish laws and the Norwegian proposal also require deposit of imported material which is mainly intended for distribution in the country or has a national, especially linguistic interest. In Denmark and Norway importers are not required to deposit, but on the other hand printers and publishers must in principle deposit material which is only distributed abroad.

Draw-backs of the Nordic system

There are several draw-backs.

One is the problem involved in the deposit of material produced through the cooperation of two or more producers. In all Nordic countries except Denmark one of the producers is responsible of deposit in this case, but the Danish law does not require deposit of complete copies, and the depository must solve the problem, often by the publisher's goodwill. According to the Norwegian proposal the publisher should be responsible for the deposit in this case.

Furthermore, unlike the publisher, the producer has not always got the facilities for general distribution of material and is only required to make his deposit quarterly or semi-annually. This is the reason why the national bibliography to a large extent must be based on voluntary deposit by publishers. Printer's deposit is only supplementary, which is a curiosity in the effective Nordic system. In all Nordic countries except Denmark the national bibliography is compiled by the national library, which is generally authorized to keep the copy used for registration, so that this situation creates no problem. In Denmark the national bibliography is compiled by an independent institution,

the Danish Library Bureau, and it does happen that books listed here are missing in the national library. In the Norwegian report it is suggested that the national library receive an extra copy from the publisher through legal deposit after the French model⁴).

New legislation

Essential motives to change the Scandinavian laws were

- 1) the need to include important publications produced through modern reprography by more or less private printers and house printers
- 2) the need to include non-book material.

As for reprography, in Denmark a voluntary deposit from state and local government institutions has somewhat remedied the situation.

The inclusion of publications produced through reprography necessitates certain limitations. Swedish law and the Norwegian proposal only require deposit of material intended for public distribution.

It is a weak point that producers are expected to handle the publication criterion, and in all probability this principle will not cause a serious reduction of the deposit, though one would suppose that confidential material must be excluded. Further, the deposit is limited by the exclusion of working papers for internal use.

Swedish law refers to the Freedom of the Press Act, which was recently extended to include mimeographed and photocopied material on condition that it carried information showing that it had been multicopied, by whom and when. Altogether, printer's deposit does not harmonize too well with the present state of affairs. In all Nordic countries except Iceland the number of copies was increased: in Finland to six library copies (+ one control copy left over from old legislation), in Sweden to seven, and in Norway according to the Norwegian proposal to five copies (+ an extra copy of Sámi literature). The increase was necessary for fair treatment of all the university regions.

Apart from the national copies, the copies received by Swedish and Norwegian libraries may be used freely, while

in Finland all material deposited must be preserved⁹).

Non-book material

In many countries with publisher's deposit legislation was naturally extended to include non-book material. Several collections of non-book material existed in the Nordic countries, inside or outside the national libraries, but legal deposit of such material came late. In the public libraries the inclusion of such material was a matter of course: in a Danish report concerning the revision of the library law it was pointed out that equal importance should be attached to all the different categories of material. Accompanying non-book material to publications and multimedia kits were missing in the depository libraries, and yet the initiative to an extended legislation mostly came from outside, from library and media commissions. The well-founded fear expressed by the Finnish national librarian that the depository libraries would not get the resources necessary to implement the extended deposit probably echoes the feelings of many Scandinavian librarians¹⁰. The Icelandic Act of 1977 only included sound recordings. The Finnish and Swedish laws included sound as well as visual recordings, but the scope of the Swedish law and the Norwegian proposal is much wider and includes motion pictures and broadcast programmes of documentary value (cfr. the Berne Convention). Further, the Norwegian proposal includes photographs, microforms and machine-readable files. The number of copies is generally reduced to one or two, and producer's deposit is not the invariable rule.

The changed concept

The definition of a publication usually implies reproduction and distribution of a number of copies. Microforms may be produced on demand from a microform master which is unique material, but physical distribution is still the intention. With the inclusion of unpublished broadcast programmes and machine-readable information the definition has been extended to include public access to the contents of material, through lis-

tening to or watching a performance, or through online access to the fluid information of a database. It is significant that the new Swedish institution for nonbook material was named Archives for Sound and Visual Recordings, and that a minority within the Norwegian committee voted that broadcast programmes should go to the National Archives and not to the National Library. If the National Library wins the day, this is still a pragmatic solution, and in view of the rapid development in electronic dissemination of information, the original definition of a publication should be kept in mind.

References

- 1) *Pliktavleveringen og dens problemer*. - Oslo: Nordisk Vitenskapelig Bibliotekarforbund, 1965.
- 2) *Pligtaflevering, byttevirksomhed, katalogisering*. - Reykjavik: Landsbókasafn Íslands, 1975.
- 3) »Frå informasjon til kulturarv.« *Noregs offentlege utgreiingar*. NOU 1984: 3. (All Scandinavian acts of legal deposit in force are included in this publication except the Danish act). - An English summary of this report has recently been published.
- 4) *Komitéanmietintö 1973*: 128. Helsinki 1973.
- 5) *Bevara ljud och bild* (SOU 1974: 94), *Dagspress på mikrofilm* (Utbildningsdepartementet 1975: 4), *Plikt-exemplar av skrift* (DsU 1977: 12).
- 6) *Guidelines for legal deposit legislation*. - Paris: UNESCO, 1981.
- 7) Estrid Bjerregård. »Legal deposit - purpose and scope in modern society.« *Libri* 23 (1973), pp 336-337.
- 8) cfr. also: Lise Hesselager. »The dust of one age is the gold of another.« *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*. 67 (1980), pp 45 and 52.
- 9) Esko Häkli. »Legal deposit legislation in Finland and Sweden.« In »Pflichtexemplargesetzgebung«. *Bulletin/ Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche*. 18 (1982), p 35.
- 10) *Idem*, p 33.

Survey of the rules

General

	Denmark	Finland	Iceland	Norway	Norwegian proposal	Sweden
Deposit arrangement	decentr.	centr.	centr.	decentr.	centr.	decentr.
Compensation				on request	on request	

Paper documents ¹⁾

Act in force	1927 ²⁾	1980 ³⁾	1977 ⁴⁾	1939 ⁵⁾	1984 ⁶⁾	1978 ⁷⁾	
Deposit criterion	printing	multicopying	multicopying	multicopying	publication	publication	
Number of copies	3	6 (7)	4	3	5 (6)	7	
Depositor	Produced in country	producer/publisher	producer	producer	producer/publisher	producer	
	Produced abroad	publisher	publisher	publisher	publisher	publisher	
	Imported		importer		importer	distributor	
	Co-products	producer	producer	producer	producer/publisher	publisher	producer
	Multi-media		publisher	publisher		publisher	ordering body, publ.
	Time limit	semiannually	quarterly	annually	semiannually	after publ., quarterly	quarterly

Other media ¹⁾

Microforms ⁸⁾	-	-	-	-	5 (6) copies	-
Machineread. files					1 copy (Natl. libr.)	
Sound recordings		2 copies	3 copies		2 copies (Natl. libr.)	1 copy (Archives)
Videogram (cassettes)		2 copies (Film arch.)			1 copy (Film Inst.)	1 copy (Archives)
Other visual recordings ⁹⁾		2 copies			5 (6) copies	
Motion pictures	¹¹⁾				2 copies (Film Inst.)	1 copy (Archives)
Broadcast programmes					1 copy (Arch. or libr.)	1 copy (Archives)

Notes

- 1) includes printed or multicopied texts, pictures, maps and music.
- 2) printer's deposit of one copy with the Royal Library and the State and University Library in Århus, and publisher's deposit of one copy with the University Library in Copenhagen (humaniora or science section) on request within a month after the announcement of an item in the national bibliography. Copenhagen newspapers are deposited automatically. Offprints and unchanged reprints are not claimed.
- 3) centralized producer's deposit with Helsinki University Library, from where material is distributed to Åbo Academy Library, to the university libraries in Åbo, Jyväskylä, Uleåborg and the Library of Parliament. Only two copies of newspapers are deposited, one in Helsinki and one in the Academy Library or the University Library (in Swedish language) in Åbo.
- 4) centralized producer's deposit with Landsbókasafn Islands, which keeps two copies and distributes copies to Amtsbókasafn in Akureyri and the University Library. The copies of Landsbókasafn and Amtsbókasafn are national copies. Deposit of a maximum of ten copies may be required of subsidized material. The number of copies is reduced, if there are changes within an impression.
- 5) producer's deposit of one copy with the University Library in Oslo and publisher's deposit on request with each of the university libraries in Bergen and Trondheim (within three months after the announcement of an item in the national bibliography). Reprints without alterations are not claimed.
- 6) centralized deposit with the National Library of one copy by the producer and one copy by the publisher, one of which is the national copy. The National Library distributes copies to the university libraries in Bergen, Trondheim and Tromsø. Further, one copy of Sámi literature imported in Norway is deposited with a special library in Karasjok. Only two copies of newspapers and weeklies are deposited with the National Library by the publisher. The three university libraries shall only receive microform copies of such material. The publisher must make his deposit immediately after publication at the latest.
- 7) producer's deposit with the Royal Library and the university libraries in Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg and Umeå. The copies of the Royal Library and the University Library in Lund are national copies. Three copies of newspapers are deposited: two with the Royal Library (one is used for microfilming) and one with the University Library in Lund. Only two copies of reprints without alterations are deposited. Two copies of multimedia products with integrated texts of independent value are deposited with the libraries just mentioned. All other non-book material goes to the Archives for Sound and Visual Recordings.
- 8) In Iceland two copies of sound recordings are deposited with Landsbókasafn and one with Amtsbókasafn. In Finland sound and visual recordings (except video cassettes) go to Helsinki and Jyväskylä. Both in Finland and Sweden non-book material must only be deposited when reproduced in at least fifty copies. Depositors are in Iceland the publisher, in Finland the producer and in Sweden the ordering body, the producer or distributor. According to the Norwegian proposal machine-readable files, motion pictures and video cassettes are deposited by the publisher. Otherwise the rules for paper documents are observed.
- 9) Only two copies of secondary material published simultaneously with or after a printed publication must be deposited. Microfilming for archival purposes is excluded from the deposit.
- 10) Only the Norwegian proposal includes original photographs on paper separately published.
- 11) According to an Act of Motion Pictures and Cinemas from 1977 the producer of a motion picture may be requested to produce a copy for the Danish Film Museum at cost price.

PERIODICAREGISTRERING OG NATIONALBIBLIOGRAFI

En introduktion til ISDS (International Serials Data System)

Et internationalt system for registrering af tidsskrifter og andre periodiske publikationer

Af Lise Hesselager, København

»The long and thorny path traversed by the International Standard Serial Numbering System« (1).

Historik

I de senere år har biblioteker, dokumentationscentre, forlag og andre, der har med informationsformidling at gøre, i stigende grad taget EDB-teknikken til hjælp i arbejdet med at kontrollere den mangeartede og voksende publikationsmængde. Tendensen går i retning af, at al udveksling af oplysninger (data) om publikationer vil komme til at foregå mellem datasystemer på alle niveauer, og automatiseringen har medført, at man har udviklet standardkoder, der præcist og éntydigt kan identificere de enkelte publikationer. For bøgernes vedkommende er denne kode det nu godt indarbejdede standardbognummer ISBN.

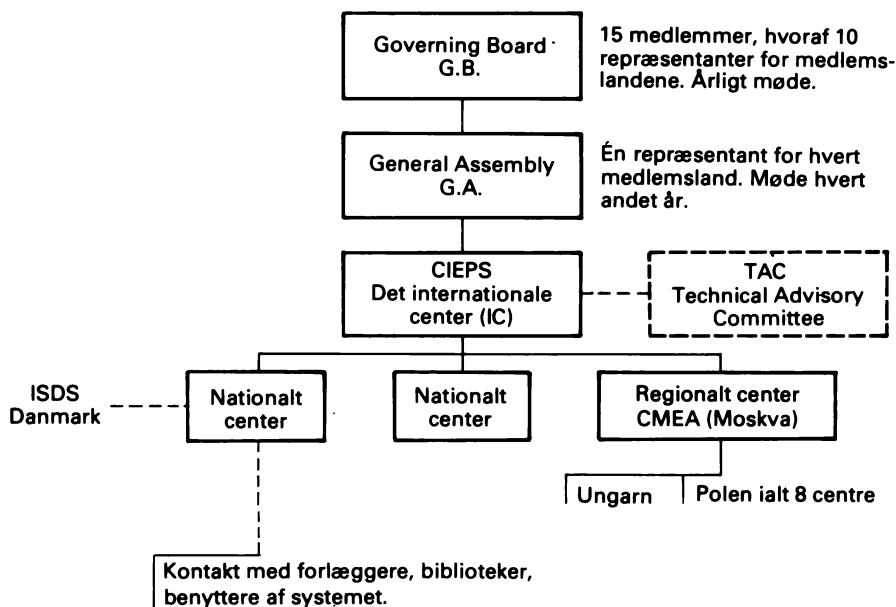
Det har taget længere tid at udvikle et analogt system for tidsskrifter, og de særlige problemer, der er forbundet med tidsskrifters registrering, forudsætter et langt mere centraliseret internationalt system end tildelingen af bognumre. Tidsskrifter kan ændre titel, udgivelsestakt, format etc., og har et liv eller en historie, der i mangt og meget minder om menneskers: de opstår og dør, indgår forbindelser (ofte flere ad gangen) og opløser dem igen, indgår nye forbindelser, former sig etc. Ofte har de et så kompliceret livsmønster, at man for at kunne gennemskue det må være i besiddelse af intuition og kombinationsevne. De særlige krav, som tidsskriftregistreringen stiller, har ført til udviklingen af et særligt kodenummer ISSN (International Standard Serial Number), et særligt system for dets anvendelse og for kontrol med anvendelsen.

Standardnummerets historie går helt tilbage til 1968, og fra starten var det egentlig kun meningen, at det skulle anvendes inden for USA's grænser. Først i 1970 blev den foreslåede standard fremsendt til ISO/TC 46 Working Group I for

nummersystemer med henblik på en international anvendelse, og det blev Jerrold Orne (American National Standards Institute), én af systemets initiativtagere, der sammen med Lawrence Livingston (Council on Library Resources) fik den opgave at præsentere forslaget på internationalt plan i Oslo 1970. Allerede her blev det vedtaget at lægge det amerikanske forslag til grund for videre overvejelser, og det blev drøftet i detaljer i Lissabon i 1971. Trods hindringer i form af konkurrerende forslag gik man herefter i gang med iværksættelsen af det amerikanske forslag: »Although efforts to move the international standard in this area were intermittently suspended or harpooned by new proposals for international implementation under UNISIST, efforts toward implementation proceeded without delay« (2). En ISO-standard blev udarbejdet i 1971, og ISSN var hermed en realitet. Det skulle anvendes for tidsskrifter, aviser, årbøger, monografiserier og andre periodiske publikationer, her for nemheds skyld under ét betegnet som »periodica« i mangel af en bedre oversættelse af begrebet »serials« (3). Inden for rammerne af UNESCO's World Science Information Programme (UNISIST) blev der herefter oprettet et internationalt system ISDS (International Serials Data System) for registrering af periodica på grundlag af den af Martin og Barnes udarbejdede rapport (4).

ISDS er et netværk af organisationer på to niveauer, et internationalt center i Paris (IC eller fransk CIEPS) og nationale eller regionale centre over hele verden, der hver for sig er ansvarlige for periodicaregistreringen inden for deres område. Disse arbejder efter bestemte konventioner, herunder regler for bibliografisk beskrivelse, som er fastsat i *Guidelines for ISDS* (5).

Oversigt over systemet

Antallet af centre er stærkt stigende – siden 1974 er der oprettet ca. 40 – og også i Skandinavien er man fulgt med udviklingen. Finland oprettede det første nordiske center: National Centre for ISDS. Helsinki University Library. Siden er et svensk center blevet etableret: Swedish National Centre for ISDS. Bibliographical Institute of the Royal Library, og senest et norsk: ISDS Norway. Norwegian Centre for the registration of serials. Universitetsbiblioteket i Oslo. I 1975 indgik Det kgl. Bibliotek kontrakt med IC om oprettelse af et nationalt center i Danmark: ISDS Danmark. Nationalt Center for International Serials Data System. Centrets primære opgave er at registrere periodica, der er begyndt at udkomme efter 1. januar 1976, eller som har ændret titel efter denne dato. Centret efterkommer endvidere anmodninger om tildeling af ISSN til periodica, hvis udgivelse er påbegyndt før denne dato.

I oktober 1976 afholdtes den første generalforsamling i ISDS. Hovedformålet var tiltrædelse af statutterne for IC, som var udarbejdet og udsendt som tillæg til overenskomsten mellem UNESCO og den franske stat om oprettelse af IC (6), og valg af Governing Board. Tiltrædelse af statutterne var en nødvendig forudsætning for

valgbarhed til G.B. På grund af statutternes vage formulering m. h. t. medlemslandenes økonomiske bidrag til opretholdelsen af IC opstod den uheldige situation, at kun 13 landes regeringer havde kunnet tiltræde dem. Af disse blev følgende lande repræsenteret i G.B.: Australien, Vesttyskland, Ungarn, Nigeria, Polen, Thailand, England, USSR. Således blev ved en slags skæbnens ironi USA, hvorfra initiativet til standardnummereringen var kommet, ikke repræsenteret. Det var næppe heller helt tilfældigt, at man lod de sidste to pladser for medlemslande i G.B. stå tomme i den første to-årsperiode, og at Canada og USA fik observatørstatus.

IC's ressourcer består af bidrag fra den franske regering og UNESCO. Frankrig har siden 1971–72 gradvis hævet sit bidrag fra 615 000 FF til 972 200 FF i 1976, medens UNESCO's bidrag er faldet fra 70 000\$ i 1971–72 til 13 500\$ i 1976. Efterhånden som netværket af centre udbygges, vil disse tilskud blive utilstrækkelige, og det er helt nødvendigt, at medlemslandene yder bidrag til systemets opretholdelse. Det er nu blevet pålagt IC at udarbejde et langtidsbudget; således at de enkelte landes regeringer i tide kan indregne de eventuelle tilskud i deres budgetfor-slag.

Tradition og reformer

En vis forudindtagethed eller forståelseshæmning præger nok ofte bibliotekarerne i et gammelt bibliotek i deres forhold til EDB. De ved erfaringsmæssigt, hvor vanskeligt og ofte skæbnesvangert det kan være at foretage radikale ændringer i behandlingen af bogmasser indsamlet gennem flere hundrede år. I Det kgl. Bibliotek har man vel efterhånden accepteret kortkatalogerne, som kun for et par decennier siden helt har afløst de systematiske protokolkataloger (7). Selv nok så veludtænkte emnekort kan dog ikke erstatte det overblik, man får ved at læse en lang stribe bogtitler lodret, og forudsat at benytteren har et elementært kendskab til gotisk skrift (sic!), lettes orienteringen yderligere af forskellige generationers håndskrift. EDB-teknikken har igen åbnet mulighed for fremstilling af kataloger i bogform. Blot synes udviklingen nu at være gået et skridt frem for atter at gå to tilbage, eftersom trykningen af kataloger er så kostbar, at der er udsigt til kataloger, der kun kan læses ved hjælp af læseapparater. Selv om læseapparatet til sidst bliver en dataskærm, kan man nok fundere lidt over, hvordan det i længden vil være at stirre på en flimrende tekst, værre end den, vi kender fra fjernsynet. Et andet forhold, som også præger bibliotekarernes forhold til EDB, er forståelseskløften mellem de rene teknikere og bibliotekarerne. Bibliotekarerne har svært ved at formulere deres ønsker rigtigt og er tilbøjelige til at stille for store krav til teknikken, medens på den anden side teknikerne ligesom rationaliseringseksperterne vanskeligt kan overkomme til bunds at kende det materiale, de skal anvende teknikken på.

Der er meget, der kan forklare, omend ikke helt undskylde, bibliotekarernes frygt for at bryde bibliotekstraditionerne og deres skepsis over for de mange nye, med forkortelser betegnede organisationer, der i dette århundrede tilbyder at løse vore problemer. På baggrund af kendskabet til den nationale litteratur i Det kgl. Bibliotek måtte de bibliotekarer, der beskæftigede sig hermed, således også erkende at nære et vist forbehold over for ISDS, hvis imponerende formål var »to provide a reliable registry of world serial publications, covering the full range of recorded knowledge«. Her drejede det sig

åbenbart ikke blot om den videnskabelige del, men hele den nationale tidsskriftproduktions brogede flora, stort set kendetegnet ved manglende stabilitet i udgivelsesform og øvrige karakteristika. Projektet virkede så overvældende, at det var uden større forventninger, bibliotekarerne forsøgte at sætte sig ind i, hvad der foregik på internationalt plan.

Observatør på den internationale arena

I starten syntes periodicaregistreringen ikke at åbne så vide perspektiver. Man havde allerede et internationalt standardnummer for bøger. En naturlig konsekvens måtte være, at man nu også indførte et identifikationsnummer for tidsskrifter. Tiden skulle dog vise, at det drejede sig om meget mere. Monografiserier var indbefattet i projektet, hvilket betød, at monografier, som indgik i en serie, ville få både et ISBN og et ISSN. En ISO-standard skulle udarbejdes. Det lyder enkelt, men det var det ikke. Ekspert, forlægger og andre interesserede førte lange og indgående forhandlinger på adskillige konferencer om dette nummer, før der opnåedes enighed om, at det skulle bestå af syv cifre + et kontrolciffer, beregnet efter modulus 11. At de resulterende otte cifre skulle angives i to grupper på hver fire cifre forbundet med en bindestreg var heller ikke en enkel sag – skulle der være en bindestreg eller ikke? – og det tog lang tid at nå frem til den endelige afgørelse, at ingen af disse cifre skulle være betydningsbærende, således som det er tilfældet i ISBN. Af de bibliotekarer, som til sin tid skulle iværksætte det arbejde, der hermed indvarsledes, var kun et fåtal tilstede som observatører. Deriblandt var deltagere fra Det kgl. Biblioteks Danske Afdeling, som i 1973 af UNESCO blev udpeget til dansk center i ISDS. Vore hjemlige pionerer fra Faustprojektet havde allerede været med i diskussionerne om ISBN og var scenevante deltagere.

Hvad der især karakteriserede disse tidlige forhandlinger, var den stramhed, hvormed de blev ført. Der var ingen begejstrede visioner m. h. t. hvad dette standardnummer kunne bruges til, ingen udskejelser i debatten. Deltagere vil huske kanadien Roy C. Sharp, Q. C., som forgæves prøvede at bringe copyright-problemer på bane. Han havde udtænkt et system til standard-

Nordisk tidsskrift för bok- och biblioteksväsen 65 (1978)

numres udnyttelse ved computer-beregning af royalties for fotokopiering og havde fremsat sine interessante synpunkter i artiklen »Licensing the photocopier«. Kopieringsproblemet, som ikke er blevet mindre med årene, synes dog stadig uløst.

Andre mere jordnære ideer fandt heller ikke gehør, og om nogen havde forventet, at en videre udbygning af standardnummeret med henblik på accessionskontrol og artikelindexering skulle diskuteres, blev disse forventninger i hvert fald skuffet.

Forklaringen på, at formålet med standardnummerets indførelse næsten helt trådte i baggrunden, formuleredes således af én af de tilstedeværende eksperter: det drejede sig om at nå til enighed om et (eller andet) standardnummer for periodica, og en sådan enighed var erfaringsmæssigt så vanskelig at opnå, at det var vigtigt ikke at afspore debatten med problemer og visioner, som kunne forhindre den fundamentale vedtagelse af *et standardnummer*. Snart blev det klart også for den uindviede observatør, i hvor høj grad internationale EDB-forhandlinger afspejler storpolitiske forviklinger, omend konsekvenserne er knap så fatale på dette område. For bibliotekarerne var dog konsekvenserne temmelig vidtrækkende, selv om først praksis har afsløret dem i hele deres udstrækning.

To meget væsentlige afgørelser blev truffet, dog ikke uden sværdslag: Det internationale center for registrering af periodica skulle oprettes i Paris, og det indflydelsesrige amerikanske forlag R. R. Bowker Co. opnåede sanktion til at tildele numre til de mange publikationer fra hele verden, som registreres i 1) *Ulrich's International Periodicals Directory*, 2) *Irregular Serials and Annuals: An International Directory* og endelig – senere – i 3) *New Serial Titles Cumulation 1950–70*, ialt ca. 300 000 titler.

Den første afgørelse betød et fransk internationalt center på godt og ondt, og den anden betød et enormt kontrolarbejde for de nyoprettede nationale og regionale centre, som ikke kunne tildele et eneste nummer til ældre publikationer uden at kontrollere Bowker-numrene. Alle Bowker-bibliografiernes fremragende kvaliteter ufortalt: det var ikke at forvente, at tildelingen af numre kunne undgå at skabe ravage. Man havde ikke gjort noget forsøg på at give titlerne

den form, de skulle have ifølge ISDS-specifikationerne (havde måske ikke haft nogen mulighed for at gøre det), og trods et uhyre grundigt redaktionsarbejde var kontrollen af de enkelte indførsler utilstrækkelig. Eksempelvis havde to sektioner af et periodicum, som var beskrevet i én indførsel, kun fået et fælles ISSN, og et dansk periodicum havde fået finsk ISSN, fordi man havde læst Helsingør som det bedre kendte Helsinki; enkelte titler var vanskelige eller næsten umulige at identificere. Da man senere ved oprettelsen af en database i Paris fortsatte nummergivingen, kompliceredes situationen yderligere, fordi de samme titler ofte figurerede både i Bowker-katalogerne og Paris-basen. I mange tilfælde fik ét periodicum to ISSN, eller vice versa, og mange numre måtte senere slettes. Alt i alt var det en slem arv, man efterlod til de nationale centre, som med tiden skulle fortsætte arbejdet. Det er ikke ligefrem et skoleeksempel på, hvordan et EDB-arbejde skal gribes an, men man imponeres af dette amerikanske initiativ.

Bowker har et effektivt system til at bringe sine oplysninger up-to-date, bl. a. ved henvendelser til udgivere, og brugte sine sædvanlige kanaler til at orientere disse om anvendelsen af ISSN. Dog var det vel ikke realistisk at forvente, at ISSN kunne indarbejdes uden den decentralisering af opgaven, som ISDS har valgt at indføre. Endnu i 1977, da den Bowker'ske nummergiving forlængst er ophørt, er der stadig dønninger af den, idet det ukuelige forlag nu til nogen forvirring for både udgivere af periodica og nationale centre har udsendt nye breve for at sikre sig, at de tildelte numre stadig gælder! Alt taget i betragtning må det tilføjes, at anvendelsen af ISSN i de verdenskendte amerikanske kataloger har haft uvurderlig betydning for projektet som helhed.

Efterforskningen af titlerne er et helt kapitel for sig, og man forvilder sig let i de amerikanske katalogiseringsreglers og det korporative forfatterskabs labyrinter, når man leder efter et system i opstillingen af de danske titler under henholdsvis Danmark + udgivende institutions navn, Copenhagen + udgivende institutions navn, under den udgivende institutions navn alene (til tider i en form, som ikke forekom på titelbladet) eller under selve titlen. Normalt skimtes en stringens i principperne, men man

kan alligevel godt blive lidt bekymret ved tanken om de netop indførte anglo-amerikanske katalogiseringsregler (British text) i danske biblioteker, når man finder Rigsarkivets og Rigsbibliotekar-embedets publikationer under Danmark, Det kgl. Biblioteks publikationer under Copenhagen og *Meddelelser fra Rigsbibliotekaren* (som her optræder uden sit embede) hverken det ene eller andet sted, men under titlen slet og ret. Rigsbibliotekaren kan imidlertid glæde sig over, at en embedsbetegnelse i de nye danske katalogiseringsregler sidestilles med et korporationsnavn, således at han formentlig i danske kataloger vil kunne finde sig selv i nærheden af sit embede (8). Henvisninger klarer en del af problemerne, men lad det være tilgivet det uerfarne danske center, at det ikke fandt *Årsberetning fra Københavns Sporveje* under Copenhagen + det hjemmestrikede institutionsnavn »Copenhagen Sporveje« og derved kom til at forsyne publikationen med et ekstra ISSN, en katastrofe fra et EDB-synspunkt.

Videre perspektiver

Det internationale center har hidtil ikke været særlig stærkt økonomisk funderet og har først i 1976 opnået officiel status ved kontrakt mellem den franske stat og UNESCO. Det har derfor ikke været i stand til at yde megen hjælp til de nationale og regionale centre, hverken hvad angår selve oprettelsen eller den daglige ledelse. Der var mange problemer i indledningsfasen, og kommunikationen med Paris var ikke alt for god. Når samarbejdet alligevel er kommet til at fungere godt, skyldes dette i høj grad centrets leder, Marie Rosenbaum, som er i besiddelse af en sjælden kombination af lederevner og sagkundskab. Hertil kommer et i denne sammenhæng uvurderligt sprog-talent. Marie Rosenbaum behersker henimod en halv snes sprog, heraf engelsk foruden naturligvis fransk til fuldkommenhed.

For at skabe et fundament for periodicaregistreringen blev der oprettet en database i Paris ved fletning af en række eksisterende magnetbånd: *Chemical Abstracts*, *BIOSIS*, *INSPEC*, *Bulletin Signalétique*, *Geological Abstracts*, ialt omfattende ca. 25 000 periodica, især naturvidenskabelige og tekniske. Disse forsynedes

med ISSN af IC, der herefter fortsatte den af Bowker påbegyndte virksomhed. Da ingen af disse periodica ifølge sagens natur var registreret efter de særlige ISDS-specifikationer, har det franske center haft et vanskeligt arbejde med at skabe overensstemmelse med disse. Det gælder især den særlige titelkonstruktion, som ISDS foreskriver, den såkaldte key-title (nøgletitel). Publiceringen af materialet har derfor været stærkt forsinket, ikke mindst fordi mange af de nyoprettede centre efter at have set en udskrift af deres eget lands periodicatitler i databasen udtrykte et indtrængende ønske om at få lejlighed til at foretage korrektioner og tilføjelser af manglende data. For centre repræsenterende sprog, der lå det franske center fjernt, har en sådan korrektion tydeligvis været højst tiltrængt.

Betydningen af ISSN i forhold til ISBN er allerede antydet. Meningen med oprettelsen af et internationalt center var også oprettelsen af en international database, hvori hele verdens periodica med tiden skulle indgå, ikke blot nutidens og fremtidens, men også fortidens. Projektet er fascinerende. Hermed er det klart, at Det kgl. Bibliotek for Danmarks vedkommende ville have den bedste mulighed for at foretage denne registrering, for kun dette bibliotek har ved en ubrudt pligtaflevering siden 1697 (som det tredje i verden efter det franske og svenske nationalbibliotek) modtaget alle publikationer, som er blevet fremstillet i Danmark. Om dette imponerende projekt lykkes, afhænger af mange ting, bl. a. om de enkelte lande vil investere tilstrækkeligt i projektet. Lykkes det, er det i hvert fald virkeliggørelsen af en del af bibliotekarens ønskedrøm: universalbibliografien.

Når man ser på antallet af medarbejdere i de forskellige centre: fra 1–2 i de mindre lande til omkring 12 i de største, og på antallet af registreringer, som hidtil har kunnet præsteres, virker disse tal måske ikke særlig imponerende. På det seneste af de årlige arbejds møder, som afholdtes i Moskva i maj 1977, opgav nogle af de større centre det samlede antal registreringer, de havde foretaget siden deres oprettelse i 1974: Kanada: 14 500 (for året 1976/77: 6 500), England: 5 600, Vesttyskland: 5 000. Ved vurderingen af disse tal må man tage i betragtning, at selve organisationsarbejdet er meget tidkrævende. Herunder hører forberedelse til og deltagelse i nødvendige

møder, kontakt med forlæggere (omfattende en del kontorarbejde), korrespondance med IC og andre centre, arkivarbejde. Mange centre opererer med meget små penge, men de største problemer har uden sammenligning det internationale center med kun 10½ medarbejdere og et deficit på budgettet for 1977 på 372 729 FF. UNESCO støtter normalt ikke noget projekt i mere end fem år, og Frankrig kan ikke forventes at ville forøge sit tilskud, efterhånden som ISDS udvider sine aktiviteter. Situationen er således yderst vanskelig, men – begyndelsen er gjort, et internationalt samarbejde er skabt, hvilket i sig selv er en fantastisk ting, og forhåbentlig kan dette samarbejde snart fremvise så gode resultater, at forøget respekt om projektet kan føre til forøgede ressourcer. Den længe ventede publicering i en microfiche-udgave af det centrale register, nu omfattende ca. 50 000 titler, må kunne medvirke hertil.

Et centers start

Det var lidt af et pionerarbejde at opbygge et nationalt center uden at have nær kontakt med nogen af systemets grundlæggere eller mulighed for at blive oplært i Paris. En længe annonceret håndbog for nyoprettede centre lod vente på sig. I løbet af 1974 var de første centre blevet etableret, og det travle internationale center opretholdt en olympisk tavshed, som åbenbart først ville blive brudt, når en kontrakt var underskrevet, og det allerede udnævnte center havde fået sin nummerblok. De grundigt studerede Guidelines for ISDS sagde ikke noget om, hvordan man opbyggede et center, og det praktiske arbejde i det hele taget skulle gribes an. Med bekymring observerede man, hvordan den ene *ISDS Bulletin* efter den anden dukkede op med danske titler, der var registreret i udlandet, og det kunne forudses, at jo længere man nølede med at iværksætte arbejdet, desto større ville revisionsarbejdet blive. På grundlag af oplysninger indhentet under et kort besøg i Paris blev en kontrakt indgået i slutningen af 1975, som egentlig kun forpligtede centret til at foretage en regelmæssig registrering, ikke i nogen bestemt takt. Anmodninger fra udlandet (i praksis hovedsagelig fra USA) om registrering skulle dog efterkommes omgående. En forudsætning for arbejdets påbe-

gyndelse syntes at være valget af systematik, da klassemærke var et obligatorisk dataelement. Det har siden vist sig, at ikke alle centre har anskuet situationen helt på samme måde, idet faktisk kun halvdelen af titlerne i det centrale register er forsynet med klassemærke. Valget stod mellem LC (den i Library of Congress anvendte systematik), UDC og DDC. Man var ikke på Det kgl. Bibliotek fortrolig med nogen af disse systemer – man anvender den danske variant af Dewey's system til den danske litteratur – men valgte efter nogen overvejelse DDC. Forskellige formularskrivelser skulle fremstilles: et såkaldt worksheet (registreringsbilag) og formularskrivelser beregnet på udsendelse til udgivere af periodica. En brochure, som kunne beskrive systemet og udbrede kendskabet til det, var også nødvendig. Nogen egentlig propaganda for centrets virksomhed har dog foreløbig slet ikke været på tale på grund af en yderst ringe bemanding.

Ifølge kontrakten var centret forpligtet til at registrere periodica, der begyndte at udkomme eller ændrede titel efter 1. januar 1976. På grund af accessionsformen, pligtafl levering, indgår størsteparten af den nationale litteratur op til et halvt år efter udgivelsen til Det kgl. Bibliotek. Lige før jul arriverede det første materiale fra Paris med besked om, hvordan man skulle prioritere arbejdet, og en lakonisk oplysning om den tidligere nummervgivning, men iøvrigt uden advarsler om nummersystemets faldgruber, og så ellers held og lykke! Der var et halvt år til at sætte det hele i system.

Fra Paris kom: en nummerblok, en udskrift af de danske titler i Bowker-katalogerne minus den bindstærke *New Serial Titles*, hvilket egentlig var lovet, en udskrift af de danske titler i den internationale database + en række supplementer (*ISDS Bulletin*), den internationale forkortelsesliste også med supplementer og en bunke delvis udfyldte registreringsbilag med vedhæftede fotokopier af titelblade på periodica, som ikke havde kunnet behandles, fordi man havde for få eller mod hinanden stridende oplysninger om dem. Kort efter arriverede også en hel del anmodninger om ISSN, som havde hobet sig op i Paris. De tilsendte registreringsbilag var forsøgsvis udfyldt og fungerede derfor som en slags – højst tiltrængt – undervisningsmateriale, hvilket sik-

kert var helt utilsigtet. Fejl, der skyldtes manglende kendskab til det danske sprog, var let gennemskuelige.

Det første problem var fremtagningen af materialet, som for størstedelens vedkommende befandt sig i bibliotekets fjernmagasiner, da naturvidenskabelige og tekniske periodica normalt ikke benyttes på Det kgl. Bibliotek. Mange af disse var begyndt i det forrige århundrede, og både af hensyn til den fuldstændige registrering og på grund af det ældre katalogiseringssystemets utilstrækkelighed i en ISDS-sammenhæng viste autopsien sig at være en nødvendighed, selv om ISDS kun omfatter de mest basale dataelementer. Monografiserier er således i ældre tid overhovedet ikke registreret som periodica – naturligt nok, da man kun havde ét katalogkort for hver publikation – og titelskift var ikke altid registreret med lige stor stringens.

Når man får et EDB-system på nært hold og ved kontakt med centre i forskellige automatiseringsfaser forstår, hvad det egentlig kan præstere, forekommer arbejdet den partner i samarbejdet, som helt er henvist til manuelle operationer, ekstra tungvindt. Langsomt omvendes man til en mere positiv vurdering af de tekniske fremskridt, og man kan endog gribes af en vis utålmodighed, når man ser resultaterne af sit eget majsommelige arbejde, som ligger gemt i en ringbog i Det kgl. Bibliotek, kaldt frem på en data-skærm i London fra en database i Ohio. Hvad det automatiserede system ved fletning af bånd og rigtig programmering klarer ved udskrifter, bliver »manuelt« til besværlige arkivsystemer (registre over titler, brugte ISSN etc.). Søgning over en terminal bliver til en endeløs række opslag i supplementer – ukumulerede, fordi det er billigere – som ustandselig udspys ved hjælp af den moderne teknik. I det aktuelle tilfælde: Af hensyn til nummerkontrollen og eventuelt også sikringen af, at titelkonstruktionen er unik, er det nødvendigt at foretage opslag i Bowker-katalogerne (ofte tre steder, fordi man ikke er sikker på reglerne for titelindførelse), i udskriften af Paris-basen + på et vist tidspunkt 5 supplement og i det hjemlige, manuelt førte register. Et af dataelementerne er titelforkortelse, og også her er man henvist til at foretage opslag i en international forkortelsesliste + 6 supplement. Ialt – i værste fald – 20 opslag foruden de sædvanlige

opslag i nationalbibliografien og bibliotekets egne kataloger for hver titel.

De allerede registrerede periodica befandt sig på forskellige behandlingsstadier. For Bowkerpublikationernes vedkommende skulle kun numrene bruges. Selve titelbeskrivelsen kunne man se bort fra, da den ikke på noget punkt var i overensstemmelse med ISDS-specifikationerne. For Paris-basens vedkommende skulle de acceptable data bevares – det drejede sig kun om at indsende korrektioner og tilføjelser + eventuelt kassere numre ved fejltildeling. Det viste sig hurtigt at være langt besværligere at foretage disse korrektioner end at registrere en ny titel. I de mere komplicerede tilfælde var tilstedeværelsen af amerikanske, franske og danske data nærmest en »embarras de richesse«, og det kunne være et helt puslespil at plukke de korrekte ud og slette de forkerte. Det kunne være vanskeligt overhovedet at identificere en titel, og man hypnotiseres i nogen grad af forkerte oplysninger. Det gjaldt om at klare alle problemer ved denne revision, da de under alle omstændigheder ville dukke op på et eller andet tidspunkt.

Da de tilsendte registreringsbilag var korrigeret og anmodninger om numre var besvaret, var næste punkt at rette titlerne i Paris-basen før offentliggørelsen, ialt ca. 200 (De ca. 1 400 danske titler i Bowker-katalogerne kunne man registrere efterhånden som man stødte på dem. På et eller andet tidspunkt vil numrene dog blive erklæret gyldige-det ske sent!). I alle tilfælde mangler klassemærke, i mange tilfælde også andre data, og en revision må derfor under alle omstændigheder foretages, selv om den ikke nås inden basens offentliggørelse.

Endnu sender kun de færreste centre magnetbånd til Paris (USA, USSR), men overlader indlæsningen til IC. Ifølge Moskvarapporterne foretrækker Vesttyskland i øjeblikket af tekniske grunde at betale IC for denne service. England har sendt flere test tapes til Paris, men har problemer med tilpasning af eksisterende programmer, og der har ikke været megen tid til ISDS, fordi alle eksperter i the British Library i den senere tid har været fuldt optaget af BLAISE-systemet, som er en del af EURONET-projektet. Kanada har stadig problemer med at konvertere CAN/MARC til ISDS-formatet af grunde, som senere vil blive omtalt: uoverensstemmelse

ISDS International Centre		ISDS DENMARK Det kongelige Bibliotek Christians Brygge 8 DK-1219 Copenhagen K Denmark	
%COR	%CRE	Code: h	
		Date: 76-02-26	
status Etat	start date date de début	end date date de fin	country pays
%008 &b d &c 1939 &d 1960 &e dmk &f b &g h &h p &i a &j mnl			
%022 ▲▲ &a 0105001X %022 ▲▲ &z			
%222 ▲▲ &a Acta linguistica			
%210 ▲▲ &a Acta linguist.			
%245 ▲▲ &i Revue internationale de linguistique structurale			
%260 ▲▲ &i a Copenhagen & b Einar Munksgaard			
%550 ▲▲ &a			
%082 ▲▲ &b 405		%030 ▲▲ &	
%510 ▲▲ &i a			
%780 ▲▲ &i a			
%785 ▲▲ &i a Acta linguistica Hafniensia & x 03740463			
%7792 ▲▲ &i a			
%7892 ▲▲ &i a			
%7592 ▲▲ &i a			
%7692 ▲▲ &i a			
%7872 ▲▲ &i a			
% FIN			

C.L.L. 28218

Fig. 1-2. De to registreringsbilag viser en »linking« af to titler. Acta linguistica afløses i 1965 efter en pause i udgivelsen af Acta linguistica Hafniensia. I denne indgår en anden titel: Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague.

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 65 (1978)

ISDS	International Centre	Amendment to base file		ISDS DENMARK	
		008, b,c,f,h,i	780	Det kongelige Bibliotek	
%COR	%CRE	246	789	Christians Brygge 8	
		550		DK-1219 Copenhagen K	
		082		Denmark	
				Code: h	
				Date: 76-02-26	

	status Etat	start date date de début	end date date de fin	country pays	freq. périod.	code centre	type genre	alph.	language langue
%008	&b C	&c 1965	&d	&e dm k	&f B	&g H	&h p	&i a	&j m ml

%022 ▲▲ &a 03740463 | %022 ▲▲ &z

%222 ▲ &a Acta linguistica Hafniensia

%210 ▲ &e Acta linguist. Hafn.

%245 ▲ &e International journal of structural linguistics

%260 ▲ &1a Copenhagen & b Munksgaard

%350 ▲ &e The Linguistic Circle of Copenhagen

%082 ▲ &b 405 | %030 ▲ &

%510 ▲ &1a

%780 ▲ &1at Acta linguistica & x 0105001x

%785 ▲ &1a

%7782 ▲ &1a

%7892 ▲ &1at Bulletin du Cercle Linguistique de Copenhague & x 01050206

%7582 ▲ &1a

%7582 ▲ &1a

%7872 ▲ &1a

% FIN

C.L. 28210

mellem katalogregler og ISDS. Fra Danmark er allerede afsendt et test tape, og man håber, at fremstillingen af magnetbånd og – følgelig – udskrifter vil betyde en lettelse i arkivarbejdet.

Løvrigt er det reglen, at nyoprettede centre sender registreringsbilag, indtil IC har sikret sig, at alle eventuelle misforståelser er ryddet af vejen. Her vil det måske være på sin plads at slå fast, at man skal være forsigtig med at bryde alle broer af ved indførelsen af EDB, og at det kan være klogt at affinde sig med en indkøringsfase, hvor alt arbejde udføres dobbelt.

Imidlertid kan man næppe forestille sig, at indtastningen i længden skal foregå i Paris. Det kan være vanskeligt for IC at tyde de indsendte, ofte håndskrevne, registreringsbilag på mange forskellige sprog, og indslusningen af oplysninger i databasen må nødvendigvis blive langsommere ved en centralisering af opgaven.

Guidelines for ISDS

Reglerne for ISDS er nedfældet i de af UNESCO i 1973 udgivne *Guidelines for ISDS*, et regelsæt, som af velforståelige grunde er yderst kortfattet, indtil det næsten kryptiske. Disse regler skal kunne anvendes overalt i verden og oversættes til alle tænkelige sprog. Det er derfor vigtigt, at de ikke kan misforstås, og systemets opfindere har formentlig helt bevidst gjort reglerne meget enkle og i eksemplifikationen undgået grænsetilfælde. I forordet forudses det derfor også, at reglerne vil blive revideret fra tid til anden »in the light of experience«, og allerede nu har man vedtaget at oprette en art beslutningsprotokol (decision book), hvori indsættes løsninger, efter at alle centre har godkendt dem, af problemer, som ikke har kunnet klares ud fra Guidelines.

ISDS følger ISO 2709 ligesom MARC-formatet, men indeholder kun de væsentligste dataelementer, idet formålet med ISDS som ofte fremhævet er en registrering, ikke en katalogisering. Dataelementerne er dog tilstrækkelige til en éntydig identifikation af periodicititler og til at udrede slægtskabet mellem dem. Dataelementerne er flg.: dato for seneste opdatering, centerkode, ISSN, publikationsforhold (løbende, ophørt etc.), begyndelses- og slutår, udgivelsesland, udgivelsesfrekvens, publikationsart, titlens alfabet, publikationens sprog, Coden og andre koder⁺, klassifikation (LC, UDC eller DDC), key-title,

titelforkortelse, parallel- og varianttitler, impresum, index- og referatpublikationer⁺, hvori det pågældende periodicum optages, og endelig slægtskabsforhold. På dette punkt er ISDS ret differentieret: her gøres rede for sammenhængen (links) mellem tidligere og nyere titler ved hjælp af henholdsvis 6 og 8 forskellige indikatorer, udgaver på andre sprog, supplementer og indsatte titler, andre slægtskabsforhold. Siden udgivelsen af Guidelines er et nyt dataelement blevet tilføjet: udgivende institution (korporativ forfatter)⁺. De med asterisk mærkede elementer er ikke obligatoriske.

ISDS følger en ISO-standard, men er derimod ikke i overensstemmelse med eksisterende katalogiseringsregler, således i visse tilfælde heller ikke med de anglo-amerikanske katalogiseringsreglers (AACR) bestemmelser for, hvornår der skal ske en ændring i hovedindførelsen, som i ISDS resulterer i tildeling af et nyt ISSN. Uoverensstemmelsen kan især føres tilbage til spørgsmålet om anerkendelse eller ikke-ankendelse af det korporative forfatterskab for periodica, eller sagt på en anden måde: titelkatalogisering eller hovedindførelse under korporativ forfatter. AACR, især den nordamerikanske tekst, medfører således, at periodicititler i meget stor udstrækning får hovedindførelse under korporativ forfatter, jf. de tidligere citerede eksempler. Når den korporative forfatters navn ændres, må hovedindførelsen ændres. Dette gælder kun i ISDS, når navnet på den udgivende institution alias den korporative forfatter indgår i titlen. Resultatet er, at der i nogle tilfælde ikke er, hvad amerikanerne kalder en »one-to-one relationship between AACR and ISDS records«.

To ting er karakteristiske for den tidligere nævnte titelkonstruktion i ISDS (key-title eller nøgletitel), som er uløseligt forbundet med sit ISSN. For det første gengives titlen, som den er, når den er »distinctive« – begrebet er ikke defineret – og der kan kun ske indførelse under korporativ forfatter, hvis publikationen ingen titel har. Hvis titlen indeholder et såkaldt »generic word«, dvs. et ord, der betegner en publikationsart og/eller periodicitet, fx. *beretning*, *årbog*, *meddelelser* o. l., og dette ord ikke er grammatisk forbundet med den udgivende institutions navn, konstrueres titlen fx. således: *Årbog – Danmarks Geologiske Undersøgelse*. Bemærk:

begrebet korporativ forfatter eksisterer ikke i ISDS. AACR opererer også med begrebet generisk ord, og det er interessant at konstatere, hvordan indarbejdede katalogiseringsregler har tilbøjelighed til at smitte af ved tilegnelsen af nye systemer: Flere amerikanske forfattere synes helt at glemme ISDS-økonomien og tillægger ISDS en række fortolkninger, som er opstået på amerikansk grund, og som – i hvert fald endnu – ikke officielt indgår i *Guidelines*: »ISDS defines a generic work (word?) as one which indicates the kind and/or periodicity of a publication and in its guidelines for determining which words or phrases are generic, specifically identifies the following kinds of titles as not generic:

- those with terms indicating subject content or coverage
- those with words other than those indicating periodicity or kind
- those containing or consisting of an acronym or initialism
- those with more than five nonempty words« (9).

Guidelines siger ikke noget, der kan belyse den generelle regel, heller ikke indirekte gennem eksemplerne. Selve betegnelsen »non-generic titles« forekommer ikke helt præcis – et generisk ord bliver vel ikke mindre generisk af at få en tilføjelse – der er snarere tale om, at reglen kun kommer til anvendelse, når det generiske ord står næsten eller helt alene. I modsat fald bliver titlen ganske enkelt »distinctive«.

Det korporative forfatterskab har imidlertid en tendens til at snige sig ind ad bagvejen. Enkelte nationale centre har modvilje mod at lade meget uprægnante titler stå alene, og det er derfor blevet accepteret, at man i visse tilfælde tilføjer navnet på den udgivende institution efter punktum, hvilket ikke kan undgå i nogen grad at tilsløre principperne. IC er opmærksom på faren for en udskridning i principperne og vil derfor ikke lade denne regel indgå i *Guidelines*. Det nævnes her blot som et eksempel på, hvor vanskeligt det er at fastholde et internationalt regelsæt.

Eksempel:

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Biologiske meddelelser.

Korrekt og ukorrekt beskrivelse:

Biologiske meddelelser

(korrekt)

Biologiske meddelelser. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab (acceptabelt)

Biologiske meddelelser – Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab (ukorrekt)

Sondringen mellem 2. og 3. tilfælde er ikke et udslag af pedanteri, idet tilføjelsen af navnet på den udgivende institution efter punktum ikke berører hovedreglen og derfor ikke skaber præcedens.

Den anden karakteristiske egenskab ved titelkonstruktionen i ISDS er, at den skal være unik. Den må ikke være identisk med nogen anden i verden eksisterende titel og får derfor i tilfælde af sammenfald en tilføjelse: navnet på stedet, hvor publikationen er udgivet og om nødvendigt også begyndelseår, fx. *Dens* (København), idet denne titel viste sig at have en japansk navnebroder (et tandlægeblad). Den i eksemplet nævnte titel: *Biologiske meddelelser* skal altså om nødvendigt behandles efter denne recept. Som det ses, vil det næppe være nødvendigt at tilføje noget, hvis man allerede har tilføjet navnet på den udgivende institution efter punktum. Mod hovedreglen kan man indvende, at tilføjelse af udgivelsessted ikke altid er tilstrækkelig til at gøre en titel unik, og begyndelsesår kendes ikke altid. Man kan med andre ord være nødt til at tilføje den udgivende institution. IC's direktør er ikke tilhænger af »overqualifying« og tillader ikke tilføjelser på grundlag af en formodning om sammenfald af titler.

Den letfattede, men noget kunstige titelkonstruktion i ISDS har vakt mange katalogisatorers mishag, dels fordi den ikke er deskriptiv, dels – og især – fordi det ikke vil være muligt på forhånd at vide, hvordan nøgletitlen, som fastlægges af de forskellige landes ISDS-centre, vil tage sig ud. Hertil kommer ønsket om at opbygge ISBD(S=serials) efter samme skema, som er anlagt for ISBD(M=monographs) og for det fornylig udtænkte skema for en ISBD(G=general), som skal indgå i den reviderede udgave af AACR, og som skal være en ramme for beskrivelse af alle arter af publikationer, monografier, periodica, ikke-bogligt materiale, kort og musi-

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 65 (1978)

kalier. Nøgletitlen vil derfor ikke få den betydning, som oprindeligt var tiltænkt den i den bibliografiske standard ISBD(S). Den vil blive relegeret til en ringere plads, og man vil komme til at operere med to titler (inclusive hertil svarende paralleltitler og varianttitler), en beskrivende titel (title proper) og en nøgletitel, der dog forhåbentlig i mange tilfælde vil være identiske. Alle ønsker naturligvis overensstemmelse, men der er ingen autoritet, der kan sikre den. Kun i noterne (links) vil ISBD(S) acceptere nøgletitlen. En komplikation er dette under alle omstændigheder, og man må håbe, at gevinsten ved at opretholde symmetrien mellem ISBD'erne vil opveje de negative aspekter.

ISDS og katalogreglerne

Der findes ingen internationale katalogregler. Multinationale katalogregler er de tyske, de i USSR anvendte og AACR. Størst udbredelse har AACR – »from Korea to New Zealand, from Finland to Ethiopia, from India to Guyana« (10). De anvendes ikke blot i engelsktalende lande, men også i lande, hvis biblioteksmæssige udvikling er nært tilknyttet engelsk og amerikansk praksis og tradition. Et af de vigtigste problemer i forbindelse med udveksling af maskinlæsbare data er savnet af internationale katalogregler. Problemet er blevet formuleret således: »Machine-readable records as carriers of cataloging data are sensitive to these data. Although the Anglo-American Cataloging Rules have been adopted by several countries and progress is evident in adoption of the Paris Principles for the formulation of national codes, there are no internationally accepted cataloging codes and few generally agreed upon cataloging practices« (11).

Ændring af AACR

Ønsket om at skabe større overensstemmelse mellem katalogreglerne og de nye standarder har forårsaget, at der er fremkommet forslag om en ændring af AACR's § 6 vedrørende valg af ordningselement i retning af titelkatalogisering i større eller mindre udstrækning. Traditionen for anerkendelse af det korporative forfatterskab for periodica er meget stærk, ikke mindst i USA, og

vanskeligheden ved at gennemføre en ændring i retning af titelkatalogisering fremgår tydeligt af hele periodica-diskussionen i *Library Resources & Technical Services* i den senere tid. Man mærker sig her især Michael Gormans kritik af AACR's opdeling i bogligt og ikke-bogligt materiale (periodica behandles som boglignende materiale) – »what a classificationist would call an incomplete application of characteristics of division – and that as we all know leads to cross-classification or, to use plainer English, muddle« og hans forslag om en mere logisk opdeling af publikationer i afsluttede og ikke-afsluttede publikationer uanset medium, af hvilke de sidstnævnte ifølge sagens natur må behandles efter en art »predictive cataloging«. Han udkaster også her det spørgsmål, om vi overhovedet har brug for en ISBD(S). Hvad vi har brug for til de fleste formål er »an international standard catalog entry for serials which would prescribe the elements that are to be recorded for serials and the order in which they are to be given without reference to the prescriptions of ISBD(M)«. Om *ISDS Guidelines* siger han, at »Though this is not a cataloging system as such, it does point the way for serials catalogers in that it consists of »pigeonholes« for data« (12). ISDS har dog visse mangler, som påpeges af en forsvarer for § 6, nemlig at systemet lægger vægt på »the physical description of an item as taken from a single piece at one point in time«, og han fremhæver, at »in serials cataloging, the basic intent is to describe the bibliographic unit, not the physical piece« (13). Omend det kan synes utopisk at give en fuldstændig bibliografisk beskrivelse af noget så ubestandigt som periodica, kan man dog nok beklage ISDS-økonomien i udvalget af dataelementer. Således forekommer det fra et nationalbibliografisk synspunkt utilfredsstillende, at ISDS-reglerne nu har fastslået, at beskrivelsen af et periodicum skal baseres på det nyeste bind i serien (forlag, udgivelsessted, frekvens), så meget mere som man i de fleste tilfælde vil have mulighed for at registrere de ældste data, da man er nødt til at gå grundigt til værks for at foretage en korrekt registrering. Det ville være mere tilfredsstillende at tilføje nye data i stedet for at rette i »fødselsattesten«, ikke mindst fordi det næppe er realistisk at forestille sig en à jourføring af alle data. Iøvrigt er udgiveslandet, som fx.

for interskandinaviske periodicas vedkommende ofte er skiftende, et vigtigt element for identifikationen. Et andet moment, som også taler for en mere metodisk ISDS-registrering, er, at denne i lande, som ikke tidligere har kendt til regelmæssigt udgivne periodicafortegnelser, muligvis kommer til at udgøre en del af nationalbibliografien.

CONSER-projektet

I det store amerikansk-kanadiske CONSER-projekt (CONversion of SERials), som foreløbig går ud på at foretage en EDB-registrering af ca 300 000 periodica, medvirker 12 institutioner og desuden også det amerikanske og kanadiske ISDS-center. CONSER-projektet vil derfor bidrage til væksten af den internationale ISDS-base. Ved planlægningen af dette projekt har de nye standarders indflydelse og muligheden for en ændring af AACR spillet en væsentlig rolle. Mange forskellige faktorer, herunder omkostningshensyn og ønsket om at udnytte den eksisterende katalogisering, har medvirket til at give den bibliografiske beskrivelse et præg af kompromisløsninger. Således har man som hovedregel accepteret de forskellige institutioners valg af hovedindførsel, men dog forbeholdt sig ret til at ændre den. Synspunkterne er følgende (14):

1. Fortolkningen af katalogreglerne er ikke lige præcis overalt, og den er afhængig af de på katalogiseringstidspunktet tilgængelige oplysninger.
2. AACR er under revision, og det kan betyde spildt arbejde at foretage en gennemgribende korrektion.
3. Ved indførsel under korporativ forfatter af titler, der betegner publikationens art, er det efter de reviderede regler ikke tilladt at begrænse oplysningerne efter hovedindførslen til selve titlen og »afskære« den korporative forfatter (»truncation«). Således vil det i de fleste tilfælde være muligt maskinelt at ændre indførslen fra forfatter til titel, hvis reglerne ændres.

Den væsentligste kompromisløsning angår ændrede titelindførsler. Her er der to registreringsmåder:

1. Man kan samle alle oplysninger under den nyeste titel og henvise fra den tidligere (latest-title convention), og 2. man kan afslutte den tidligere indførsel og oprette en ny indførsel, idet man henviser fra den ene til den anden (successive-title convention). Både AACR og ISDS anvender den sidstnævnte registreringsform. Man har i CONSER valgt at tillade begge former for katalogisering. Denne beslutning har man taget, fordi man 1) ikke ved, hvilken løsning den ændrede AACR vil vælge, og 2) fordi man herved sparer arbejde med omkatalogisering, og 3) fordi en opsplittning efter de eksisterende regler ved overgang til titelindførsel ville medføre en korrektion af indførsler, der var splittet op p. g. a. en ændring i den korporative forfatters navn. En ulempe er det, at man herved får dobbeltindførsler, idet den samme titel kan være indført efter begge konventioner, og at det medfører ekstra arbejde for ISDS-centrene, som kun kan tildele ISSN og nøgletitel ved den ene af registreringsformerne.

Hovedindførsel under korporativ forfatter versus titelindførsel

Spørgsmålet kan måske synes at være udelukkende af akademisk interesse i en tid, hvor teknologien har skaffet os så mange søgemuligheder, og hvor henvisningernes antal kan være legio. Spørgsmålet er dog ikke uvæsentligt, som fremhævet af Richard Anable (15). For det første er det praktisk at kunne samle oplysninger om bestand og fysisk placering i én indførsel. Endvidere påvirker valg af hovedindførsel som tidligere omtalt reglerne for, hvornår der skal foretages en ændring i indførslen. Hertil kunne man måske føje, at valget også har betydning i en fælleskatalog for monografier og periodica, og endvidere, at henvisningernes antal ikke er uden betydning i en trykt katalog. Løsningen af problemet synes at tendere imod hovedindførsel under korporativ forfatter i begrænset omfang.

Wesley Simonton resumerer de vigtigste teoretiske argumenter (16), og det kan måske være nyttigt at knytte nogle kommentarer hertil ud fra et ISDS-synspunkt.

Argumenterne for at bevare forestillingen om forfatterskab i forbindelse med periodica baseres på følgende antagelser:

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 65 (1978)

1. The concept of corporate authorship is well established—if it is applied to monographs, it must also be applied to serials, unless we are to renounce the basic principles of our rules of entry.
2. For the many serials with generic titles, corporate name represents the best approach because
 - a. the corporate name is closely associated with the title;
 - b. use of corporate heading creates a large number of small files rather than a small number of large files (under titles such as “Bulletin”, “Report”, etc.), with a resulting greater ease of searching the total file; and
 - c. if exact title is not known, a search under corporate name is much easier.

ad 2 b.

De lange rækker af titler, der begynder med uprægnante ord, er unægteligt et problem, og mange katalogisatorer vil finde det naturligt at eliminere småord etc. ved alfabetiseringen som anført i flg. eksempler, hvor disse ord er sat i parentes:

Journal (of the) American Archaeological Association

Journal – American Automobile Association

Journal (of the) Boston Athenaeum

Journal – Butterfly League

Journal (and bulletin of the) Yugoslav Association

Journal (of) librarianship

Det er hverken i et manuelt eller automatiseret system noget problem at eliminere ord ved alfabetiseringen, men »it does however smack of the kind of complex filing arrangements which bedevil large and well-established manual catalogs to this day« (17). ISDS har her som sædvanlig valgt den enkleste løsning, og i ISDS *Bulletin* kan man vurdere resultatet. Oprindeligt foreskrev *Guidelines* kort og godt, at artiklen skulle udelades i nøgletitlen, hvis den forekom som første ord, men her har ISDS dog stødt sig på vaneforestillingerne. Der var protester mod at udelade artiklen i titler som »Le Monde«, og i dette tilfælde er formatet derfor blevet ændret, således at man ved hjælp af en indikator kan udelukke artiklen ved alfabetisering.

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 65 (1978)

ad 2 c.

Det er korrekt, men man slipper ikke for at søge under titlen, idet ikke alle titler indføres under korporativ forfatter i nogen af AACR's versioner.

Argumenterne for titelindførelse baseres på følgende antagelser:

1. Title is the most constant element—it is less likely to change than the corporate agency related to the serial.
2. The title is simpler, more easily understood as an access point, and more likely to be remembered (particularly in the case of foreign-language titles).
3. Title is more likely to be the entry point in bibliographies, lists, data banks, abstracting and indexing services, etc.
4. The diffuseness of authorship of serials renders designation of a single author illogical and argues for title entry in keeping with the Paris Principles and AACR.

ad 1.

Man kan stille sig noget tvivlende over for denne antagelse. Uprægnante titler tages ofte ikke særlig højtideligt af udgiverne, og man kan allerede forudse et kæmpeforbrug af ISSN på titler, der veksler mellem *beretning*, *årsberetning*, *årbog* eller *report*, *research report*, *bulletin*, *publications* etc.

Endelig fristes man til at nævne det ejendommelige i, at det argument, der kunne synes mest nærliggende af alle, ikke nævnes: den meget ønskelige overensstemmelse med ISDS.

Titelforkortelser

Et af dataelementerne i ISDS er titelforkortelse, og IC har derfor nu overtaget ISO's funktioner m. h. t. udarbejdelse af den internationale forkortelsesliste for periodica. Forkortelserne udarbejdes efter ISO's regler (18), som nu er under revision for at blive tilpasset ISDS' behov. Forkortelseslisten er af flere grunde lidt af et problem. Dels er reglerne, selv om de er beregnet på international anvendelse, ikke helt fyldestgørende, når det drejer sig om sprog, der er præget af lange ordkombinationer og komplekse bøjningsmønstre. Dels har der tidligere kun været tale om periodica af større eller mindre international

interesse, hvis titler som regel er ret konservative i deres tilsnit, medens det nu drejer sig om hele floraen af de respektive landes tidsskriftproduktion, omfattende opfindsomme titler som eksempelvis *Victor B. Andersens Maskinfabrik*, som i parentes bemærket handler om kultur, ikke maskiner!

Nogle sprog egner sig ikke til eller kender ikke til forkortelser – det gælder således grønlandsk.

En ISO-regel er, at kun sidste led af et sammensat ord må forkortes, men denne regel respekteres ikke, formentlig fordi den resulterer i alt for beskedne forkortelser. Selv om reglen respekteres, optræder som regel hele ordkombinationen i forkortelseslisten, en noget uøkonomisk fremgangsmåde.

Eksempel:

<i>Wirtschaft</i>	= <i>wirtsch.</i>
<i>Wissenschaft</i>	= <i>wiss.</i>
<i>Wirtschaftswissenschaft</i>	= <i>wirtschaftswiss.</i>
<i>Wirtschaftsrechtlich</i>	= <i>wirtschaftsrechtl.</i>
<i>Wirtschaftsbetrieb</i>	= <i>wirtschaftsbetr.</i>

På Moskva-mødet blev det meddelt, at reglen ville blive ændret, således at alle led af et sammensat ord forkortes.

Eksempel:

<i>Wirtschaftswissenschaft</i>	= <i>wirtsch.wiss.</i>
--------------------------------	------------------------

Fra et filologisk synspunkt er forkortelserne en noget betænkelig sag. Således må den samme forkortelse ikke anvendes for ubeslægtede ord (fx. *ind.* for *industry*, men ikke for *Indian*, *Indiana*, *indigency* eller *indigo*), men det kan være vanskeligt selv for en sprogkyndig at administrere reglen, idet man ikke altid ud fra forkortelseslisten kan afgøre, hvilket sprog et ord stammer fra.

En mulighed ville være at forkorte efter et fast skema, fx. efter de tre første bogstaver af et ord, men det er vel et spørgsmål, om forlæggere og forskere eller andre, som har behov for at citere et tidsskrift, ville acceptere sådanne uvante forkortelser:

Eksempel:

<i>Historisk tidsskrift</i>	= <i>His. tid.</i>
<i>Ugeskrift for læger</i>	= <i>Uge. læg.</i>

Det ville simplificere tingene, og man ville herud i de fleste tilfælde opnå en tilstrækkelig titel-

identifikation, men titelforkortelsen ville ikke som den tilsvarende nøgletitel altid være unik, jf den nordiske nuanceforskel mellem *tidsskrift* og *tidsskrift*.

Forkortelserne er besværlige at have med at gøre – også fordi de skal godkendes af IC – og det er vel et spørgsmål, om dette dataelement overhovedet har nogen betydning, når det ikke drejer sig om standardværker.

Periodicadefinition og -selektion

ISDS-definitionen af begrebet *periodicum* er som tidligere antydnet overordentlig vid:

»A publication in print or in non-print form, issued in successive parts, usually having numerical or chronological designations, and intended to be continued indefinitely. Serials include periodicals, newspapers, annuals (reports, yearbooks, directories, etc.), journals, memoirs, proceedings, transactions etc. of societies, and monographic series«. Formålet med at gøre definitionen så vid er tydeligvis ikke så meget at presse de i systemet deltagende lande ind i en bestemt begrebsopfattelse som at sikre, at der i definitionen er plads til enhver tænkelig opfattelse. Definitionen udelukker således ikke unummererede eller udaterede publikationer og heller ikke forlagsserier eller vejvisere o.l. håndbøger, der udkommer uregelmæssigt. Selv om definitionen er klar nok og i hovedsagen velkendt, er der naturligvis alligevel fortolkningsspørgsmål. Det gælder således det vanskelige »intended to be continued indefinitely«. I mange tilfælde er katalogisator ved afgørelsen af, om en publikation »stiler mod en afslutning«, henvist til »predictive cataloging«. I andre tilfælde synes et *periodicum*s levetid at være prædetermineret på grund af formålet med dets eksistens, og man ville ud fra dette synspunkt kunne rubricere fx. en valgavis som en lejlighedsavis, der ikke omfattedes af definitionen. Alligevel har man eksempler på, at en sådan avis har kunnet leve videre i bedste velgående længe efter, at dens emne ansås for at være udebateteret. Det var ikke til at forudse, at én – og i så fald hvilken – af de utallige aviser, der blev udgivet i nogle få numre i dagene op til folkeafstemningen om indtræden i EF, ville blive den organiserede anti-EF-bevægelses fortsatte kampskrift. Der har

Nordisk tidsskrift för bok- och biblioteksväsen 65 (1978)

foreløbig ikke i ISDS været nogen tendens til at filosoffer dybere over sådanne intrikate definitionsspørgsmål. De er dog ikke helt uden betydning, for selv om det enkelte center har en meget stor autonomi, kan det ikke nægte at registrere en titel, som falder ind under periodicadefinitionen; og en registreret publikation må holdes under observation.

Selektion

Uanset om alle deltagende lande ville holde sig definitionen efterrettelig og registrere alle publikationer, der omfattes af den, ville man aldrig kunne opnå en ligelig repræsentation af de forskellige landes periodica i den fælles database. Dette hænger sammen med landenes forskellige tekniske udvikling og kulturelle forudsætninger iøvrigt. I et udviklingsland vil det være muligt – og i høj grad ønskeligt – at foretage en altomfattende registrering, medens dette i et land, hvor ethvert skolebarn ved duplikatorens hjælp kan manifestere sig skriftligt, vil være praktisk taget umuligt og måske heller ikke særlig ønskeligt. Også på anden måde spiller kulturelle forudsætninger ind. Den bibliografiske kontrol er afhængig af, i hvor stor udstrækning man har kendskab til materialet og dermed i høj grad af formen for pligtaflevering til nationalbibliotekerne, som har en stigende grad af fuldstændighed fra 1) aflevering i forbindelse med copyright (USA, som dog også har en aflevering af offentlige publikationer) over 2) aflevering fra forlæggere uanset copyright til 3) aflevering fra bogtrykkerne (de skandinaviske lande) og 4) den optimale form: aflevering fra både bogtrykkere og forlæggere (Frankrig).

Fra starten havde systemets grundlæggere næppe tænkt sig, at der skulle foretages en bevidst selektion, og det har iøvrigt vist sig, at det ikke er så enkelt at foretage en selektion, som man umiddelbart skulle tro. Karakteren af det materiale, som har interesse for udlandet, har i mange tilfælde været lidt af en overraskelse. Enhver, som har arbejdet med Library of Congress' kataloger, må imponeres af, hvad man kan finde her. Alligevel: at et udenlandsk bibliotek skulle være interesseret i en duplikeret beretning på nogle få sider fra et universitetsinstitut, som dette institut dårligt nok selv husker, og som ikke findes på nationalbiblioteket, er mere end

forbløffende. Småtrykket er pludselig kommet i focus på en ny og uventet måde!

IC er imidlertid nu nået til den konklusion, at antallet af periodica af efemerisk karakter eller rent lokal interesse i ISDS-basen er så stort, at det er nødvendigt at foretage en selektion og eventuelt begrænse deres antal i IC's publikationer, både af omkostningshensyn og fordi man ellers risikerer, at ISDS mister sin betydning som hovedkilde til information om periodica af international interesse. Resultatet er foreløbig blevet, at periodica, der ikke anses for at være af international interesse, ved en særlig kode registreres i den internationale base med et minimum af dataelementer, ikke at de nødvendigvis udelukkes. På det seneste ISDS-møde anmodes centrene om at angive deres selektionsprincipper. Det er et spørgsmål, om det ikke vil være bedre for ISDS' prestige at fastsætte internationalt gældende principper.

Det danske center foretager allerede i overensstemmelse med nogle tidligere nordiske drøftelser en udvælgelse på linie med principperne for optagelse i Dansk Periodicafortegnelse. Det vil i praksis sige, at der af ca. 16 000 løbende periodica højst vil blive registeret ca. 7 000 titler. »Kiosklitteratur« er foreløbig undtaget, og ingen centre har, så vidt vides, registreret dagbladene.

Formålet

Hvilke motiver kan man fra dansk side have for at gå ind i et internationalt samarbejde, hvis gevinster fortaber sig lidt i det uvisse, på et fra et økonomisk synspunkt så ugunstigt tidspunkt, hvor stagnation præger biblioteksvæsenet? Danmark er et af de få lande, der i mange år har haft en regelmæssigt udgivet periodicafortegnelse, og første hæfte af nye periodica registreres også i Dansk Bogfortegnelse.

En del umiddelbare fordele kunne nok nævnes. ISDS-samarbejdet har vist, at der er interesse for danske periodica i udlandet. Mange er fremmedsprogede eller har resuméer på fremmede sprog, og periodica på dansk når også ud over grænserne. En del danske forlæggere har da også set værdien af at sprede kendskabet til dansk litteratur i udlandet og har forholdt sig positivt til ISDS. Endvidere medfører deltagelse i systemet adgang til dets faciliteter, som er be-

skyttet af copyright-bestemmelser, og endelig kunne man også ud fra et helt praktisk synspunkt anføre, at når danske periodica under alle omstændigheder skal registreres, er det bedst, at vi gør det selv.

Der er dog andre, som det synes, væsentligere aspekter. Kravet om standardisering er langt fra af ny dato, og allerede »George Washington in his first message to the first Congress asked for speedy action in establishing uniform national standards« (19). Vi lever i det 20. århundrede, og stillet over for kravet om international standardisering må man spørge, om ikke også Danmark bør yde sin skærv til fremme af det formål, som så overbevisende rigtigt er udtrykt i formålsparagraffen for UBC (Universal Bibliographic Control): »The guiding principle for UBC should be as follows: the information on a book should be produced as completely and correctly as possible at the earliest possible date. In the interest of speed, accuracy, and simplicity this should be done in the country of origin by the national bibliographies. The data should be made available in machine-readable form« (20).

At vi stadig er langt fra dette ideal, fremgår af en gennemgang af de forskellige MARC-formater: det amerikanske (LCMARC), det kanadiske (CANMARC), det engelske (UKMARC), og det franske (INTERMARC): »A review of the various MARC formats reveals that, although in most instances the ISO format is followed, we are far from having achieved an international standard record. In practice, the specifications other than those relating to the structure of the record may vary from being almost alike to being almost completely different« (21).

Inden for sine begrænsede rammer opfylder ISDS formålet med UBC.

Litteraturhenvisninger

1. Jerrold Orne, »The development of the ISSN as a standard code«. [Forord til] *New Serial Titles Cumulation 1950-70*.
2. S. st.
3. *International Standards Organization. International standard serial numbering (ISO DIS 3297)*.
4. M. D. Martin & C. I. Barnes, *Report on the feasibility of an International Serials Data System, and preliminary systems design. Prepared for UNISIST/ICSU-AB Working Group on Bibliographic Descriptions*. London 1970.

5. *UNISIST. Guidelines for ISDS*. Paris 1973. (UNESCO. SC/WS/538.)
6. *UNISIST. Agreement between the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) and the Government of the French Republic on the establishment and operation of an International Centre for the registration of serial publications*. Paris 1976. (SC 76/WS/4.)
7. Palle Birkelund & Henning Einersen, »Reformer i Det kgl. Bibliotek« (*Bogens Verden*, 34, 1952, p. 153).
8. *Katalogiseringsregler og bibliografisk standard for danske biblioteker*. 1. del. Valg og udformning af ordningselementer. Bibliotekscentralen 1974, § 6B, p. 32.
9. Wesley Simonton, »Serial cataloging problems: rules of entry and definition of title« (*Library Resources & Technical Services*, vol. 19, 1975, p. 296).
10. Dorothy Anderson, »The future of the Anglo-American Cataloging Rules (AACR) in the light of Universal Bibliographic Control (UBC)« (*LRTS*, vol. 20, p. 9).
11. Henriette D. Avram, »International standards for the interchange of bibliographic records in machine-readable form« (S. st., p. 28).
12. Michael Gorman, »The current state of standardization in the cataloging of serials«. (*LRTS*, vol. 19, 1975, p. 301 ff.).
13. Paul Fasana, »AACR, ISBD(S) and ISSN: a comment« (S. st., p. 336).
14. Richard Anable, »Conser: Bibliographic considerations« (S. st., p. 341 ff.).
15. S. st., p. 343.
16. Wesley Simonton, anf. skr., p. 295.
17. Michael Gorman, anf. skr., p. 305.
18. *ISO 4 - 1972 (E) ISO/TC 46. Documentation. International Code for the abbreviation of titles of periodicals*. 1972.
19. Elizabeth L. Tate, »International standards: the road to Universal Bibliographic Control« (*LRTS*, vol. 20, p. 16).
20. Franz Georg Kaltwasser, »Universal Bibliographic Control (UBC)« (*UNESCO bulletin for libraries*, vol. 25, 1971, p. 252).
21. Henriette D. Avram, anf. skr., p. 25 & 26.

Andre kilder:

- A. M. Woodward, »The National Serials Data Centre« (*Program*, vol. 9, 1975, p. 158 ff.).
 Marie Rosenbaum, »The International Serials Data System (ISDS)« (*International Forum on Information*, vol. 2, Moscow, 1977, p. 22-24).

Summary

An Introduction to ISDS (International Serials Data System)

The vast increase in the world's output of all types of publications has led to an increasing use

of computers to help libraries, documentation centres and publishers control their material. This again has led to the introduction of standard numbers for the identification of publications. In the case of monographic material this code is the now well established International Standard Book Number (ISBN). It has taken more time to develop a similar code for serials. The first steps were taken in the US in 1968, and in 1971 an ISO standard for the creation of the International Standard Serial Number (ISSN) was published, based on the American proposal.

It was recognized that the very nature of serials, which are so often subject to changes of title, frequency etc., and even country of publication, necessitates an international and much more centralized system of control than does the ISBN allocation system. This control is vested in ISDS (International Serials Data System), which is established within the framework of UNESCO's World Science Information System (UNISIST). ISDS is a two-tier network with an International Centre (IC) in Paris and about 40 national or regional centres throughout the world, each of which is responsible for registration of serials within its area and operates under an agreed set of procedures: Guidelines for ISDS. The resources of ISDS consist of contributions from UNESCO and France, but with the rapid growth of the system, contributions from member states have become an imperative need.

Late in 1975 a Danish national centre was established in the Royal Library, where the centre has direct access to all publications received through the legal deposit system.

During the first international conferences concerning ISSN, in which representatives of the Royal Library participated, it was decided to authorize Bowker Co., the US publisher, to allocate ISSN's to serials from all the world listed in Ulrich's International Periodicals Directory, Irregular Serials and Annuals: An International Directory, and New Serial Titles Cumulation 1950-70. ISSN's were also initially allocated by the IC, which started to compile a base file composed of about 25000 serials culled from five existing tape files: *Chemical Abstracts*, *BIOSIS*, *INSPEC*, *Bulletin Signalétique*, *Geological Abstracts*. Besides, since one of the primary objectives of ISDS is to comply with user's demand, the IC still assigns ISSN's on request to serials published in countries where no national or regional centres have yet been established.

While all entries in the base file were changed

so as to conform to Guidelines for ISDS, the entries in the Bowker catalogues were not changed though carefully checked. All previously assigned ISSN's had to be validated or cancelled if falsely assigned by new centres. The first year's organizing work of the Danish centre is described in detail, including its experience of the pitfalls of the numbering system and the intricacies of corporate authorship as met in the Bowker catalogues.

Like the MARC format ISDS follows ISO 2709, but contains only the most essential data elements since its purpose is registration rather than cataloguing. The main characteristic of ISDS is the key-title, which is inseparably associated with its ISSN. When the key-title changes, a new ISSN must be assigned. The key-title must be unique, and a qualifier is added in parenthesis, when necessary. Originally the key-title was meant to have a prominent place in ISBD(S), but in the final version of the standard the title proper concept has been introduced, for one thing because of a general wish for conformity with ISBD(G=general) and other ISBD's.

Owing to the AACR concept of corporate authorship for serials, especially in its North-American version, the main entry may change in certain cases where no change of entry is required according to ISDS. The resulting lack of compatibility is one of the problems touched upon in recent discussions about the general revision of AACR. The chief arguments for title main entry versus corporate authorship for serials are highlighted and seen in relation to ISDS. Mention is also made of the influence of the new standards and existing cataloguing conventions on the planning of the CONSER project. Other ISDS rules are discussed, such as rules for abbreviation of titles, serials' definition and selection criteria for the inclusion of titles in the ISDS register. The difference in cultural background of the countries participating in ISDS is pointed out, and the influence of the various forms of legal deposit on our actual knowledge of the serials' output in our respective countries. A selection code has recently been introduced, by which abbreviated records of material of ephemeral and/or local interest are reported to the IC. It is suggested that common selection criteria be introduced to obtain an even representation of titles in the ISDS register.

At this stage, ISDS registration is a supplement to our regularly published national serials'

bibliography, and Denmark's best reason so far for joining ISDS is that of contributing modestly to Universal Bibliographic Control (UBC). Our research libraries already benefit, and expect more benefits, from the exchange of tapes and from obtaining direct access to large foreign data bases. It is only fair that we should in return make information about our own literature available in machine-readable form. Furthermore, this is in our own interest. ISDS cooperation has already demonstrated that there is a rather unexpected demand for information about Danish literature abroad. Quite a few publications only accept articles in English, French or German, or at least contain summaries in world languages, and even works in Danish reach beyond our frontiers.

The Achilles' Heel of ISDS:

Its competition with national cataloguing rules and formats /

*by Lise Hesselager, Copenhagen**

*) This paper was originally presented to the 11th meeting of the ISDS Governing Board, 29th of April 1982, and is reprinted here because of its interest in the context of the Munich meeting on »ISDS and the national bibliography« mentioned in the preceding report.

At the 10th anniversary of ISDS we may with some justice ask: why is it that so few national ISDS centres in developed countries with fully automated national bibliographies can send machine-readable information to the IC? Of the few countries which do that, at least one centre, the Danish centre, can do this only because through sheer good fortune ISDS automation was taken up as a special research library project independent of the national bibliography. ISDS tapes ought to be a by-product of the automated national bibliography – it is neither rational nor desirable that the IC should handle more manual input in all the languages of the world than absolutely necessary. Direct input in the database obviously reduces the percentage of error.

The explanation lies in the cataloguing rules. It is often argued that ISDS is for identification, cataloguing rules for description. Nevertheless, you cannot identify without describing, and accordingly the Guidelines for ISDS now contain a rather voluminous set of rules for bibliographic description. Since there are no international cataloguing rules, but only multi-national rules such as the Anglo-American cataloguing rules (AACR), the German RAK and the Russian rules, naturally enough ISDS has chosen neutral rules, which do not conform to any existing rules. The ISBD(S) is rather close to ISDS – the original draft was closer – but the AACR have not considered the existence of ISDS to any considerable degree.

In Denmark we have for more than a year tried to obtain compatibility between AACR and ISDS, but have now reached the conclusion that we cannot do this without doing double input or breaking either ISDS rules or cataloguing rules, and, furthermore, that we must change our formats considerably to satisfy both demands. Our format is a MARC format, but there are many MARC versions. Probably all the automated national bibliographic centres as well as the IC know how difficult it is to introduce format changes, when you have a large database.

All this appears to be an insoluble problem, and to me there seems to be only one issue. It may not be quite clear to all centres which have not tried to integrate ISDS and national bibliography, but allow me the prediction that we cannot possibly in the long run live with two sets of cataloguing rules. We are left with the following alternatives:

1. We use our national cataloguing rules, and all that remains of ISDS is the ISSN and possibly the key-title. This would be a sad issue. There is something absolutely fantastic and satisfactory in the thought that serials are described in Japan and Denmark in the same way and in the same format – it is a good steep towards Universal Bibliographic Control.
2. We integrate ISDS rules in our national cataloguing rules, i.e. we do not just try to create compatibility, but discard all national rules which conflict with ISDS. ISDS

will be the base on which we build a superstructure. The idea is sure to create a massive protest, and there are lots of good reasons not to do so, but none good enough.

Judging from a recent article by Günter Franzmeier: The miraculous multiplication of serial titles, the problems inherent in the difference between cataloguing rules is dawning on responsible library authorities. The author wonders that we should have three different titles for the same serial, not counting the abbreviated title in ISDS: a title proper according to ISBD(S) and AACR, the key-title of ISDS, and now also a uniform title used by the US and UK. He concludes his mild criticism by asking if this multiplication is the inevitable result of ten years of trying to standardize, to internationalize, and to rationalize serials cataloguing, with so much effort, so much good will and so much cooperation in and between IFLA, ISDS and AACR. Have we succeeded, or have we, perhaps, failed? Is it already too late, or can something still be done about this?

It is my suggestion that this General Assembly should form a resolution to the effect that we appeal to the relevant national and international associations as well as national library authorities to work for an integration of ISDS in national cataloguing rules. The mild criticism of the article mentioned is probably only a foretaste of what we will experience, when it becomes evident to library administrators how we use our ever-shrinking budgets.

In Scandinavia we also have some experience with the use of ISDS bibliographic descriptions in our union catalogue NOSP. Many of our research libraries wish to use ISDS records and be able to convert these records into full national bibliographic records when these become available. This may be a complicated affair, when there is a conflict between cataloguing rules. Identification may even be difficult, since serials cataloguing is in essence so difficult: serials are like human beings – they are ever-changing.

In relation to the NOSP project a few other problems should be mentioned. Even if the ISDS database is still growing, it is not yet comprehensive enough for union catalogues. The so-called base file was highly science and technology-oriented, and there are still many of the important current serials within the humanities missing in the database. The following number of hits will show this to be true:

The Royal Library in Denmark (chief library for the humanities, social sciences, law and theology) found about 45 pct. of its current serials reported to NOSP in the ISDS file.

The National Technological Library of Denmark found about 85 pct. of its current serials reported to NOSP in the ISDS file.

This is due to the fact that in ISDS we have given the highest priority to the registration of new serials, which are not necessarily the most important, and to user's demand. In Denmark we have been careful not to advertise our registration projects too much because we wish to use our restricted resources to register the »heavy« current serials. Nevertheless the ISDS project seems to be most popular with publishers of ephemeral titles, and we have to comply with user's demand. Surely it would greatly enhance the value of the ISDS database, if greater priority was given to important current serials. Again the national centres would be able to do this, if they

did not invest so much time in double cataloguing and compatibility problems. If the IC received tapes instead of manual input, the centre would perhaps also be capable of converting more existing databases into ISDS format, more humaniora-oriented.

NOSP – den nordiske samkatalog over periodica – et fælles anliggende

Af Lise Hesselager, København

Den nordiske samkatalog, som nu kaldes NOSP, var med en let omskrivning af et kendt citat længe »et sygnende skud på Nordens herlige stamme«, men fik en renaissance med oprettelsen af ISDS (International Serials Data System). En detaljeret beskrivelse af ISDS' organisation og funktion er tidligere givet,¹ derfor her kun et kort rids.

Behovet for at kunne identificere publikationer éntydigt i en verden med en stedse voksende informationsmængde var baggrunden for indførelsen af et internationalt standardnummer for bøger ISBN (International Standard Book Number) og siden også et standardnummer for periodiske publikationer ISSN (International Standard Serial Number). Man var på forhånd klar over, at ISSN-tildelingen ikke kunne foregå efter ISBN-modellen, således at forlæggerne fik overladt en nummerblok, som de selv kunne administrere. Ifølge sagens natur ændrer periodica ofte karakter og dermed titel. Intet er stabilt, ikke engang udgivelseslandet. Man indså derfor, at det var nødvendigt at sikre en fortsat kontrol ved at registrere dem i en international database med et minimum af bibliografiske oplysninger, af hvilke den væsentligste var den såkaldte key-title. Når denne ændredes, skulle et nyt ISSN tildeles. Derfor oprettede man i UNESCO-regi et internationalt center i Paris til at koordinere arbejdet, og nationale centre, der alle befinder sig i de forskellige landes nationalbiblioteker, som hver for sig har ansvaret for registreringen i de respektive lande. Der er 46 centre i alle større europæiske lande og de fleste større lande uden for Europa. ISDS er nu en veletableret organisation, som i 1982 havde 10-års jubilæum. Databasen omfatter ca. 200 000 titler.

Da NOSP bygger på den forudsætning, at man ved genbrug af data skal undgå kostbar og tidkrævende katalogisering, var udnyttelse af ISDS-registreringen en oplagt mulighed, og da det egentlige NOSP-projekt startede i 1977, finansieret af NORDINFO, valgte man at basere det på ISDS-registret. Det var et fornuftigt valg, fordi ISDS ikke blot havde registrering af nye titler på programmet, men også retrospektiv registrering. For at sikre den retrospektive registrering indførte man begrebet »user's demand«, som spiller en stor rolle i ISDS – alle kan anmode om at få et nyanskaffet periodicum registreret. NOSP var det første større samkatalog-projekt, der baseredes på ISDS og var og er stadig denne organisations flagskib. Efterhånden har man mange steder i udlandet opgivet gamle samkatalog-projekter, og der er nu 14 projekter i gang (herunder fagspecifikke kataloger), som alle bygger på ISDS. I Norden er udviklingen på ejendommelig vis gået i modsat retning, og der er opstået tvivl om ISDS-registrets egnethed som grundlag for NOSP. Derfor blev der til en NORDINFO-konference om NOSP's fremtid, som fornylig blev afholdt i København, udarbejdet en evalueringsrapport. Denne konkluderede i, at ISDS-registreringen ikke var god nok og måske end ikke kunne anvendes som katalogiseringsgrundlag, at den manglede aktualitet (foregik for langsomt) og fuldstændighed (dækningsgraden var for ringe). Som et alternativ til ISDS-registreringen blev foreslået en sammenlægning af eksisterende nordiske databaser.

Ved en vurdering af dette forslag er et indlæg fra en repræsentant for ISDS, som venligst var indbudt til konferencen, måske ikke helt uden interesse. NORDINFO kan også med god ret forlange, at der kommer en reaktion på kritikken af ISDS og en udtalelse om de muligheder, der ligger i dette system, idet både Danmark, Finland, Norge og Sverige

bidrager såvel økonomisk som arbejdsmæssigt til ISDS. I disse nordiske lande er der oprettet nationale centre, som dels registrerer den nationale periodicapopulation, dels står til rådighed m. h. t. formidling af registrering af udenlandske periodica efter »user's demand«. Når man kritiserer ISDS, kritiserer man derfor de nordiske landes egne aktiviteter. ISDS-samarbejdet har desuden givet nogle erfaringer m. h. t. sammenlægning af databaser, som det kan være nyttigt at videregive.

ISDS-registreringens kvalitet

Det har aldrig været tanken, at ISDS-registreringen skulle overflødiggøre katalogiseringsarbejdet. Man har indset behovet for en mere raffineret beskrivelse end den der foretages af ISDS, til nationalbibliografien og måske også til intern biblioteksbrug. Hvad der især har beskæftiget ISDS-medarbejdere, som også ofte har ansvar for udarbejdelse af nationalbibliografien, er hvordan man kan undgå dobbeltarbejde ved registreringen, hvordan ISDS-registreringen kan blive et biprodukt af den nationalbibliografiske beskrivelse. ISDS-regler for bibliografisk beskrivelse, som er nedfældet i den efterhånden ret omfangsrige ISDS Manual,² kan ifølge sagens natur ikke være i overensstemmelse med bestemte katalogregler, da der ikke findes internationale katalogregler. At formålet med ISDS er identifikation, medens formålet med katalogisering er beskrivelse, betragtes i dag næsten som et axiom. Det er dog en sandhed med modifikationer, idet man ikke kan identificere uden at beskrive og vice versa. Den korrekte beskrivelse er desuden en utopi. Uanset at vi arbejder med de samme katalogregler i en stor del af verden, fortolker vi dem forskelligt. Det må dog formodes, at ingen har bedre muligheder for at foretage en korrekt bibliografisk registrering, herunder en korrekt translitteration, end nationalbiblioteket i det land, hvor et periodicum er udgivet. Hertil kommer værdien af, at der kun findes én *autoriseret* ISDS-registrering, idet denne kun kan foretages af det nationale ISDS-center eller det internationale center. Heri ligger værdien for samkataloger. Det kan nævnes, at man i et fransk samkatalogprojekt³ har kunnet konstatere, at der i 40% tilfælde fandtes flere indførsler for samme tidsskrift. Man har nu tilbragt 1 ½ år med at rette samkatalogen op ved hjælp af ISDS. ISDS medvirker også i det store amerikanske CONSER-projekt (CONversion of SERials), og det internationale center har under dette arbejde kunnet konstatere op til 7 indførsler for det samme tidsskrift. Det er ikke blot de forskellige titeludformninger, der komplicerer samkatalogarbejdet, men også de forskellige regler for ændrede titelindførsler, idet det er vanskeligt at angive bestandsoplysninger for bibliotekerne, når man ikke opererer med samme begyndelses- og slutår for et periodicum.

Det er rigtigt, at nogle katalogiseringer i ISDS-basen ser noget ejendommelige ud, men det skyldes altid, at et periodicum ikke er registreret i hjemlandet. I denne forbindelse er det nødvendigt at erindre om de store begyndervanskeligheder, man har haft i ISDS-samarbejdet. Begyndelsen var, at man inden oprettelsen af ISDS tildelte ISSN til periodica, som var indeholdt i nogle store amerikanske databaserede kataloger. Katalogiseringerne havde altså intet med ISDS at gøre og kom aldrig til at indgå i ISDS-basen. Det gjorde derimod indholdet af 5 eksisterende databaser, som ISDS selv på et senere tidspunkt valgte at sammenlægge for at få et grundlag for arbejdet. I dette tilfælde foretoges en grundig, delvis maskinel, delvis manuel bearbejdelse af materialet. En sådan sammenlægning er præcis hvad der foreslås af NOSP-evalueringsgruppen. Trods den grundige bearbejdelse opstod mange fejl, ikke mindst fordi man trods søgning i de amerikanske kataloger ikke altid kunne spore de periodica, der allerede havde fået ISSN. Møjsommeligt måtte nu de nationale centre forsøge at »fiske« de tildelte ISSN ud af de amerikanske kataloger og den såkaldte base file, kassere ISSN ved dobbeltregistrering og indlægge de korrekte registreringer i databasen. I en del tilfælde har det ganske enkelt

været umuligt at verificere de udenlandsk registrerede titler. Vi lærte heraf, hvor vanskeligt det er at sammenlægge forskellige periodicabaser. Mange lande har nu rettet deres del af ISDS-registret, men man støder stadig på højst ufuldkomne registreringer, og de amerikanske kataloger udgør et problem for ISDS, som måske aldrig bliver løst.

Om dette problem overhovedet bør løses, er en anden sag. En dansk undersøgelse har vist, at ca. 45 pct. af titlerne næppe vil være af interesse for NOSP. Evalueringsgruppen har naturligvis været opmærksom på disse forhold og har også bemærket, at ISDS-registreringen er yderst kortfattet. Hvis man ønsker at anvende ISDS-registreringen i bibliotekskatalogiseringen, kan man tilføje dataelementer, men man må huske, at jo flere dataelementer man har, desto større er kravene til opdatering. Katalogiseringsortodoksien, herunder det lidt ulykkelige dogme, at bøger og periodica skal behandles efter samme retningslinier, stiller sig ofte i vejen for en rationel udnyttelse af ISDS-registreringen som grundlag for en udvidet katalogisering. Der er dog ikke tvivl om, at den er tilstrækkelig til mange biblioteker og diverse biblioteksfunktioner, som det også bemærkes i det just udsendte forslag til en revideret ISBD(S).

Aktualiteten

Både for den nationalbibliografiske registrering og ISDS-registreringen gælder det, at tidsintervallet mellem en publikations udgivelse og dens registrering afhænger af det pågældende udgivelseslands kontrolmuligheder. I mange lande er disse langt ringere end i de nordiske lande med deres forholdsvist ringe udstrækning og effektive bibliografiske systemer. Dette er dog på grund af ISDS-funktionen som serviceorganisation ikke en afgørende faktor, som forhindrer genbrug af ISDS-data. De deltagende NOSP-biblioteker kan selv medvirke til at fremme registreringen. Der kræves egentlig kun, at man indsender fotokopi af titelblade til centrene. De indenlandske periodica registrerer de nordiske centre selv, og de udenlandske sørger de for at få registreret i de pågældende udenlandske nationale centre eller i det internationale center, når det gælder periodica udgivet i lande, hvor der ikke er nationale centre. Centrene skal svare inden for to måneder. Hvis dette ikke sker, skal det internationale center foretage registreringen. Systemet involverer også den åbenlyse fordel, at forskningsbibliotekerne kan forlange at få periodica registreret, som falder uden for de forskellige landes optagelseskriterier for nationalbibliografien, men som ikke desto mindre skal anskaffes. For bibliotekerne og for NOSP-samarbejdet vil det imidlertid være en meget stor fordel, hvis man kan indlægge en midlertidig registrering straks på anskaffelsestidspunktet. Dette kan også lade sig gøre, men det koster naturligvis mere end selve anmodningssystemet, der blot er et spørgsmål om at benytte postvæsenet. Den franske samkatalog bygger på et sådant system. Der tildeles et slags pseudo-ISSN, og ved at knytte dette til anmodningen sikrer man sig, at der ikke kommer dobbeltindførsler på et periodicum. I Frankrig foretager bibliotekerne selv denne foreløbige registrering, men det ville vel i Norden være naturligt at benytte de nationale centres ekspertise og kendskab til ISDS-samarbejdets faldgruber, og – ikke mindst – de udenlandske kolleger.

Hermed er allerede sagt, at *dækningsgraden* i ISDS kan forøges ved at de enkelte biblioteker sørger for at få væsentlige periodica ind i databasen. Det fremgik på konferencen, at man endog savnede bibliotekers indrapportering af periodica, for hvilke der faktisk fandtes registreringer i ISDS-basen. Det er klart, som det også fremhævedes af en deltager, at man intet får helt gratis. Alle må medvirke til at få den samkatalog, vi har savnet i så mange år, mest af alt i lånesamarbejdet. Tiden synes nu at være inde til en intensivering af NOSP-samarbejdet på følgende måde:

– deltagende biblioteker må søge deres periodica i ISDS-registret, som findes på micro-

fiche og snart også bliver tilgængelig online, og indrapportere deres beholdning til NOSP, så at i hvert fald ISDS-basens muligheder udtømmes.

- deltagende biblioteker må medvirke til ISDS-basens udvidelse ved at indsende anmodninger til deres eget lands ISDS-center, når titlen ikke med sikkerhed kan verificeres i ISDS-registret. Det vil fremme ekspeditionen, hvis man indsender to fotokopier og på den ene anfører væsentlige oplysninger, man måtte have, især angående udgivelsesland (hvis dette ikke fremgår), begyndelses- og slutår, eventuelle relaterede titler og ISSN, som ønskes verificeret.
- NOSP må overveje at foretage en midlertidig registrering efter ISDS-regler (som er yderst enkle), hvis man vil reducere ventetiden.
- de nordiske ISDS-centre må inddrages i NOSP-arbejdet, hvilket formentlig kan ske ved en noget bedre bemanning. Disse kan selv foretage korrekte registreringer og kan under vise i denne registrering.

Der er lagt så meget arbejde i ISDS/NOSP-registret, at det ville være urimeligt at starte på en ny basis. Det ville gå på tværs af alle erfaringer. ISDS har overstået sine begynder-vanskeligheder, og der ligger en umådelig stor værdi i, at alle centre anvender samme format og samme regler for bibliografisk beskrivelse og holder årlige arbejdsmøder for at sikre overensstemmelse i arbejdet og løse problemer. Man kan også spørge, om det er rimeligt ikke at udnytte den opbyggede ekspertise og at betale et efterhånden anseligt beløb for at være medlem af ISDS og investere arbejde i dette system, hvis det ikke kan bruges til et af de væsentligste formål, nemlig samkataloger.

Summary

NOSP—the Nordic Union List of Serials—a common concern

A Nordic union list of serials was planned many years ago, and the old project was revived under the name of NOSP (*N*ordisk *S*amkatalog for *P*eriodica) soon after the establishment of the International Serials Data System (ISDS). It was recognized that a control system was needed for the allocation of ISSN because of the changing nature of serials. As a result ISDS was established in 1972, sponsored by UNESCO. The organization consists of an International Centre (IC) in Paris and national centres all over the world. At present there are 46 centres, including 4 Nordic centres. The centres are responsible for allocating ISSN within their own territory and for reporting bibliographic data to the IC. The IC is responsible for the registration of international serials and serials published in countries where there are no centres yet. The data base now contains approximately 200 000 serials, and its growth is approximately 35 000 records per year. According to contract national centres register new serials and provide users with registrations of national and foreign serials on request. ISDS centres also keep all their records continuously up-to-date.

NOSP was the first of 14 union lists to be based on ISDS records. Unlike the French Catalogue Collectif National (CCN) NOSP depends entirely on ISDS registrations and does not create temporary records. At a recent meeting in NORDINFO (The Nordic Council for Scientific Information and Research Libraries) an evaluation report on ISDS was presented, containing criticism of ISDS for lack of quality, timeliness and coverage. As an alternative to ISDS it was suggested to merge three existing data bases. Experience has shown that such procedure cannot be recommended, because difference of cataloguing rules and of interpretation of rules leads to unacceptable double registrations.

As for quality, ISDS records are authority records created in national bibliographic agencies according to international rules and standards uniformly applied. Inconsistencies are explained by activities prior to the establishment of national centres. As up-dating of the data base is an almost daily process such inconsistencies rapidly disappear. As for timeliness and coverage, although NOSP has used the ISDS ready-made products exten-

sively, participating libraries have not yet taken full advantage of ISDS custom-made services, such as provision of records on request. ISDS is fully equipped to answer large numbers of requests within very reasonable time-limits and to provide the missing records in its up-dating tapes. NOSP can improve timeliness and coverage by sending requests to ISDS centres and even better by creating temporary records which are cancelled immediately after the correct registration. It is important that libraries participating in NOSP cooperate by consulting the ISDS data base and by reporting all their holdings to the NOSP centre. ISDS centres in the Nordic countries should be sufficiently staffed to assist NOSP in furthering the request system and in giving instruction in ISDS rules—the ISDS Manual. The value of ISDS as a worldwide control system for serials is now generally recognized, and ISDS can count the many union lists among its best achievements. The Nordic union list is a common concern and the pioneering NOSP centre needs cooperation and financial support to reach the goal.

Noter

- 1 NTBB, 65 (1978).
- 2 ISDS manual, Paris: ISDS International Centre, 1983.
- 3 CCN (Catalogue Collectif National Informatisé des Publications en Série). I dette projekt, som både omfatter inden- og udenlandske periodica, deltager 2000 forsknings- og folkebiblioteker m. fl. Katalogen vil blive tilgængelig gennem SUNIST (Serveur Universitaire National d'Information Scientifique et Technique) via EURONET.

Lise Hesselager

The pilgrim's progress

ISDS og katalogregler

"The long and thorny path traversed by the International Standard Serial Numbering System". A continuation — to be continued.

Dette er fortsættelsen af en feuilleton med samme motto, der begyndte i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen i 1978 (1). Forhåbentlig kommer der engang en fortsættelse, hvor dette motto bliver afløst af et mere opbyggeligt — det kunne være "arrival at the celestial city". Anledningen er et festskrift til ære for Thea Aulo, som blandt sine mange andre fortjenester også kan regne den at have startet det første nordiske ISDS-center og at have været én af pionererne i *ISDS (International Serials Data System)*. Begivenheden falder sammen med systemets 15-års og det danske ISDS-centers 10-års jubileum, og der er derfor en tredobbelt anledning til at summere op, hvad der er nået og — ikke nået.

Om nogen skulle have glemt det, var formålet med dette Unesco-initiativ det ret utopiske at skabe verdensbibliografien over periodica. Alle periodica skulle ligesom bøger forsynes med et standardnummer ISSN og registreres med de til identifikationen nødvendige dataelementer i en international database. Alle dataelementer skulle udformes efter samme regler og anføres i samme format. Så vidt vides, er ISDS det eneste internationale system, der stædigt fastholder dette ideal, som internationalt anbefales, men ikke i ret høj grad realiseres. Antallet af anvendte katalogregler og formater viser dette, og man lader sig nøje med at stræbe efter en kommunikation mellem diverse systemer til publikationers beskrivelse. ISDS er biblioteksverdens "enfant terrible", måske fordi systemet blev startet uden for denne. Specialisterne og traditionalisterne er forenklingens værste fjender, og for bibliotekarerne er det næsten en axiomatisk sandhed, at ISDS kun skal identificere, medens katalogiseringen skal beskrive publikationer. I realiteten forholder det sig dog således, at ISDS-registreringen er tilstrækkelig i mange sammenhænge og kunne være fundamentet i en mere dybtgående katalogisering, hvis man i disse tider mente at have råd til en sådan. At man ikke vil indse dette og udnytte det store arbejde, som 43 centre omfattende 172 landes publikationer udfører og yder financieret bistand til, er forunderligt, at det er almindeligt anerkendt, at periodica hører til det vanskelige biblioteksmateriale, og at overblikket over dem generelt er ringe. Der kan anføres mange grunde til ikke at udnytte ISDS-registreringen: at det ville medføre formatændringer og forårsage katalogbrud, men vi står i dag over for det hidtil største katalogbrud, vi nogensinde har oplevet, i.e. indførelsen af det kortløse bibliotek, af onlinekatalogen, og denne må i længden føre til reformer, fordi den stiller helt andre krav til standarder og formater end fastformskatalogen. Tidspunktet er det gunstigst mulige. De revisioner, der hidtil er foretaget af standarder og katalogregler, har dog ikke vist nogen tendens til at tage konsekvensen af den teknologiske revolution.

Revision af standarder og katalogregler

De første *Guidelines for ISDS* udkom i 1973 og blev revideret ved et samarbejde mellem alle ISDS-centre, der i de fleste, hvis ikke alle, tilfælde ledes af personer med direkte tilknytning til nationalbiblioteket og nationalbibliografien. Resultatet var *ISDS manual*, som udkom i 1983.

I begyndelsen af 70'erne startede IFLA udgivelsen af de internationale standarder for bibliografisk beskrivelse, ISBD'erne, som giver regler for indholdet af katalogiseringens forskellige afsnit og for tegnsætning, og som også indeholder almindelige regler for beskrivelse. *ISBD(S)*, standarden for periodica (serials), udkom i 1977. Det første udkast havde været i fuld overensstemmelse med ISDS. Imidlertid ønskede enkelte redaktionsmedlemmer en større overensstemmelse mellem de forskellige ISBD'er, og resultatet var en meget monografi-orienteret standard. Blandt de kilder, der kan anvendes til beskrivelsens forskellige afsnit uden brug af skarp parentes, er således ikke nævnt redaktionsrubrikken, der kan stå på en hvilken som helst side i tidsskriftet, og hvor de fleste oplysninger normalt står. Det vil endvidere fremgå ved en nøjere granskning af standardens otte afsnit.

1. *Title and statement of responsibility area*

I alle de mange tilfælde, hvor titlen er en artsbetegnelse som fx. "beretning", "årbog", "rapport", kan man ikke identificere publikationen ved hjælp af title. En personlig forfatter forekommer ret sjældent, og redaktører anføres normalt ikke.

2. *Edition area*

Udgavebetegnelsen, som er så almindelig ved monografier, forekommer sjældent ved periodica. Der tænkes nemlig her på udgaver af hele publikationen, fx. udgaver på andre sprog, lokaludgaver etc.

3. *Numeric and/or alphabetic, chronological, or other designation area*

Dette afsnit er meget væsentligt, men forekommer til gengæld ikke ved monografier.

4. *Publication, distribution, etc. area*

Dette afsnit er fælles for monografier og periodica.

5. *Physical description area*

Dette afsnit omfatter kollationen, hvor sidetallet ifølge sagens natur må udelades. Angivelsen af størrelse, dvs. højde er yderst problematisk, da den ofte ændres fra nummer til nummer.

6. *Series area*

Serieangivelsen er et almindeligt hovedafsnit for monografier, medens det er relativt sjældent, at en serie er en underserie af en anden. Logiken er ofte besynderlig, jfr. følgende eksempel:

British journal of applied physics
(Journal of physics; D)

De to titler er ækvivalente og betegner samme fænomen.

7. *Note area*

I dette for monografier knap så vigtige afsnit anføres de for periodica utroligt væsentlige fortsættelsesnoter og relationer til andre periodica, som

ISDS lægger så stor vægt på. Et kættersk spørgsmål: kunne serieangivelsen ikke med stor rimelighed høre til i samme afsnit?

8. *Standard number and terms of availability area*

Først her til allersidst anføres — sammen med prisen (!) — ISSN og ISDS-titlen (key-title). Denne titel er en ordningstitel og skal være éntydig. Hvis to periodicatitler falder sammen, tilføjes et differentierende element i parentes.

Som det vil ses, er den i første afsnit anførte hovedtitel ikke altid éntydig, og derfor kan det være nødvendigt at indsætte en ekstra ordningstitel. I Frankrig, hvor ISBD(S), men ikke *AACR (Anglo-American Cataloguing Rules)*, anvendes til katalogisering, har man valgt at bruge key-title som ordningselement. En fransk nationalbibliografisk indførsel kommer således til at indeholde en tredobbelt titelindførsel:

Ex.:

Vivre (Paris)
Vivre : la lutte contre le cancer

ISSN 0249-0358 = Vivre (Paris)

Følger man AACR II, får man også titlen angivet tre gange, men Amerika og England har ikke villet bruge key-title som ordningstitel, fordi den ikke altid straks er disponibel, og har indført en ordningstitel i en anden udformning. Her har man altså fornøjelsen af den selvsamme titel i tre forskellige udformninger. Medens Frankrig anvender key-title i fortsættelsesnoterne, er den anglo-amerikanske model også her en pleonastisk såkaldt "title proper", som ikke kan anvendes til noget som helst. I den danske nationalbibliografi har almindelig common sense fået overtaget, og man undgår den tredje titel ved at fremhæve elementer fra beskrivelsen til differentiering. Derfor kommer man til tider i knibe, når der ikke findes et anvendeligt element, og det sker, at ordningstitlen kommer til at afvige fra key-title, selv om de danske katalogregler på dette punkt er i overensstemmelse med ISDS.

Den første ISBD(S) havde taget hensyn til eksistensen af ISDS og nævnt som en mulighed at anvende key-title som ordningstitel og også at definere titelskift efter ISDS-regler, hvilket man har gjort i de lande, hvor ISBD(S)-regler anvendes til katalogisering. Den reviderede udgave af ISBD(S) knytter takket være ISDS-repræsentanter i revisionskomitéen forbindelsen til ISDS endnu mere markant. Thea Aulo var den nordiske repræsentant i komitéen.

AACR II

AACR II har en uheldig uklarhed i sin hierarkiske opbygning, som forårsager, at man føler sig usikker på, hvornår det er nødvendigt at konsultere andre afsnit af reglerne. Der er et generelt afsnit, som til tider strider imod de specielle afsnit, og bøger og periodica behandles som sideordnede med forskellige materialetyper (microformer, musikaler etc.), medens de i virkeligheden er overordnede kategorier. Da den reviderede AACR II omsider udkom i 1978, viste det sig, at man havde opnået international overensstemmelse ved at integrere ISBD-

reglerne for opdeling i afsnit, for primærkilder til beskrivelsen og for tegnsætning. Man havde iøvrigt ikke taget hensyn til ISBD(S) m.h.t. regler for beskrivelsen og de gode råd om at definere titelskift efter ISDS-regler og at anvende key-title som ordningstitel. AACR II foreskriver således ændret titelindførsel ved enhver ændring af de første fem ord i titlen, medens ISDS meget praktisk ser bort fra ændring af småord — præpositioner o.l. Man kan således i visse tilfælde få to AACR-registreringer i forhold til én ISDS-beskrivelse, hvilket kan være et problem for samkataloger, omend ikke et uløseligt problem. Tilsyneladende havde man helt glemt, at man ved den udvidede titelindførsel, man havde tilsigtet i forhold til den tidligere udgaves mange indførsler under udgivende korporativ forfatter, ville få mange identiske titler — de tidligere nævnte artsbetegnelser, og derfor måtte man efter reglerens udgivelse udsende vejledning om konstruktion af en ordningstitel.

ISBD'ernes énhedsbestræbelser synes at have smittet af på AACR II, idet man havde indført hovedindførsel under korporation — dette specielt anglo-amerikanske fænomen — efter indholdskriterier også for periodica. Disse regler er i sig selv utroligt vanskelige at håndtere og burde egentlig være forbeholdt klassifikatorer: hvornår er en publikation af administrativ natur og omhandler korporationen selv, og hvornår udtrykker den korporationens "collective thought" etc.? Hvordan kan man overhovedet anvende dem for periodica, hvis indhold skifter fra nummer til nummer, og hvad skal man overhovedet med disse skolastiske øvelser i online-katalogens tid? Man kan undre sig over den anglo-amerikanske konservatisme, som disse regler er udtryk for, og én af redaktørerne af AACR II har i en senere artikel udtalt, at "in this world of practical use of machine-readable records, the cataloging codes and standards that defined our work in the pre-machine age are becoming marginal or even irrelevant" (2). Disse ord udtalte han efter et nærmere bekendtskab med et af Amerikas store edb-centre.

Også på andre måder synes de mange diskussioner om katalogisering af periodica, som foregik i bibliotekslitteraturen i løbet af 70'erne, at være gået hen over hovedet på AACR II's redaktører: medens ISBD(S) bemærker, at beskrivelsen af et periodicum kan foretages på forskellige tidspunkter i dets historie, anfører AACR II uden afkortning, at beskrivelsen skal foretages på grundlag af første eller det føst disponible nummer. Dette har bevirket, at man for den danske nationalbibliografis vedkommende har måttet afvige fra reglerne, da man naturligvis ikke kan anvende århundredgamle forlagsoplysninger i en periodicafortegnelse, og er herved kommet i overensstemmelse med ISDS. Hvis et bibliotek således vil følge AACR II efter bogstaven, kan man ikke genbruge nationalbibliografiens data i alle tilfælde. Antallet af eksempler, som specielt vedrører periodica, er gennemgående ringe, og alt i alt har antagelsen af de anglo-amerikanske regler skaffet de nordiske lande mange urimelige problemer, som man ikke fra starten kunne forudse.

For ISDS-centrene har den manglende overensstemmelse mellem regler og standarder betydet, at kun to af centrene indtil fornylig har kunnet udtrække en ISDS-beskrivelse af den nationalbibliografiske beskrivelse som et biprodukt. Alle de andre centre har hidtil ikke kunnet sende oplysninger til den internationale database i maskinlæsbar form. Danmark er et specielt tilfælde, idet man i en årrække har sendt maskinlæsbare oplysninger uafhængigt af nationalbibliografien, som udgives af *Bibliotekscentralen*. *Det danske ISDS-center* er beliggende i

Det kongelige Bibliotek, som også bidrager med periodicadata til nationalbibliografien. Det er her de samme intelligente og tålmodige bibliotekarer, der for dog at opnå en vis rationalisering dagligt udsætter sig for skizofreniens farer ved konstant at skulle anskue en publikation under to forskellige synsvinkler. Reglerne kan ikke bringes til at harmonere, medmindre man skærer en hæl og klipper en tå, og der er derfor ingen grund til at undre sig over, at det internationale ISDS-center tøver med at opfordre centrene til at sende maskinlæsbart materiale, da et udtræk af nationalbibliografien kan kræve en besværlig tilretning før indførsel i ISDS-basen.

Nationale fortegnelser over løbende periodica og samkataloger

Der er en markant mangel på løbende periodicaregistrering i de fleste lande, medens førstegangsregistreringen ofte hører med til den nationalbibliografiske monografieregistrering. Dette skal man ikke undre sig over, idet den løbende registrering er yderst kostbar. I Danmark registreredes periodica løbende i bogfortegnelse femårs-kumuleringer indtil 1950/54. Siden den tid har *Dansk bogfortegnelse* kun indeholdt førstegangsregistrering af periodica, medens den løbende registrering blev foretaget først af *Statsbiblioteket i Århus*, siden af Det kongelige Bibliotek. Den løbende registrering er nu integreret i Bibliotekscentralens database og foretages i samarbejde mellem Det kongelige Bibliotek og Bibliotekscentralen. Dansk bogfortegnelse har været edb-fremstillet siden 1976, og det har været kompliceret og kostbart at integrere den løbende registrering i en ret monografi-orienteret base. ISDS-registreringen har løst problemet med den løbende periodicaregistrering i mange lande, og man har også i Danmark diskuteret at benytte ISDS-registreringen, som under alle omstændigheder skulle foretages, som grundlag for en periodicafortegnelse. Dette forslag stødte imod stor modstand fra biblioteksverdenen, som føler sig stærkt bundet til AACR. Sagen blev formentlig grebet forkert an, idet man skulle have fastholdt en fuld nationalbibliografisk førstegangsregistrering af periodica i nationalbibliografien i forslaget. Når det drejer sig om en løbende fortegnelse, kan man nok rejse det spørgsmål, om man skal foretrække en fuld nationalbibliografisk registrering af et forholdsvis begrænset antal periodica frem for en mere omfattende registrering på det lavere ISDS-niveau. ISDS er meget økonomisk i udvalget af dataelementer for at undgå den stærkt fordyrende opdatering, men man kunne forestille sig, at man ved tilføjelse af nogle få ekstra dataelementer kunne opnå et virkelig godt resultat. Dette gælder især nummerering/datering og undertitel, som i enkelte tilfælde kan indeholde emnemæssigt uundværlige søgbare oplysninger. Et par sparsomme notefelter ville også være til stor hjælp.

Ligesom forslaget om en ISDS-baseret periodicakatalog således led et forsvarligt nederlag i Danmark, ser det i skrivende stund ud til, at det samme vil ske med forslaget om en ISDS-baseret samkatalog. Antallet af samkataloger, som bygger på ISDS, nærmer sig tyve, og den nordiske samkatalog NOSP er én af dem. Selv de perfektionistiske franskmænd lader sig nøje med ISDS-registrering i det gigantiske project CCN (Le Catalogue collectif national des publications en série), hvori deltager 2 200 biblioteker og dokumentationscentre. Utålmodigheden efter at få etableret samkataloger er stor, og det er forståeligt, at man ønsker at udnytte eksisterende maskinlæsbare baser. Derfor starter mange samkataloger med at

sammenligne og sammenlægge eksisterende baser med ISDS-basen. ISDS-posterne bliver autoritetsposter, og bestandsangivelser overføres til dem. Idealet i en samkatalog er, at der kun er én registrering af hver titel, hvilket lyder langt mere enkelt, end det er. Når man derfor i så udstrakt grad foretrækker ISDS-registreringen frem for en hvilken som helst anden, er det ikke blot fordi denne er foretaget af træuede katalogisatorer i publikationens udgivelsesland, men også, fordi man er nødt til at udnævne én som den korrekte. I modsat fald kan katalogen blive uoverskuelig for benytterne. Det er dette princip, som nogle danske biblioteker har svært ved at acceptere. Man ønsker, at samkatalogen skal være et biprodukt af den lokale katalogisering og ikke omvendt. Resultatet af denne diskussion må blive afhængigt af, hvor højt man prioriterer den fælles lokaliseringskatalog, som er vigtigt i lånesamarbejdet, i forhold til den lokale katalogisering. Det må også afhænge af, hvordan vurderingen af udgifterne til individuel katalogisering i forhold til fælleskatalogisering og -redaktion falder ud.

Både den finske og norske samkatalog har en fælles redaktion, medens der i Sverige ikke findes en egentlig katalog, men en samkatalogisering i LIBRIS. Fra de nordiske baser rapporteres til den nordiske samkatalog NOSP, men desværre på grundlag af ISSN, som findes i de lokale kataloger, og som ikke er verificeret i ISDS-basen. Disse ISSN stammer i mange tilfælde fra nogle amerikanske samkataloger, der automatisk fik påført ISSN, inden ISDS begyndte sin virksomhed. Alt dette førte til mangfoldige fejl og dobbeltnummerering. Denne Nosp-registrering af ikke-validerede ISSN var ikke gennemtænkt og har skadet ISDS' renommé meget. Der er ikke nogen genvej til en ordentlig samkatalog.

Da erfaringer, der i en forsøgsperiode er gjort med den danske samkatalog, har vist, at mange forskningsbiblioteker, især de der er knyttet til læreanstalter, indlemmer mange periodica af efemerisk, til tider arkivalisk karakter: eksamenslister, personaleblade og interne tidsskrifter. I nogle tilfælde det endda vist sig, at de tilknyttede institutioner har protesteret mod registrering, når det danske ISDS-center rutinemæssigt har givet meddelelse om tildeling af ISSN, fordi de pågældende periodica var af fortrolig karakter. Alt peger imod, at det vil være rimeligt, at bibliotekerne selv foretager en selektion, således at der ikke anmodes om registrering af materiale, der ikke er beregnet til offentlig distribution. Hvis man ønsker denne type periodica medtaget i fælleskatalogen, kan det markeres, at de tilhører til denne kategori. Først når flere biblioteker ønsker registrering, bør der foretages en ISDS-registrering. ISDS er stærkt bruger-orienteret og kan ikke afslå registrering, men det kan være i bibliotekernes egen interesse at indskrænke registreringen til materiale, der har fælles interesse.

Vandringen fremad på den tornede sti

ISDS kan møde mange problemer i sin fortsatte udvikling. Siden starten har ISDS været ledet af den eminent dygtige, sprogbegavede Marie Rosenbaum. Det er vigtigt, at de nordiske lande bruger deres indflydelse, når der ad åre skal vælges en efterfølger, der kan holde sammen på den brogede flok af ISDS-medarbejdere i alle hjørner af verden og styre dem med jernnæven i den nødvendige fløjlshandske. Økonomien kan blive et problem, da det ser ud til, at opretholdelsen af systemet vil koste stort set lige så meget som oprettelsen. Frankrig har hidtil betalt størsteparten, og nogle store landes udmeldelse kan få betydning for

Unesco's bidrag. De enkelte landes bidrag kan blive afhængigt af, om ISDS-centrene fortsat skal føre en skyggetilværelse i nationalbibliotekerne, eller om ISDS-registreringen kan integreres med katalogiseringsarbejdet, således at den ikke bliver en belastning. Det er et problem, at de fleste ISDS-centre er så dårligt bemandede, at de ikke kan anvende mere tid på at gøre ISSN mere "synlig", som man har udtrykt det, på at fremme brugen af ISSN og få forlæggerne til at forstå, at ISSN er mindst lige så væsentlig som ISBN. Det er let at huske, at enhver bog skal forsynes med ISBN, men et ISSN gælder, så længe publikationens titel er uændret, og derfor kniber det for udgiverne at huske, at enhver titelændring kræver et nyt ISSN. Anvendelsen af både ISBN og ISSN på en monografiserie eller en årbog er stadig et stort mysterium for mange danske forlæggere. De fleste bogudgivere har formentlig også gennemgående et bedre kendskab til standardnummereringens finesser end tidsskriftudgiverne, som er en meget heterogen kategori. Der er brug for at gøre meget mere reklame for ISDS, end tilfældet er, og en afskaffelse af dobbeltkatalogiseringen ville give mere tid til et sådant arbejde. Store resultater er dog nået. Den internationale database omfatter nu mere end 200 000 poster, bibliotekernes udnyttelse af systemet er langt større end forudset, og forskellige nye aktiviteter vil udbrede kendskabet til det. I nogle lande (Frankrig og Spanien) skal ISSN anvendes i forbindelse med pligtaflevering, og ISSN's anvendelse i diverse distributionssystemer er også af betydning. Det amerikanske postvæsen har accepteret at bruge ISSN i distributionssystemet, hvilket endog har givet ekko i Danmark, og en udstrakt anvendelse af ISSN i automatisk læselig form på periodica i forbindelse med en almindelig varekode, som kendes fra supermerkederne, er under udvikling: det europæiske EAN (European Article Number) og det amerikanske UPC (Universal Product Code). Bibliotekernes kontrol- og udlånssystemer har behov for en korrekt kode, der altid anføres på periodica og kan læses med lyspen, og udviklingen i de store lande kan ikke undgå at få en afsmittende effekt i de små lande. Efter 15 års hårdt arbejde i ISDS-centrene er der derfor grund til en behersket optimisme, men vi trænger til støtte fra statsadministrationen og fra bibliotekerne — for ikke at tale om bibliotekskollegerne.

1) Hesselager, Lise, En introduktion til ISDS (International Serials Data System). Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, 65 (1978), p. 1.

2) Gorman, Michael, New rules for new systems. American Libraries, 13 (April 1982), p. 241.

Periodicaregistreringens tornestrøede vej mellem skarpe parenteser og skråstreger

Af Lise Hesselager, Det kongelige Bibliotek

IOD og publikumsservice er tidens løsen i bibliotekerne, men uden bibliografens myreflid ville vi ikke kunne udrette meget. Nogle synes at mene, at bibliografer er lidt for indadvendte til at gøre fyldest i publikumsarbejdet. Kan være, men det er godt for dem at vide noget om behovene, som ofte er mindre og langt mere elementære, end de tror. I hvert fald syntes Georg Brandes ikke meget om grundlæggeren af bibliografien par excellence: *Bibliotheca Danica 1482-1830* (BD), den første danske bog- og periodicafortegnelse. Han siger i *Levnede. Et tiår* (p. 175): »Aaret igennem sad jeg fordybet i Coleridge, Wordsworth, Keats, Scott, Moore, Shelley og Landor under store Vanskeligheder ved at faa Lov til at beholde de Bøger, jeg havde Brug for, fra Det kongelige Bibliotek, hvis Overbibliotekar, Christian Bruun, var en af mine mange Avindsmænd«. Brandes havde brug for en bog om Byron af Thomas Moore, som han vidste, biblioteket havde, og sendte to gange forgæves bud til biblioteket efter den, hvorfor han endelig selv gik ind og fandt bogen. Han sendte atter bud efter den, men forgæves: »Karlen kom tomhændet tilbage«. Endelig fik han brev fra Carit Etlar (Carl Brosbøll), der var ansat på biblioteket og nu forbarmede sig over ham: Brandes havde på lånesedlen anført: Thomas Moore, Byron's life and letters, og Bruun havde svoret, at så længe han ikke skrev titlen rigtigt: Byron's life, letters and journals, skulle hans bud få lov at gå forgæves. Muligvis en farvet Brandes-skildring, men når man tænker tilbage på sin egen studietid og husker den imponerende og ikke så lidt afvisende person, der fra katalogværelsets »kateder« så misbilligende ned på studenten med de dumme spørgsmål, kan man godt glæde sig over det hæderkronede biblioteks bevidst nye holdning. En afvejning af fordelingen af personale på bibliotekets to hovedarbejdsområder: service versus proces-siden, ydre versus indre tjeneste, må dog altid finde sted. Det bør

ikke anses som noget næsten axiomatisk, at lånerservice må gå forud for alt. Det kan være nyttigt i kort perspektiv, men ødelæggende på længere sigt.¹⁾ Dette må i denne forbindelse fremhæves stærkt, for ingen, der ikke har prøvet det, kan forestille sig, i hvor høj grad det belaster et bibliotek at udarbejde en periodicafortegnelse som den danske – vistnok enestående i verden – hvor et periodicum skal beskrives fra fødsel til død. Allusionen til menneskelivet er ikke irrelevant, for periodica opfører sig som familier: generationer afløser generationer med nye navne, forbindelser indgås og opløses i komplicerede mønstre. Forudsætningerne for udarbejdelse af en nationalbibliografisk fortegnelse er et slidsomt arbejde for *Pligtafliveringskontoret*, som ofte må foretage henvendelser i stribevis for at skaffe materialet tilveje. I tidsskriftkontoret må der være veluddannede bibliotekarer, som både skal være meget omhyggelige for at kunne observere ændringer og meget kvikke for at kunne gennemskue komplicerede periodica-relationer. Et større noteapparat er indbygget i hæfteregistreringen, som stadig foretages manuelt i Det kongelige Bibliotek (KB), af hensyn til bibliograferingen. Man kan have sine tvivl om, hvorvidt den nationale periodicabestand med sin uregelmæssige udgivelsesfrekvens og stadig skiftende leverandører (bogtrykkerne) nogensinde med held kan kontrolleres ved hjælp af et automatiseret system.

Når forudsætningerne er i orden, skal der foretages en selektion, og herefter kan bibliograferne begynde deres arbejde. Ofte har de under spidsbelastning ved færdiggørelse af en periodicafortegnelse måttet have hjælp fra andre kontorer i *Danske Afdeling*, hvor arbejdet udføres. Bibliografernes popularitet er derfor noget svingende! Udgivere af periodica er en meget heterogen gruppe, der ofte har ringe kendskab til lay-out. Titlerne er ofte så opfindsomme, at man dårligt kan gennemskue, hvad meningen er – eksempel-

vis indgik forleden et tidsskrift med tilføjjelsen »No. 1« i selve titlen, og det var faktisk meningen, at den skulle betragtes som en del af titlen. Titlen angives ofte med flid forskelligt på forskellige steder i publikationen, nummereringen er ofte indviklet, og serier indgår i hinanden på besynderlig vis.

En vejledning for tidsskriftredaktører er hårdt tiltrængt – vi bliver ofte spurgt om råd – det må være en opgave for Dansk Standardiseringsråd, som i øjeblikket arbejder på en standard for serieangivelser. Bibliografen må indhente oplysning om priser og salgsbetingelser, som ikke fremgår af publikationen, fra udgiveren, og i mange tilfælde også forespørge, om publikationen er et flerbindsværk eller et periodicum. Ved den retrospektive katalogisering må der ofte foretages opslag i de ældre kataloger og endog hentes materiale frem fra magasinerne for at opklare oversete titelændringer etc.

Periodicaregistrering i Bibliotheca Danica (BD) og Dansk Bogfortegnelse (DB). ²⁾

Før 1950 var al periodicaregistrering indbygget i BD og DB. Dagligt må vi takke Chr. Bruun og hans medarbejdere for BD, som også rummer den første danske periodicafortegnelse, mere omfattende end den, vi kan præstere 100 år efter. Slår man eksempelvis op i andet bind (p. 967), finder man en beskrivelse af to regnskaber gennem hele perioden.

Regnskab for Underviisningsanstalten for Pigebørn af Embedsmænd. Aflagt af Committee for Selskabet. Kbh. 1805. P. – 2. til 14. Aars [1805–1817] Regnskab. Sst. 1806–1818. [9 Hæfter.] P. – 17. og 18. Aars [1820 og 1821] Regnskab. Sst. 1822 P. – 21. og 22. Aars [1824 og 1825] Regnskab. Sst. 1826. P.

Bramsen, Jens Andr., General-Regnskab for det, af Eleverne i Mad. Inger Marie Bramsens Underviisnings-Institut, d. 23. Febr. 1804 stiftede Opmuntrings-Selskab for Børnene i Petri Pigeskole. Fra den 1. Jan. til den 31. Dec. 1814. Kbh. u.A. P. – Fra 1. Jan. til 31. Dec. 1820. Sst. u.A. P. – Fra 1. Jan. til 31. Dec. 1821. Sst. u.A. – Fra 1. Jan. til 31. Dec. 1822. Sst. u.A. – Fra 1. Jan. til 31. Dec. 1826. Sst. u.A. – Fra 1. Jan. til 31. Dec. 1827. Sst. u.A.

Periodicaregistreringen fortsætter i BD's afløser: *Dansk Bogfortegnelse 1841 ff.* Nu indskrænkes selectionen betydeligt – de ydmyge regnskaber forsvinder ud af DB. I øvrigt fortsættes princippet: i hver femårsfortegnelse gøres der rede for et periodicums historie inden for perioden. Afskaffelsen af princippet med angivelse af

slutår inden for perioden i den kommende tiårsfortegnelse betyder en vis lettelse for redaktionen, der kan færdiggøre fortegnelsen uden nødvendigvis at have det sidste nummer i hus. Formentlig bygger al periodicaregistrering i DB på KB's materiale indtil 1940, da KB helt går ud af DB's redaktion. Man kan altså også regne med, at det i DB registrerede materiale findes på KB. Der har dog været perioder, hvor forlagskataloger har været benyttet som grundlag for bibliograferingen, og mangler kan konstateres. I de senere år er pligtafleveringen til KB blevet kontrolleret ved en krydskontrol, idet afleveringen fra bogtrykkerne på grundlag af katalogsedler (nu udskrifter fra BC-basen) fra Bibliotekscentralen (BC) sammenlignes med det materiale, der registreres i DB på basis af indsendelse fra forlæggerne. Krydskontrollen er gensidig, idet KB sender materiale, som ikke ses at være registreret i DB, til BC. Den retrospektive periodicaregistrering bygger nødvendigvis hovedsagelig på bogtrykkerafleveringen.

Periodicafortegnelserne

Dansk Tidsskriftfortegnelse udkom første gang i 1949 og registrerede tidsskrifter under udgivelse i 1948, men ikke aviser. Dansk Bibliografisk Kontor (nu BC) udsendte 2. udgave omfattende perioden 1950-53 som supplement til DB. Aviser var inkluderet. *Dansk Tidsskriftfortegnelse 1954-59* udarbejdedes af Statsbiblioteket i Århus på grundlag af bibliotekets pligtaflevering. Fra og med fortegnelsen 1960-69 overtog KB udarbejdelsen, såvel beskrivelse som klassifikation. Jeg fik overladt arbejdet med at fastlægge redaktionsprincipper og startede med at analysere den tidligere fortegnelse både med hensyn til optagelseskriterier og katalogiseringsregler. Vi mente, det var klogest at fortsætte i traditionen, indtil vi havde bedre overblik over arbejdet. Med næste fortegnelse startede vi en ny udgivelsessekvens omfattende flerårige hovedfortegnelser, der dækkede bestemte udgivelsesår, med årlige, kumulerede supplementer, der registrerede nye og ændrede titler og ophørte periodica. Supplementerne skulle derefter indgå i næste hovedfortegnelse. Samtidig ændredes navnet under indflydelse af erfaringerne med oprettelse af det danske *ISDS-center*, som omtales i det følgende. Det viste sig, at den gamle definition af begrebet tidsskrifter, der kun inkluderede aviser og årbøger, var meget national. Mange danske monografiserier, dvs. serier, hvis enkelte bind har specialtitler, og mere eller mindre regelmæssigt udkommende håndbøger, var registreret i uden-

landske periodicafortegnelser. Navnet ændredes følgelig til *Dansk Periodicafortegnelse* (DPF). Vi nåede at udgive hovedfortegnelsen 1970-75 og årlige supplementer omfattende perioden 1976-80. Den næste fortegnelse omfattende perioden 1976-85 forventes udgivet i 1989.

International Serials Data System (ISDS)*)

Imidlertid var det i begyndelsen af 70'erne på internationalt plan blevet vedtaget, at periodica – i den omtalte udvidede betydning – skulle forsynes med standardnumre ligesom bøger. Nummeret skulle hedde ISSN = International Standard Serial Number. Ingen af cifrene er som i ISBN betydningsbærende. Det er et rent løbenummer, hvis sidste ciffer er et kontrolciffer beregnet efter modulus 11. Man mente imidlertid ikke, at tildelingen af ISSN kunne foregå på samme måde som tildelingen af ISBN. Denne tildeling foretages i Danmark af Bibliotekscentralen, og det enkelte forlag får overladt en blok numre, som det selv administrerer. ISSN er knyttet til en bestemt titel og skal først udskiftes, når titlen ændres. På grund af periodicas særlige natur måtte tildelingen kontrolleres. I UNESCO-regi blev der herefter oprettet en international organisation ISDS med et internationalt center i Paris og ca. 50 centre omfattende de fleste lande i verden. Hvert center har forpligtet sig til systematisk at registrere nye titler og i øvrigt alle titler efter anmodning fra udgivere og brugere. ISDS-basen indeholder derfor både nye, løbende og ophørte titler. Alle centre foretager en kort registrering efter internationale regler og i samme format, altid translittereret til det latinske alfabet, og sender materialet til den internationale database i Paris, der nu omfatter ca. 300.000 titler. De væsentligste dataelementer medtages: titel, start- og slutår, impressum og relaterede titler foruden nogle specifikke ISDS-data. Hvad man i visse tilfælde kan savne, er undertitler og dateringsår, der for en del årbøgers og bibliografiers vedkommende afviger fra udgivelsesårene. Det danske center startede i 1976 i KB's Danske Afdeling under navnet ISDS DANMARK, men først langt senere gav Danmark sin tilslutning til organisationen ved ministeriel beslutning. KB betaler en årlig sum for deltagelse i samarbejdet og modtager til gengæld bånd fra databasen i Paris, som indlægges i forskningsbibliotekernes fælles edb-system, konverteret til danMARC-formatet. Takket være Forskningsbibliotekernes Edb-kontors (FEK) goodwill kan det danske center som et af meget få centre sende

bånd. Resten af centrene, som også findes i nationalbibliotekerne, har på grund af katalogiserings- og formatproblemer vanskeligheder med at udtrække bånd fra nationalbibliografien, selv om de ikke savner tekniske faciliteter.

ISDS-data danner basis for den nordiske samkatalog NOSP og delvis også for den danske samkatalog DASP. Fra disse og mange udenlandske samkataloger, som også bygger på ISDS, modtager vi jævnligt anmodninger om registrering. ISSN skal for tidsskrifters vedkommende helst anbringes i øverste højre hjørne af omslaget/titelsiden, men denne anvisning følges næsten kun af naturvidenskabelige tidsskrifter. Hvis et periodicum, f.eks. en monografiserie, også har et ISBN, skal de to numre stå sammen. Er der flere serietitler og derfor flere ISSN, skal serietitlerne, evt. i kort form, anføres sammen med de respektive ISSN, således at man ikke er i tvivl om, hvilken titel nummeret hører til.

I begyndelsen arbejdede jeg alene sammen med en kollega, der klassificerede de væsentligste periodica efter det internationale Dewey-system, men fik senere bevilget én medarbejder, hvilket er utilstrækkeligt. Den danske base omfatter nu op imod 10.000 titler, hvilket er ganske pænt i betragtning af, at alle registreringer er foretaget ved autopsi. Ude i den store verden finder ISSN anvendelse på mange områder: som pligtafleveringsnummer, som identifikationsnummer i postvæsenet og som del af en almindelig varekode, som vi kender fra supermarkederne, det europæiske EAN (European Article Number) og det hermed kompatible amerikanske UPC (Universal Product Code). Den tid er ikke fjern, hvor ISSN får betydning ved registrering af periodica såvel i detailhandelen som i bibliotekernes udlåns- og kontrolsystemer.

Koordineringen af periodica-registreringen i Dansk Bog- og Periodicafortegnelse

Midt under disse nye aktivitetsudvidelser kom der i 1978 i *Bibliotek 70* en sønderlemmende kritik af periodicaregistreringen i DB og DPF. 4) Den nævnes her uden bitterhed, fordi den fik betydning for det videre forløb. Jeg har det ikke som pavens æsel hos Alphonse Daudet, der i syv år gemte sit spark til den, der trak det op i klokketårnet, hvorfra det på forsmædelig vis måtte hejse ned med benene strittende til alle sider!

Kritikken startede med at fastslå, at DB udarbejdedes af BC, for periodicas vedkommende efter de gældende regler for folkebiblioteker, medens DPF udarbejde-

des af KB efter hjemmelavede regler. Udråbstegn! Nuvel, alle regler er vel til syvende og sidst hjemmelavede, og der fandtes ikke fælles regler for folke- og forskningsbiblioteker. Værre var det, at der ikke var overensstemmelse mellem optagelseskriterierne for DB og DPF, og at der ikke var én identisk, éntydig dansk nationalbibliografisk registrering af et periodicum.

Der var mange rigtige synspunkter i artiklen, men jeg kan ikke på alle punkter erklære mig enig. Kernen i et lands nationalbibliografi er fortegnelsen over den i landet udgivne litteratur. I de fleste, om ikke alle lande uden for Danmark regner man hertil foruden monografier også førstegangsregistreringen af periodica. Det er rimeligt, at man får en fuld nationalbibliografisk beskrivelse, herunder detaljerede oplysninger om priser og adresser, af nye periodica, inclusive ændrede titler, af hensyn til brugerne. I Danmark er vi vant til at betragte nationalbibliografien som bestående af to hoveddele: bogfortegnelsen og den retrospektive periodicafortegnelse. Traditionen kan følges op lige fra Bibliotheca Danica.

Når jeg har behandlet problemerne ved at bringe DPF op på samme niveau som DB så udførligt, skyldes det mine tvivl om, hvorvidt formålet er omkostningerne værd. Det er et spørgsmål om afvejning af, hvordan nationalbiblioteket skal bruge sine ressourcer. Der synes at være to muligheder, hvis man ville opnå besparelser: at registrere et udvalg på højt niveau og supplere med en short-title katalog eller at skære niveauet ned for hele DPF. M.h.t. nødvendigheden af en éntydig registrering kan jeg kun være enig – det er hele baggrunden for oprettelsen af ISDS. Derimod er jeg ikke enig i, at alle periodica i DB nødvendigvis også skal optræde i DPF, men her er nok tale om en afgørende forskel mellem folkebiblioteks- og forskningsbibliotekssynspunkter. Man må ikke glemme, at DB også er en nyhedsfortegnelse: en kampagneavis for forbedring af forholdene i Belutschistan og en studenteravis kan have aktuel interesse for et folkebibliotek, men det er muligvis fra et forskningsmæssigt synspunkt ikke så væsentligt at følge dets eksistens op gennem historien med alle titelskift på højeste registreringsniveau. Omvendt kan det være urimeligt, at de for personal- og andre historikere så væsentlige årsberetninger kun i meget begrænset omfang kan medtages i DPF, fordi det er for kostbart at medtage hver eneste årgang i DB. Hvad angår henvisningsjunglen, er jeg ikke tilhænger af at overføre dem til DPF. Prøv at

slå op på ordet »institut« i en af DB's femårsfortegnelser!

Men – koordineringen mellem DB og DPF, som nu er gennemført, er af betydning. Ingen væsentlige periodica må »gå på gulvet«.

Siden 1981 er alle periodica i DB og DPF blevet katalogiseret og klassificeret af KB efter samme regler og inddateret i BC-basen. Redaktionerne af DB og DPF har udarbejdet fælles optagelseskriterier (bilag til: Brev fra Bibliografisk afdeling nr. 14, 1984).

AACR II

De anglo-amerikanske katalogiseringsregler (AACR II) er ikke videre stringente i deres opbygning. Der er i deskriptionsdelen et generelt afsnit, og sideordnede afsnit for monografier, periodica og de forskellige medier, mikroformer etc. De krydsende principper tvinger brugeren til i mange tilfælde at benytte tre afsnit. AACR er ligesom ISBD'erne påvirket af den almindelige standardiseringstendens og har en grundlæggende idé om, at alle materialer skal behandles efter samme skema.

Periodicaafsnittet blev først behandlet af det danske katalogreguludvalg. Heri indarbejdede man de generelle regler, men man forlod siden dette princip, da det viste sig at blive alt for indviklet. Der var tænkt meget lidt på periodica, og slet ikke på ISDS.

Eksempelvis var redaktionsrubrikken, hvor de fleste oplysninger om periodica normalt er angivet, ikke nævnt som en primær kilde til oplysninger, således at katalogisatorens adelsmærke, den skarpe parentes, nu flourer i alle periodicabeskrivelser. For de fleste katalogisatorer forbliver ISDS fransk, fremmed og farlig og egentlig ret uvedkommende. Sært, da næsten alle samkataloger bygger på ISDS. Foruden at stille en stor database til rådighed fastlægger ISDS også titlen, hvilket er væsentligt, hvis bibliotekernes bestandsoplysninger skal kunne tilføjes éntydigt. Der er nu tegn til, at AACR II vil blive ændret, således at det bliver muligt for nationalbibliotekerne at udtrække en ISDS-post og derved opnå besparelser. Også her spiller et tegn en rolle: en skråstreg mellem titel og forfatterangivelse skal i ISDS blive til en bindestreg, fordi visse eksotiske lande ikke kan acceptere eller fremstille en skråstreg!

Også på KB vil der ske store forandringer. Hidtil er danske periodica blevet behandlet i tre arbejdsgange: en manuel beskrivelse er blevet sendt til FEK til brug for ISDS, en manuel beskrivelse er blevet

sendt til BC, og endelig er det samme periodicum blevet katalogiseret i en anden afdeling ved genbrug af den i Danske Afdeling oprettede post, som fra BASIS er konverteret til SAMKAT.

Er De forvirret? En ny ledelse, som ikke er hæmmet af fortidens traditioner, vil nu rask vende om på arbejdsgangen, således at der fremstilles én katalogisering til bibliotekets kataloger, hvor den altså fra nu af vil indgå først i stedet for som tidligere sidst. Af denne post udtrækkes en post til ISDS, og en udskrift tilrettes til BC, som inddaterer posten i overensstemmelse med de hidtil gældende samarbejdsaftaler. Disse er forlængst udløbet, og fremtiden kendes ikke. Der er spændende muligheder, men et langt bibliotekslivs erfaringer med bibliotekspolitik og internationale og nationale kompromisløsninger virker hæmmende – omend ikke på fantasien, så dog i hvert fald på tilliden til, at revolutioner kan forventes.

Noter

- 1) Lars-Erik Sanner: »Bibliotekens målsætning i praktiken« i *Levende biblioteker*. Bibliotekscentralen 1982, p. 112
- 2) nærmere oplysninger findes i Erik Dal: »Bibliotheca danica« og Svend Bruhns: »Dansk bogfortegnelse« i *Danske opslagsværker* 8, 1971 og 15, 1973
- 3) nærmere oplysninger findes i to artikler af Lise Hesselager: »En introduktion til ISDS« i *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 65 (1978), hft. 1, p. 1-19 og i »The pilgrim's progress« i *Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter* 49 (Helsinki 1986), p. 16-22
- 4) Morten Garde: »Periodicaregistrering i Dansk Bogfortegnelse og Dansk Periodicafortegnelse.« Åbent brev til Nationalbibliografisk Udvalg i *Bibliotek* 70 21 (1978), p. 588-590.

KILDEFORTEGNELSE

Danske småtryk i Det kgl. Bibliotek. *Fortid og nutid* 25, 1972, 63-98. Optrykt med engelsk resumé i *Småtryk / Lokalhistorisk afdeling. Københavns Universitet* 7, 1974. (Uændret optryk)

Den nationale litteratur i videste begreb. *Pligtaflevering. Byttevirksomhed. Katalogisering. Referat af NVBF's rundbordskonference i Reykjavik 9.-13. oktober 1973*. Landsbókasafn Íslands 1975, 41-48. (Sat påny)

Pligtaflevering i Danmark. En oversigt og et fremtidsperspektiv. *Pligtaflevering. Byttevirksomhed. Katalogisering. Referat af NVBF's rundbordskonference i Reykjavik 9.-13. oktober 1973*. Landsbókasafn Íslands 1975, 99-109. (Sat påny)

»The dust of one age is the gold of another« Om pligtafleveringsbestemmelserne. *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 67, 1980, 33-55 (Uændret optryk)

Legal deposit in Norway and Denmark. *Liber. Bulletin / Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche* 18, 1982, 22-24 (Sat påny)

Fringe or Grey Literature in the National Library: On »Papyrolatry« and the Growing Similarity Between the Materials in Libraries and Archives. *American Archivist* 47, 1984, 255-270 (Uændret optryk)

Scandinavian Legal Deposit: Main Features. *Scandinavian public library quarterly* 17, 1984, 109-113 (Ombrudt optryk)

En introduktion til ISDS (International Serials Data System). Et internationalt system for registrering af tidsskrifter og andre periodiske publikationer. *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 65, 1978, 1-19 (Uændret optryk)

The Achilles' Heel of ISDS: Its competition with national cataloguing rules and formats. *Newsletter of the IFLA Section on Serial Publications* 2, November 1983, 5-7 (Sat påny)

NOSP – den nordiske samkatalog over periodica – et fælles anliggende. *Nordisk tidskrift för bok- og biblioteksväsen* 72, 1985, 80-84 (Uændret optryk)

The pilgrim's progress. ISDS og katalogregler. *Elementa bibliographica. Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter* 49, 1986, 16-22 (Uændret optryk)

Periodicaregistreringens tornestrøede vej mellem skarpe parenteser og skråstreger. *Bogens verden* 1987, 529-532 (Ombrudt optryk)

TABULA GRATULATORIA

Inger Agendal
Linköpings Universitetsbibliotek

Marianne Alenius
Københavns Universitet

Axel Andersen
Danmarks Biblioteksskole

Bent d'Auchamp
Det Kongelige Bibliotek

Thea Aulo
Helsingfors Universitetsbibliotek

Trine Bech
København

Ruth Bentzen
Det Kongelige Bibliotek

Steen Bille Larsen
Det Kongelige Bibliotek

Steen Blicher Stubr
Det Kongelige Bibliotek

Gerd Borgen Nielsen
Rigsbibliotekarembedet,
Accessionskatalogen

Niels Ivan Boserup
Det Kongelige Bibliotek

Ellen Bugge
Det Kongelige Bibliotek

Karsten Christensen
Københavns Universitet

Edith Clausen
Sydjysk Universitetscenter, Biblioteket

Søren Clausen
Kulturministeriet

Willy Dähnhardt
Det Kongelige Bibliotek

Erik Dal
Det danske Sprog- og Litteraturselskab

Edgar Dirksen
Det Kongelige Bibliotek

Jesper Düring Jørgensen
Det Kongelige Bibliotek

Simon Eisenberg
Det Kongelige Bibliotek

Flemming Ettrup
Danmarks Biblioteksforening

Eva-Brit Fanger
Det Kongelige Bibliotek

Paul Flandrup
Det Kongelige Bibliotek

Carsten Frederiksen
Danmarks Biblioteksforening

Kari Garnes
Universitetsbiblioteket i Bergen

Hanne Grau
Folkebibliotekernes Depotbibliotek

Jakob H. Grønbæk
Det Kongelige Bibliotek

Finnbogi Guðmundsson
Hafnafjörður, Island

Anne Hansen
Det Kongelige Bibliotek

Lisbeth Hansen
Det Kongelige Bibliotek

Ole Harbo
Danmarks Biblioteksskole

Morten Hein
Bibliotekstilsynet

Vello Helk
Rigsarkivet

Anne Henriksen
Det Kongelige Bibliotek

Inge Henriksen Brander
Det Kongelige Bibliotek

Elise Hermann
Rigsbibliotekarembedet,
Periodicakatalogen

Palle W. Hermansen
Det Kongelige Bibliotek

Karen Hjort Eriksen
Det Kongelige Bibliotek

Birger Hjørland
Det Kongelige Bibliotek

Anne Grete Holm-Olsen
Universitetsbiblioteket, Oslo

Lisbet Holtse
 Det Kongelige Bibliotek
Märta Honko
 Det Kongelige Bibliotek
Birgitte Hvidt
 Det Kongelige Bibliotek
Lis Hygum Thomsen
 Det Kongelige Bibliotek
Therese Høeg Jacobsen og Erik Petersen
 Det Kongelige Bibliotek
Karen Høgsberg
 Det Kongelige Bibliotek
Ingrid og Harald Ilsoe
 Det Kongelige Bibliotek
Lotte Jacobsen
 Det Kongelige Bibliotek
Sven Jacobsen
 Det Kongelige Bibliotek
Hans Jakobsen
 Det Kongelige Bibliotek
Pelle Jarmer
 Københavns Kommune
Nils-Henning Jeppesen
 Det Kongelige Bibliotek
Ulla Jeppesen
 Det Kongelige Bibliotek
Connie Juul Jeppesen
 Det Kongelige Bibliotek
Lilli Riget og Bent Jørgensen
 Aalborg Universitetsbibliotek
Hans Kermit
 Universitetsbiblioteket i Tromsø
Preben Kirkegaard
 fhv. rektor ved Danmarks Biblioteksskole
Iver Kjær
 Det danske Sprog- og Litteraturselskab
Karen Kofoed Kirkegaard
 Aalborg Universitetsbibliotek
Erland Kolding Nielsen
 Det Kongelige Bibliotek
Karl Krarup
 Det Kongelige Bibliotek
Gunilla Larsson
 Kungliga Biblioteket, Stockholm

Birthe Lassen
 Rosenkilde & Bagger
Morten Laursen Vig
 Rigsbibliotekarembedet
Merete Licht
 Det Kongelige Bibliotek
Jane og Eivind Lorenzen
 Københavns Kommune
Karen Lyng
 Det Kongelige Bibliotek
Mona Madsen
 Danmarks Biblioteksskole
Leif Makholm
 Danmarks Biblioteksskole
Niels Mark
 Statsbiblioteket
Barbara Melchior
 Det Kongelige Bibliotek
Ulla Michelsen
 Det Kongelige Bibliotek
Henning Midtgaard Hanssen
 Statsbiblioteket
Lisbet Mortensen
 Det Kongelige Bibliotek
Marianne Elisabeth Mortensen
 Det Kongelige Bibliotek
Gerhard Munthe
 fhv. rigsbibliotekar, Oslo
Søren Mølgaard Hansen
 Det Kongelige Bibliotek
Christa Nettermann
 Det Kongelige Bibliotek
Else Nilsson
 Det Kongelige Bibliotek
Lis Nielsen
 Det Kongelige Bibliotek
Torben Nielsen
 Universitetsbiblioteket, 1. Afdeling
Bjørn Ochsner
 tidl. Det Kongelige Bibliotek
Peder Olesen Larsen
 Forskningsdirektoratet,
 Undervisningsministeriet
Vuokko Palonen
 Helsingfors Universitetsbibliotek

Ólafur Pálmason
Sedlabanki Íslands, Biblioteket

Personalet
Udenlandske Tidsskrifter,
Det Kongelige Bibliotek

Per Mogens Petersen
Rigsbibliotekembedet,
Forskningsbibliotekernes EDB-kontor

Pirkko Wegelius
NOSP-Centralen, Helsingfors

Iørn Piø
Dansk Folkemindesamling

Olga Porotnikoff
Det Kongelige Bibliotek

Jens Christian Poulsen
Det Kongelige Bibliotek

Michael Poulsen
Det Kongelige Bibliotek

Poul Jan Poulsen
Rosenkilde & Bagger

Heinz Pummer
Hellerup

Eva og Jan Rasmussen
Det Kongelige Bibliotek

Charlotte Rohde
Det Kongelige Bibliotek

Tuula Ruhanen
Helsingfors Universitetsbibliotek

Jan Erik Røed
Universitetsbiblioteket, Oslo

Kirsten Rønbo Lauridsen
Det Kongelige Bibliotek

Folke Sandgren
Kungliga Biblioteket, Stockholm

Annika Salomonsen
Det Kongelige Bibliotek

Sigrid Schacht
Danmarks Biblioteksskole

Nanna Schiødt
København

Katrine Schrøder
Det Kongelige Bibliotek

Marja-Liisa Seppänen
Helsingfors Universitetsbibliotek

Einar Sigurðsson
Háskólabókasafn

Esther Skaarup
Det Kongelige Bibliotek

Johanne Slots
Det Kongelige Bibliotek

Anne-Marie Smith
Det Kongelige Bibliotek

Karen Spärck
Det Kongelige Bibliotek

Illa Steensgaard
Det Kongelige Bibliotek

Bo Stenström
Universitetsbiblioteket, Linköping

Jørgen Svane-Mikkelsen
Danmarks Biblioteksskole

Ejgil Søholm
Statsbiblioteket

Jens Søndergaard
Det Kongelige Bibliotek

Inger Sørensen
Danmarks Lærerhøjskoles Bibliotek

Jacob Thomsen
Rigsbibliotekembedet

Kamma Tolstrup
Danmarks Biblioteksskole

Poul Geneske Thye
Danmarks Biblioteksskole

Lilian og Knud Vohn
Undervisningsministeriet/
Det Kongelige Bibliotek

Helga Vang Lauridsen
Det Kongelige Bibliotek

Mogens Weitemeyer
Det Kongelige Bibliotek

Ann Welling
Det Kongelige Bibliotek

Birgitte Ørneborg
Det Kongelige Bibliotek

Eva Ørsnes
Det Kongelige Bibliotek

Gudrun Østergaard
Det Kongelige Bibliotek

INSTITUTIONER

DET ADMINISTRATIVE
BIBLIOTEK
BIBLIOTEK 70, KØBENHAVN
BIBLIOTEKET FOR VEJLE BY OG
AMT
BIBLIOTEKSCENTRALEN,
BALLERUP
DANDOK, KØBENHAVN
DANMARKS
BIBLIOTEKSFORENING
DANMARKS BIBLIOTEKSSKOLE
DANMARKS BIBLIOTEKSSKOLE,
BIBLIOTEKET
DANMARKS LÆRERHØJSKOLES
BIBLIOTEK
DANSK BOGFORTEGNELSE
DANSK FOLKEMINDESAMLING
HADERSLEV BIBLIOTEK
HASKOLABOKASAFN, REYKJAVIK
HELSINGFORS
UNIVERSITETSBI­BLIOTEK
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
DANSKE AFDELING
KULTURMINISTERIET
KUNGLIGA BIBLIOTEKET,
STOCKHOLM
KØBENHAVNS KOMMUNES
BIBLIOTEKER
KØBENHAVNS UNIVERSITET,
ARKIV- OG DOKUMENTATIONS-
AFDELINGEN
LANDSARKIVET FOR SJÆLLAND
M.M.

LANDSBOKASAFN ISLANDS
LINKÖPINGS
UNIVERSITETSBI­BLIOTEK
NATIONALMUSEET,
FÆLLESBI­BLIOTEKET
NOSP-CENTRALEN,
HELSINGFORS
ODENSE
UNIVERSITETSBI­BLIOTEK
RIGSARKIVET
RIGSBI­BLIOTEKAREMBEDET
SLAGELSE CENTRALBI­BLIOTEK
STATSBI­BLIOTEKET
STOCKHOLMS
UNIVERSITETSBI­BLIOTEK
SYDJYSK UNIVERSITETSCENTER,
BI­BLIOTEKET
ULEÅBORGS
UNIVERSITETSBI­BLIOTEK
UNIVERSITETSBI­BLIOTEKET I
BERGEN
UNIVERSITETSBI­BLIOTEKET I
TROMSØ
UNIVERSITETSBI­BLIOTEKET I
TRONDHEIM
UPPSALA
UNIVERSITETSBI­BLIOTEK
ÅBO AKADEMIS BI­BLIOTEK
AALBORG
UNIVERSITETSBI­BLIOTEK
ÅRHUS KOMMUNES
BI­BLIOTEKER

TIL GULD SKAL DET BLIVE...

Indeholder 12 afhandlinger af
forskningsbibliotekar, cand.mag.
Lise Hesselager.

Lise Hesselager har i mere end 30 år
arbejdet i Det Kongelige Biblioteks
Danske Afdeling. Hun har her perso-
nificeret den kontinuitet, der er så
væsentlig i et bibliotek af arkiv-
karakter som Nationalbiblioteket.
Lise Hesselager har været leder af
pligtafleveringsområdet, periodica-
registreringen og Småtryks-
afdelingen. Desuden har hun
opbygget det nationale center for
ISDS (International Serials Data
System) DANMARK.

Om disse områder har Lise Hesselager skrevet en række betydningsfulde biblioteksfaglige afhandlinger i danske, nordiske og internationale tidsskrifter. Afhandlinger om pligt-aflevering, nationalbibliotek og nationalbibliografi, internationalt samarbejde om periodicaregistrering samt grænsefladerne til arkivvæsenet. Flere af disse afhandlinger er vanskeligt tilgængelige. Denne bog gengiver 12 afhandlinger fra årene 1972-1987.

Museum Tusulanums Forlag
Njalsgade 94
2300 København S
01 54 22 11, lokal 2068
ISBN 87-7289-045-2

DIS-Danmark

